SBN

THEOLOGIA UNIVERSA

AD USUM

SACRÆ THEOLOGIÆ CANDIDATORUM

AUCTORE

R. P. THOMA EX CHARMES

PROVINCIÆ LOTHARINGIÆ CAPUCCINORUM DEFINITORE,
CUSTODE GENERALI
NECNON ANTIQUO SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSORE

TOMUS QUINTUS,

CONTINENS TRACTATUS DE VIRTUTIBUS IN COMMUNI, etc.

EDITIO NEAPOLITANA

Super sextam Venetam adamussim composita sine ulla additione, aut detractione, numeris omnibus absoluta

Omnibus, quae ab ipso AUCTORE vel addita, vel emendata sunt, locupletata.

NEAPOLI,

APUD FRATRES REALE

MDCCCXXXVII.

TRACTATUS PRIMUS

DE

VIRTUTIBUS IN COMMUNI

Nota. Quae ad virtutes in comuni spectant, ad earum essentiam, divisionem, et proprietates reducemus, duobus capitibus.

CAPUT PRIMUM

De essentia et divisione virtutis.

Quaeres 1. *Quid sit virtus ?*

Resp. Virtus est *bona qualitas mentis qua recte vivitur et nemo male utitur.* Ita DD. August. et Thomas.

Dicitur 1. *qualitas*, quia advenit subjecto jam in suo esse constituto ; et cum sit a subjecto difficile mobilis, remaneatque actu peracto, est de genere habitus.

Dicitur 2. *bona* : quia bene disponit subjectum, tum ad se, reddendo illud bonum ; tum ad operationem, reddendo illam morum regulis consentaneam.

Dicitur 3. *mentis*: quia ad virtutis exercitium cognitio et libertas sunt necessariae, quibus fruitur sola mens rationalis quatenus est praedita intellectu et voluntate.

Dicitur 4. *qua*, tamquam operationis principia elicitivo proximo et immediato.

Dicitur 5. *recte vivitur* : nempe vita operationis, quia inclinat subjectum cui inhaeret, ad opus rectae rationi consonum.

Dicitur 6. *et nemo male utitur* : quia si quis in malum finem utatur virtute, desinet esse virtus, eritque vitium : sic cum quis ex vana gloria movetur ad eliciendum actum virtutis, exercet actum malum, quia non virtus, sed vana gloria est principium actionis.

Quaeres 2. *Quotuplex sit virtus ?*

Resp. **Virtus dividitur in intellectualem, moralem et Theologicam.**

Virtutes *intellectuales*, sunt eae quae perficiunt intellectum in ordine ad cognitionem veri; sunt quinque; nempe *intelligentia, sapientia, scientia, prudentia, et ars*, de quibus in Logica.

Virtutes *morales*, sunt eae quae perficiunt voluntatem in ordine ad bonum honestum, cujuscumque sit generis. Quatuor sunt praecipuae quae ideo dicuntur cardinales; *prudentia* nimirum, *fortitudo, temperantia, et justitia.*

Virtutes *Theologicae*, sunt eae quae circa Deum imediate versantur; vel quatenus est summa veritas, ut fides; vel quatenus est summum nostrum bonum ut spes; vel quatenus est summa bonitas; infinite propter se amabilis, ut charitas. Hinc religio non est una ex virtutibus Theologicis eo quod immediate circa Deum non versetur, sed tantum circa cultum ei debitum.

CAPUT II.

De proprietatibus Virtutis.

Nota. **Tres numerantur virtutis proprietates, nempe supernaturalitas, mediocritas, et connexio; de quibus**

ARTICULUS I.

De supernaturalitate virtutis.

***Nota* 1. Aliqua virtus potest esse infusa dupliciter; 1. Per se 2. Per accidens.**

Virtus infusa *per se*; est ea quae a solo Deo potest haberi.

Virtus infusa *per accidens*, est ea, quae licet humano labore possit acquiri, speciali tamen Dei gratia in animam infunditur, ut homo non humano et naturali, sed divino et supernaturali modo, operetur.

Nota. 2. De fide est definitum in Concil. Trident. (*a*) virtutes Theologicas esse per se infusas *in ipsa justificatione cum remissione peccatorum.* Unde solum controvertitur inter Theologos, utrum dentur etiam virtutes morales per se infusae cum gratia sanctificante; quae ut solvatur

Dico: *Dantur virtutes morales per se infusae.*

Prob. Ex Script. Sap. 8. ubi dicitur: *Sobrietatem et prudentiam docet* (divina sapientia) *et justitiam et virtutem, quibus nihil est utilius in vita hominibus.* Et infra, *scivi quoniam aliter non possem esse continens nisi Deus det.* Atqui quod Deus docet et dat, habetur solum per infusionem a Deo; ergo dantur aliquae virtutes morales necessario infusae a Deo. Hinc Clemens V. (*b*) *declarat opi-*

(*a*) *Session.* 6. *cap.* 7. (*b*) *In Concil. Vien.*

nionem quae dicit tam parvulis, quam adultis conferri in Baptismo informantem gratiam et virtutes, tanquam probabiliorem, et dictis Sanctorum et Doctorum modernorum Theologiae magis consonam et concordem sacro approbante Concilio, duximus seligendam.

Objicies 1. Virtus per se infusa debet habere motivum intrinsecum supernaturale, cum sit secundum entitatem supernaturalis; atqui motivum intrinsecum virtutis moralis, v. gr. temperantiae, non est supernaturale; ergo.

Resp. nego min. Prob. Motivum intrinsecum temperantiae est mediocritas in cibo et potu; sed haec mediocritas non excedit ordinem naturae; ergo motivum intrinsecum temperantiae, non est supernaturale.

Resp. dist. min. Mediocritas in cibo et potu, constituta per prudentiam naturalem, et in ordine ad finem naturalem, non excedit ordinem naturae, *conc. min.* constituta per prudentiam infusam et in ordine ad finem supernaturalem, *nego min.* Virtus enim constituta per prudentiam naturalem solum respicit moralem honestatem prout est rectae rationi consentanea; constituta vero per prudentiam infusam respicit divinam honestatem, prout cultui divino et pietati Christianae conformem.

Objicies 2. Si virtutes morales cum gratia infunderentur, expellerent a justificato vitia praeexistentia; atqui consequens est contra experientiam qua videmus recenter conversos non minus vitiis addictos ac antea; ergo.

Resp. nego sequel. maj. Probatur: Contraria non possunt esse simul, sed mutuo sese expellunt a subjecto; atqui vitia et virtutes sunt directe contraria; ergo si virtutes morales cum gratia infunderentur, expellerent a justificato vitia praeexistentia,

Resp. dist. min. Vitia et virtutes acquisitae sunt directe contraria, et sese mutuo expellunt a subjecto, *conc. min.* vitia et virtutes infusae, *nego min. et conseq.* Itaque vitia directe sunt contraria virtutibus acquisitis, et invicem ex anima sese expellunt, quia inter se pugnant in eodem genere habitus naturalis; at vitia non opponuntur directe et proprie virtutibus infusis, quia cum vitia sint naturalia, et virtutes infusae supernaturales, non pugnant inter se in eodem genere habitus; unde nihil mirum, si vitia adhuc remaneant introductis virtutibus infusis, necesseque sit ea per virtutum acquisitarum studium expellere.

ARTICULUS II.

De mediocritate virtutis.

Nota. Duplex est medium virtutis, nempe medium rei, et medium rationis.

Medium *rei*, est illud quod ita est ex natura rei determinatum

et fixum*, ut sit semper unum et indivisibile, nec varietur pro loco, tempore, et persona.

Medium *rationis*, est illud quod est divisibile, variaturque pro loco, tempore et persona, juxta prudentis aestimationem, propter quam aestimationem vocatur medium rationis.

Dico 1. Virtutes Theologicae et intellectuales non consistunt in medio per se et ex parte objecti.

Prob. Illae virtutes non consistunt in medio, contra quas non potest peccari per excessum; atqui contra virtutes Theologicas et intellectuales non potest peccari per excessum; siquidem nullus potest nimis Deo credere, nimis in Deum sperare, nimis eum amare, nimis esse sapiens, intelligens, doctus etc. Ergo.

Dixi *per se et ex parte objecti*; quia per accidens et ex parte subjecti requirunt aliquod medium, quatenus exerceri debent cum moderamine, juxta cujuslibet naturam, genium et conditionem.

Dico 2. Omnes virtutes morales consistunt in medio.

Prob. Illae virtutes, contra quas peccari potest per excessum et per defectum, consistunt in medio; atqui contra omnes virtutes morales peccari potest per excessum et defectum; ergo etc. *Prob. minor.* contra temperantiam peccari potest *per excessum* nimis manducando vel bibendo, aut *per defectum*, non sumendo quae necessaria sunt ad vitae conservationem; contra fortitudinem peccari potest *per defectum*, pericula nimis pertimescendo; vel *per excessum*, periculis sine causa sese committendo; et sic de ceteris virtutibus moralibus; ergo.

Adverte tamen differre justitiam ab aliis virtutibus moralibus, quod istae consistant in medio rationis tantum quod definitur juxta propriam subjecti dispositionem; justitia vero consistat in medio rationis et rei simul; et quidem 1. In medio rationis determinantis tempus, locum, etc. in quibus reddi debet res aliena. 2. In medio rei, quia debet facere aequalitatem rei ad rem, ita ut debeat solvere centum qui debet centum, in quo consistit medium rei.

ARTICULUS III.

De connexione virtutum.

Nota 1. Nec virtutes intellectuales, nec Theologicae habent inter se necessariam connexionem; constat enim experientia scientiam posse reperiri in homine absque arte, et artem absque scientia; pariter fide certum est, fidem et spem in multis charitate destitutis remanere; difficultas ergo solum est de virtutibus moralibus.

Nota 2. Virtutes morales spectari possunt in statu perfecto vel imperfecto.

Virtus in *statu perfecto*, est ea quae tam perfecte possidetur, ut omnibus contrariis facile possit resistere.

Virtus in statu imperfecto, est ea quae non est ita obfirmata, ut habeat plenam rationem habitus difficile mobilis, sed simplicis tantum dispositionis, quae inclinat quidem subjectum ad bene operandum, sed non adeo fortiter ut omnem difficultatem vincere possit. His notatis.

Dico. Virtutes morales consideratae in statu imperfecto non sunt necessario inter se connexae; secus vero si in statu perfecto considerentur.

Prob. 1. *pars*: Illi habitus non sunt inter se connexi, quorum unus potest haberi sine alio; atqui una virtus in statu imperfecto potest haberi sine alia; idque experientia satis convincit, cum videamus multos esse promptos, non solum ex naturali complexione, sed etiam ex quadam assuetudine acquisita, ad opera misericordiae, qui tamen non sunt prompti ad opera castitatis; ergo.

Prob. 2. *pars*: Virtus quae est in statu perfecto, efficit ut quis lubenter et sine mora, in propria illius virtutis materia operetur; at nemo qui vel una virtutis materia operetur; at nemo qui vel una virtute destitutus fuerit, sic se gerit; idque videre est in muliere casta, sed avara vel meticulosa; si enim ingens illi offeratur pecuniae quantitas, vel minae mortis ei intententur, haud difficile patietur castitatis detrimentum. *Hinc persuadent Philosophi*, ait D. August. (a) *qui unam virtutem habuerit, habere omnes, et omnes deesse cui una defuerit, quod prudentia nec ignava, nec injusta, nec intemperans potest esse: nam si aliquid horum fuerit, prudentia non erit. Porro si prudentia fortis, et justa, et temperans sit, profecto ubi fuerit, secum habet caeteras.*

Objicies 1. Unius virtutis acquisitio, non pendet ab actibus aliarum virtutum; ergo nec ejus conservatio; non enim major vis ad rei conservationem, quam ad illius productionem requiritur.

Resp. conc. ant. dist. conseq. Conservatio virtutis sumptae in statu imperfecto non pendet ab aliis virtutibus, *conc. conseq.*, per unam quippe virtutem appetitus remanet debite ordinatus circa aliquam materiam particularem. Sumptae in statu perfecto, *nego conseq.* Quia virtus in statu perfecto dicit rectitudinem quae circa materiam aliquam particularem firma sit, constans et difficillime mobilis, quod non potest fieri sine omnium virtutum consortio, ut ostensum est.

Objicies 2. Conjugatus potest habere castitatem in statu perfecto, quamvis habere non possit virginitatem; ergo illae virtutes non sunt necessario connexae.

Resp. dist. conseq. Non sunt necessario connexae in subjecto incapaci illarum virtutum, *conc. cons.* in subjecto capaci, *nego conseq.* Porro nostra propositio debet intelligi de virtutibus mora-

(a) *D. August. Epist.* 28.

bus, quarum subjectum est capax, non vero de illis quarum est incapax; conjugatus vero qui voluptates venereas expertus est, non est capax castitatis virginalis, sed dumtaxat conjugalis.

TRACTATUS SECUNDUS

DE

VIRTUTIBUS THEOLOGICIS

Nota. Cum tres sint virtutes Theologicae, hunc Tractatum in totidem dessertationes distribuemus; ideo sit:

DISSERTATIO I.

De Fide Theologica.

Nota. Multiplex est acceptio nominis *fidei* apud Scriptores sacros;

1. Enim sumitur pro fidelitate in promissis, *perseverate adhuc conservare ad nos fidem* (*a*).

2. Pro conscientia, *omne quod non est ex fide, peccatum est* (*b*).

3. Pro fiducia postulata assequendi: *postulet autem quis in fide nihil haesitans* (*c*).

4. Pro doctrina Catholica; sic Deus Angelo Pergami dicit: *non negasti fidem meam* (*d*).

5. Tandem pro assensu quem intellectus ex imperio voluntatis praebet veritatibus quibusdam propter auctoritatem dicentis, quae si sit hominis, erit fides humana; si Dei, erit fides divina: de hac sola hic agimus exponendo 1. Ejus essentiam et divisionem. 2. Objectum materiale. 3. Objectum formale. 4. Subjectum. 5. Proprietates. 6. Vitia opposita, totidem capitibus; de regulis autem fidei agemus in nostra Theologia positiva.

(*a*) 1. *Machab.* 10. *vers.* 27. (*b*) *Rom.* 4. *v.* 2.
(*c*) *Jacobi* 1, *v.* 6. (*d*) *Apocal.* 2. *vers.* 13.

CAPUT PRIMUM

DE ESSENTIA ET DIVISIONE FIDEI.

Quaeres 1. *Quid sit fides?*

Resp. 1. Definitur ab Apostolo (*a*) *sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.*

Dicitur 1. *Substantia*: id est basis et fundamentum spei, quo sublato corrueret spes nostra.

Dicitur 2. *Rerum sperandarum*: non quod sola quae speramus, credamus, cum plurima credamus quae spei nostrae objectum esse nequeunt; sed quia Deus quem speramus, praecipuum est fidei objectum ad quod caetera omnia revelata referuntur, vel ut effectus ad principium, vel ut media ad finem, etc.

Dicitur 3. *Argumentum non apparentium*: id est, juxta textum graecum, *convictio*, quia intellectus adeo firmiter revelatis adhaeret, ac si evidentissime sibi apparerent.

Verum cum haec Apostoli definitio non sit *essentialis*, sed *descriptiva* tantum, utpote quae fidei effectus exponat, firmitatem nempe et obscuritatem, aliam exactiorem juxta Scholasticam methodum proferunt Theologi, cum quibus

Resp. 2. Fides est, *virtus Theologica divinitus infusa, qua firmiter assentimur iis quae a Deo revelata sunt, propter auctoritatem ipsius revelantis.*

Prob. Bonitas definitionis; illa definitio est bona, et accurata, quae constat genere et differentia; atqui praedicta definitio talis est; voces enim illae: *virtus Theologica divinitus infusa*, conveniunt spei et charitati, adeoque tenent locum generis. Aliae vero soli fidei sunt propriae, ideoque tenent locum differentiae, ut ex dicendis patebit.

Dices: In illa fidei definitione desunt haec verba: *et ut credenda per Ecclesiam proposita*; ergo non est accurata, sed manca illa definitio.

Resp. nego conseq. Illa enim definitio non est manca cui nihil deest essentiale: atqui nostrae definitioni nihil deest essentiale; nam illud non est essentiale fidei, sine quo potest esse fides Theologica; atqui sine revelatorum propositione facta per Ecclesiam potest esse fides Theologica; tum quia in Adamo et Abrahamo vera fuit fides Theologica, quamvis articulorum quos credebant, revelatio illis per Ecclesiam proposita non fuisset; tum quia ex Concilii Trid. definitione (*b*) potest quis certitudine fidei credere, se in gratia perseveraturum, *si speciali revelatione* id ab ipso Deo immediate acceperit; ergo supponit alicujus rei fidem absolute stare posse absque eo quod Ecclesia factam revelationem proposuerit.

(*a*) *Hebr.* 21. *v.* 1. (*b*) *Sess.* 6. *can.* 6.

Inst. D. Aug. (a) ait: *Evangelio non crederem nisi me Ecclesiae Catholicae commoveret auctoritas*: ergo propositio Ecclesiae essentialis est ad fidem Theologicam.

Resp. dist. conseq. Propositio Ecclesiae est essentialis ad fidem Theologicam catholicam et universalem, *conc.* ad fidem Theologicam alicujus particularis qui fideret revelatio, *nego cons.* De prima loquitur D. Aug. cum loquatur de fide in hoc statu religionis jam stabilitae, in quo Deus per se ipsum credenda singulis immediate non revelat, et in quo consequenter praeter Dei revelationem, requiritur fidei propositio facta ab Ecclesia, *quae est columna et firmamentum veritatis*.

Quaer. 2. *Quotupliciter fides Theologica dividitur?*

Resp. Dividitur 1. in actualem et habitualem.

Fides *actualis* est actus pro intellectus, ex imperio voluntatis per gratiam excitatae, firmiter assentitus rebus a Deo revelatis propter auctoritatem Dei revelantis.

Fides *habitualis*, est habitus nobis a Deo infusus, actuum fidei elicitivus cum auxilio gratiae actualis.

2. Dividitur in explicitam et implicitam.

Fides *explicita*, est ea qua alicui speciali et determinato fidei articulo assentimur; puta Trinitati personarum, Incarnationi Verbi, etc.

Fides *implicita*, est ea qua generatim omnibus a Deo revelatis, et ab Ecclesia propositis assentimur, nulla determinatione facta ad aliquem particularem articulum.

3. Dividitur in vivam et mortuam.

Fides *viva*, est ea quam observatio mandatorum comitatur. Vocatur ab Apostol. (b) *fides quae per charitatem operatur*.

Fides *mortua*, est ea quam mandatorum observatio non comitatur; *fides sine operibus mortua est*, ait D. Jacob. cap. 4.

4. Dividitur in formatam et informem.

Fides *formata*, est ea quae in homine adjunctam habet charitatem et gratiam justificantem, qua tamquam extrinsecus sui forma perficitur.

Fides *informis*, est quae charitate destituta manet. Talis est fides catholici peccato mortali coinquinati; diciturque *informis*, non quod careat firma fide secundum quam est vera virtus, sed quod careat charitate quae est forma extrinseca virtutum; per quam habent ut sint Deo gratae et meritoriae.

CAPUT II.

DE OBJECTO MATERIALI FIDEI.

Nota 1. Objectum materiali adaequatum fidei, est collectio omnium veritatum a Deo revelatarum.

(a) *Haebr.* 21. 1. (b) *Aug. l. contra epist. fundamenti, Cap.* 4.

Dividitur 1. in objectum primarium, seu attributionis, et secundarium, seu attributum.

Objectum *attributionis*, est illud, ad quod caetera omnia revelata referuntur: et est Deus cum suis perfectionibus; nam caetera omnia ideo revelata sunt, ut Deus melius cognoscatur, et magis ametur.

Objectum *attributum*, est illud omne, quod ad objectum primarium refertur; et sunt caetera omnia revelata.

Dividitur 2. in *articulus fidei*, qui sunt veritates primariae, quarum fides explicita est ad salutem necessaria; et in *puncta fidei*, quae sunt veritates secundariae quarum fides implicita (qua nimirum generatim creditur quidquid Deus revelavit, et credit Ecclesia) sufficit ad salutem consequendam. Porro tum articuli fidei, tum puncta fidei sunt dogmata fidei.

Nota 2. Circa objectum materiale fidei quaerimus

1. An quodlibet objectum materiale fidei aeque pertineat ad fidem. 2. Utrum objectum illud quoad articulos, creverit successu temporis. 3. In quibus symbolis contineantur articuli fidei. 4. An ea quae deducuntur ex veritatibus revelatis, sint de objecto materiali fidei, seu de fide.

QUÆSTIO I.

Utrum quodlibet objectum materiale fidei aeque pertineat ad fidem.

Nota. Novatores distinguunt inter articulos fidei fundamentales, et non fundamentales; per articulos *fundamentales* intelligunt certos quosdam articulos quos credere necessarium est, et sufficit ad salutem consequendam. Per articulos *non fundamentales* intelligunt certos quosdam articulos, quibus, non obstante qualibet Ecclesiae et Conciliorum generalium definitione cognita, liberum est dissentire absque salutis dispendio et fidei Catholicae unitatis disruptione. Contra quos

Dico: Singula objecta fidei supernaturalis cujuscumque conditionis illa sint, aeque pertinent ad fidem.

Prob. 1. Quidquid aeque participat rationem formalem alicujus habitus, illud aeque attingitur a tali habitu, et per consequens aeque ad eum pertinet; atqui singula objecta fidei supernaturalis quaecumque illa sint, aeque participant rationem formalem, seu motivum fidei nostrae supernaturalis, nempe divinam veritatem revelantem; ergo singula objecta fidei supernaturalis aequae pertinent ad fidem. *Prob. min.* Divina veritas revelans est una et eadem, sicut unus est Deus, et ipsa eodem modo applicatur singulis veritatibus fidei, (ut patebit infra agendo de objecto formali fidei); ergo singula objecta fidei aeque participant pri-

mam veritatem : *consequentia* patet, nam quod unum et idem est, eodemque modo pluribus applicatur, illud aeque ab illis omnibus participatur.

Prob. 2. Si singula objecta fidei supernaturalis non aeque pertinerent ad fidem, posset quis salvari quibusdam veritatibus fidei dissentiendo; atqui falsum *conseq.* Ergo. *Prob. sequel. maj.* Nullus haereticus potest salvari in sua haeresi, quia, ut ait Apost. (*a*) *subversus est qui ejusmodi est et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus.* Quia scilicet sponte et pertinaciter se a tota Ecclesia separat; extra quam non est salus, sed certa damnatio (*b*); atqui qui dissentit cuicumque veritati a Deo revelatae et sufficienter ut talis ab Ecclesia propositae, est haereticus, et habendus *sicut Ethnicus et Publicanus* (*c*). Ergo qui dissentit cuicumque veritati a Deo revelatae et sufficienter propositae, non potest salvari quandiu dissentit. Ergo falsum est singula objecta fidei non aeque pertinere ad fidem; ergo falsa est distinctio articulorum fundamentalium, et non fundamentalium a recentioribus haereticis efficta.

Objicies 1. D. Thom. (*d*) ait : *aliqua sunt credibilia de quibus est fides secundum se .... sicut sunt tres personae omnipotentis Dei, mysterium Incarnationis, et alia hujusmodi ... alia vero sunt credibilia de quibus non est fides secundum se, sed solum in ordine ad alia ... sicut quod Abraham habuit duos filios*, etc. atqui quod non est credibile per se, sed tantum propter aliud, non est aeque credibile ac illud quod est credibile per se; ergo non aeque pertinebit ad fidem infusam.

Resp. nego min. Nam omnia credibilia cujuscumque sint conditionis, sunt aeque credibilia, quia aeque participant formale motivum fidei infusae, et aeque fundantur in testimonio Dei revelantis.

Inst. 1. Credibilia per se, et credibilia per accidens non sunt sibi invicem paria; ergo non sunt aeque credibilia.

Resp. dist. ant. Non sunt paria, si per comparationem *ad fidem supernaturalem* spectentur, *nego antec.* quia sic aeque fundantur in testimonio Dei. Si per comparationem *ad finem praecipuum ipsius fidei* spectentur, *conc. ant.* nam ad hunc finem qui est cognitio et amor Dei ut est nostra beatitudo, non omnia revelata aequaliter conferunt; unde Div. Thom. sese explicans (*e*) ait : *quia vero fides principaliter est de his quae videnda speramus in patria, secundum illud Hebr.* 11. fides est sperandarum substantia rerum, *ideo per se pertinent ad fidem illa quae directe nos ordinant ad vitam aeternam, sicut sunt tres personae omnipotentis Dei, mysterium Incarnationis Christi, et alia hujusmodi.*

(*a*) *Ad Tit.* 3. *vers.* 11. (*b*) *Ita explicant Div. Hieron., Anselmus et alii.* (*c*) *Matth.* 18. *v.* 17. (*d*) 2. 2. *qu.* 1. *art.* 6. *ad* 1. (*e*) *Ibidem.*

Inst. 2. Inter tres revelatas a Deo quaedam sunt necessariae, v. g. quod Deus sit unus, trinus, etc. aliae contingentes, v. g. quod canis Tobiae moverit caudam in adventu heri sui; ergo res revelatae non habent eandem veritatem.

Resp. dist. conseq. Non habent eandem veritatem *in esse rei*, quae consistit in ipsa actuali principiorum rei connexione inter se, *conc. conseq.* non habent eandem veritatem *in esse credibilis*, quae consistit in ipsa conformitate rei cum testimonio Dei revelantis, *nego conseq.* Hic autem tantum consideramus res revelatas secundum veritatem *in esse credibilis*.

Inst. 3. Atqui non omnia revelata habent parem veritatem *in esse credibilis*. Ergo.

Prob. subs. Inter objecta nostrae fidei unum est magis revelatum, quam aliud; ergo. *Resp. nego ant.*

Prob. ant. Inter revelata, datur aliquod quod est expressius, imo et sapius revelatum, quam aliud; ergo, etc.

Resp. nego conseq. Nam major expressio rei revelatae se tenet tantum ex parte modi quo talis revelatio fit, qui cum sit accidentalis revelationi, non variat ejus substantiam, quae in hoc consistit ut aliquod sit a Deo revelatum.

Objicies 2. Inter revelata, multa sunt quae videntur parvi, vel nihil referre ut credantur; v. g. quod canis Tobiae moverit caudam, etc. ergo in hujusmodi rebus licet quidlibet sentire salva fide et salute.

Resp. nego ant. Multum enim refert quod Deus locutus sit: porro qui dissentit rebus a Deo revelatis, vilipendit ejus summam in dicendo veracitatem, quod est summe injuriosum.

Objicies 3. Catholici admittunt distinctionem articulorum fundamentalium et non fundamentalium: ergo sunt aliqui articuli, quibus licet dissentire salva fide et salute.

Resp. nego conseq. Quia Catholici per articulos *fundamentales*, intelligunt tantum veritates revelatas, quae necessario debent credi explicite ad salutem consequendam; per articulos non fundamentales, intelligunt tantum veritates a Deo revelatas, quarum fides explicita non est necessaria necessitate medii ad salutem, quarum proinde ignorantia invincibilis non impedit salutis consecutionem; unde toto caelo Catholici dissentiunt ab Haereticis.

QUÆSTIO II.

Utrum articuli fidei successu temporis creverint.

Nota 1. Articulus fidei definitur: *propositio Catholica habens principii rationem in fide, specialemque ab aliis articulis ad credendum difficultatem, ab omnibus explicite credenda.*

Dicitur 1. *Prob. Catholica*: id est, quae spectat universalem Ecclesiae fidem.

Dicitur 2. *Habens rationem principii* : id est, pertinens ad praecipua Fidei capita, e quibus educuntur conclusiones et puncta Fidei.

Dicitur 3. *Specialem difficultatem habens :* sic hoc caput Fidei : *Christus passus est.* Habet specialem difficultatem ab hoc capite : *resurrexit a mortuis* ; ideoque articulus Passionis est distinctus ab articulo Resurrectionis; at quod Christus sit *passus mortuus, sepultus*, licet sint tria puncta fidei, est tamen unicus articulus, quia non habent nisi unam et eandem difficultatem.

Nota 2. Articuli Fidei dicuntur crescere secundum substantiam, dum aliquis de novo revelatur a Deo ; dicuntur vero crescere secundum explicationem, dum revelatio olim a Deo obscure facta et controversa, per infallibilem controversiarum Judicem, certificatur.

Dico. Articuli Fidei successu temporis non creverunt secundum substantiam, sed dumtaxat secundum majorem explicationem.

Prob. 1. *pars* : ex Apost. qui (*a*) conferens Patres veteris Testamenti, cum iis qui sunt sub novo, ait, *Habentes eumdem spiritum Fidei, sicut scriptum est : credidi propter quod locutus sum, et nos credimus propter quod loquimur.* Ergo Patres veteris Testamenti unam et eandem nobiscum Fidem habuerunt ; unde August. (*b*) dicit : *unam esse fidem veteris et novi Testamenti.*

Confirmatur auctoritate et ratione D. Thomae (*b*) dicentis: *Omnes articuli implicite continentur in aliquibus primis credibilibus, scilicet ut credatur Deus esse, et providentiam habere circa hominum salutem, secundum illud Hebr.* 11. *accedentem ad Deum oportet credere quia est, et quod inquirentibus se remunerator sit.* Atqui omnes quotquot fuerunt Fideles ab initio mundi, vel erunt usque ad finem ejus, crediderunt istis duobus articulis, vel credent ; alias qui fuerunt, non potuissent, et qui erunt, non possent accedere ad Deum, ut significat haec particula *oportet*, quae necessitatem *medii* importat.

Prob. 2. *Pars.* Illi articuli successu temporis creverunt quoad explicationem qui uberius, clarius et expressius ab Ecclesia explicati sunt et propositi tanquam de Fide credendi ; atqui plures articuli uberius, clarius et expressius ab Ecclesia successu temporis explicati sunt, etc. ergo. *Prob. min.* Ecclesia occasione insurgentium haeresum varias propositiones definivit, expliciteque credendas Fidelibus exhibuit quae in Scriptura aut Traditione implicite tantum et quoad substantiam continebantur ; sic ut Arius Verbi cum Patre substantialitatem impugnavit, Ecclesia in primo Concilio Nicaeno, libratis in utramque partem Scripturarum et

---

(*a*) 2. *ad Cor.* 4. *v.* 13.
(*b*) *Serm.* 7. *de Sanctis.* (*c*) 2. 2. *qu.* 1. *art.* 7. *in corp.*

Traditionis momentis, ex peculiari Spiritus sancti assistentia, definivit Scripturarum et Traditionis sententias in quibus Verbi divini sit mentio, veram ejus cum Patre consubstantialitem tradere; ergo plures articuli uberius, clarius et expressius ab Ecclesia successu temporis explicati sunt et propositi de Fide credendi. Ergo.

QUÆSTIO III.

De Symbolis, in quibus continentur articuli Fidei.

Nota 1. Nomine Symboli Fidei intelligitur: *summa quorumdam praecipuorum Fidei articulorum omnibus Fidelibus ad expresse credendum proposita, distinguens illos ab infidelibus.*

Nota 2. Tria sunt Fidei symbola;

1. Est *Apostolicum*, quod a cunctis Fidelibus in oratione quotidiana recitatur.

2. Est *Nicaenum*, quod in Conc. Nicaeno primo contra impietatem Arii conditum est anno 325. et in Costantinopol. primo auctum contra impietatem Macedonii negantis divinitatem Spiritus sancti; unde licet Patres Costantinopolitani tradunt symbolum quod aliqui vocant *Costantinopolitanum*, solum intendunt tradere Nicaenum paulo explicatius et uberius quam sit editum a suis primis Auctoribus; unde vocatur ab aliis; *Nicaeno Constantinopolitanum*; et illud est quod publice decantatur inter Missarum solemnia.

3. Est *Athanasianum*, quod incipit his verbis: *Quicumque vult salvus esse*, etc.

Nota 3. Circa symbolum *Nicaenum* nulla est controversia; certum est enim illud habere auctoritatem veri et legitimi Concilii, ut fatentur Haeretici.

Circa symbolum *Athanasianum* controvertitur inter eruditos, utrum sit verus foetus Div. Athanasii; sed quidquid sit de hac controversia quae est meri facti, certum est 1. illud continere doctrinam quam D. Athanasius mira eruditione et patientia, ad mortem usque propugnavit. Certum est 2. Auctoritatem hujus symboli non provenire praecise et immediate a D. Athanasio, sed ab Ecclesia quae illud probavit, et sua actoritate sancivit legendum et decantandum in Ecclesia.

Circa symbolum *Apostolorum*, Erasmus (*a*) dubitat an sit conditum ab Apostolis; Calvinus (*b*), et ejus discipuli fatentur equidem illud symbolum vocari *Apostolicum* eo quod continet doctrinam ab Apostolis traditam, sed negant illud fuisse ab Apostolis conditum; contra quos:

Dico Symbolum Apostolorum ab ipsis Apostolis fuit conditum,

(*a*) *Erasm. Praefat. in paraphrases in S. Matthaeum.*
(*b*) *Calvin. L. 2. Institut. c. 16. §. 18.*

non solum quoad doctrinam in eo contentam, sed etiam quoad formulam sub qua ordinatur.

Probat. Ex traditione Patrum primorum saeculorum.

1. Sanctus Clemens Epist. ad S. Jacobum (*a*), sic scribit: *adhuc in uno positi* (Apostoli) *Symbolum quod nunc fidelis tenet Ecclesia, unusquisque quod sentit, dicendo, condiderunt, ut discedentes ab invicem hanc regulam per omnes gentes praedicarent.* Quid expressius?

2. Sanctus Irenaeus (*b*) dixit: *Ecclesia ... ab Apostolis et a discipulis eorum accepit eam Fidem quae est in unum Deum Patrem omnipotentem.*

3. Lucifer Calaritanus (c) loquens de Symbolo Apostolorum, appellat illud *formam disciplinae et regulam Fidei per Apostolos traditam.* Ergo.

Confirm. Ex hac regula a S. Aug. (*d*) tradita: *quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate Apostolica traditum rectissime creditur.* Atqui istud symbolum universa a primis etiam saeculis tenet Ecclesia, nec ullum potest proferri Concilium a quo institutum sit; ergo merito creditur ab Apostolis esse traditum; unde opposita sententia ad minus est temeraria.

Objicies 1. Quidquid est compositum ab Apostolis, est Scriptura sacra: atqui Symbolum non est Scriptura sacra; ergo.

Resp. dist. maj. Quidquid est compositum scripto, *conc. maj.* verbo tantum, *nego maj.* Porro Symbolum Apostolorum fuit ab ipsis solummodo traditum, ut memoria retinendum (*e*).

Inst. D. Lucas qui scripsit Acta Apostolorum, non meminit illius Symboli; ergo.

Resp. neg. conseq. Neque enim D. Lucas omnia dicta et facta Apostolorum scripsit; sic non meminit Evangelii a D. Matthaeo conscripti.

Objicies 2. In illo Symbolo dicitur: *credo in Ecclesiam Catholicam*, id est, ubique diffusam; atqui tempore Apostolorum Ecclesia non erat Catholica; ergo, etc.

Resp. dist. min. Non erat Catholica actu, *conc. min.* potentia proxima, *nego min.* Quando itaque Apostoli ediderunt Symbolum, Ecclesia proxime futura erat Catholica, quod eis certo constabat, tum ex prophetia Davidis (*f*) *in omnem terram exivit sonus eorum*, etc. tum ex mandato quod acceperunt a Christo Ecclesiam per universum orbem diffundendi, *euntes docete omnes*

(*a*) *Turrianus L. 2. pro Epistolis Pontificum probat hanc Epist. esse veram et legitimam.*
(*b*) *L. 1. adversus haereses cap. 2.* (c) *L. 2. ad Constantium Imperatorem.* (*d*) *Aug. L. 4. de Bapt. cap. 24.*
(*e*) *Ita docent D. Hieron. Rufinus et alii.* (*f*) *Psalm. 28.*

gentes (a) : quod sufficiens eis erat ut apponerent in Symbolo hanc vocem, *Ecclesiam Catholicam.*

QUÆSTIO IV.

Utrum ea quae deducuntur ex veritatibus revelatis, sint de objecto materiali Fidei, seu de Fide?

Nota. Revelatio est *veritatis obscurae manifestatio a Deo facta creaturae rationali.* Alia est formalis et immediata ; alia virtualis et mediata.

Revelatio *formalis* et *immediata*, est ea, qua aliqua veritas in seipsa explicite revelatur, *v. g. Christus est homo.*

Revelatio *virtualis* et *media* est ea, qua aliqua veritas ex alia formaliter revelata, evidenter deducitur ; v. g. *Christus constat unica persona.* His notatis ;

Dico 1. Propositio legitime deducta ex duabus praemissis immediate revelatis, est de fide divina.

Prob. Propositio quae habet pro motivo assensus divinam revelationem, est de Fide divina ; atqui propositio deducta ex duabus praemissis immediate revelatis habet pro motivo assensus divinam revelationem, non vero discursum qui se tantum habet respectu assensus conclusioni datus, ut sufficiens revelationis applicatio ad illam conclusionem ; ergo.

Hinc conclusio hujus syllogismi : *Deus est bonus, atqui Christus est Deus* ; *ergo Christus est bonus* ; est de fide divina.

Dico 2. Conclusio legitime deducta ex majori universali immediate revelata, et minore non revelata, sed certa, sive certitudine metaphysica vel physica, sive certitudine morali excludente omnem formidinem, est de fide.

Prob. Conclusio particularis contenta in universali immediate revelata, est de fide divina ; alias nec propositio illa generalis esset de fide, cum ex particularibus constet, et supponat pro illis; atqui conclusio legitime deducta ex universali immediate revelata, continetur in illa ; ergo.

Hinc 1. Conclusio hujus syllogismi : *omnes homines aliquando morientur, sed Petrus est homo* ; *ergo aliquando morietur.* Est de fide, quia major est universalis immediate revelata, et minor est certa metaphysice.

Hinc. 2. Conclusio hujus syllogismi ; *quidquid Ecclesia definit circa fidem et mores, est de fide*, nam Ecclesia est *columna et firmamentum veritatis* (b): *atqui certum est certitudine magna morali Ecclesiam agnoscere Concilium Tridentinum ut Oecumenicum* ; *ergo Concilium Tridentinum est Oecumenicum* ; est de fide.

(a) *Matth.* 28. *vers.* 20. (b) 1. *ad Tim.* 3. *vers.* 15.

Objicies: Conclusio sequitur debiliorem partem; ergo si minor syllogismi non sit de fide divina, nec ipsa conclusio erit de fide.

Resp. dist. ant. Conclusio sequitur debiliorem partem, si spectetur formaliter, id est, quatenus deducitur ex praemissis, *conc. ant.* Si spectetur materialiter, id est, quatenus continetur in majori revelata, *nego ant.* Ratio est quia motivum assentiendi conclusioni spectatae formaliter est discursus artificialis; at motivum assentiendi conclusioni materialiter spectatae, est divina revelatio, in qua contineri certo cognoscitur per illationem legitimam.

Inst. Cum Deus revelavit hanc propositionem: *omnis homo est moriturus*, non revelavit Petrum esse hominem; ergo Deus non revelavit nequidem implicite Petrum esse moriturum.

Resp. nego conseq. Quia ad hoc ut Deus revelaverit implicite Petrum esse moriturum, sufficit quod propositio particularis contineatur formaliter implicite in propositione universali, quae non verificatur, nisi in propositionibus particularibus, pro quibus supponit.

Dico 3. *Conclusio legitime deducta ex majore universali omnino certa, sed non revelata, et ex minore immediate revelata, est de fide.*

Prob. Illud est de fide divina quod est mediate saltem revelatum, atqui conclusio legitime deducta ex majore omnino certa, et minore immediate revelata, est mediate saltem revelata, ergo. *Prob. minor.* Illud est mediate saltem revelatum quod continetur in veritate immediate revelata, vel ut aliquid idem cum illa, vel ut pars, vel ut proprietas necessaria illius; atqui talis est conclusio deducta ex majore universali omnino certa; et ex minore immediate revelata; ergo etc.

Hinc conclusiones sequentium syllogismorum sunt de fide.

Omnis homo est animal rationale; sed Christus est homo; ergo Christus est animal rationale. Quia conclusio est quid idem cum veritate revelata.

Omnis homo habet animam rationalem; atqui Christus est homo; ergo habet animam rationalem, quia conclusio est pars totius immediate revelati.

Omnis homo est risibilis; sed Christus est homo; ergo. Quia conclusio est proprietas necessaria rei immediate de Christo revelatae, nempe hominis.

Dices: Ista propositio *Christus est risibilis*, non est magis revelata, quam haec major ex qua deducitur: *omnis homo est risibilis*; ergo nequidem implicite est revelata.

Resp. nego ant. Nam haec prop. *Christus est risibilis*, habet necessariam connexionem cum ista immediate revelata, *Christus est homo*; sed quod habet necessariam connexionem cum veritate

immediate revelata, est virtualiter et aequivalenter revelatum; ergo haec propos. *Christus est risibilis*, est aequivalenter revelata; ergo tam digna est assensu propter testimonium Dei revelantis, quam si esset revelata formaliter.

CAPUT III.

DE OBJECTO FORMALI FIDEI.

Nota 1. Objectum formale fidei est *immediatum motivum propter quod credimus veritatibus a Deo revelatis.*

Nota 2. Cum fides versetur circa Deum quatenus est summa veritas, conveniunt facile omnes Theologi illam veritatem esse objectum formale fidei; sed cum in Deo triplex agnoscatur veritas: nempe *in essendo*; qua verus est Deus; *in cognoscendo*, qua omnia talia qualia sunt a parte rei, absque ullo errore cognoscit; et *in dicendo*, seu *revelando*, qua neminem fallere potest, et quae ad distinctionem duarum praecedentium dicitur alio nomine *veracitas*; ideo controvertitur qualis veritas sit objectum formale fidei; circa quod:

Dico: objectum formale fidei est 1. *veritas* in dicendo; *sive est revelatio Dei summe veracis.*

Prob. 1. Ex Scriptura quae ut nos ad credendum inducat, semper adducit testimonium et veracitatem Dei; 1. Joann. 5. *Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se*, id est, credit propter testimonium, seu revelationem Dei, *qui non credit Filio, mendacem facit eum.* Mendacium autem proprie opponitur veritati in dicendo; et Joann. 3. *Qui accepit ejus* (Christi) *testimonium, signavit quia Deus verax est.* Ergo testimonium seu revelatio Dei summe veracis est objectum formale fidei.

Prob. 2. Objectum formale fidei est immediatum motivum, propter quod assentimur veritatibus a Deo revelatis; atqui 1. veritas in dicendo, seu revelatio Dei summe veracis est motivum immediatum propter quod assentimur veritatibus a Deo revelatis; non enim assentimur Deo loquenti, nisi quia verax est, nec nos fallere potest; ergo.

Resolv. Objectum formale fidei esse complexum ex 1. veritate *in dicendo*, et actuali revelatione, tamquam partibus objecti totalis et adaequati, ita tamen ut 1. veritas *in dicendo* magis primario pertineat ad illud, quam actualis revelatio, quia ratio objecti formalis attenditur penes vim movendi ad assensum; atqui vis movendi ad assensum provenit primario et per se a prima veritate, non vero provenit ab actuali revelatione nisi secundario et ratione alterius, nimirum ratione veritatis in dicendo; ergo.

Objicies 1. Objectum formale fidei, est Deus ut Deus est; seu est prima veritas *in essendo*; ergo non est Deus ut verax est.

Resp. nego ant. Prob. Illud est objectum formale fidei in quod fit

ultima ejus resolutio ; atqui ultima fidei resolutio fit in ipsum Deum, ut Deus est ; ergo.

Resp. nego min. Prob. Interroganti, *quare credis Deo revelanti?* Respondemus, *quia verax est.* Sed rursus interroganti, *quare Deus verax est?* Respondemus, *quia Deus est?* ergo ultima resolutio nostrae Fidei fit in ipsum Deum ut Deus est.

Resp. dist. conseq. Resolutio ultima fidei fit in ipsum Deum ut Deus est, tamquam in rationem, propter quam Deus est summa veritas in dicendo, *conc. conseq.* tamquam in rationem formalem et motivam propter quam assentimur Deo loquenti ; *nego cons.* Hic autem agimus solum de resolutione ultima nostrae fidei in motivum propter quod credimus ; atqui tale motivum est prima veritas revelans, cum hac prima veritate non detur alia ulterior quae sit formale motivum credulitatis.

Objicies 2. Objectum formale fidei, est veritas Dei *in cognoscendo* ; ergo, etc.

Resp. nego ant. Prob. Ideo assentimur revelatis a Deo, quia Deus non potest falli ; ergo, etc.

Resp. nego ant. Prob. Si Deus per hypothesim impossibilem posset falli, non esset amplius dignus cui aliquid dicenti credatur per assensum infallibilem ; ergo.

Resp. nego conseq. Ex antecedente enim sequitur tantum, quod veritas *in cognoscendo* sit in Deo radix et fundamentum ejus veracitatis *in dicendo* ; non vero sequitur quod sit motivum formale et immediatum propter quod credimus Deo ; porro cum nihil possit esse sine eo quod est sibi proprium fundamentum et radix, non mirum est si sublata per impossibile prima veritate *in cognoscendo*, auferatur prima veritas *in revelando*, et consequenter objectum formale fidei nostrae.

Quaeres in quid ultimo fides resolvatur? Ante responsionem.

Nota : Resolutio alicujus rei est, *ejus reductio ad suas ultimas causas, ex quibus suo modo componitur.* Unde quaerere in quid ultimo fides resolvatur, est quaerere *quaenam sit ultima causa cur fidelis credat?* Unde

Resp. Cum sint multae causae quae determinant intellectum ad assensum qui praebetur revelatis, Fides divina variis modis resolvitur.

1. *Resolvitur.* in auctoritatem Dei summe veracis, tamquam in suam causam formalem, ut dilectum est.

2. *Resolvitur* in auctoritatem Ecclesiae tamquam in causam directivam, cum sit omnium credendorum ultima regula infallibilis, per quam applicatur nobis revelatio.

3. *Resolvitur* in motiva credibilitatis tamquam in causam inductivam, quia mentem nostram remote et a posteriori disponunt ad credendum, quatenus sunt conditio, sine qua prudens certitudo de divina revelatione haberi non potest.

Colliges: Ex iis quae hucusque diximus, fidelem sic procedere in reddenda ratione suae fidei; *credo Deum esse Trinum*, quia Deus revelavit; *credo Deum revelasse se esse Trinum*, quia Deum esse Trinum tamquam revelatum Ecclesia proponit; *credo Ecclesiae definitioni*; quia ejus infallibilitas est revelata in Scripturis, quas divinas esse ita ex motivis credibilitatis evidens est, ut plane stultus sit qui motivis illis non moveatur.

Dices cum Heterodoxis, in hoc processu fit circulus vitiosus; ergo non est admittendus.

Prob. ant. In hoc processu probatur auctoritas Ecclesiae per revelationem divinam. et revelatio divina per auctoritatem Ecclesiae; ergo est circulus vitiosus.

Resp. dist. ant. Probatur, etc. ex eodem genere causae, *nego ant.* ex diverso genere causae, *conc. ant.* Probatur enim auctoritas Ecclesiae per revelationem divinam tamquam per causam formalem assensus; et revelatio divina per auctoritatem Ecclesiae, tamquam per causam directivam applicantem nobis divinam revelationem; unde in nostro processu non fit circulus vitiosus, qui tantum reperitur cum hoc per illud, et illud per hoc probatur ex eodem genere causae, et quidem apud eum qui aeque utrumque negat.

CAPUT IV.

DE SUBJECTO FIDEI.

Nota. Per subjectum fidei intelligimus creaturas in quibus Fides reperitur, tam secundum actum, quam secundum habitum. Circa quod:

Certum est 1. *Veram Fidem fuisse in Angelis viatoribus*: Nam Angeli viatores placuerunt Deo, et beatitudinem promeriti sunt; ait Apost. (a) *sine Fide impossibile est placere Deo*, et Fides est radix ac principium meriti; ergo.

Certum est 2 *Fidem non esse in daemonibus et damnatis*, quia Fides est donum Dei natura sua ordinatum ad beatitudinem; est enim *sperandurum substantia rerum*; atqui daemones et damnati exciderunt omni spe beatitudinis comparandae; ergo, etc.

Quod si Jacobi 2. dicatur *daemones credunt et contremiscunt*, id non intelligitur de Fide divina, sed de fide mere naturali, coacti nempe evidentia, et terribili Dei vindicis experientia convicti; neque enim Deus ullum dat illis speciale auxilium ad eliciendos actus supernaturales.

Certum est 3. *Fidem non esse in Beatis*: *bene vero in animabus Purgatorii*. Nam Fides in justis non evacuatur nisi per visionem beatificam, juxta illud Apostol. (b) *cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est*, scilicet Fides; atqui soli

(a) *Hebr.* 11. *v.* 6. (b) 1. *Cor.* 13. *v.* 10.

Beati, non vero animae Purgatorii fruuntur visione beatifica; ergo Fides remanet in Animabus Purgatorii, non vero in Beatis.

Restat igitur resolvendum, an Fides remaneat in peccatoribus et Haereticis.

Dico 1. *Fides divina remanet cum peccato mortali ab infidelitate distincto.*

Prob. Ex Apostol. (*a*) *Si habuero omnem Fidem ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Ergo Fides potest esse cum peccato mortali, per quod solum amittitur charitas; prout definivit Conc. Trid. (*b*) his verbis: *si quis dixerit amissa per peccatum gratia, simul et Fidem semper amitti; aut Fidem quae remanet, non esse verum Fidem, licet non sit viva, aut eum qui Fidem sine charitate habet, non esse Christianum, anathema sit.*

Ratio a priori est voluntas Christi qui noluit, ut peccator, non infidelis, privaretur radice per quam posset converti, eliciendo connaturaliter actus Fidei.

Dico 2. *Habitus Fidei totaliter perit in Haeretico, etiamsi unicum vel minimum Fidei articulum rejiciat.*

Prob. 1. *Pars* ex Apost. (*c*) *Devita profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiae, quam quidam promittentes, circa Fidem exciderunt*, atqui circa Fidem excidere, est Fidem amittere, seu a Fide aberrare, ergo. Unde Conc. Trid. (*d*) *asserit non modo infidelitate per quam et ipsa Fides amittitur, sed etiam quocumque alio mortali peccato, quamvis non amittatur Fides, acceptam justificationis gratiam amitti.*

Prob. 1. *pars*: Contra Durandum (*e*): quod est indivisibile, totum simul perire necesse est, atqui Fides est indivisibilis, cum licet plures veritates credat, illas tamen credat sub uno atque indivisibili motivo, scilicet Dei veritate *in revelando*; ergo. Unde Div. Thom. ait (*f*): *manifestum est, quod talis Haereticus circa unum articulum, Fidem non habet de aliis articulis.* Cum ex Apostolo (*g*) non sit nisi *una Fides*, quam profitendo salvari possumus.

Objicies 1. Qui est circa unum Fidei articulum Haereticus eadem facilitate credit alios articulos, ac antea; ergo respectu illorum remanet habitus Fidei.

Resp. dist. conseq. Remanet habitus Fidei naturalis et humanae per actus repetitos contractus, *conc. conseq.* supernaturalis et divinae, *nego conseq.* Neque enim tales Haeretici vere captivant intellectum suum in obsequium primae veritatis; si enim vere hoc

---

(*a*) 1. *Cor.* 12. *v.* 2.
(*b*) *Sess.* 6. *Can.* 38.
(*c*) 1. *ad Tim. v.* 19
(*d*) *Sess.* 6. *cap.* 15.
(*e*) *In* 3. *dist.* 23. *quaest.* 9.
(*f*) 2. 2. *quaest.* 5. *art.* 3.
(*g*) *Ephes.* 4. *v.* 5.

facerent, intellectum suum illi captivarent in omnibus quae revelavit, cum prima veritas aeque in uno sit fallere nescia, ac in altero, et si in uno fallat, non sit prima veritas, cui proinde non credunt, in iis quae credunt, sed humanae persuasioni.

Inst. 1. Haereticus circa unum articulum credit alios articulos propter solam revelationem divinam, quae est ratio formalis Fidei; ergo respectu illorum retinet habitum Fidei supernaturalis.

Resp. dist. ant. Credit propter revelationem divinam ab Ecclesia propositam et *per se* creditam, ut nos facimus, *nego ant.* propter revelationem divinam ex propria persuasione creditam et receptam, *conc. ant.* verum hic modus credendi non sufficit ad fidem supernaturalem.

Inst. 2. Habitus potest consistere cum aliquo actu contrario; ergo, etc.

Resp. dist. ant. Habitus naturalis, *con. ant.* supernaturalis, *nego ant.* ut patet in habitu charitatis qui per unicum peccatum mortale destruitur; ratio est voluntas Dei qui propter unicum infidelitatis actum, habitum Fidei quae est ejus donum, auferre voluit.

Objicies 2. Haereticus qui unum articulum Fidei rejicit, aliis retentis, non ideo talem articulum rejicit quod credat Deum in revelando esse fallacem, sed quod credat illum articulum a Deo non esse revelatum; ergo non amittit habitum Fidei.

Resp. nego ant. Nam ille credit Deum in revelando esse fallacem, qui contemnit judicium Ecclesiae quam Deus revelavit esse columnam et firmamentum veritatis; sed Haereticus qui respuit unum articulum quem ut revelatum Ecclesia proponit, contemnit judicium Ecclesiae, et sequitur propriam phantasiam et persuasionem; ergo. Porro qui primae veritati discredit in uno, non credit in ullo; sed contra eam *peccans in uno; factus est omnium reus* (*a*).

CAPUT V.

DE PROPRIETATIBUS FIDEI.

Nota. Quinque recenseri possunt Fidei proprietates, nempe supernaturalitas, certitudo, obscuritas, credibilitas et necessitas, de quibus sit:

QUÆSTIO I.

De supernaturalitate Fidei.

Nota. Questio non procedit de habitu Fidei; constar enim ipsum esse supernaturalem, et donum Dei, juxta illud Ephes. 2. *gratia enim estis salvati per Fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim do-*

(*a*) *Jac.* 2. *vers.* 10.

num est, de solo ergo assensu seu actu Fidei quaerimus antrum sit supernaturalis, ideo.

Dico : Assensus seu actus Fidei est vere et entitative supernaturalis.

Prob. Actus specificantur ab objecto formali et principio productivo; atqui objectum formale et principium assensus Fidei productivum, sunt supernaturalia; ergo.

Prob. 1. *Pars min.* Objectum formale assensus Fidei est divina revelatio; atqui divina revelatio est supernaturalis; neque enim est intra exigentiam naturae; ergo.

Prob. 2. *Pars min.* Dona gratiae sunt supernaturalia; atqui assensus Fidei non nisi auxilio gratiae producitur juxta illud Joann. 6. *hoc est opus Dei ut credatis in eum.* Unde Trid. definivit: *Si quis dixerit, sine praeveniente Spiritus sancti inspiratione atque ejus adjutorio, hominem credere.,. posse sicut oportet, etc. anathema sit.* Ergo.

Dices : Actus potentiarum naturalium, est naturalis; atqui assensus Fidei est actus potentiarum naturalium, quippe est actus ab intellectu ex imperio voluntatis elicitus; ergo.

Resp. dist. maj. Actus potentiarum naturalium ut naturaliter operantium, est naturalis, *conc. maj.* actus potentiarum naturalium cum auxilio gratiae et ex motivo supernaturali operantium, *nego maj.* et sic ad minorem. Porro ut actus sit supernaturalis, non requiritur ut nihil naturale ad illius productionem concurrat, sed sufficit ut unum ex ejus comprincipiis omnino sit supernaturale, licet aliud sit naturale.

Colliges assensum Fidei esse mere *judicativum et adhaesivum* ad objectum Fidei divinae ut subest revelationi, non vero *discursivum;* si enim esset discursivus, esset tantum naturalis quoad entitatem, utpote productus a potentia naturali ut naturaliter operante, quia oriretur a judicio quod intellectus credentis formaret de bonitate consequentiae rei revelatae ad ipsam revelationem Dei in tali discursu.

Objicies. Omne argumentum est cum discursu: atqui Fides nostra ex Apost. est *argumentum non apparentium;* ergo interior assensus Fidei nostrae est discursivus.

Resp. dist. min. Fides est argumentum proprie sumptum, *nego min.* improprie sumptum, nimirum pro convictione intellectus, *conc. min.* Itaque cum convictio intellectus sit ordinarie effectus argumenti, ideo Fides vocatur ab Apostolo argumentum.

Inst. 1. Assensus huic conclusioni datus: *omnis homo est moriturus, atqui Petrus est moriturus*, est assensus Fidei divinae, atqui est discursivus, ergo.

Resp. dist. min. Talis assensus spectatus *formaliter* ut est conclusio, est discursivus, *conc. min.* spectatus *materialiter* ut est

actus Fidei, *nego. min.* Porro veritas quae habetur per discursum, potest spectari duobus modis, 1. *materialiter* quatenus est propositio enuntians hoc vel illud praescindendo ab hoc quod deducatur ex aliquo antecedenti: 2. *formaliter* quatenus est conclusio, id est, quatenus est assensus deductus vi et efficacia alicujus antecedentis cogniti. Si spectetur primo modo, est assensus Fidei, nec est discursivus. Si spectetur secundo modo, est assensus Theologicus, isque discursivus, atque minoris certitudinis quam praemissa a qua deducitur.

Inst. 2. Interior assensus Fidei constat duobus judiciis, uno quo assentimur Deum hoc et illud revelasse; altero quo assentimur Deum hoc et illud revelasse, altero quo assentimur huic vel isti revelato, et hoc posterius judicium, seu assensus, elicitur ex vi prioris, ergo interior assensus Fidei est discursivus.

Resp. nego ant. Quia actus Fidei, quatenus talis, non postulat sua natura duo judicia, sed unum duntaxat quo assentimur rei a Deo revelatae ob divinam revelationem tamquam formale objectum discursus autem natura sua et necessario postulat duo judicia Unde quando discursus intervenit in assensu Fidei, tunc ille non habet rationem formalis motivi, sed solum applicantis divinam revelationem ad objectum revelatum, sicque semper dispar est ratio assensus Fidei, ab assensu dato alicui conclusioni syllogisticae.

QUÆSTIO II.

De certitudine Fidei.

Nota Circa Fidei certitudinem triplex potest esse difficultas: 1 ex parte Dei revelantis, utrum, scilicet, possit revelare falsum, 2. ex parte hominis credentis, utrum fide divina possit credere quod a parte rei est falsum, 3. ex parte assensus Fidei, utrum sit certior quolibet assensu scientifico, circa quas.

Dico 1. ***Deus nequidem de potentia absoluta potest revelare falsum.***

Prob. Ex Scrip. num. 23. *non est Deus quasi homo ut mentiatur, neque ut filius hominis ut mutetur.* Hebr. 6. *impossibile est mentiri Deum.* Ergo repugnat Deum falsum revelare etiam de potentia absoluta et extraordinaria, nam eodem modo repugat Deum *mentiri*, quo repugat *mutari*, atqui etiam secundum *potentiam absolutam* repugnat Deum mutari juxta illud Psalmistae (*a*) *tu autem idem ipse es.* Ergo, etc.

Objicies 1. Deus Ezech. 14. dicit, *Propheta cum erraverit, et locutus fuerit verbum, ego Dominus decepi Prophetam illum.* Ergo Deus potest decipere et falsum ravelare.

Resp. dist. conseq. Potest decipere permissive et negative,

(*a*) *Psalm.* 101.

conc. conseq. positive revelando falsum *neg. cons.* Hoc enim repugnat enti summe veraci, et infinite sapienti; at non ei repugnat decipere permissive vel negative, aliquibus nimirum substrahendo lumen sapientiae.

Objicies. 2. Deus multa praedixit per Prophetas suos, quae tamen non evenerunt; ergo potest fallere.

Resp. dist. ant. Multa non evenerunt quae Deus praedixit absolute, *nego ant.* conditionate, vel secundum cursum ordinarium causarum secundarum, *conc. ant.* Sic praedictio subversionis Ninives per Jonam(*b*) fuit conditionata et comminatoria, nempe si interea Ninivitae poenitentiam non egerint; qua conditione non posita effectus non est secutus. Sic Isaias (*a*) recte praedixit Ezechiae Regi futurum ut moreretur; quia id asserebat spectando tantum communem cursum causarum naturalium, juxta quarum conditionem debebat mori, fuissetque mortuus, nisi Deus speciali quadam gratia illum tunc praeservasset.

Objicies 3. In scripturis multae reperiuntur contradictiones, amphibologiae et aequivocationes quae mendacii rationem habent; ergo nil obstat quin Deus possit falsum dicere.

Resp. nego. ant. Eae enim contradictiones et aequivocationes sunt tantum apparentes, et facile a doctis conciliantur et explicantur, quae conciliatio pertinet ad scripturarum interpretes.

Dico 2. Quod a parte rei est falsum, non potest credi Fide divina.

Prob. Id non potest credi Fide divina, quod non potest informari proprio fidei divinae motivo; atqui quod a parte rei est falsum, non potest informari proprio Fidei divinae motivo, ergo, etc. *Prob. min.* Sola revelatio quae a parte rei est proprie et secundum rei veritatem divina, non autem illa quae bona Fide et prudenter aestimatur divina, est proprium fidei divinae motivum, atqui quod est a parte rei falsum, non potest formari revelatione proprie et secundum rei veritatem divina: ergo quod est a parte rei falsum, non potes[t i]nformari proprio Fidei divinae motivo, ergo, etc.

Objicies 1. Qui credit propter divinam revelationem, credit Fide divina; atqui aliquis potest propter divinam revelationem credere quod est a parte rei falsum; ergo.

Resp. nego min. Prob. Rusticus qui credit falsae propositioni quae ab Episcopo, vel Pastore sufficienter tamquam a Deo revelata proponitur, credit propter revelationem divinam; ergo aliquis potest credere falsum propter revelationem divinam.

Resp. nego ant. Assensus enim ille est tantum Fidei humanae, cum sit extra latitudinem objecti formalis Fidei divinae, extra quod actus Fidei non potest sese extendere.

(*a*) *Jonae* 3. *vers.* 4. (*b*) *Isaiae* 38. *vers.* 1.

Inst. Talis Rusticus bona Fide et prudenter existimat objectum propositum, esse revelatum; ergo illud credere potest Fide divina.

Resp. nego conseq. Quia qualitas assensus supernaturalis Fidei, non fundatur in persuasione elicientis illum, sed in realitate revelationis; unde assensus Fidei circa objectum non realiter revelatum licet ut tale prudenter et bona Fide existimatum, est impossibili et repugnat, sicut repugnat aliquem dare assensum scientificum propositioni realiter falsae, licet is sibi persuadeat assentiri propositioni per medium demonstrativum.

Objicies 2. Assensus quo credimus hanc hostiam vere et substantialiter continere corpus et sanguinem Christi; est assensus Fidei supernaturalis; atqui objectum illius assensus potest esse falsus, quippe fieri potest ut haec in particulari hostia non sit rite consecrata, vel defectu characteris in tali homine, vel defectu intentionis debitae; ergo.

Resp. nego maj. Est enim tantummudo assensus opinionis moraliter certae.

Prob. maj. Assensus datus propositioni particulari contentae in universali immediate revelata, est assensus Fidei divinae; atqui haec propositio particularis: *corpus et sanguis Christi est realiter in hac hostia*; continetur in hac universali: *corpus et sanguis Christi est realiter in hostia rite consecrata*; ergo.

Resp. nego min. Ut enim propositio particularis contineatur in majori revelata, necesse est ut legitime deducatur ex illa majori, et ex minori ad minus certa certitudine morali excludente omnem formidinem; atqui in hoc syllogismo: *corpus et sanguis Christi est realiter in hostia rite consecrata; atqui haec hostia est rite consecrata; ergo corpus et sanguis Christi est realiter in hac hostia*: minor est equidem certa moraliter, sed non excludit omnem formidinem; ergo, etc.

Inst. Ergo non debemus absolute et simpliciter, sed tantum conditionate hostiam adorare, nimirum, *si rite sit consecrata*; consequens est contra communem praxim fidelium; ergo, etc.

Resp. nego sequel. maj. Nam in praxi virtutum moralium; (de quarum numero est ipsa religio per quam adoratur Eucharistia) sufficit certitudo moralis; et nonne sectarii patrem honorant absolute, et credunt absolute se esse legitimos, cum tamen non nisi moralem de suo patre habeant certitudinem? nec est periculum idololatriae cum cultus feratur in Christum.

Objicies 3. Judaeus qui paulo ante Christi nativitatem, credebat Fide divina Christum nasciturum, potuit, Christo postea nato, retinere eandem Fidem; sed in eo casu falsum credidit; ergo quandoque, etc.

Resp. nego maj. Nam Fidei illius Judaei non erat idem motivum; quippe ante Christi nativitatem ejus motivum erat revelatio

divina, post nativitatem erat tantum conjectura quaedam *humana* qua prudenter judicabatur Christum nondum esse natum, sed esse nasciturum.

Ratio hujus responsi desumitur ex diverso statu Fidei, cujus objectum ante nativitatem, erat Christus venturus; post nativitatem vero erat Christus simpliciter, abstrahendo scilicet ab hac circumstantia quod jam natus, vel nasciturus sit, et sic intelligendus est Div. Thom. cum (a) dicit: *hoc ad Fidem credentis pertinebat post Christi nativitatem, quod crederet eum quandoque nasci: sed illa determinatio temporis, in qua decipiebatur, non erat ex Fide, sed ex conjectura humana*. Nec enim determinata hora nativitatis Christi erat revelata.

Dico 3. *Assensus Fidei est simpliciter et absolute certior quolibet assensu scientifico.* Ante probationem

Nota: Certitudo duplex est, nempe *objectiva*, quae est objecti veritas et immutabilitas, et *formalis* quae est cognitionis infallibilitas et firmitas desumpta tam ab objecti materialis veritate, quam ab infallibilitate medii, seu motivi cui assensus innititur, et de hac formali certitudine hic agitur.

Prob. 1. Ex D. August. qui (*b*) loquens de firmitate et certitudine nostrae Fidei assensus ait: *facilius dubitarem vivere me, quam esse vera quae audivi.*

Prob. 2. Certitudo formalis desumitur a suo motivo cui est proportionata; atqui motivum assensus Fidei certitudine superat motivum cujuscumque assensus scientifici; ergo.

Prob. min. Motivum assensus Fidei est lumen supernaturale divinae revelationis; motivum vero seu medium cujuscumque assensus scientifiei, est lumen naturale rationis; atqui lumen supernaturale divinae revelationis certius est quocumque lumine naturali; ergo.

Hinc D. Thom. (*a*) ait: *multo magis homo certior est de eo quod audit a Deo qui falli non potest, quam de eo quod videt propria ratione, quae falli potest.* Et quae quandoque indiget corrigi per Fidem in iis, quae, solo lumine naturae spectato, sunt certissima, quale est illud principium, *ex nihilo nihil fit*: quod corrigitur per Fidem quae docet: *mundum fuisse a Deo creatum ex nihilo.*

Objicies 1. Illud est certius quod est dubitationis impermixtius; nam firmius adhaeremus illi rei, de cujus veritate minus dubitamus; atqui assensus scientiae nullam potest habere dubitationem sibi adjunctam, alias non esset amplius scientia; econtra Fides remanens integra admittit quandoque in intellectu credentis aliquam dubitationem circa fidei nostrae mysteria; ergo.

(*a*) 2. 2. *quaest.* 1. *art.* 3. *ad* 3.
(*b*) *August. lib.* 7. *Confession. cap.* 10.
(*a*) *Div. Thom.* 2. 2. *quest.* 4. *art.* 8. *ad* 2.

Resp. dist. maj. Illud est certius quod est dubitationis voluntariae et deliberatae impermixtius, *conc. maj.* indeliberatae et involuntariae, *nego maj.* similiter dist. secundam partem minoris, e *nego conseq.*

Porro hic loquitur de assensu Fidei qui humano modo, id est, cum advertentia rationis et libero voluntatis consensu, elicitur, et qui pro eo tempore quo elicitur, nullo modo compatitur secum deliberatos motus dubitandi circa veritates Fidei; quin potius magis removet intellectum ab ejusmodi dubitationibus, quam assensus naturalis et evidens removeat rationem dubitandi circa veritatem sui objecti, cum formale Fidei motivum quoad certitudinem longe superet motivum scientiae.

Objicies 2. Eo est certior assensus quo est intensior, atqui saepe assensus naturalis evidens, est intensior assensu Fidei; ergo.

Resp. nego maj. Nam intensio et remissio sese habent indifferenter ad certitudinem quae in sua specie constituitur per motivum formale; unde cum motivum certitudinis Fidei sit ordinis et speciei superioris motivo naturalis scientiae, quantumcumque assensus scientiae naturalis cresceret quoad intensionem, nunquam tamen posset pervenire ad certitudinem assensus Fidei divinae, etiam valde remissi.

Objicies 3. Firmius et certius adhaeremus ei a quo difficilius recedimus; atqui homo difficilius recedit a scientia quam a Fide; ergo.

Resp. nego min. Qui enim vere fidelis est, habetque assensum verae Fidei divinae, est magis paratus negare quamlibet veritatem naturalem, quam deserere minimam veritatem Fidei, ut patet in Martyribus qui argumenta philosophorum adversus nostramFidem contempserunt, parati potius negare omnia quae juxta sensum et rationem humanam existimabantur evidentissima, et omnia pati tormenta, quam vel minimum dubitare de uno Fidei articulo.

Inst. Frequenter videmus nonnullos facilius deficere a Fide Catholica, quam ab assensu evidenti veritatis naturalis; ergo facilius receditur a Fide quam a scientia.

Resp. nego conseq. Nam quod tales deficiant a Fide Catholica, id provenit ex superbia, malitia et aliis peccatis quae solent praecedere haeresim.

QUÆSTIO III.

De obscuritate Fidei.

Nota. Fides dici potest obscura dupliciter: 1. *ex parte rei revelatae*, quando scilicet res revelata non evidenter cognoscitur; 2. *ex parte revelantis*, quando scilicet non constat evidenter quisnam sit auctor revelationis.

Certum est, Fidem non debere esse obscuram *ex parte revelan-*

tis, quia essentia Fidei in hoc tantum consistit ut nitatur testimonio dicentis, sive evidenter constet de dicente, sive non; hoc patet in fide humana; si enim alicui propositioni quae mihi est obscura, assentior propter solam auctoritatem Petri qui asserit eam esse veram, sine dubio erit assensus Fidei humanae, etiamsi evidenter cognoscam assertionem illam fieri a Petro: idem ergo dicendum est de assensu Fidei divinae; alias nec Prophetae, nec Apostoli quibus Deus Mysteria immediate revelavit, habuissent assensum Fidei divinae, quia evidenter sciebant revelationem propter quam credebant factam esse a Deo.

Sola ergo difficultas est de obscuritate Fidei *ex parte rei revelatae*, circa quam duo quaeruntur: 1. An Fides debeat esse obscura ex parte rei revelatae; 2. An quod evidenter scitur aut videtur, possit esse objectum Fidei divinae; circa quod

Dico 1. *Fides debet esse obscura ex parte rei revelatae*; id est, non debet clare et evidenter ostendere rem revelatam prout est in se a parte rei.

Prob. Ex Apost. (*a*) dicente: *Fides est argumentum non apparentium*; id est, res quae creduntur per Fidem, non videntur saltem quoad motivum cognoscendi, et (*b*) *nunc videmus per speculum et in aenigmate, tunc autem facie ad faciem*, id est, in hac vita obscure cognoscimus mysteria Fidei, quae in altera clare et intuitive videmus; ergo.

Confirmatur experientia, quia sicut homo qui multa mihi narrat de caeteris nationibus, non efficit per suam narrationem, ut clare videam ea quae narrantur, sed tantum ut obscure credam; sic etiam Deus quando revelat nobis mysterium Trinitatis, non efficit per suam revelationem, ut clare videamus hoc mysterium, sed tantum ut obscure credamus.

Dices: Veritas obscure revelata non potest intellectum magis movere ad assensum quam ad dissensum; ergo ut intellectus assentiat rei revelatae, debet illi clare et evidenter proponi.

Resp. dist. ant. Veritas obscure revelata *secundum se*, *nude et simpliciter* considerata, *conc. ant.* considerata *cum habitudine ad motiva credibilitatis*, *nego ant.* Sic enim considerata movet intellectum ad eam partem assensus vel dissensus pro qua faciunt illa motiva, quae licet non ostendant evidenter et clare veritatem rei intrinsecam, saltem faciunt rem illam credibilem, id est, dignam cui vir prudens absque suspicione alicujus levitatis praebeat assensum.

Dico 2. *Quod evidenter scitur aut videtur potest esse objectum Fidei divinae.*

Prob. 1. Ex Script. Deut. 6. *Audi Israel: Dominus Deus no-*

(*a*) *Hebr.* 11. *v.* 1. (*b*) 1. *Cor.* 13. *v.* 12.

ster unus est. Hebr. 11. *accedentem ad Deum oportet credere quia est ;* et in Symbolo *credimus unum Deum Patrem omnipotentem.* Ergo credimus Fide divina Deum existere, unum et omnipotentem esse ; atqui existentia, unitas et omnipotentia Dei demonstratur et cognoscuntur a Theologis et Philosophis ; ergo.

Respondent adversarii existentiam Dei ut auctoris naturae credendam omnibus proponi ; sed

Contra est, Deus in Symbolo proponitur credendus ut *creator caeli et terrae*; ergo aut auctor naturae.

Prob. 2. Intellectus potest eodem tempore assentiri alicui conclusioni propter duo distincta motiva, quorum alterum clare, alterum obscure illam ostendat.

Objicies 1. Ex Apost. *Fides est argumentum non apparentium.* Ergo quod evidenter scitur, non potest credi per Fidem.

Res. dist. ant. Fides est *rerum non apparentium*, per motivum cognoscendi, quod est revelatio divina, *conc. ant.* per rationis discursum, *subdist.* ut plurimum, *conc. ant.* semper, *nego ant.* alias sibi contradiceret Apostolus, cum *Hebr.* 11. doceat accedentem ad Deum debere credere Dei existentiam, quam *Rom.* 1. docet abstractive cognosci ; *invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Ex quo patet Apostolum per res non apparentes, intelligere res intuitive non visas, etiamsi abstractive cognoscantur.

Objicies 2. Fides non potest stare cum intuitiva Dei visione ; ergo nec cum scientia ob paritatem rationis.

Resp. nego cons. Disparitas est, quod res praesens intuitive visa certius et perfectius cognosci non possit, nec proinde credi ; at rei absentis abstractiva cognitio, praeterquam quod difficilius habetur, non est aeque certa et constans ac lumen Fidei, difficultatibus identidem obnubilatur propter quas ad Fidem recurrere necesse est ; unde D. Thomas (*a*) dicit : *necessarium est homini accipere per modum Fidei, non solum ea quae sunt supra rationem, sed etiam ea quae per rationem cognosci possunt, et hoc propter tria:* 1. *Ut citius homo ad veritatis divinae cognitionem perveniat . . .* 2. *Ut cognitio Dei sit communior . . .* 3. *Propter certitudinem ; ratio enim humana in rebus divinis est multum deficiens.*

QUÆSTIO IV.

De credibilitate Fidei.

Nota. Ista duo, *esse evidenter verum*, et *esse evidenter credibile*, a se invicem distinguuntur. Id dicitur *evidenter verum*, quod adeo clare scitur aut videtur, ut de eo physica habeatur

(*a*) 2. 2. *qu.* 1. *art.* 4. *in corp.*

evidentia et certitudo. Illud vero est *evidenter credibile* quod probatur testimoniis et suasionibus ita Fide dignis ut evidenter appareat assensu firmo dignum; nec nisi imprudenter in dubium revocari possit. Unde evidentia credibilitatis afficit quidem revelationem quam a Deo esse demonstrat, sed non afficit objectum revelatum, a quo obscuritatem non tollit; v. g. licet evidenter cognoscamus Trinitatem nobis esse revelatam, illius tamen naturam non cognoscimus.

Nota 2. Circa evidentiam credibilitatis mysteriorum nostrae Fidei explicandum est 1. An debeant esse evidenter credibilia? 2. An sint evidenter credibilia? 3. Quot sint credibilitatis motiva? Ideo

Dico 1. *Mysteria nostrae Fidei debent esse evidenter credibilia.*

Prob. Assensus Fidei debet esse immobilis et firmissimus; atqui non posset esse talis, si motiva credendi essent tantum probabilia, non evidentia; quis enim posset immobilem ac firmissimum praebere assensum alicui rei, habens probabiles in oppositum rationes? ergo motiva credendi debent esse evidentia. Unde D. Thom. (*a*) ait: *non crederet quis nisi videret* (hoc est evidenter cognosceret) *ea esse credenda, vel propter evidentiam, vel propter aliquid hujusmodi.*

Confirmatur, quia nemo potest salvari sine Fide, *qui* enim *non credit condemnabitur* (*b*); atqui si motiva credibilitatis essent tantum probabilia, nec excluderent omnem de revelatione formidinem, posset quis sine Fide salvari, juxta illud Christi (*c*) *Si opera non fecissem in eis quae nemo alius fecit, peccatum non haberent; nunc autem excusationem non habent de peccato suo*, infidelitatis scilicet, quia cum evidentia credendi motiva habuerint, non tamen crediderunt.

Hinc jure Innoc. XI. et post eum Clerus Gallicanus damnarunt hanc proposit. (*d*): *assensus supernaturalis Fidei et utilis ad salutem, stat cum notitia solum probabili revelationis, et cum formidine, qua quis formidat ne non sit locutus Deus.*

Objicies 1. Rustici et idiotae expendere non valent utrum motiva credibilitatis quibus ad credendum ducuntur, sint evidentia, veram tamen habent mysteriorum Fidem; ergo evidentia credibilitatis non est absolute necessaria ad prudenter suscipiendam veram Fidem.

Resp. nego. ant. Nullus enim rusticus tam rudis esse potest quin facile possit a suo Pastore edoceri; 1. Veritatem miraculorum quae in confirmationem Fidei Christianae patrata sunt; 2. Ecclesiam esse illustrem quamdam congregationem, eamque nullatenus fuisse interruptam; haereses vero paucis ab hinc annis coepis-

---

(*a*) 2. 2. *q.* 1. *art.* 4. (*b*) *Joann.* 3. *v.* 18.
(*c*) *Joann.* 15. *v.* 24. (*d*) *Anno.* 1700.

se; indeque facile colliget sectas illas non esse Sponsam quam Christus suo sibi cruore comparavit.

Objicies 2. Probabilitas credibilitatis objecti humanae Fidei, sufficit in nobis ad prudentem assensum ejusdem Fidei eliciendum ergo similiter cognitio probabilis de credibilitate mysteriorum nostrae Fidei erit sufficiens ad prudenter assentiendum rebus a Deo revelatis.

Resp. nego conseq. Disparitas est, quod Fides humana, sicut et opinio compatitur secum aliquam formidinem, cum moralis certitudo quam ingerit, non sit talis ut omnem dubitationem excludat. Econtra assensus divinae Fidei est ita certus et firmus, ut omnem excludat dubitationem, et credens Fide divina ita firmiter adhaereat rei sibi ad credendum propositae, ut absolute credat oppositum esse falsum, quae firmitas assensus non potest esse sine evidentia credibilitatis.

Dico 2. Mysteria Fidei sunt evidenter credibilia.

Prob. Illud proprie censetur evidenter credibile, ad quod judicandum esse dignum quod credatur, dantur argumenta, seu motiva evidentia, et irrefragabilia: atqui ad judicandum mysteria nostrae Fidei esse digna quae credantur Fide divina, dantur motiva et argumenta evidentia et irrefragabilia, quibus enarratis Div. August. (*a*) Manichaeos sic alloquitur: *Quid ad haec respondetis, insani? nempe ista manifesta sunt? nempe omnes non dico calumnias contradictionis, sed etiam nebulas dubitationis expellunt;* ergo, etc. Unde haec propos. *evidens non est evidentia morali proprie dicta et physica Religionem Catholicam esse veram*, damnata est a Clero Gallicano (*b*), tamquam temeraria et in errorem inducens.

Objicies; Mysteria Fidei non sunt evidenter credibilia, si motiva credibilitatis non sint evidentia; atqui motiva credibilitatis non sunt evidentia; ergo.

Resp. nego min. Prob. Is est evidentiae effectus ut ad assensum necessitet; atqui motiva credibilitatis non necessitant ad assensum; ergo.

Resp. dist. maj. Is est effectus evidentiae procedentis a principiis intrinsecis rei, ut necessitet ad assensum, *conc. maj.* procedentis a principiis extrinsecis, id est, a testimoniis dicentium, *nego maj.* et concessa minore, *dist. conseq.* motiva credibilitatis non sunt evidentia ab intrinseco, *conc. conseq.* ab extrinseco, *nego conseq.* unde non necessitant ad assensum, sed insuper requiritur pius voluntatis motus, et gratia praeveniens, quibus intellectus adjunctus libere assentitur.

Inst. Multi cordati et acuti Religionem Christianam negant; ergo non est evidenter credibilis etiam ab extrinseco.

(*a*) *August. lib.* 17. *contra Faust. cap.* 43. (*b*) *Ann.* 1700.

Resp. dist. ant. Multi negant Religionem Christianam defectu evidentiae motivorum, *nego ant.* defectu rei, quae ex parte illorum requiritur, *conc. ant.* Quod ergo negent Religionem Christianam, id provenit, 1. ex eo quod non satis advertant ad motiva quibus mysteriorum credibilitas nititur; 2. ex eo quod sua culpa priventur auxilio necessario ut evidentiam motivorum credibilitatis actu percipiant, *excaecavit enim illos malitia eorum* (*a*), *dilexerunt magis tenebras quam lucem* (*b*), *supercecidit ignis et non viderunt solem* (*c*).

Dico 3. *Octo sunt praecipua credibilitatis motiva, quae suadent esse credibilia, quae a Deo et Ecclesia ad credendum nobis proponuntur.*

Probatur enumeratione singulorum;

1. *Motivum* desumitur ab Auctore Fidei Christianae qui fuit Christus Jesus, fieri enim non potest quod ea Religio sit falsa quae Auctorem habet tantae sanctitatis ut nullus unquam potuerit ipsum arguere de peccatu (*d*) cui ipsimet adversarii testimonium reddiderunt quod viam Dei in veritate doceret (*e*), qui se Deum (adeoque veritatem falli et fallere nesciam) probavit non solum admirabili vitae sanctimonia, sed et stupendis miraculis factis in confirmationem veritatis quam docebat, de quibus dicebat Judaeis. (*f*) *opera quae ego facio . . . . testimonium perhibent de me*, nempe quod sim Christus, verus Deus, juxta illud: *Ego et Pater unum sumus*, atqui talis fuit Jesus Christus: ergo.

2. *Argumentum* desumitur ab excellentia et sanctitate doctrinae quam tradit Religio Christiana: evidens est enim eam doctrinam esse a Deo quae nihil nisi verum, honestum, rectaeque rationi consonum docet, quae ab omni malo etiam levissimo declinare jubet, quae nihil omittit quo sectatores suos ad vitam immaculatam, sanctamque perducat: atqui talis est doctrina Christiane, ut constat ex Evangelicis praeceptis et consiliis quibus si Christiani omnes vitam suam et omnes actus suos conformarent, respublica Christiana non tam humana foret quam angelica, ergo

3. *Argumentum* desumitur ex stupendo modo quo propagata est doctrina Christiana, modus quippe ille divinissimus est. Neque enim sine divina virtute fieri potuit quod duodecim piscatores rudes, illitterati, pauperes, et despecti, nullo humano presidio freti, toto interea conatu obsistentibus Philosophis, Magistratibus, provinciarum Praefectis, Regibus, Imperatoribus, atque Sectatores hujus doctrinae exilio, suppliciis, et morte acerbissima plectentibus, ex toto orbe idololatriam tam diffusam tamque animis hominum inviscerатam, non solum eliminaverint, sed et toti pene

---

(*a*) *Sap.* 2. *v.* 12. (*b*) *Joann.* 3. *v.* 19.
(*c*) *Psalm.* 57. (*d*) *Joann.* 8. *vers.* 46.
(*e*) *Matth.* 22. *vers.* 16. (*f*) *Joann.* 20. *vers.* 25.

humano generi persuaserint eam amplecti religionem, cujus mysteria adeo superant captum intellectus humani, ut sunt mysteria SS. Trinitatis, Incarnationis, etc. cujus etiam praecepta adeo naturae corruptae repugnat, ut sunt *crucem jugiter ferre*; *inimicos diligere*: *benefacere his qui oderunt nos*: *nihil eorum quae in mundo sunt diligere*; *possessionibus renuntiare*, etc. atqui.

4. *Argumentum* desumitur ab admirandis effectibus qui subsecuti sunt susceptionem religionis Christianae; statim nempe per universum orbem subsecuta est tanta morum in melius commutatio, ut innumerabiles homines utriusque sexus et conditionis ducere coeperint vitam in terris angelicam potius quam humanam, prout ipsorum acta et annales Ecclesiae testantur.

5. *Argumentum* desumitur ex invicta et numquam interrupta ejusdem religionis perseverantia inter tot procellas, atrocissimasque Ethnicorum et Haereticorum persecutiones quibus agitata fuit; divina enim prorsus est illa doctrina, contra quam portae inferi, licet adversus ipsam omnes furias suscitaverint, praevalere non potuerunt.

6. *Motivum* petitur ab infinita propemodum multitudine Martyrum cujusvis ordinis, sexus, aetatis, et conditionis, qui pro tuenda Fide Christiana inaudita tormenta, mortemque durissimam tanta fortitudine, tantaque cum laetitia et alacritate sustinuerunt, ut irrisis tyrannis, fatigatisque tortoribus etiam tenerrimae puellae non defecerint tormenta patiendo, dum carnifices ea inferendo defecerunt, et divinam virtutem agnoscentes religionem Christi amplexi sunt.

Laudant quidem aliquae sectae Haereticorum suos Martyres, sed falsos esse demonstratur; 1 Ex eo quod fuerit paucissimi; 2. Quod errores propugnaverint non per constantiam, sed per vesanam pertinaciam; 3. eorum martyrium prodigiis et miraculis Deus non illustraverit.

7. *Argumentum* petitur ex vaticiniis non solum prophetarum, sed et Sybillarum, a quibus Fidei nostrae mysteria pluribus ante saeculis fuere praedicta, et deinde ad litteram impleta. Prophetarum oracula in Scripturis sacris reperiuntur; sed cum pauci ad manum habeant oracula Sybillarum, audiantur Sybillae *Delphica et Phrygia*:

Impingent illi colaphos, et sputa scelestis
Israel a labiis, neque non et fellis amari
Apponent escam, potumque immitis aceti;
Scindetur Templi velum, mediumque diei
Nox tenebrosa tribus premet admirabilis horis:
Et tridui somno peragens insignia facta.
Sed postquam triduo lucem repetiverit, atque
Monstravit somnum mortalibus, atque docendo
Cuncta illustravit, caelestia tecta subibit
Nubibus invectus.

8. *Motivum* desumitur a miraculis multitudine innumeris, arduitate stupendis, certitudine indubitatis, perennitate perpetuis, quae in veritatum Fidei confirmationem omnibus temporibus et locis, a Christianis viris sanctissimis irreprehensibilibusque facta sunt et quotidie fiunt; quorum vim et efficaciam considerans Richardus a Sancto Victore (a) ait: *Domine, si error est, a te ipso decepti sumus; nam ista in nobis tantis signis et prodigiis sunt confirmata et talibus, quae non nisi per te fieri possunt.*

Objicies: Vera miracula non possunt discerni a falsis et magicis; ergo non sunt argumentum sufficiens ad probandam veram religionem.

Nota, Ante responsionem miracula alia esse primae, alia secundae Classis.

Miracula *primae Classis* sunt ea quae superant vim et efficaciam cujuscumque agentis naturalis, talia sunt *resuscitatio mortuorum permanens et stabilis*; *restitutio visus caeco nato*; *cognitio secretorum cordis*; *praedictio rerum libere futurarum*; illis, cum sola Dei virtute fieri possint, non potest subesse falsum.

Miracula *secundae Classis* sunt ea quae non superant naturales vires Angelicas, patrarique possunt activa passivis applicando: talia sunt, *morbos subito sanare*; *tempestates excitare*: *per aera volare*; *super undas ambulare, etc.* his solis potest subesse falsum. Unde.

Resp. nego ant. Vera enim miracula a falsis secerni possunt ex quadruplici capite.

1. *Ex eorum duratione:* vera enim omnibus locis et temporibus facta sunt et quotidie fiunt; econtra falso parvae sunt durationis.

2. *Ex eorum indefectibilitate*; vera enim nunquam deficiunt, econtra falsa semper deficiunt, ut patet tum in prodigiis Magorum Pharaonis qui quaedam mira fecerunt, sed paulo post comprehensi sunt deficere, ut publice confessi sunt, cum *dixerunt ad Pharaonem, digitus Dei est hic.* Tum in miris Simonis Magi, quae pro falsis sunt cognita quando ad orationem D. Petri decidit mortuus.

3. *Ex eorum fine*: miracula vera semper facta sunt et fiunt ad destruendum Satanae cultum et imperium, quem invitum et supra modum repugnantem, Christi virtute toties coegerunt et quotidie cogunt ab obsessis abire corporibus; porro si virtute diabolica fierent, jam Satanas contra seipsum divisus esset. Econtra falsa miracula fiunt ad decipiendos homines, confirmandam falsam doctrinam, et extendendum Satanae imperium.

4. *Ex manifesta Dei providentia*, quae imposturam Haereticorum, suos errores miraculis confirmare conantium, tremendo de-

(a) *Lib. 1. de Trinitat. cap. 1.*

texit judicio; dum enim imposturis voluerunt de mortuis facere vivos, de caecis videntes, etc. de vivis econtra fecerunt mortuos, et de videntibus caecos, ut verissimae testantur Historiae.

QUÆSTIO V.

De necessitate Fidei.

Nota 1. Hic quaestio non movetur de habitu Fidei, est enim tam necessarius ad salutem, quam gratia sanctificans cum qua infunditur a Deo et a qua est inseparabilis: tota ergo difficultas est de actu Fidei, idque respectu adultorum duntaxat, cum infantes non sint actuum capaces, qui tamen cum solo Baptismo salvantur.

Nota 2. Actus Fidei duplex est, nempe *internus* qui est assensus veritatibus a Deo revelatis in sola mente elicitus; credere autem actu interno tripliciter contingit, nimirum *credere Deo*, *credere Deum et credere in Deum.*

Credere Deo, est credere id omne quod Deus revelavit verum esse propter infinitam ejus in dicendo veracitatem.

Credere Deum, est credere Deum existere, ex eodem motivo.

Credere in Deum, est credere Deum non simpliciter, sed ex affectu charitatis tendentis in Deum tamquam in ultimum Finem.

Credere 1. et 2. modo est commune omnibus Fidelibus justis et peccatoribus, credere autem tertio modo est solis justis proprium.

Actus Fidei externus, est exterior Fidei professio ore, vel opere, vel quolibet alio signo facta. Utriusque illius actus necessitas, sequentibus articulis exponenda est.

ARTICULUS I.

De necessitate interioris actus Fidei.

Nota 1. Duplex est necessarium respectu salutis, scilicet necessitate medii et praecepti.

Necessarium necessitate medii, est illud sine quo, etiam inculpabiliter omisso, non potest obtineri salus.

Necessarium necessitate praecepti, est illud sine quo culpabiliter omisso, salus non potest obtineri; tametsi sine eo inculpabiliter omisso, obtineri queat:

Nota 2. Necessarium necessitate medii iterum duplex est, scilicet *absolute* necessarium, et *hypothetice*, seu *secundum quid* necessarium.

Necessarium necessitate medii *absolute* ad salutem, est illud quod totaliter necessarium est *in re*, nec proinde admittit substitutum per quod suppleri queat; sic gratia sanctificans est medium necessarium ad salutem.

Necessarium necessitate medii *secundum quid*, est illud quod est necessarium necessitate medii *in re* vel *in voto*, adeoque admit-

fit substitutum per quod suppleri queat; sic Baptismus aquae, si quando nequeat obtineri suppleri potest per contritionem, cum voto Baptismi.

Nota. 3 Quaestio procedit de necessitate tum medi, tum praecepti, de quibus duplici Paragrapho.

§. I. *An actus internus Fidei sit necessarius necessitate medii simpliciter, et quibus?*

Dico 1. *Actus Fidei internus omnibus adultis ad obtinendam justificationem et salutem est et semper fuit necessarius necessitate medii simpliciter.*

Probatur. Illud ad salutem obtinendam necessarium est necessitate medii simpliciter, sine quo in re elicito, nullus adultus potest placere Deo, nec justificari; atqui nullus adultus sine actu Fidei interno in re elicito potest placere Deo et justificari; ergo.

Prob. 1. *pars min.* Ex Apostol. Hebr. 11. *sine Fide impossibile est placere Deo*; ubi de Fide actuali Apostolum loqui constat ex eo quod immediate subjungit: *credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit:* quod aperte sonat *actum* credendi illa duo mysteria, non autem Fidem habitualem quae ad illa duo Mysteria se non restringit, sed indifferenter ad omnia se extendit.

Prob. 2. *pars minor.* Ex Tridentin. *session.* 6. *cap.* 7. dicente; causam instrumentalem nostrae justificationis esse *Sacramentum Baptismi, quod est Sacramentum Fidei, sine qua nulli unquam contigit justificatio.* Porro non loquitur de Fide habituali, sed de actuali, cujus Baptismus est solemnis quaedam professio quam per se, vel per patrinos faciunt quicumque baptizantur; et quae *est humanae salutis initium, fundamentum, et radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, et ad filiorum ejus consortium pervenire* (a). Ergo Fides se habet ad justificationem sicut fundamentum ad aedificium, quod sine fundamento esse non potest.

Objicies: Allata Scripturae et Conc. Trident. testimonia commode explicari possunt de necessitate Fidei in voto; ergo.

Prob. ant. Testimonia Scripturae et Conciliorum inculcantia necessitatem medii pro Sacramentis Baptismi et Poenitentiae explicantur de necessitate in voto; ergo similiter, etc.

Resp. nego conseq. Ratio est quia Fides in voto non est vera Fides, sicut Sacramentum in voto non est verum Sacramentum; porro verba Scripturae et Conciliorum inculcantium necessitatem alicujus actus, privata auctoritate detorquere non licet ad sensum im-

(a) *Trident. sess.* 6. *cap.* 8.

proprium, sed ad hoc requiritur auctoritas vel scripturae vel Conciliorum, vel Patrum quae habetur quidem pro taliter explicandis scripturis et Conciliis inculcantibus necessitatem Baptismi et Poenitentiae, non pro inculcantibus necessitatem Fidei.

Ratio est 2. Quia Apostolus probat, Henoch. habuisse veram Fidem in re. *Fide Henoch translatus est*, inquit, *ne videret mortem. Ante translationem enim testimonium habuit, placuisse Deo. Sine fide autem impossibile est placere Deo.* Atqui rueret argumentum Apostoli, si ejus textus intelligi posset de Fide in voto; ergo etc.

3. Quia tum Apostolus, tum Concilium Tridentinum requirunt Fidem, quae est ex auditu: *Quomodo credent ei, quem non audierunt?* inquit Apostolus (a) *ergo Fides ex auditu; auditus autem per Verbum Christi.* Concil. vero Trident. (b) docet, homines ad justificationem disponi: *dum excitati divina gratia et adjuti, Fidem ex auditu concipientes libere moventur in Deum, credentes vera esse, quae divinitus revelata sunt.* Atqui illa Fides ex auditu, est fides proprie dicta in re, et non solum in voto; ergo, etc.

4. Fides in voto, non est Fides stricte dicta, quae pro motivo habet auctoritatem loquentis Dei, sed est Fides late dicta, quae nihil est, quam cognitio Dei fundata in solo testimonio creaturarum quae tanquam Dei praecones, ipsum nuntiant nobis ut summe bonum, summeque amabilem; atqui Fides late dicta non sufficit ad justificationem, prout definit Innoc. XI. in damnatione propositionis: *Fides late dicta, ex testimonio creaturarum, similive motivo ad justificationem sufficit.*

Quaeres 1. *Quaenam mysteria fuerunt omni tempore necessaria necessitate medii credenda?*

Resp. 1. Quovis tempore fuit necessitate medii simpliciter Fides explicita Dei existentis, et Dei remuneratoris; *accedentem enim ad Deum*, ait Apostol. (c) *oportet credere quia est, et quod inquirentibus se remunerator sit.*

Ratio primi est, quia Fides Dei existentis est primum omnium credendorum; ergo cum ad salutem et justificationem omni tempore fuerit necessarium necessitate medii aliquid credere, primo credendum fuit Deum esse; idque explicite, quod enim implicite creditur, in alio explicite credito creditur; sed quod primo credendum est, in se et non in alio prius credito potest credi, ergo.

Ratio secundi est, quia eodem modo Apost. requirit Fidem Dei remuneratoris, ac Dei existentis; sed Dei existentis requirit Fidem explicitam; ergo et Dei remuneratoris; ideo Innoc. XI. damnavit hanc prop. *non nisi Fides unius Dei necessaria est, non autem explicita remuneratoris.*

(a) *Apost. Roman.* 10. (b) *Session.* 6. *cap.* 6. (c) *Hebr.* 11. *vers.* 6.

Respond. 2. Ante Evangelii promulgationem necessaria fuit necessitate medii Fides implicita in Christum.

Prob. Ex Act. 4. *Non est in aliquo alio salus, neque est enim aliud nomen sub caelo, in quo* (invocato) *oporteat nos salvos fieri.* Qui textus de omni prorsus statu intelligitur, juxta illud Apostoli (a) *non justificatur homo ex operibus legis nisi per Fidem Jesu Christi;* atqui *quomodo invocabunt in quem non crediderunt?* ait idem Apostol. (b) ergo ante promulgationem Evangelii Fides in Christum implicita fuit necessaria necessitate medii.

Dixi *implicite*, non autem explicite, quia ex eodem Apostol. (c) *mysterium* (neque Incarnationis) quod *absconditum fuit a saeculis et generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis ejus, quibus voluit Deus nojas facere divitas gloriae Sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus.* Ergo mysterium Incarnationis ante Evangelii promulgationem non fuit explicite et clare manifestatum; ergo non fuit necessarium illud explicite credere, alias Deus praecepisset impossibile.

Quaeres 2. Quaenam mysteria, post Evangelii promulgationem sint necessitate medii credenda?

Resp. Post Evangelium ad justificationem et salutem necessaria est necessitate medii Fides Incarnationis quoad divinitatem, humanitatem, passionem, et resurrectionem, et Sanctissimae Trinitatis.

Prob. 1. *pars:* Ex Joann. 17. *haec est vita aeterna*, id est, medium necessarium ad vitam aeternam consequendam, *ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum;* ubi eodem modo Fides in Christum dicitur necessaria ac Fides in Deum; atqui sine dubio de necessitate salutis est, credere in Deum explicite; ergo et credere in Christum; unde necesse est perire eum qui in Christum non credit, juxta illud Joann. 3. *qui credit in Filium, habet vitam aeternam; qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super illum.* Et illud August. (d) *sicut veritas loquitur, nemo liberatur a damnatione quae facta est per Adam, nisi per fidem Jesu Christi, et tamen ab hac damnatione non se liberabunt, qui poterunt dicere se non audivisse Evangelium Christi.*

Prob. 2. *pars:* Mysterium Incarnat. explicite credi non potest sine fide explicita Trinitatis, quia inquit D. Th. (e) *in mysterio Incarnationis Christi hoc continetur quod filius Dei carnem assumpserit . . . . . et de Spiritu sancto conceptus fuerit.* Ergo, etc.

(a) *Ad Galat.* 2. *v.* 16. (b) *Roman.* 10. *vers.* 16.
(c) *Coloss.* 1. *vers.* 16. (d) *Aug. lib. de corrept. et gratia cap.* 7.
(e) 2. 2. *quaes.* 2. *art.* 8.

Confirmatur. Utraque pars ex damnatione hujus propos. ab Innoc. XI. *absolutionis est capax homo etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysterium Sanctissimae Trinitatis et Incarnationis Domini nostri Jesu Christi.*

Objicies 1. Ad justificationem et salutem sufficit ex Apost. (*a*) Fides explicita Dei existentis et remuneratoris; ergo.

Resp. dist. ant. Apostolus enim non agit ibi de necessitate Fidei explicitae respective ad statum solius legis Evangelicae, sed respective ad omnem statum, sive naturae, sive Legis, sive Evangelii, ut patet ex contextu, fateor autem pro omni illo statu necessariam non esse necessitate medii Fidem explicitam nisi Dei existentis, et remuneratoris.

Objicies 2. Cornelius Centorio justificatus fuit absque Fide explicita Christi et Trinitatis, ergo illa Fides non est necessaria necessitate medii simpliciter post Evangeli promulgationem.

Resp. transeat ant. Quod negat Div. August. (*b*) *dist. conseq.* quia si fuit justificatus antequam explicitam Christi Fidem haberet, id factum est Evangelio nondum promulgato, *habebat autem*, ait D. Th. (*c*) *Fidem implicitam nondum manifestata Evangelii veritate.*

Objicies 3. Si Fides explicita Christi et Trinitatis esset ad salutem necessaria necessitate medii simpliciter, salus esset impossibilis surdis et mutis a nativitate, vel etiam enutritis in sylvis, ubi nihil de Christo et Trinitate audierunt; atqui hoc videtur nimis durum: ergo.

Resp. nego seq. *maj.* Cum enim Deus hominibus non desit in necessariis, nisi ipsi desint Deo, nec ipsos deserat nisi ab ipsis deseratur, ipsis ope gratiae quae nemini deest, si Legem naturae servaverint, media necessaria quibus possint ad salutem pervenire, providebit vel per internam inspirationem, vel per Angelum, vel per Fidei praedicatorem, prout factum est in Cornelio, Lydia et Eunucho, de quibus in Actibus Apostolorum, ita docet Divus Thomas (*d*).

§. II. *An Fides Actualis interna sit necessaria necessitate praecepti?*

Dico Datur praeceptum speciale obligans omnes adultos ratione utentes.

Prob. Ex Script. Joann. 3. *hoc est mandatum ejus ut credamus in nomine Filii ejus*, et Marc. ult. *praedicate Evangelium ... qui non crediderit, condemnabitur*, atqui nulla condemnatio sine

(*a*) *Hebr.* 1. *vers.* 16.
(*b*) *Lib. de praedest. Sanctor. cap.* 7. (*c*) 2. 2. *q.* 10. *art.* 4. *ad* 3.
(*d*) *D. Thom. q.* 14. *de veritate art.* 11.

transgressione, nulla transgressio sine praecepto: ergo est Fidei internae speciale praeceptum.

Hinc Ecclesia per Alex. damnavit hanc propositionem: *homo nullo unquam tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei et Charitatis ex vi praeceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium*, et per Innoc. XI. istam: *Fides non censetur cadere sub praeceptum speciale, et secundum se.*

Dices; Ut praeceptum Fidei impleatur, sufficit Fides habitualis: ergo non datur praeceptum de actu Fidei interno.

Resp. nego. ant. Nam praecepta non dantur de habitibus virtutum, neque enim a nobis pendent, cum a Deo infundantur, sed tantum de illarum actibus.

Quaeres 1. Quaenam Fideles tenentur credere et scire vi praecepti?

Resp. 1. Credere debent ea omnia, quae necessaria sunt necessitate medii, quia quo jure constituta est Fides alicujus objecti ut medium ad salutem necessarium, eodem jure praecipitur obligatio medium illud usurpandi.

2. Credere debent omnes articulos qui in symbolo continentur, saltem quoad substantiam, ita ut Fideles de singulis interrogati, respondeant: ratio est, quia ad illos articulos praecipua Fidei capita reducuntur, nec sufficit illos idiomate ignoto memoriter recitare, sed necessaria est articulorum explicita notitia.

3. Credere et scire debent Sacramenta quae tenentur aut volunt suscipere, eorum efficaciam, et dispositiones necessarias ad ea debite et utiliter recipienda; nam sine tali cognitione non possunt illa digne suscipere; item sacrificium Missae, quia tenentur ei reverenter et devote interesse.

4. Debent scire praecepta Dei et Ecclesiae, item omnes obligationes quae ad singulorum statum rite deligendum pertinent, quia ad id sciendum tenetur homo quod jure naturali, vel divino, vel etiam Ecclesiastico observare tenetur.

5. Tenentur scire Orationem Dominicam, quia praescripta est a Christo (a) *Sic orabitis; Pater noster*, etc. quod de praecepto intelligit Ecclesia dicens in Missa: *Praeceptis salutaribus moniti audemus dicere: Pater noster, qui es in caelis*, etc.

6. Licet stando in jure divino sufficiat ut illa omnia sciantur quoad substantiam, tamen ab Ecclesia praeceptum est, ut quilibet in primo instanti morali usus rationis illa memoriter addiscat: quibus ex consuetudine vim Legis habente addi debent Salutatio Angelica et modus efformandae Crucis.

Quaeres 2. Quandonam divinum actus Fidei praeceptum obliget? Ante responsionem

(a) *Matth. 6. vers. 9.*

Nota. Duplex est Fidei praeceptum, *negativum* scilicet prohibens dissentiri mysteriis Fidei, vel deeorum veritate dubitare ; affirmativum praecipiens assentiri iisdem Fidei veritate dubitare ; affirmativum precipiens assentiri iisdem Fidei veritatibus.

Certum est 1. Praeceptum Fidei negativum semper et pro semper obligare, nam dissentire uni veritati vel minimae sufficienter propositae ut a Deo revelatae, aut de illa deliberate dubitare, est gravissima in Deum injuria, quasi in aliqua re falli aut fallere possit.

Certum est 2. Praeceptum Fidei affirmativum aliquando obligare, sed quo praecise tempore controversia est, quae ut dirimatur.

Resp. ***Praeceptum Fidei affirmativum saepius obligat in vita*** ; *tum per se*, id est, ratione sui quatenus est speciale praeceptum ; *tum per accidens*, id est, cum urget aliud praeceptum, ad cujus observationem Fides est necessaria.

Prob. Tum quia praeceptum de re gravis momenti, quae vitae Christianae basis est, et fundamentum, non pro aliquibus vicibus tantum, a Deo sancitum est ; tum etiam quia ex Apost. (*a*) ***justus ex Fide vivit*** ; id est, vita justi Fidei actibus nutritur et conservatur : ergo quemadmodum praeceptum naturale de vita conservanda obligat ad sumendum saepius cibum, ita etiam praeceptum divinum fidei obligat ad saepius eliciendos actus Fidei. Unde merito haec prop. ***sufficit mysteria illa semel credidisse***, proscripta est ab Innoc. XI.

Quaeres 3. ***In quibus casibus actus Fidei potissimum obligat, tum per se, tum per accidens ?***

Respond. 1. Obligare *per se*, 1. Infideles et Haereticos, cum Fides eis sufficienter est proposita ; quia ex Trident. Fides est ***radix et initium justificationis.***

2. Obligat pueros Fidelium, ubi primum rationis usum sunt adepti, si sufficienter sint instructi ; quia Fides est fundamentum totius vitae Christianae, quam baptizatus quisque incipere tenetur, cum primum rationis usum adipiscitur.

3. In probabili periculo mortis, quia tunc quisque tenetur omnem quam potest adhibere curam ut suae saluti certo consulat, superando diabolum et mundum, ***haec est autem victoria quae vincit mundum, fides nostra*** (*b*).

4. Quoties lapsus est quis in haeresim, tenetur quippe injuriam primae veritati illatam, per actum contrarium resarcire.

5. Quoties gravis urget contra Fidem tentatio quae aliter propelli non potest ; contraria enim contrariis debent repelli ; unde tunc dicendum, ***credo Domine, adjuva incredulitatem meam*** (*c*).

(*a*) ***Ad Galat.*** 3. *vers.* 11.
(*b*) 1. ***Joann.*** 5. *vers.* 4. (*c*) ***Marci*** 9. *v.* 24.

Resp. 2. Obligat *per accidens*, 1. dum nos ad justificationem praeparamus, quia *sine Fide* actuali explicita *nulli unquam contingit justificatio*, ait Trident. (*a*).

2. Dum ad aliquod Sacramentum, maxime Eucharistiae, quae est Sacramentum Fidei, accedimus.

3. Dum occurrit occasio Fidem externe profitendi, quod utique fieri rite nequit absque actu interiori Fidei.

4. Dum praecipua anni festa et dies Dominica celebrantur, quia illa ad Dei cultum specialiter sunt instituta, atqui ex D. Aug. (*b*) *Fide*, *Spe*, *et Charitate Deus est colendus*, ergo.

ARTICULUS II.

De actus externi seu Confessionis Fidei necessitate.

Nota. Duplex est circa confessionem Fidei praeceptum, aliud *affirmativum* quo jubemur aliquando Fidem exterius profiteri; aliud negativum quo prohibemur Fidem negare, sive *expresse* per verba, sive *implicite* per signa, nutus, aequivocationes, simulationes, etc. de utroque quaestio procedit

Dico 1. Extat praeceptum aliquando Fidem exterius confitendi.

Prob. Quod est ad salutem necessarium, cadit sub praeceptum; atqui exterior Fidei confessio est necessaria ad salutem ex Apost. (*c*) dicente: *Si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, salvus eris; corde enim creditur ad justitiam, ore autem fit confessio ad salutem.* Unde D. Aug. (*d*) ait *quoniam. . . Fides a nobis exigit officium et cordis et linguae juxta illud Apostoli*: corde creditur ad justitiam, ore autem fit confessio ad salutem: *oportet nos justitiae esse memores et salutis*, ergo.

Quaeres: Quandonam obligat praeceptum affirmativum confitendi Fidem?

Resp. Cum Div. Thom. (*e*) *confiteri Fidem non semper neque in quolibet loco est de necessitate salutis, sed in aliquo tempore*, et duplici in casu, *quando per omissionem hujus confessionis substraheretur honor debitus Deo, aut etiam utilitas proximi impendenda.*

Ratio est quia confessio Fidei tunc cadit sub praeceptum cum necessaria est ad finem praecepti, qui ex Apost. (*f*) *est charitas de corde puro*; atqui in praedictis casibus confessio Fidei est necessaria ad charitatem Dei quem toto corde, et proximi quem sicut nos ipsos diligere tenemur, ergo etc.

Resolves ex 1. capite, Catholicum teneri clare et ingenue confiteri Fidem et religionem etiam sub periculo vitae

---

(*a*) *Session.* 6. *cap.* 7. (*b*) *Enchiridii cap.* 3.
(*c*) *Rom.* 10. *v.* 9. (*d*) *D. August. lib. de Fide et Symbolo c.* 1.
(*e*) 2. 2. *qu.* 3. *art.* 2. (*f*) 1. *ad Timoth.* 1. *v.* 5.

1. Quando auctoritate publica, sive privatim sive publice de sua Fide interrogatur, quia id exigit Dei et religionis honor propriae vitae praeferendus: tuncque tacere, esset erubescere Christum qui (*a*) ait: *qui me erubuerit et sermones meos, hunc Filius hominis erubescet cum venerit in majestate sua.* Unde merito Innoc. XI. hanc damnavit prop. *si a potestate publica quis interrogetur, Fidem ingenue confiteri ut Deo et Fidei gloriosum consulo, tacere ut peccaminosum per se non damno.*

Dixi, *auctoritate publica:* nam a privato sine auctoritate interrogatus, potest tacere, aut confessionem non eludere, nisi eam requirat salus proximi aut magnum Fidei emolumentum, quia tunc nihil aliud est quam contemptus et interrogationis et stulte interrogantis.

2. Quando videt fidem ab in Fideli aut haeretico injuriis affici, aut sacras imagines conculcari coram aliis sive fidelibus, sive infidelibus; tunc enim debet Fidem confiteri ipsis etiam cum periculo vitae contradicendo, et Fidem prudenter propugnando; modo tamen non judicetur contradictionem impiis fore occasionem gravius Fidem lacessendi, quia si nemo tenetur ad actum inutilem, multo minus tenetur ad actum Fidei periculosum; ea de causa Catholici non tenentur Gentiles diis immolantes, aut Haereticos suae sectae ritibus incumbentes, palam arguere.

Resolves ex 2. capite; Quemlibet teneri etiam cum mortis periculo, Fidem clare confiteri, quoties confessio est necessaria ad Fidem in aliis promovendam, vel confirmandam, quod contingit.

1. Quando prudenter judicatur proximum qui in fide vacillat, aperta Fidei confessione in Fide confirmatum iri.

2. Quando adest certitudo moralis, aut etiam dubium prudens, quod haereticus aut infidelis publica Fidei confessione commotus, Fidem Catholicam amplexurus sit, alias in falsa religione permansurus.

3. Quando ex suppressione confessionis futurum est, ut alii in falsa religione confirmentur.

Ratio horum omnium est, quia ordo charitatis exigit ut aeternam fratrum salutem temporali nostrae saluti praeferamus juxta illud(*b*) *debemus pro fratribus Animas ponere:* ad quod strictius tenentur Pastores qui non solum titulo charitatis, sed et justitiae debito Animas suas pro ovibus sibi commissis tradere debent dicente Christo (*c*) *bonus Pastor Animam suam dat pro ovibus suis.*

Nota: Extra duos illos casus cavendam esse confessionem imprudentem quae talis censetur:

1. Dum sine ulla necessitate divini honoris, vel utilitate pro-

---

(*a*) *Lucae* 9. *v.* 26.
(*b*) *Joan.* 3. *v.* 16. (*c*) *Joann.* 10. *v.* 11.

ximorum, temere quis se exponit periculo tormentorum, quae forte tolerare non poterit, sicque exponit se periculo negande Fidei; ideo in tali casu potest fugere et occultare Fidem, juxta illud Christi (a); *cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam*; sicque fugiens, Fidem non negat; imo quodammodo profitetur; non enim fugeret, si Fidem non retineret.

Dum absque utilitate Fidei vel fidelium confessio perturbationem in infidelibus causat, unde Christus (b) dicit: *nolite Sanctum dare canibus, neque margaritas vestras spargite ante porcos, ne forte : . . . conversi dirumpant vos.*

Dico 2. *Nullo unquam casu licet Fidem exterius negare sive ex animo, sive ex simulatione.*

Nota: Fidem negat *ex simulatione*, qui Fidem interius retentam negat exterius, vel qui factis aut dictis simulat falsam religionem.

Prob. 1. *pars*: Ex Scriptura Matth, 10. *nolite timere eos qui occidunt corpus, Animam autem non possunt occidere; sed potius eum timete qui et Animam et corpus perdere potest in gehennam*: et hinc Christus concludit; *qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo.* Ex quo sermonis contextu communis sanctorum Martyrum et Doctorum sensus semper fuit, Christum loqui in casu etiam gravissimae persecutionis, ita ut ne tunc quidem liceat Christum negare.

Hinc Catholicus peccat graviter contra Fidem.

1. Qui interrogatus an sit Christianus, id negat quia se veram Christi Fidem tenere negat.

2. Qui interrogatus ab haereticis an sit Catholicus, Papista, etc. id negat, quia negat se esse Fidei Romanae sectatorem; secus dicendum de eo qui interrogatus an sit Sacerdos, Monachus, etc. id negat, quia cum sint multi Catholici qui non sunt Sacerdotes aut Monachi, ejus negatio non censetur negatio Catholicismi.

3. Qui interrogatus cujus sit religionis, respondet se esse Turcam, Calvinistam, etc. quia non solum negat Catholicismum ac proinde Fidem Christi, verum etiam profitetur sectam Catholicismo contrariam.

Prob. 2. *pars*: Quod est intrinsece malum, nullo unquam casu, etiam mortis acerbissimae, licitum esse potest, atqui Fidem corde retentam, ore vel facto negare est intrinsece malum: ergo, etc. *Prob. min.* Mendacium est intrinsece malum, atqui Fidem corde retentam, ore vel facto negare est mendacium detestabile et valde perniciosum, utpote Dei maxime inhonorativum, ergo. Unde Christus ait: *qui me erubuerit coram hominibus, hunc et filius hominis erubescet.*

(a) *Matth.* 10. *v.* 23. (b) *Matth.* 7. *v.* 6.

Objicies 1. Eliseus Naaman principi militiae Regis Syriae (*a*) concessit, ut rege adorante in templo Remmon, et ipse cum eo adoraret, atqui Naaman in eo casu falsam religionem simulabat, promiserat enim Eliseo se ultra non adoraturum nisi Deum verum, ergo licet in aliquo casu falsam religionem simulare.

Resp. nego min. Ratio est, quia adorationis nomen eo loci sumitur late pro onda nimirum corporis incurvatione, regis coram idolo genuflectentis sustinendi causa, non autem stricte pro religionis actu, siquidem et ipsimet Naaman et omnibus Syris quibus notum erat Naaman Judaeorum religionem palam profiteri, persuasum erat incurvationem illam corporis, esse obsequium mere civile quod ex officio suae politicae dignitati annexo exhibebat regi, non solum in templo, sed etiam in omnibus aliis locis in quibus rex solemniter aliquam caeremoniam peragebat, unde genuflexio Naaman non magis faciebat ad adorationem idoli quam ad eam facit delatio caudae qua famulus obsequitur dominae suae eunti ad templum idoli.

Objicies 2. Jehu (*b*) simulavit se velle sacrificare idolo Baal ut ejus cultores agnosceret et deleret, ergo licet aliquando simulare falsam religionem. *Prob. conseq.* Jehu propter suam hanc actionem laudatus fuit a Domino: ergo.

Resp. nego conseq. Ad prob. *dist.* Laudatus fuit eo quod juxta voluntatem Dei delevisset cultores Baal *conc. ant.* Eo quod ad eos delendos hanc adhibuerit simulationem, *nego. ant.* nam Div. Aug. (*c*) hanc simulationem vocat, *mendacium impium et sacrilegum sacrificium.*

Objicies 3. Sanctus Paulus circumcidit Timotheum (*d*) et purificavit se ritu Mosaico (*e*), atqui haec fieri non potuerunt sine simulatione Legis Mosaicae quae jam tunc rejecta erat: ergo.

Resp. nego min. Quia quo tempore Apostoli legalia usurparunt; Lex erat mortua quidem, sed nondum mortifera, et ideo justas ob causas absque ulla simulatione ab Apostolis utpote Judaeis, licite observari potuerunt non ut jam amplius significantia Christi mortem ut futuram, sed ut praeteritam.

Resolves. Catholicum infidelitatis reum esse:

Qui coram Idolo genuflectit, thurificat, in his circumstantiis in quibus haec actio ad falsae religionis professionem determinatur, quamvis Idolum interius despiciat; imo quamvis Thurificatio illa externa non ad idolum, sed ad Deum verum, vel ad latentem crucifixum dirigatur (*f*).

(*a*) *L.* 4. *Reg. cap.* 5. *vers.* 19. (*b*) 4. *Reg.* 10. *v.* 19.
(*c*) *Aug. L.* 2. *contra mendacium cap.* 2.
(*d*) *Actor.* 16. *v.* 3. (*e*) *Actor.* 22 *v.* 26.
(*f*) *Ita declaravit Sancta Congregatio de propag. Fide Innocent. X. approbante* 12. *Sept.* 1645.

3. Qui usurpat caeremonias et ritus ex natura sua, vel ex usu, vel ex instituto hominum significantes cultum falsae religionis, cujusmodi sunt coenam Calvinisticam cum solemnitate solita sumere, cum haereticis Psalmos canere; coram haeretico Ministro in templo haereticorum matrimonia celebrare, etc. hoc est enim facto profiteri se haereticum.

Qui utitur vestibus vel signis per Legem vel consuetudinem institutis ad designandum Professorem falsae religionis, saltem si advertat circumstantes accepturos ejusmodi vestes vel figura tamquam significativa professionis falsae sectae, ratio est quia facto veram Fidem negat.

4. Qui obedit Principi haeretico qui ut suam promoveat vel honoret religionem, praecipit Catholicis ut Haereticorum templa adeant, concionibus eorum et precibus adstituri, etiamsi Rex verbis protestaretur se nolle cogere quemquam ad religionem mutandam, sicut praecepit Rex Angliae tempore Pauli V. (*a*) qui super hoc consultus, respondit: *non licet vobis haec facere, sine detrimento divini cultus, ac vestrae salutis.* Quia scilicet edictum tale non est pure politicum, sed tendit in promotionem falsae sectae, perniciemque Fidei Catholicae.

Non peccat tamen qui extra hanc regii edicti circumstantiam, ex gravi causa templa haeretica ingreditur, ibi concionibus interest, etc. modo absit periculum subversionis aut scandali, quia tunc non simulatur falsae religionis cultus.

5. Qui Idolotytis *formaliter* sumptis, id est quatenus sunt in cultum Idoli, aut in his circumstantiis in quibus prudenter judicatur esum hunc in cultum Idoli referri, Quia esset usurpare falsae religionis cultum, quod nullo unquam casu licet. Secus si Idolotytis uteretur *materialiter* tantum sumptis ad famem in necessitate sedandam absque scandalo, ut constat ex Apostol. (*b*) Ratio est quia in necessitate licitum est vesci cibo de indifferenti; Idolotytum autem est cibus de se indifferens, ergo.

Quaeres: An Catholicis inter Haereticos degentibus licitus sit esus carnium diebus ab Ecclesia vetitis, ne agnoscantur ab Haereticis, et agniti morte vel gravi paena plectantur?

Resp. affirm. Nam neque peccant contra Legem Ecclesiae utpote non obligantem in tali necessitate, neque contra Legem divinam de non neganda Fide vera, nec profitenda falsa, quia esus carnium die prohibito neque ex natura sua, neque ex Haereticorum Lege (ut suppono) est signum professionis falsae religionis, Catholicique multi vel ex dispensatione, vel ex gula, vel ex ignota infirmitate carnes edant diebus vetitis.

(*a*) *Anno* 1606. (*b*) 1. *Cor.* 100.

QUÆSTIO VI.

De vitiis Fidei oppositis.

Nota. Duo sunt praecipua vitia Fidei opposita, nempe *infidelitas* quae actui interno Fidei; et *blasphemia* quae Fidei professioni opponuntur; de utraque sequentibus articulis.

ARTICULUS I.

De Infidelitate.

Nota 1. Infidelitas est *carentia Fidei in subjecto apto*, et triplex est, scilicet pure negativa, privativa et positiva.

Infidelitas *pure negativa*, est carentia Fidei in eo cui Fides nullo modo, vel certe non sufficienter est annuntiata.

Infidelitas *privativa*, est carentia Fidei in eo cui Fides sufficienter est annuntiata ut credere possit et debeat, qui tamen omittit credere, tametsi nullo contra Fidem errore positivo laboret.

Infidelitas *positiva* seu *contraria*, est carentia Fidei in eo qui Fidei sufficienter propositae dissentit, vel negando veritatem Fidei, vel errorem Fidei contrarium asserendo.

Nota 2. Infidelitatis positivae tres assignantur species a S. Thom. (*a*) scilicet Paganismus, Judaismus, et Haeresis.

Paganismus, est infidelitas qua doctrina Fidei totaliter rejicitur; ad hunc reducitur *Atheismus*, et *Mahumetismus*.

Judaismus, est infidelitas qua doctrina Fidei in novo testamento rejicitur, sed vetus testamentum admittitur, Messiasque venturus expectatur, venisse negatur.

Haeresis, est infidelitas qua admisso utroque testamento, aliqua veritas Fidei in illis contenta et ab Ecclesia ut talis sufficienter proposita, negatur. Ad hanc revocatur *apostasia* quae est infidelitas eorum qui a Christianismo totaque ejus professione discedunt, transeuntque sive ad Paganismum, sive ad Judaismum, sive ad Mahumetismum.

Certum est 1. Infidelitatem pure negativam non esse peccatum; dicit enim Christus (*b*) *si non venissem, et locutus fuissem eis, peccatum non haberent*, scilicet *illud peccatum quo non crediderunt in eum*, ait D. August. (*c*).

Ratio est quia omne peccatum est voluntarium vel in se, vel in alio; atqui haec infidelitas non est voluntaria, nec in se utpote incognita; nec in alio, quia nihil faciunt infideles illi unde cognoscere possint se sequi infidelitatem illam; ergo. Hinc Pius V. et Gregor. XIII. hanc Baji prop. damnarunt: *infidelitas pure negativa, in his quibus non est praedicatus Christus, peccatum est.*

(*a*) 2. 2. *quaest.* 10. *art.* 5. (*b*) *Joann.* 15. *v.* 22.
(*c*) *Aug. tract.* 89. *et* 91. *in Joann.*

Certum est 2. Infidelitatem privativam esse peccatum mortale ex genere suo: qui enim voluntarie omittit credere dum potest et debet, sine dubio peccat; atqui talis est qui infidelitate privativa laborat; ergo, etc. de eo dicitur (*a*) *qui non credit, jam judicatus est*.

Certum est. 3. Infidelitatem positivam esse peccatum ex genere suo mortale et quidem gravissimum, quodque ex sola indeliberatione, non vero ex levitate materiae a mortali excusari potest; quia directe pugnat contra divinitatem, de cujus veracitate dubitare, vel eam negare in re vel minima est gravissimus Dei contemptus, maximaque irreverentia.

Nota 3. Multa hic congerunt Theologi de Paganis et Judaeis, an v. g. a Principibus Christianis tolerari possint; an et quam iidem in ipsos potestatem habeant; an possint cogi ad Fidem amplectendam; sed quia haec apud nos parum necessaria sunt, ab iis abstinebimus, tantumque de haeresi loquemur variis quaestiunculis; unde.

Quaeres 1. *Quid sit haeresis formalis?*

Resp. *Est error voluntarius et pertinax contra aliquam Fidei Catholicae veritatem, in eo qui se Christianum profitetur*. Unde ad haeresim formalem tria requiruntur, scilicet.

1. *Est professio Christianismi* ex parte subjecti; quia haeresis est Fidei jam susceptae ejuratio.

2. *Est error* ex parte intellectus, id est judicium erroneum contra aliquem Fidei Catholicae articulum quem vel judicat esse falsum, vel *positive* dubitat utrum sit verus, quia ex jure (*b*) *dubius in Fide infidelis est*: quia virtualiter negat Ecclesiam esse infallibilem Fidei regulam, quod est aperte haereticum, inde.

Inferes 1. Eum qui metu mortis negat exterius Fidem absque interno mentis assensu quo verum credat quod ore profert, graviter quidem peccare contra praeceptum confitendi Fidem, proprie tamen haereticum non esse, nec incurrere poenas contra haereticos latas; nihilominus talis censeretur *haereticus* in foro externo, et ut talis merito puniretur, quia *Ecclesia non judicat de occultis* (*c*).

Inferes 2. Eum qui *negative* tantum de veritate Fidei dubitat; id est qui judicium suum suspendit quia Ecclesiae definitio non est ipsi sufficienter proposita, non esse haereticum formaliter; quia ut quis teneatur aliquam veritatem credere Fide divina, debet illi esse ab Ecclesia sufficienter proposita.

Inferes 3. Non esse haereticos, nec peccare contra Fidem qui vel scrupulis vel tentationibus velut obruti, sic negative dubitant, seu judicium suspendunt, ut tamen tentationibus illis non consen-

---

(*a*) *Joann*. 3, *v*. 18.
(*b*) *Cap*, *I*. *de Haereticis*. (*c*) *Cap*. *sicut tuis*. *De simonia*.

tiant, sed mori mallent quam Ecclesiae definitionem voluntarie in dubium revocare; isti enim non agunt, sed patiuntur quamdam veluti dubitationem, seu potius tentationem contra Fidem.

3. *Est pertinacia.* Ex parte voluntatis (*a*), quae non consistit in hoc quod quis suum errorem acriter et quasi mordicus defendat ac retineat; sed in hoc quod sciens et volens repugnet Catholicae Fidei sibi sufficienter propositae ab Ecclesia *quae est columna et firmamentum veritatis* (*b*) quam ob causam scriptum est, *qui Ecclesiam non audierit; sit tibi sicut Ethnicus et Publicanus.* Inde

Inferes 1. Neminem esse *formaliter* haereticum, quamdiu paratus est judicium suum erroneum subinittere judicio Ecclesiae.

Inferes 2. Eum non esse *formaliter* haereticum, tametsi mortaliter peccet, qui errat in Fide, ex ignorantia mortaliter culpabili crassa ac etiam affectata, si illa affectatio ignorantiae procedat ex solo addiscendi taedio, cum quo stet voluntas ea credendi quae Ecclesia credit, cum ipsi sufficienter proposita fuerint: ratio est quia licet voluntarie erret, non tamen errat cum pertinacia.

Dixi: *Si affectatio ignorantiae procedat ex sole addiscendi taedio*: quia si ex affectu liberius errandi, et errori suo adhaerendi, Ecclesiae definitionem ignorare affectaret, esset *formaliter* haereticus; tunc enim Ecclesiae judicio adhaerere non est paratus, vereque est pertinax; cum positive nolit illud cognoscere, ut ei non adhaereat.

Inferes 3. Eum *formaliter* esse haereticum qui existimans aliquid esse ab Ecclesia definitum, quod non est definitum, contrarium interim pertinaciter tenet; ratio est, quia Ecclesiam fallibilem esse credit.

Quaeres 2. *Quot et quaenam sint haereticorum poenae?* ante responsionem.

Nota 1. Haeresis formalis alia est interna, externa. *Interna*, est ea quae in mente retinetur; *externa*, est ea quae interne vigens verbis vel facto aliquo externo sufficienter exterius exprimitur.

Externa, dividitur in *occultam* quae vel nemine, vel uno altero-ve solummodo praesente et audiente profertur, et *publicam* seu *notoriam*, quae palam et coram pluribus exterius manifestatur.

Nota 2. Poenae haereticorum aliae sunt temporales, aliae spirituales; circa quas

Resp. 1. Haeresis *interna* et externa occulta nullas habet poenas annexas; quia *Ecclesia non judicat de occultis* (*c*); *et cogitationis poenam nemo patitur* (*d*).

Resp. 2. Poenae temporales annexae haeresi notoriae sunt sequentes.

(*a*) *Can. dixit Apostolus caus.* 24. *quaest.* 3.
(*b*) 1. *Tim.* 3. *vers.* 15. (*c*) *Can. Sicut De Simon.*
(*d*) *Can. Cogitationis. De poenit. dist.* 1.

1. Est *infamia juris*, et inde sequens inhabilitas ad omnes actus civiles (*a*).

2. Est *intestabilitas*, tam activa, quam passiva (*b*).

3. Est *privatio patriae potestatis in filios* (*c*).

4. Est *amissio dotis* respectu mulieris haereticae (*d*).

5. Est *confiscatio* omnium bonorum (*e*).

6. Est *poena carceris perpetui* pro Haereticis poenitentibus non relapsis (*f*), quae poena potest mitigari (*g*); et exilii perpetui, aut etiam mortis pro Haereticis impoenitentibus (*h*).

7. Respicit filios Haereticorum, qui 1. Privantur haereditate paterna (*i*). 2. Sunt infames (*k*).

Resp. 3. Poenae spirituales haeresi notoriae annexae, sunt:

1. Excommunicatio major Papae reservata (*l*) quae poena extenditur ad *credentes* Haereticis, et eorumdem *receptores*, *defensores et fautores* (*m*).

2. Est *inhabilitas* ad officia, dignitates et beneficia Ecclesiastica quae extenditur ad *credentes*, *receptatores*, *defensores et fautores eorum*, *ipsorumque filios usque ad secundum gradum per lineam paternam*, *per maternam vero ad primum dumtaxat* (*n*).

3. Est privatio beneficiorum prius rite obtentorum *cap.* 12. *de Haeret. in* 6.

4. Est privatio sepulturae Ecclesiasticae (*o*).

Porro pleraque illae poenae tum temporales, tum spirituales locum non habent in Gallia; sed solum excommunicatio major cum omnibus inhabilitatibus et privationibus ipsam consequentibus, ut videre est apud Doctores Gallos.

Quaeres 3. *Quinam possunt absolvere ab excommunicatione propter haeresim contracta?*

Resp. Solus Papa in locis ubi Bulla *Coenae* est promulgata et usu recepta; in Gallia vero ubi Bulla *Coenae* non est promulgata nec usu recepta, Episcopi jure communi, in cujus possessione eorum pars maxima semper perseveravit, per se vel per delegatos absolvere possunt, ut docent Doctores Galliae.

(*a*) *Cap.* 13. §. *Credentes de Haeretic. et l. final. cod. de Haeretic.*
(*b*) *Cap. et Lege iisdem.*
(*c*) *Cap. Quicumque* §. *final. de Haer. in* 6.
(*d*) §. *Item privilegium, Cod. de Haereticis.*
(*e*) *Cap. cum secundum. De Haeret. in* 6. *et l. Gazaros eod. de Haeret.*
(*f*) *Cap.* 15. *de Haeretic.* (*g*) *Cap.* 12. *de Haeret. in* 6.
(*h*) *Cap.* 13. *de Haeret. et l. Adriani, cod. eod.*
(*i*) *Cap.* 10. *de Haeretic. et authentica Gazaros. De Haereticis.*
(*k*) *Ex Bullis Innocent. IV. Alex. IV. Clemen. IV. quae omnes incipiunt Ad extirpanda. Item ex v. constit. Friderici Imperator. id expresse statuentibus.* (*l*) *Cap.* 8. 9. *et* 13. *de Haeret.*
(*m*) *Cap.* 13. *eodem.* (*n*) *Cap.* 15. *de Haeret. in* 6.
(*o*) *Cap.* 8. *eod. tit.*

Quaeres 4. *An prohibita sit cum Haereticis communicatio?*

Resp. Quamvis olim communicatio cum quovis Haeretico utpote excommunicatio, fuerit prohibita, tamen hodie licitum est communicare cum omnibus specialiter et nominatim non excommunicatis, prout statuit Martinus V. (*a*) modo tamen absit scandalum et perversionis periculum; quod si alterutrum interveniat in communicatione cum Haereticis, etsi alias licita, vitari debet *jure naturali* juxta illud Script. *qui amat periculum, peribit in illo.*

Quaeres 5. *An prohibita sit cum Haereticis disputatio.*

Resp. 1. Jure Ecclesiastico prohibite est omnibus Laicis sub poena excommunicationis ferendae sententiae (*b*).

Ratio prohibitionis est, quia in tali disputatione plerumque majus periculum timendum, ne Catholicus pervertatur, vel Haeretici in sua falsa religione firmentur, quam sperandum ut convertantur.

Notant tamen multi apud Becanum (*c*) hanc Legem in locis in quibus Haeretici cum Catholicis permixti vivunt, contraria consuetudine esse abrogatam scientibus et non contradicentibus Ecclesiae Praelatis; quia subinde talis disputatio necessaria est ad compescendos Haereticos Fidei insultantes.

Resp. 2. Nulla lege prohibita est Clericis disputatio sive publica, sive privata cum Haereticis, si debitae adsint circumstantiae, quarum prima est ut disputantes sint docti, alias Fidem periculo contemptus exponerent. 2. Ut non disputent coram Catholicis indoctis et simplicioribus, qui auditis Haereticorum argumentis possent perturbari et in Fide vacillare.

Quaeres 6. *An prohibita sit librorum Haereticorum lectio?*

Resp. 1. Jure naturali est prohibita iis omnibus quibus tali lectione imminet perversionis, vel gravium contra Fidem tentationum periculum, etiamsi docti sint, et ipsis concessa sit illius lectionis dispensatio; ratio est quia quilibet ex charitate Dei et sui tenetur periculum peccati vitare.

Resp. 2. Jure Ecclesiastico duplex extat generalis prohibitio librorum.

1. Continetur in *Bulla Coenae*, in qua sub excommunicatione ipso facto incurrenda, Papaeque reservata prohibetur voluntaria *lectio*, *retentio*, *impressio et defensio* librorum ab auctore Haeretico compositorum, haeresim continentium, vel de religione tractantium.

2. Continetur in *indice* librorum prohibitorum auctoritate Pii IV. erecto, et postea per successores continuato, confirmato et aucto, in quo varii libri in tres classes distincti prohibentur; et quidem,

(*a*) *Constit. Ad evitanda. Edita in Conc. Constantiensi.*
(*b*) *Cap. 2. de Haeret. in 6.* (*c*) *Becan. c. 15. qu. 7.*

In 1. *classe* ponuntur omnes Libri Haeresiarcharum, et Haereticorum qui in odium auctoris sunt damnati.

In 2. *classe* ponuntur *certorum auctorum libri prohibiti*, non propter ipsum libri auctorem, sed propter non sanam, suspectam, aut Fidei, moribus, et castitati repugnantem, quam continent, doctrinam.

In tertia classe ponuntur *incertorum Auctorum libri prohibiti*, ob doctrinam quam continens malam, sive in genere *moris*, sive in genere *Religionis* aut Fidei.

Quaeres 7. *Sub qua poena prohibentur Libri in indice?*

Resp. Omnes Libri in *prima classe* damnati, item omnes Libri qui in *secunda aut tertia classe* damnati *ob haeresim* quam continent, aut *ob falsi dogmatis suspicionem*, prohibentur sub excommunicatione ipso facto incurrenda, Papae tamen non reservata. Libri vero *secundae et tertiae classis* qui non ob haeresim, aut ob falsi dogmatis suspicionem, sed ex alio capite, v. g. ob doctrinam Christianis moribus et castitati contrariam, damnantur, prohibiti sunt sub gravi quidem peccato mortali, gravique Episcopi arbitrio imponenda poena, non tamen sub excommunicatione. Tota haec resolutio continetur in *Regula decima indicis.*

Quaeres 8. *An in lectione Libri haeretici detur parvitas materiae excusans a mortali et censura?*

Nota. Multi affirmant, sed in assignando parvitatis hujus gradu, plurimum inter se dissident; dum enim Suarez pro parvitate materiae assignat *duas aut tres lineas;* Sayrus assignat *decem lineas;* Azorius *unum aut alterum versiculum;* Arriaga, *unum parvum folium*; Sanchez vero caeteris liberalior, *unum magnum folium* concedit; ego vero cum ethica amoris (*a*).

Resp. negat. Ratio est quia Libri haeretici praecipue et communiter prohibentur ob periculum subversionis, a quo nullus nisi stultus ac superbus se alienum praesumit in materia tam lubrica, in qua Ecclesia ne ipsis quidem Episcopis et Cardinalibus fidit, sed eorum lectionem omnibus generaliter prohibet; atqui periculum illud in qualibet haeretici Libri parte rationabiliter timeri potest et debet, cum quilibet ignoret in qua pagina et periodo respectu sui lateat istud periculum, eo quod in una linea contineri possit antecedens plurimas inferens consequentias perniciosissimas, quae tentationem gravissimam, et inde grave periculum excitare possunt; ergo, etc.

Quaeres 9. *An bulla Coenae et index Librorum prohibitorum vigeant in Gallia?*

Respondent omnes fere Gallicani Theologi, Jurisconsulti, et Canonistae, *negative*, quia in Gallia nec *Lex indicis*, nec *Bulla Coenae* promulgatae sunt, nec usu receptae; nihilominus tamen qui

(*a*) *Lib.* 2. *pag.* 141. *num.* 284.

sine licentia Libros Haereticorum legunt, peccare et excommunicationem majorem non reservatam incurrere, virtute, constitutionum antiquioris juris in Gallia in suo vigore perseverantis, atque transeuntis ad Libros haereticae doctrinae qui nunc eduntur.

ARTICULUS II.

De Blasphemia.

Quaeres 1. *Quid sit blasphemia?*

Resp. Est *contumeliosa in Deum locutio.*

Dicitur 1. *Contumeliosa*: quia cum Deus sit ubique praesens, omnia in eum maledictio est vera contumelia.

Dicitur secundo *locutio* interna vel externa; unde si Deus injuria afficiatur non verbo, sed facto, v. g. flagellatione, non erit stricte blasphemia, sed contumelia specialiter.

Dicitur 3. *in Deum*: sive immediate in se, sive mediate in creaturis, quatenus in eis aliquod Dei attributum relucet, ut sunt Sancti, caelum, etc.

Quaeres 2. *Quotuplex est blasphemia?*

Resp. Triplex, scilicet haereticalis, imprecativa, et mere dehonestativa.

Blasphemia *haereticalis*, est *ea qua Deo tribuitur aliquis defectus*, v. g. quod sit injustus, crudelis etc. *vel negatur aliqua perfectio*, v. g. quod sit omnipotens, omniscius, etc. *vel tribuitur creaturae quod soli Deo convenit*, v. g. divinitas, omnipotentia.

Porro haereticalis videtur haec blasphemia: *tam est verum, quam verum est Deum existere;* quia denegari videtur Deo existentia indepeudens ab omni alio.

Blasphemia *imprecativa*, est ea *qua quis Deo malum imprecatur*, v. g. maledictus Deus, pereat Deus, denego Deum, etc.

Blasphemia *mere dehonestativa*, est ea *qua aliquid* Deo conveniens profertur cum irreverentia; qualis est blasphemia eorum qui indignabundi nominant Christi caput, viscere, sanguinem, ventrem, etc.

Quaeres 3. *Quale sit peccatum blasphemia?*

Resp. Omnis blasphemia est per se peccatum mortale, nec ullam admittit parvitatem materiae; ratio est quia quaelibet Dei contumelia vel maledictio, utpote Dei majestatem positive deprimens, gravem Deo injuriam infert; ergo est peccatum gravissimum; *nihil horribilius blasphemia*, inquit D. Hieron. (a) *quae ponit in excelsum os suum.* Et ideo in Lege veteri morte puniebatur Levit. 24. *qui blasphemaverit nomen Domini, morte morietur.*

Porro ad mortalem blasphemiam non requiritur formalis inten-

(a) *D. Hieron. l. 7. in Isaiae c. 18.*

tio Deum inohonorandi, sed sufficit virtualis; cum quis, v. gr. ex ira aut indignatione, imo etiam ex joco ea profert, quae ex communi intelligendi modo, aut ex circumstantiis Dei inhonorationem continent, et blasphemans id avertere potest et debet.

Quaer. 4. An species blasphemiae debeat exprimi in Confessione?

Resp. affirm. 1. Quia blasphemiae *haereticalis* et *imprecativa* duplicem habent malitiam *specie* diversam: *haereticalis* quidem pugnat contra Religionem et Fidem, si de Deo interne sentitur quod ei verbis attribuitur; imprecativa vero praeter malitiam irreligiositatis continet malitiam odii Dei contra charitatem. 2. Quia blasphemia quae est immediate in Deum, est gravior ea quae in eum est tantum mediate; et ideo omnia illa distingui debent in Confessione.

Notat hic P. Antoine (*a*) post Habert (*b*) appellationem nominis Dei vel Jesu frequenter ex quadam animi levitate, et saepe ex impatientia prolatam his exclamationibus *Jesu! Deus bone!* etc: licet non sit blasphemia, esse tamen vanam usurpationem nominis Dei, et culpam venialem contra Religionem. Ratio est, quia nomen Dei sanctum et terribile sine ullo religionis sensu usurpare ut aliquid commune et profanum, vera est irreverentia. Unde prohibetur Eccl. 23. *nominatio Dei non sit assidua in ore tuo, et nominibus Sanctorum non admiscearis, quoniam non eris immunis ab eis*; id est, a peccato irreverentiae contra eos.

DISSERTATIO II.

De spe Theologica.

Nota. **Multiplex est acceptio spei in scriptura:**

1. Enim sumitur pro objecto spei; sic Rom. 8. *spes quae videtur, non est spes.*

2. Sumitur pro eo, a quo speratur tale bonum; Psalm. 90. *tu es Domine spes mea.*

3. Pro eo, per cujus intercessionem speramus vitam aeternam; sic Ecclesia de B. V. Maria canit *Spes nostra salve.*

4. Sumitur pro habitu vel actu credendi; de spe sit sumpta exponenda sunt 1. Essentia et divisio; 2. Objectum; 3. Ejus distinctio a Fide et Charitate, 4. Subjectum; 5. Proprietates; 6. Vitia opposita; de timore autem qui est effectus Spei, utilius loquemur in dissertatione de Sacramento poenitentiae; ubi de attritione.

CAPUT PRIMUM

DE ESSENTIA ET DIVISIONE SPEI.

Quaeres 1. Quid sit Spes?

Resp. Spes *est virtus Theologica, per quam certa cum fiducia*

(*a*) *T. de religione c. 1. art. 2.* (*b*) *Ibidem.*

beatitudinem aeternam et media illius consequendae a Deo expectamus.

Dicitur 1. ***Virtus***, quia de se inclinat ad bonum, nempe ad expectationem Dei tamquam finis nostri ultimi, quod certe bonum est; si enim bonum est Deo ut sine ultimo perfrui, utique bonum est Deum ut finem ultimum exoptare, et in eum toto mentis conatu ferri.

Dicitur 2. ***Theologica***, quia versatur immediate circa Deum supernaturaliter possidendum.

Dicitur 3. ***Per quam certa cum fiducia***, quia spes animam tentationibus et procellis hujus vitae agitatam, firmat in promissis Dei; sed de certitudine Spei postea.

Dicitur 4. *a Deo*, quia beatitudo supernaturalis, solis naturae viribus, non potest comparari.

Dicitur 5. *Expectamus beatitudinem aeternam et media illius consequendae*, per quod denotatur objectum Spei, tum primarium, tum secundarium; de quo infra dicemus.

Quaeres 2. *Quotupliciter Spes Theologica dividatur?*

Resp. Dividitur 1. in habitualem et actualem.

Spes ***habitualis***, est habitus nobis a Deo infusus actuum Spei elicitivus cum auxilio gratiae actualis.

Spes ***actualis***, est actus quo voluntas per gratiam excitata, certa cum fiducia expectat aeternam beatitudinem.

2. *Dividitur* in formatam et informem.

Spes ***formata***, est ea quae in subjecto conjuncta est cum charitate.

Spes ***informis***, est ea quae reperitur in homine per peccatum charitate destituto; diciturque *informis*, non quod careat forma Spei per quam est vera virtus, sed quod careat charitate quae est forma extrinseca virtutum, per quam habent ut sint Deo gratae, et meritoriae.

Dices: Divisio Spei in formatam et informem non est legitima; ergo. *Prob. ant.* Spes informis non est vera spes Theologica; ergo, etc.

Resp. nego ant. et ejus Prob. Nam illi non sunt vera Spe Theologica destituti, qui in spem eriguntur, quique confidunt Deum sibi propitium fore; atqui ex Concilio Trid. peccatores *ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in Spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore* (a); ergo, etc.

CAPUT II.

DE OBJECTO SPEI.

Nota. Quaestio procedit de objecto tum materiali, tum formali, ideo

(a) *Matth.* 6. *v.* 33.

ARTICULUS I.

De objecto materiali Spei.

Nota. Certum est, objectum materiale Spei esse aeternam beatitudinem juxta illud (*a*); *quaerite primum regnum Dei;* sed cum beatitudo sit duplex, objectiva scilicet et formalis, ideo sunt tres circa praesentem difficultatem opiniones.

1. Docet beatitudinem formalem esse objectum materiale Spei, ac proinde Spem non attingere Deum immediate, sed visionem Dei (*b*).

2. Docet beatitudinem objectivam esse objectnm Spei immediatum, visionem vero Dei esse tantum conditionem, quae repraesentat illud objectum (*c*).

3. Constituit objectum Spei in utraque beatitudine, cum qua

Dico 1. *Objectum materiale primarium Spei est Deus et possessio Dei, sive est Dei possidendus.*

Prob. Illud est objectum Spei primarium quod 1. et per se expectatur, et caetera propter illud; atqui Deus possidendus primo et per se a Spe expectatur, et caetera media salutis non nisi propter Deum possidendum expectantur; ergo, etc. major est definitio; *min. prob.* quia rem aliquam non desideramus nisi quatenus est nobis bona et conveniens; atqui non est nobis bona et conveniens nisi quatenus sit nostra per possessionem, ut constat exemplo avari cui pecunia non est bona sine ejus possessione, nec possessio sine pecunia; ergo Deus possidendus primo et per se a Spe expectatur, etc.

Objicies 1. Cum Durando; objectum primarium Spei non est Deus, sed sola possessio Dei; ergo.

Probat. antec. Quidquid speramus, illud amamus amore concupiscentiae; atqui solam visionem Dei, non vero Deum ipsnm, possumus amare amore concupiscentiae.

Prob. min. Quod amamus amore concupiscentiae, amamus propter nos; atqui non possumus Deum amare propter nos; Deus enim est finis ultimus, ad quem omnia debent referri; ergo, etc.

Resp. nego maj. Quia amor concupiscentiae non consistit in eo quod amemus Deum propter nos tamquam propter finem, amor enim ille esset inordinatus, sed quod amemus Deum nobis, idest in nostrum commodum et utilitatem, quod utique recte et ordinate fieri potest.

Inst. 1. Objectnm Spei est aliquod bonum absens et arduum: atqui Deus, utpote ubique praesens, non est bonum absens, sed

(*a*) *Matth.* 6. *v.* 33. (*b*) *Ita Durand. in* 3. *dist.* 26. *q.* 2.
(*c*) *Ita Paludanus, Major et alii apud Vasquez, in* 2. *distinct.* 15. a. 2. et 3.

ejus visio, nec est bonum arduum in se, sed ejus consecutio; ergo objectum Spei non est Deus ipse, sed visio Dei.

Resp. dist. maj. Objectum Spei est bonum absens et arduum quoad sui assecutionem et possessionem, *conc. maj.* quoad sui existentiam, *nego maj.* atqui Deus non est bonum absens et arduum, quoad sui existentiam, *conc. min.* quoad sui consecutionem, *nego min.* Deum autem speramus, non simpliciter quatenus est existens, sed quatenus est per intuitivam visionem possidendus; qua ratione est absens, atque etiam arduus, quia solis naturae viribus adipisci non potest.

Inst. 2. Qui desiderat scientiam, non desiderat rem quae scitur; ergo a pari qui desiderat Dei fruitionem, non desiderat Deum.

Resp. dist. ant. Qui desiderat scientiam, non desiderat rem quae scitur, prout est in se, *conced. ant.* prout est scita, *nego ant.* Ergo a pari qui desiderat Dei fruitionem, non desiderat Deum prout est in se, *conc. conseq.* prout est possidendus *nego conseq.* Desiderat enim Deum possidere; ergo tum Deum, tum possessionem Dei desiderat.

Objicies 2. Cum auctoribus secundae opinionis: objectum Spei primarium est illud, circa quod spes immediate versatur; atqui Spes immediate versatur circa Deum tantum, alias non esset virtus Theologica, sicut nec religio quae versatur immediate circa cultum Dei; ergo,

Resp. nego min. Nam Spes versatur immediate circa Deum possidendum, nam ex Deo et ejus possessione constituitur integrum objectum quod immediate per actum Spei attingitur; alia est ratio de religione, quia ex cultu Dei, et ipso Deo non constituitur adaequatum religionis objectum, sed religio immediate versatur circa solum cultum, et non nisi mediata circa Deum.

Inst. Objectum primarium Spei, est merces bonorum operum; atqui talis merces est Deus solus (*a*), *ego ero merces tua magna nimis*; *ergo*.

Resp. dist. min. Merces bonorum operum est Deus solus in se sumptus, *nego min.* est Deus possidendus, *conc. min.* neque enim Deus est merces nostra nisi quatenus est bonum nostrum, nec est bonum nostrum nisi quatenus a nobis possidetur, sive in re, sive in spe.

Dico 2. *Objectum secundarium Spei, sunt omnia media ad Deum possidendum necessaria.*

Prob. Illud ad quod virtus inclinat et movet in ordine ad objectum virtutis primarium, est ejus objectum secundarium; atqui spes inclinat et movet ad omnia salutis media in ordine ad finem primarium, qui est Deus possidendus, nam eodem actu quo finis efficaciter appetitur, media etiam saltem implicite appetuntur; ergo etc.

(*a*) *Genes.* 15. *v.* 1.

ARTICULUS II.

De objecto formali spei, seu de immediato motivo, propter quod speramus.

Nota 1. Cum objectum materiale spei, sit bonum futurum, arduum, et possibile per virtutem Dei auxiliatricem nobis a Deo promissum, quaerunt Theologi quodnam ex illis sit objectum spei formalis, an arduitas? an bonitas relativa? an omnipotentia Dei auxiliatrix?

Nota 2. Spes est quidam amor importans actum prosecutionis, unde in actu spei duo occurrunt, scilicet 1. desiderium efficax, seu amor Dei ut summi boni nostri, et 2. tendentia in illud bonum fundata in auxiliatrice Dei omnipotentia, misericordia, in promissis fidelitate, et meritis Salvatoris: his notatis:

Dico; objectum formale spei spectatae prout est amor seu desiderium beatitudinis nostrae, est bonitas Dei relative ad nos; spectatae vero ut est tendentia in beatitudinem, est omnipotentia Dei auxiliatrix nobis propter merita Christi promissa.

Prob. 1. *pars;* Illud est objectum formale spei prout est amor beatitudinis, quo movemur et excitamur ad amandum Deum amore concupiscentiae; atqui bonitas Dei relative ad nos, est id quo movemur et excitamur ad amandum Deum amore concupiscentiae; sperans enim amat Deum quatenus est suum bonum, finisque suus ultimus; ergo. Hinc D. Thom. (*a*) postquam distinxit duplicem amorem, unum *perfectum quo aliquid secundum se amatur,* alterum *imperfectum quo quis amat aliquid non secundum ipsum, sed ut illud bonum sibi proveniat, sicut homo amat rem quam concupiscit,* addit: *primus amor pertinet ad charitatem quae inhaeret Deo secundum se ipsum; sed spes pertinet ad secundum amorem, quia ille qui sperat, aliquid sibi obtinere intendit:* Quae postrema verba continent hanc nostram propositionem.

Prob. 2. *pars:* Illud est objectum formale spei spectatae ut est tendentia, seu prosecutio beatitudinis nostrae, quo movemur et excitamur ad Deum ut summum bonum nostrum, supremamque felicitatem nostram certa cum fiducia expectandam; atqui omnipotentia Dei auxiliatrix nobis propter merita Christi promissa, est id quo movemur et excitamur ad Deum ut summum nostrum bonum, certa cum fiducia expectandum; ergo, etc. Ideo enim certa cum fiducia summi boni nostri possessionem expectamus, quia Deus in mediis salutis ditissimus, in nos misericors, in promissis fidelis, eam propter Christi merita promisit servantibus mandata perseveranter usque ad mortem. Quae omnia belle expressit D. Thom. (*b*) his verbis: *objectum formale spei est auxilium divinae pietatis et*

(*a*) 2. 2. *quaest.* 17. *art.* 8. *in corp.*
(*b*) *D. Thom. in quaest. disputatis. Quaest. art.* 1.

potestatis, *propter quod tendit motus spei in bona sperata, quae sunt materiale objectum spei.*

Objicies 1. Ejusdem virtutis non potest esse duplex objectum formale et motivum: ergo.

Resp. dist. ant. Non potest esse duplex objectum formale ejusdem virtutis, cujus actus sit unicus, *conc. ant.* cujus actus sit saltem aequivalenter duplex, *nego ant.* atqui ut notavimus, actus spei est aequivalenter duplex; ergo spei est duplex objectum formale partiale, ex quibus unum totale constituitur.

Objicies 2. Arduitas objecti sperari est objectum formale spei: ergo, etc.

Resp. nego ant. Quia objectum formale spei debet esse tale, ut voluntas moveatur per illud, ad aliquid volendum ac amandum; spes enim est quidam amor prosecutivus; atqui *arduitas* quatenus significat difficultatem assequendi bonum, non movet voluntatem ad prosequendum quin potius illam retrahat a prosecutione, ut saepe docet experientia; ergo.

CAPUT III.

DE DISTINCTIONE SPEI A FIDE ET CHARITATE.

Nota. Hic erraverunt 1. Lutherani qui existimarunt veram fidem nihil aliud esse quam certam fiduciam in promissis Dei, sicque spem divinam a fide divina non distinxerunt.

2. Janseniani qui amorem spei ab amore Charitatis non distinguunt nisi penes absentiam vel praesentiam objecti, *amor spei est ab amore Charitatis distinctus*, ait Auctor ethicae amoris, (a) *quod amoris Charitatis objectum esse non debeat absens, uti objectum amoris desiderantis possessionem Dei*; unde concludit (b) amorem spei, *esse verum amorem charitatis quatenus haec definitur*: virtus qua Deus diligitur propter se, et proximus propter Deum, *verum* inquit, *amorem filialem*, *non mercenarium*; *perfectum*; *non imperfectum*; *purum*, *non impurum*; *gratuitum*, *non interessatum*; sicque putat facile conciliari posse *Theologos super divini amoris necessitate ad justificationem in Sacramento Poenitentiae*; *cum* (*exceptis paucis rigidis Molinistis*,) inquit (c) *caeteri fere conveniunt saltem amorem spei*, *sive Dei quatenus summi boni*, *et ultimi finis nostri*, *ad eam necessarium esse*, *qui si gratuitus sit*, *verusque amor charitatis*, *saltem generaliter dictae*, *in re conveniunt cum Augustini et Aquinatis Discipulis*: contra hos spei Christianae inimicos.

Dico : spes est realiter a Fide et Charitate distincta.

(a) *L.* 5. *cap.* 2. *num.* 7.
(b) *Ibidem num.* 9. (c) *Numero* 10.

Prob. prop. Generaliter. 1. Ex Apost. 1. Cor. 13. dicente: ***nunc autem manent Fides, Spes, et Charitas, tria haec, major autem horum est Charitas.*** Tres illae virtutes constituunt numerum ex his verbis, *tria haec*: ergo sunt distinctae a se invicem.

Prob. 2. Illae virtutes sunt realiter ab invicem distinctae, quae habent diversa objecta formalia realiter distincta; atqui Fides, Spes et Charitas habent diversa objecta formalia realiter distincta; ergo, etc. nam objectum formale Fidei est 1. veritas in dicendo; Charitatis est divina bonitas absoluta et secundum se; spei vero est divina bonitas relativa, seu aeterna beatitudo quatenus est summum bonum nostrum divino auxilio obtinendum.

Prob. Specialiter contra Lutheranos spem realiter distingui a Fide: nam ea quorum unum potest esse sine alio, distinguuntur realiter: atqui Fides Theologica potest esse sine spe; tum quia Fides est prior spe, cum *ex* Trident. (*a*) spes oriatur a Fide; tum quia Christianus retinens habitum Fidei, potest amittere habitum spei, desperando de sua propria salute; ergo, etc. Hinc Concil. Trid. (*b*) anathematizat eos qui dixerint *Fidem justificantem nihil aliud esse quam fiduciam divinae misericordiae peccata remittentis propter Christum.*

Prob. specialiter contra Jansenianos Spem realiter distingui a Charitate: tum quia ex citato Apostol. Charitas *major* est Spe; nihil autem seipso majus est; tum quia Spes remanet in peccatore non desperante, non autem Charitas; item Charitas remanet in patria, non autem Spes; ergo.

Objicies 1. *cum Lutheranis*: expectare vitam futuri saeculi, est proprie actus Fidei divinae, juxta symbolum; *expecto vitam futuri saeculi:* Atqui ipsum *expectare, est sperare*; ergo actus Fidei est idem cum actu Spei; ac proinde habitus Fidei et Spei non distinguuntur realiter.

Resp. dist. maj. Expectare est actus Fidei praesuppositive, *conc. maj.* formaliter *nego major.* atqui expectare *formaliter* est sperare, *conc. min.* expectare *praesuppositive* est sperare, *nego minor.*

Itaque in symbolo *expecto* ponitur pro *credo*, quia licet expectare non sit credere *formaliter*, est tamen credere *praesuppositive*, cum actus sperandi fundentur in Fide rei venturae; ex quo fit ut Fides nonnumquam sumatur pro Spe, et contra; non quod Fides sit indistincta a Spe, sed quod aliquando causa ponatur pro effectu, et effectus pro causa.

Objicies cum Jansenianis: Habitus Spei non distinguitur ab habitu Charitatis; ergo.

Prob. ant. Idem specie actus non potest produci a distinctis specie habitibus; atqui actus sperandi producitur a Charitate juxta illud: (*c*) *Charitas omnia sperat.* Ergo.

(*a*) *Sess.* 6. *c.* 6. (*b*) *Sess.* 6. *canon.* 12. (*c*) 1. *Cor.* 13. *v.* 6.

Resp. nego min. Ad prob. *dist.* Charitas omnia sperat elicitive, *nego*, imperative,*conced.* Charitas equidem imperat actus omnium aliarum virtutum, nam *patiens est*, *benigna est*, etc. Verum actus imperati non producuntur a virtute imperante, sed ab alia quae ad imperium ejus elicit proprium suum actum.

Instab. 1. Amor quo Deum ut nobis summe bonum prosequimur, est amor in quo tendimus in Deum ut finem ultimum; atqui amor quo tendimus in Deum ut finem ultimum, pertinet ad Charitatem stricte sumptam; ergo amor quo diligimus Deum ut nobis bonum, est amor Charitatis.

Resp. nego min. Ille enim solus amor pertinet ad Charitatem, quo Deus diligitur propter se solum, seu propter absolutam sui bonitatem; atqui Deus non diligitur propter se solum per amorem quo in eum ut in finem ultimum nostrum tendimus, alioqui et *gratis* et simul *mercenarie* diligeremus; ergo aliud est operari propter Deum propter se dilectum, et aliud operari propter Deum tamquam ultimum finem.

Inst. 2. Ethica amoris (*a*) amor qui praecipitur hoc mandato (*b*) *diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, est amor perfectae imo et perfectissimae dilectionis; atqui illa Dei dilectio non praecipitur absque respectu Dei ad creaturas, imo cum eo respectu; ergo amor quo tendimus in Deum finem ultimum, pertinet ad Charitatem stricte dictam.

Resp. dist. maj. Amor qui praecipitur hoc mandato, est amor perfectissimae dilectionis, sive Charitatis, sive Spei, *conc. maj.* solius Charitatis, *nego maj.* atqui illa dilectio non praecipitur absque respectu Dei ad creaturas, in amore concupiscentiae, *conc. min.* in amore Charitatis, *nego min.* Itaque hoc Christi mandato, *Diliges Dominum Deum tuum*, praecipitur dilectio Dei in genere, quae si habeat pro objecto Deum propter se dilectum, est amor Charitatis; si habeat pro objecto Deum ut nobis bonus est, est amor spei; perfectio ergo illius dilectionis ex motivo magis vel minus perfecto pendet.

Inst. 3. Verba illa: *Diliges Dominum Deum tuum*: reddunt hunc sensum: *Quia ipse est Dominus Deus tuus; ideo Deus tuus, quia primum principium tuum, et ultimus finis tuus, et omne bonum tuum.* Ergo nullus amor illo textu praeceptus, est mere gratuitus.

Resp. transeat ant. nego conseq. Quia ex consideratione Dei tamquam benefactoris et Domini homo potest accendi ad amorem Dei gratuitum; nihilque aequitati magis consentaneum.

Dixi: *transeat*: quia ista verba, *diliges Dominum Deum tuum*, magis reddunt hunc sensum, *diliges Dominum qui est Deus tuus*; quam hunc, *diliges Dominum quia est Deus tuus*.

(*a*) L. 3. c. §. 1. num. 12. (*b*) Matth. 22. v. 37.

Inst. 3. D. August. (*a*) dicit: praeceptum diligendi seipsum includi in primo illo maximoque mandato quo jubemur diligere Deum; ergo dilectio Dei ex Charitate non est absque ullo ad nos respectu.

Respond. nego cons. Quia cum nos ipsos et proximos nostros diligimus propter Deum ut in se absolute bonum, nos ipsos diligimus virtute primi illius maximique mandati, et hoc absque ullo ad nos respectu, cum simus tantum in objecto materiali, non vero in objecto formali divini amoris, ex quo solo specificatur dilectio, alias sibi contradiceret D. August. qui (*b*) ait: *si hominem te hortatur amicitiae regula, ut gratis diligas; quam gratis amandus est Deus, qui jubet ut hominem diligas?* ergo juxta D. August. amor Charitatis ita tendit in Deum propter se, ut Deum diligat gratis. Inde illustrissimus Bossuet (*c*) ait: *pars multo maxima Theologorum tradit id omni actui Charitatis intrinsecum esse, ut anima Deum diligeret, etiamsi nullam ab eo speraret beatitudinem.*

Inst. 5. Ideo Spurii Mystici, Quietistae, damnati sunt quod assererent hominem in hac vita diu stare posse in eo gradu, in quo diligat Deum non jam propter se, sed propter ipsum; ergo in hac vita non potest esse amor pure gratuitus.

Resp. nego ant. Non enim damnati sunt quia dixerunt: (*d*) *datur habitualis status amoris Dei, qui est Charitas pura, et sine ulla admixtione motivi proprii interesse:* hoc enim, est conforme doctrinae omnium Catholicorum et D. Bernardi (*e*) qui de eo qui spe impellitur, sic scribit; *Diligit itaque in secundo gradu Deum, sed propter se, non propter ipsum; at vero cum ipsum coeperit occasione propriae necessitatis colere et frequentare . . . . . transit ad tertium gradum, ut diligat Deum non jam propter se, sed propter ipsum. Sane in hoc gradu diu statur.* Sed quia ulterius progressi dixerunt: *Neque timor poenarum, neque desiderium remunerationum habent amplius in eo partem. Non amatur amplius Deus propter meritum, neque propter perfectionem, neque propter felicitatem in eo amando inveniendam.* Quod merito fuit damnatum; ut infra expendemus.

CAPUT IV.

DE SUBJECTO SPEI.

Nota. Per subjectum Spei intelligimus creaturas, in quibus Spes reperitur tam secundum actum, quam secundum habitum, circa quod:

(*a*) *August. Epist.* 52. *ad Macedonium.*
(*b*) *Aug. serm.* 385. *c.* 3. *n.* 4. *alias homil.* 38. *n.* 50.
(*c*) *In Lib. cui titulus mystici in tuto p.* 99.
(*d*) *Rom.* 8, *vers.* 24. (*e*) *Prop. damnata ab Innoc. XII.*

Certum est **1**. Quod Spes non remaneat *in damnatis*, quia certi sunt de aeternitate suae damnationis; ergo non possunt apprehendere beatitudinem ut bonum sibi futurum et possibile: unde *mortuo homine impio nulla erit ultra spes* (*a*).

Neque *in beatis*, quia gloriam essentialem possident. *Spes*, autem, *quae videtur non est Spes*. Ait Apostol. (*b*) et licet nondum possideant gloriam corporis accidentalem, ipsis tamen non est ardua, nec difficulter adipiscibilis; et ideo sicut Fides, sic et Spes evacuatur in patria tam quoad habitum, quam quoad actum.

Neque *in haereticis*, quia sublato Spei fundamento Spes non subsistit; atqui Fides, quae est Spei fundamentum juxta illud, *Fides sperandarum substantia rerum*, etc. non remanet in haereticis; ergo etc. unde Spes quam haereticus habere sibi videtur, humana est et naturalis, non divina et supernaturalis.

Certum est. 2. Quod Spes remaneat 1. *in animabus Purgatorii*, tum quia Fides est Spei fundamentum in eis remanens; tum quia Spes non evacuatur per securitatem quam habent de gloria in futurum adipiscenda; eo quod illa sit absens, et ita ardua ut non nisi per graves cruciatus obtineri possit.

2. *In omnibus Catholicis etiam impiis*, (dummodo eam non amiserint per peccatum desperationis, vel praesumptionis;) ratio est quia quodlibet peccatum non opponitur Spei; ergo non amittitur per quodlibet peccatum; unde a Conc. Tridentino (*c*) Spes requiritur tamquam dispositio ad justificationem peccatoris.

Restat ergo resolvendum, utrum in praesenti vita possit dari status, in quo mens Deum tam pure diligat, ut jam nec poenarum metu, nec mercedis spe et desiderio moveatur absolutamque habeat pro omni omnino re indifferentiam, etiam pro actibus virtutum, etiam pro actibus fidei explicitae, imo pro aeterna etiam salute sua et damnatione; quia indifferentia semel stabilita preces omnes, seu postulationes, salutisque et perfectionis propriae desideria tamquam imperfecta et propriae voluntatis actus, abjicienda sint, laxandaeque omni tentationum generi habenae, nec eis nisi negative, nulla adhibita industria resistendum, ita ut si natura commoveatur, oporteat sinere, quia natura est.

Ita docuit Michael Molinos Hispanus Presbyter, qui cum sua doctrina fuit damnatus ab Innoc. XI. cujus doctrinam, quatenus spem e perfectorum statu excludit, renovavit Illustr. *De Fenelon*, Archiepiscopus, Dux Cameracensis in libro cui titulus: *Explication des Maximes de Saints*, et quae fuit ab Innoc. XII. profligata, Discipuli *de Molinos Quietistae*, et Discipuli Archiepiscopi Cameracensis *Semi-Quietistae*, dicti sunt. Contra quos.

(*a*) *Bernard. lib. de diligendo Deo cap.* 15. (*b*) *Prov.* 11. *vers.* 7. (*c*) *Sess.* 6. *cap.* 6.

Dico : Virtus et actus Spei reperiuntur in omnibus justis viatoribus , quantumcumque perfecta charitate praediti supponantur ; unde fictitius est status , in quo mens Deum tam pure diligat, ut jam nec poenarum metu, nec mercedis desiderio moveatur.

Prob. 1. In Oratione Dominica jubemur sic orare : *adveniat regnum tuum* , quae oratio non debet fieri a solis imperfectis , prout impius Molinos asserere ausus est ; sed a quibuscumque perfectissimis hominibus; atqui haec verba spem necessario involvunt et ad proprium hominis commodum referuntur: per ea enim , inquit S. Cyprian. (*a*) *Desiderium nostrum ad illud regnum excitamus , ut nobis veniat , atque in eo regnare mereamur.* Ergo.

Prob. 2. Spes est fiducialis expectatio possidendi Deum tamquam beatitudinem nostram et bonorum operum mercedem ; atqui desiderium illud , expectatio illa , tum quoad actum , tum quoad habitum , reperitur in omnibus justis viatoribus , quantacumque perfecta charitate praediti sint ; ergo , etc.

Prob. min. 1. Ex Conc. Trid (*b*) dicente : *Justificatis hominibus* , (qui termini cum sint indefiniti debent intelligi de omnibus justificatis :) *sive acceptam justitiam perpetuo conservaverint, sive amissam recuperaverint , proponenda sunt Apostoli verba*: (*c*) *abundate in omni opere bono scientes quod labor vester non est inanis in Domino:* (*d*) *Non enim injustus est Deus ut obliviscatur operis vestri.* Et , *nolite amittere confidentiam vestram, quae magnam habet remunerationem. Atque ideo bene operantibus usque in finem et in Deo sperantibus proponenda est vita aeterna et tamquam gratia filiis Dei per Christum Jesum misericorditer promissa , et tamquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus et meritis fideliter reddenda.* Ergo.

Prob. min. 2. Exemplo eorum quos nobis scriptura sacra proponit velut perfectos Dei amatores , Abraham nempe , Davidis , Moysis et Pauli Apost. Atqui non fuerunt sine Spe ; Abraham enim , (*e*) *expectabat fundamenta habentem Civitatem ; cujus artifex et conditor Deus* : Moyses (*f*) *aspiciebat in remunerationem. David* (*g*) de seipso dicit : *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in aeternum , propter retributionem.* D. Paulus qui raptus est usque ad tertium caelum , de se ipso et de perfectissimis Christianis dicit (*h*): *Non ipsi primitias spiritus habentes et ipsi intra nos gemimus adoptionem Filiorum expectantes. . . . si autem quod non videmus , speramus , per patientiam expectamus.* Ergo.

(*a*) *Lib. de Orat. Dominica.*
(*b*) *Sess.* 6. *c.* 16. *de ref.*
(*c*) 1. *Cor.* 15. *vers.* 58.
(*d*) *Hebr.* 10. *vers.* 35.
(*e*) *Hebr.* 11. *vers.* 10.
(*f*) *Ibidem.*
(*g*) *Psalm.* 118.
(*h*) *Rom.* 8. *vers.* 23.

Objicies 1. Ille actus non elicitur a justis perfectis, qui illorum statui repugnat; atqui actus quo expectatur beatitudo, et merces qua talis, repugnat statui justorum perfectorum; ergo, etc. *Resp. nego min.*

Prob. min. Actus qui repugnat puritati Charitatis, repugnat statui justorum perfectorum; atqui actus de quo agitur, repugnat puritati Charitatis; ergo.

Resp. nego min. prob. Puritas Charitatis posita est in immunitate a mixtione proprii creaturae interesse; atqui illi immunitati repugnat actus de quo est quaestio, cum in eo reperiatur proprium creaturae interesse; ergo.

Resp. dist. maj. Puritas Charitatis posita est in immunitate a mixtione proprii creaturae interesse, quod ad Dei gloriam ultimo non referatur, *conc. maj.* Ordo enim Charitatis exigit, ut creatura seipsa non fruatur, sed ut fruatur solo Deo, et consequenter ut in ejus gloriam, et suum interesse, et suum commodum ultimo referat, quod ad Dei gloriam ultimo referatur, *nego maj.* hoc enim est conforme ordini Charitatis quae jubet ut proprium interesse velimus, ultimo tamen ad Dei gloriam relatum.

Objicies 2. Actus Spei importat amorem *concupiscentiae* quo Deum prosequimur summum nostri bonum; atqui amor concupiscentiae repugnat statui justorum perfectorum; ergo.

Resp. nego min. prob. Amor vitiosus repugnat statui perfectorum; atqui amor concupiscentiae est vitiosus; ergo.

Resp. nego min. Quae repugnat 1. definitioni Tridentinae, (a) *si quis dixerit justificatum peccare dum intuitu aeternae mercedis bene operatur, anathema sit.* 2. Harum prop. damnationi ab Alexand. VIII. *quisque etiam aeternae mercedis intuitu Deo famulatur, Charitate si caruerit, vitio non caret, quoties intuitu scilicet beatitudinis operatur.* Et *intentio qua quis detestatur malum et prosequitur bonum, mere ut caelestem obtineat gloriam; non est bona, nec Deo placens.*

Prob. min. Amor proprius est amor vitiosus; atqui amor concupiscentiae est amor proprius; ergo.

Resp. dist. maj. Amor proprius quo bona sensibilia nobis inordinate concupiscimus, est vitiosus, *conc. maj.* amor proprius sumptus pro amore quo Deum ut nostri summe perfectivum nobis uniri desideramus, est vitiosus, *nego maj.* amor enim ille nedum vitiosus est, sed est supernaturalis; a vitiis non retrahens, atque in id unum tendens ut nos Deo conjungat.

Inst. 1. Ille amor est vitiosus, per quem homo Deum ad se refert; atqui per amorem concupiscentiae homo Deum ad se refert; ergo.

(a) *Sess. 6, can. 31.*

Resp. dist. maj. Ille amor est vitiosus, per quem homo Deum ad se refert, ut ad finem ultimum, *conc. maj.* ut ad subjectum cui tantum bonum optat; *nego maj.* atqui per amorem concupiscentiae homo Deum ad se refert, ut ad subjectum cujus possessionem optat, *conc. min.* ut ad finem ultimum, *nego min.* homo enim dum Deo frui desiderat, refert se ad Deum ut ad finem suum ultimum, quo obtento nihil amplius desiderat.

Inst. 2. Per illum amorem homo Deum ad se refert ut ad finem ultimum, per quem homo utitur Deo in suum commodum; ergo, etc.

Resp. nego min. Usus enim proprie versatur circa media; atqui amor concupiscentiae non respicit Deum ut medium; nam tendit in Deum ut finem ultimum amantis ipsi per actus beatificos conjungendum; unde per amorem concupiscentiae homo non utitur, sed fruitur Deo, *quod aliquis velit frui Deo, pertinet ad amorem quo Deus amatur amore concupiscentiae*, ait D. Thomas (*a*): porro velle frui Deo, multoties praecipitur in Scripturis.

CAPUT V.

DE PROPRIETATIBUS SPEI.

Nota. Inter praecipuas Spei proprietates numerantur ejus certitudo, et necessitas; de quibus sit.

ARTICULUS I.

De certitudine Spei.

Dico: Spes est certa ex parte Dei, incerta vero ex parte nostri.

Prob. 1. *pars:* Ex Scriptura, Eccl. 2. *Scitote quia nullus speravit in Domino et confusus est.* Et Hebr. 6. Apostolus vocat Spem, *Anchoram animae tutam et firmam*, unde ex Conc. Trid. (*b*) *in Dei auxilio firmissimam Spem collocare et reponere omnes debent.*

Ratio hujus certitudinis est auxiliatrix Dei omnipotentia, misericordia, et fidelitas in promissis servandis, nam (*c*) *fidelis Dominus in omnibus verbis suis*: quibus salutem pollicitus est perseverantibus usque in finem in observantia mandatorum ipsius.

Prob. 2. *pars*: Illud non est certum absolute ex parte nostri, quod pendet ex conditione, de qua certi non sumus; atqui Spes pendet ex conditione custodiae mandatorum Dei usque in finem, de qua nec sumus certi, nec certi esse possumus, absque Dei revelatione speciali; ergo Spes est incerta respectu nostri; et ideo scriptum est (*d*) *qui stat, videat ne cadat.* Et (*e*) *cum metu et tremore vestram salutem operamini.*

(*a*) 2. 2. *quaest.* 26. *art.* 3. *ad* 3.
(*b*) *Sess.* 6. *cap.* 13. (*c*) *Psalm.* 145.
(*d*) 1. *Cor.* 10. *v.* 12. (*e*) *Philip.* 2. *v.* 12.

Resolves: Certitudinem Spei Christianae non tribuere omnimodam salutis securitatem, uti placet pseudo reformatis, neminem proinde credere posse citra Dei revelationem, se esse ex praedestinatorum numero; quia licet justus diffidere numquam debeat de Dei auxilio, diffidere debet de se ipso, et pietatis operibus sedulo invigilare, juxta illud (*a*), *qui timet Deum*, *nihil negligit.*

ARTICULUS II.

De necessitate Spei.

Nota. Ea recole quae diximus supra (*b*) de modo quo utrum ad alterius consecutionem potest esse necessarium.

Dico 1. *Actus Spei est necessarius necessitate medii ad justificationem.*

Prob. Illud est necessarium necessitate medii ad justificationem, sine quo justificatio non potest obtineri; atqui sine Spe justificatio non potest obtineri juxta illud (*c*) *Spe salvi facti sumus.* Ergo. Hinc Conc. Trident. (*d*) inter actus ad justificationem adultorum simpliciter et necessario praerequisitos, actum Spei recenset quo *Deum sibi propter Christum propitium fore*, fidant.

Dico 2. *Actus Spei necessarius est adultis necessitate praecepti tum naturalis*, *tum divini.*

Prob. 1. *pars*: Quia ut jam pluries diximus, quidquid est necessarium necessitate medii, est etiam necessarium necessitate praecepti naturalis; recta enim ratio exigit ut media ad salutem necessaria assumamus; atqui, etc.

Prob. 2. *pars*: Ex variis Scripturae testimoniis, quibus in Deo sperare jubemur: Psalm. 4. *sperate in Domino*: Et 1. ad Timot. 6. *praecipe* . . . *neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo.* Unde August. (*e*) *de fide nobis quam multa mandata sunt*, *quam multe de Spe.* Merito igitur Alex. VII. damnavit hanc prop. *Homo nullo unquam vitae suae tempore tenetur elicere actum Fidei*, *Spei et Charitatis*, *ex vi praeceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.*

Quaeres. Quandonam praeceptum Spei obliget?

Resp. 1. Praeceptum Spei negativum obligat semper et pro semper; unde numquam est desperandum, numquam praesumendum.

Resp. 2. Praeceptum Spei affirmativum obligat per se.

1. Cum moraliter loquendo infans usum rationis attigit, satisque est instructus de beatitudine sua.

2. Cum quis versatur in periculo desperationis, nisi Spei actu titubantem animum confirmet.

(*a*) *Eccles.* 7. *v.* 19.
(*b*) *Quaest.* 5. *de necessit. Fidei.*
(*c*) *Rom.* 8. *v.* 24.
(*d*) *Sess.* 6. *cap.* 6.
(*e*) *Augustin. Tract.* 83. *in Joann.*

3. Cum quis in desperationem aut praesumptionem lapsus est.

4. Cum quis versatur in probabili periculo mortis.

5. Obligat saepius in decursu vitae, ut homo semper sit bene dispositus et corroboratus ad bonum faciendum, et malum vitandum.

Resp. 3. Obligat per accidens.

1. Dum nos ad justificationem praeparamus: est enim ad eam conditio absolute necessaria.

2. Quoties Sacramenta suscipimus: utpote quae canales sunt promissae nobis gratiae, pignoraque salutis nostrae.

3. Dum praecipua anni festa, et dies Dominica celebrantur.

Haec omnia patent ex iis, quae diximus de necessitate actus Fidei.

CAPUT VI.

DE VITIIS OPPOSITIS SPEI.

Nota. Duo sunt vitia Spei opposita; nimirum *desperatio* per defectum, et *praesumptio* per excessum, non quod quis possit nimis sperare in Deo; sed quod possit in eo sperare per media inordinata, de quibus nonnullae solvendae sunt quaestiones;

Quaeres 1. *Quid sit desperatio?*

Resp. Est *voluntaria diffidentia assequendi beatitudinem, et obtinendi media ad illam necessaria.*

Dicitur 1. *voluntaria diffidentia*; ut a desperatione excludantur diffidentiae illae involuntariae, quas etiam sanctissimi plerumque ex daemonis tentatione patiuntur.

Dicitur 2. *assequendi beatitudinem*, ut denotetur objectum primarium desperationis; *et obtinendi media ad beatitudinem assequendam necessaria*, per quod exprimitur objectum desperationis secundarium; non minus ergo spem amittit qui desperat de obtinenda peccatorum remissione, quam qui desperat de assequenda beatitudine.

Quaeres 2. *Quid sit praesumptio?*

Resp. Est *temeraria beatitudinis, et mediorum ad eam assequendam necessariorum, expectatio.* Quod tripliciter evenire potest:

1. Dum quis per solas naturae vires praesumit se beatitudinem, aut media salutis consecuturum, et haec est praesumptio Pelagiana.

2. Dum quis gloriam per solam fidem absque operibus, aut peccatorum veniam absque poenitentia, expectat; haec est praesumptio Lutherana.

3. Dum quis sub inani spe misericordiae Dei, peccat, vel poenitentiam ad finem vitae differt; haec est psaesumptio malorum Christianorum.

Quaeres 3. *Qualia sint peccata desperatio et praesumptio?*

Resp. Sunt mortalia *ex genere suo*; nam quod avertit a Deo, est mortale ex genere suo; atqui peccata virtutibus Theologicis op-

posita avertunt a Deo; ergo, etc. Unde D. August. ait (a), *ista duo occidunt animas, aut desperatio, aut perversa Spes*, id est praesumptio.

Dixi *ex genere suo*: a mortali quippe excusare possunt non tantum indeliberatio, subreptio aut consensus imperfectio, sed et levitas materiae, ut multi contra multos probabilius asserunt; non videtur enim peccare mortaliter, et amittere habitum Spei, eum qui aliquem virtutis actum omittit, desperans se eum ut par est, exequi posse;

Dices: Peccatum contra Fidem non admittit levitatem materiae; ergo nec peccatum contra Spem.

Resp. nego conseq. Disparitas est quod in peccato contra Fidem (utpote cum contumacia admissum) semper reperiatur Dei revelantis et Ecclesiae proponentis contemptus, qui semper est gravissimus; at levis praesumptio, aut diffidentia circa aliquod medium ad salutem necessarium, potest esse sine contemptu, sed ex mera infirmitate, ac proinde non perimit habitum Spei, sicut nec levis offensa contra Charitatem proximo debitam, destruit habitum Charitatis.

Porro diligenter Confessarii a poenitentibus inquirere debent quam ob causam desperaverint, vel praesumpserint; quia illa peccata plerumque habent adjunctum peccatum contra Fidem; cum nempe ex judicio speculative falso oriuntur; v. g. cum quis desperat se veniam peccatorum consecuturum, quia credit cum Novatianis Ecclesiae non esse concessam potestatem remittendi graviora peccata post Baptismum commissa; item cum quis praesumit eo quod credat cum Novatoribus quod Fide sola sine bonis operibus justificandis sit, et salvandus.

Quaeres 4. Quare desperatio et praesumptio dicuntur peccata in Spiritum sanctum?

Resp. Quia specialiter impugnant Dei bonitatem et dona ejus quibus revocamur a malo, et ideo lamentatur Jeremias 18. *desperavimus .... et unusquisque pravitatem cordis sui mali faciemus.* Ex quo:

Resolves: Desperationem et praesumptionem esse peccata, etsi non graviora, tamen periculosiora; *quia* ait Div. Thom. (b), *per spem revocamur a malis, et inducimur ad bona prosequenda, et ideo sublata Spe, irrefraenate homines labuntur in vitia, et a bonis operibus retrahuntur, et sic desperatio est periculosior.*

Quaeres 5. Quaenam sint desperationis et praesumptionis causae et remedia?

Resp. 1. Causa desperationis est *acedia*, hoc est bonorum spiri-

---

(a) *August. Serm. 87. de verb. Evangel.*
(b) 2. 2. quaest. 20. art. 3.

tualium fastidium, quo voluntas reputans ipsum *bene vivere* esse nimis laboriosum, refugit bonorum operum exercitium; remedium vero acediae, est caelestium gustus qui ipsi est substituendus, exonerando se terrenis, et ea *quae sursum sunt* quaerendo et sapiendo, juxta praeceptum Apostolicum.

Resp. 2. Causa praesumptionis est *superbia* ut docet Div. Thom. Intolerandae enim superbiae est, quod quis vel propriis viribus, vel sine bonis operibus, praesumat se gloriam consecuturum, vel poenitentiam facturum cum volet et ubi volet; atqui ita se gerit praesumptuosus; ergo.

Remedium autem praesumptionis est *humilitas*, humilitatisque comes profunda justitiae Dei, ejusque judiciorum meditatio, et caetera hujusmodi.

DISSERTATIO III.

De Charitate.

Nota. Hoc nomen *Charitas* varie accipitur ab Auctoribus Sacris; namque.

1. Sumitur pro objecto circa quod versatur; *Deus Charitas est* (*a*).

2. Pro Dei in homines dilectione: *Charitate perpetua dilexi te* (*b*).

3. Pro quocumque amore boni, aut qualibet bona voluntate; sic accipitur ab Aug. variis locis; *quid est boni cupiditas*, (*c*) *nisi Charitas*, et in Psal. 136. *ipsa est Charitas quae dicitur et bona voluntas.*

4. Pro amore supernaturali quo Deum proximumque actu vel habitu diligimus; cujus inquirimus, 1. Essentiam et divisionem; 2. Objectum tum materiale, tum formale; 3. Proprietates; 4. Officia Charitatis seu opera misericordiae; 5. Tandem vitia Charitati opposita, totidem Capitibus.

CAPUT PRIMUM

DE ESSENTIA ET DIVISIONE CHARITATIS.

Nota. Charitas est species amoris benevolentiae; cum autem notitia speciei haberi non possit quin probe cognoscatur illius genus, ideo:

Quaeres 1. *Quod sit amor benevolentiae?*

Resp. Est *volitio efficax boni in commodum personae amatae* quae si redamet amantem, dicitur *amor amicitiae*, qui proinde non differt ab amore *benevolentiae*, nisi extrinsece et connotative.

(*a*) 1. *Joann.* 4. *vers.* 8. (*b*) Jerem. 31. *vers.* 3.
(*c*) *L.* 2. *contra duas Epistolas Pelagian. cap.* 9.

Dicitur 1. *Volitio boni*; quia amare est velle bonum.

Dicitur 2. *Efficax*, quia ad amorem benevolentiae non sufficit ut velimus alicui bonum, sed insuper requiritur ut ipsi bonum faciamus quantum in nobis est, *non diligamus verbo, neque lingua*, ait D. Jo: (*a*), *sed opere et veritate*; ergo concludit Habert, Deum non diligit amore benevolentiae nisi verbo tenus, qui ita in orationibus ingeminat: *sanctificetur nomen tuum*: ut non tangatur cum laeditur ejus honor, indifferenterque audiat linguam detrahentem, impudicam, etc.

Dicitur 3. *In commodum personae amatae*; ut exprimatur differentia inter amorem benevolentiae qui omnia vult et facit in gratiam amati, et amorem concupiscentiae qui omnia vult et facit in gratiam amantis.

Quaeres 2. Quid sit Charitas?

Resp. Charitas est *virtus Theologica infusa, qua Deus super omnia diligitur propter se, et proximos sicut non propter Deum.*

Dicitur 1. *Virtus*: et quidem ex Apost. perfectior omnium virtutum; quia facit hominem simpliciter et ex omni parte bonum, utpote quae excludat omne peccatum, saltem grave, hominem Deo conjungat, illumque ad omnes virtutes moveat tamquam eorum forma et vita, sine qua dicuntur informes, imperfectae et mortuae; caeterae vero virtutes non faciant hominem bonum nisi secundum quid, et in suo tantum genere.

Dicitur 2. *Theologica*; quia habet Deum pro suo objecto primario et immediato ut infra dicetur.

Dicitur 3. *Infusa*; nam ex Apost. (*b*) *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis.* Ex quo patet sententiam Magistri (*c*) docentis Charitatem esse ipsammet personam Spiritus sancti, esse erroneam; certum est enim causam realiter distingui ab effectu, cui relative opponitur.

Dicitur 4. *Qua Deus diligitur propter se:* quia Charitas est amor benevolentiae, *nam ex una eademque Charitate. Deum proximumque diligimus*, ait Div. August. (*d*) *sed Deum propter Deum.*

Dicitur 5. *Super omnia*: id est amore summo, non quidem intensive, ita ut voluntas summo ardore et conatu in Deum tendat: licet enim talis conatus esset optimus et optandus, non est tamen absolute necessarius; quia sine eo Deum super omnia diligere possumus, ex quo fit ut major vel minor illa intensio sit perfectio Charitatis accidentalis, et consequenter non praecepta; sed amor Charitatis debet esse summus, 1. *objective*, ita ut majus bonum Deo velimus quam ulli creaturae; 2. *appretiative*, ita ut homo

---

(*a*) *Joann.* 3. *v.* 18.
(*b*) *Rom.* 5. *v.* 5.
(*c*) *Magist.* 1. *p. dist.* 17.
(*d*) *Aug. l.* 8. *de Trin. cap.* 8.

Deum rebus omnibus anteponat, paratus creaturarum potius omnium, quam Dei jacturam per peccatum facere, dicente Christo (*a*) *qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus.* Unde praeceptum diligendi Deum *ex toto corde, ex tota anima, ex tota fortitudine*, intelligi debet de totalitate appretiationis, non intensionis; sed de his plura in dissertatione de Poenitentia.

Dicitur 6. *Et proximum*: quo nomine nos ipsi comprehendimur, quia *proximus quisque sibi*, comprehenditur et quicumque nobiscum capax est gratiae et gloriae; alia autem amari non possunt nisi amore concupiscentiae.

Dicitur 7. *Sicut nos:* quod non ita est intelligendum ut particula *sicut* denotet aequalitatem dilectionis, sed similitudinem, *et hoc tripliciter*, ait Div. Thom. (*b*) 1. *quidem ex parte finis, ut scilicet aliquis diligat proximum propter Deum, sicut seipsum propter Deum debet diligere, ut sic sit dilectio proximi sancta.* 2. *Ex parte regulae dilectionis*, seu ex parte rerum quas volumus proximo: *ut scilicet aliquis non condescendat proximo in aliquo malo, sed solum in bonis, sicut et suae voluntati satisfacere debet homo solum in bonis, ut sic sit dilectio proximi justa.* 3. *Ex parte rationis dilectionis, ut scilicet non diligat aliquis proximum propter propriam utilitatem vel delectationem, sed ea ratione quod velit proximo bonum, sicut vult bonum sibi ipsi, ut sic dilectio proximi sit vera; nam cum quis diligit proximum propter suam utilitatem, non vere diligit proximum, sed se ipsum.*

Dicitur 8. *Propter Deum*: hoc est quia ad Deum pertinet ut imago ejus, ita ut Deus in proximo ametur; *ille* enim *veraciter amat amicum*, ait D. Aug. *qui Deum amat in amico, aut quia est in illo, aut ut sit in illo.*

Quaeres 2. *Quotuplex sit Charitas?*

Resp. Duplex, scilicet *habitualis* quam mox definivimus, et actualis, quae est *actus amoris benevolentiae quo Deus super omnia diligitur propter se, et proximus sicut nos propter Deum.* Per se patet, sed

Quaeres 4. *An Charitas illa actualis quae est amor benevolentiae, sit simul amor amicitiae?*

Resp. affirm. Nam Charitati perfectissime conveniunt omnes conditiones ad veram amicitiam requisitae, ergo *Prob. ant.* Ad veram amicitiam requiruntur quatuor conditiones. 1. Ut sit amor benevolentiae; 2. Ut sit amor mutuus; 3. Ut amor ille sit utrique cognitus; 4. Ut sit fundatus in communione bonorum; quia inter amicos omnia sunt communia; atqui quatuor illae conditiones ap-

(*a*) *Matth.* 10. *v.* 37. (*b*) 2. 2. *qu.* 44. 7. *in corp.*

prime conveniunt Charitati, tum qua Deus hominem, tum qua homo Deum prosequitur; ergo, etc. Namque.

1. Charitas est amor benevolentiae, ut constat ex dictis.

2. Est amor mutuus, *qui autem diligit me*, ait Christus (*a*), *diligetur a Patre meo, et ego diligam eum.*

3. Notus est tum Deum qui illum infundit, tum homini justo qui novit non quidem certitudine metaphysica aut physica, sed mortali, quod à Deo diligatur, dicente Apostolo (*b*): *ipse enim spiritus reddit testimonium spiritui nostro quod sumus filii Dei.*

4. Demum fundatur in communione bonorum: nam Deus (*c*) *benedixit nos in omni benedictione spirituali in caelestibus in Christo.* Homo quoque quidquid accepit a Deo, hoc in Deum refundit; *tua sunt omnia, et quae de manu tua accepimus, dedimus tibi* (*d*).

Dices 1. Deus non potest amare hominem amore benevolentiae; ergo non est vera amicitia inter Deum et hominem.

Resp. nego ant. Nam Deus amat hominem ut illi beneficium praestet, unde non propriam, sed hominis intendit utilitatem.

Prob. ant. Deus omne bonum quod homini vult, refert ad gloriam suam; ergo non amat hominem amore benevolentiae.

Resp. dist. conseq. Refert in gloriam suam tamquam in finem ultimum rerum omnium, *conc. conseq.* tamquam in proprium suum commodum, *nego conseq.* Porro honesta amicitia non impedit quominus omnia bona in finem ultimum referantur, cum aliter amicitia non esset ordinata.

Dices 2. Amicitia ex Arist. (*e*) non est nisi inter aequales; sed quilibet homo etiam justus, et quatenus justus, est inaequalis Deo; ergo.

Resp. dist. maj. Amicitia aequalitatis, *conc. maj.* amicitia excellentiae, *nego maj.* et sic ad consequens. Itaque juxta Aristotelem duplex est amicitia; una *aequalitatis* quae est inter personas omnino aequales; altera *excellentiae* quae reperitur inter personas in diverso gradu et dignitate constitutas, v. gr. inter Principem et subditum, patrem et filium, etc. inter quas personas ut sibi invicem amicas non servatur absoluta aequalitas, sed tantum proportionalis, quia scilicet unaquaeque per istam amicitiam alteri tribuit illud amoris vel beneficii quod ei pro sua conditione competit; et haec est amicitiae quae Deum inter et homines reperitur.

CAPUT II.

DE OBJECTO MATERIALI ET FORMALI CHARITATIS.

Dico* 1. *Objectum materiale adaequatum Charitatis, est Deus, non ipsi, et proximus.

(*a*) *Joann.* 14. *v.* 21. (*b*) *Rom.* 1. *vers.* 16. (*c*) *Ephes.* 1. *vers.* 3.
(*d*) 1. *Paralip. cap.* 29. *v.* 14. (*e*) *Ethic. cap.* 8. *et* 9.

Prob. Ex D. August. qui (*a*) ait: *cum ergo quatuor sint diligenda, unum quod supra nos est, alterum quod nos sumus, tertium quod juxta nos est, quartum quod infra nos est.* Atqui objectum quod supra nos est, est solus Deus; quod nos ipsi sumus, est anima nostra; quod est juxta nos, est anima proximi; tandem quod est infra nos, est corpus nostrum et proximi; ergo Deus, nos ipsi, et proximus, tria haec sunt objectum adaequatum Charitatis; ita tamen ut Deus sit objectum primarium, nos ipsi et proximus sit tantum secundarium, cum Charitas primario et per se versetur circa Deum et ad illum tamquam ad finem ultimum caetera omnia referat.

Objicies 1. Homo non potest se ipsum Charitate diligere; ergo, etc. *Prob. ant.* Juxta Div. Gregorium (*b*) Charitas non nisi inter duos esse potest; ergo, etc.

Resp. nego ant. ad prob. *dist.* Charitas sumpta ut est amor amicitiae non nisi inter duos esse potest, *conc. ant.* sumpta ut est amor benevolentiae, *neg. ant.* Porro non est essentiale Charitati ut sit amor amicitiae et connotet redamantem.

Objicies 2. Peccatores sunt Dei inimici, illique invisi: ergo non sunt ex Charitate diligendi.

Resp. dist. ant. Peccatores considerati quatenus peccatores et ratione malitiae, *conc. ant.* considerati secundum naturam, *nego ant.* dilexit enim nos cum adhuc essemus peccatores qui dixit (*c*): *nunquid voluntatis meae est mors impii, dicit Dominus Deus, et non ut convertatur a vitiis suis et vivat?* Hinc licet debeamus odisse peccatoris malitiam et iniquitatem exemplo Davidis (*d*) *iniquos odio habui*: debemus tamen ejus personam diligere ut docet D. Aug. (*e*) *iniquus homo in quantum iniquus, odio habendus est, in quantum autem homo est, diligendus est.*

Inst. 1. Excommunicati abscissi sunt a corpore Christi; a communione Fidelium ita separati ut non liceat pro eis orare: ergo.

Resp. nego conseq. Econtra illa excommunicati poena est a Charitate imperata, cum sit ordinata ad ejus salutem: traditur enim *satanae in interitu carnis ut spiritus salvus sit in die Domini.*

Inst. 2. Inimici non possunt ex Charitate diligi dicente Christo (*f*), *audistis quia dictum est antiquis: diliges amicum tuum, et odio habebis inimicum tuum.*

Resp. nego ant. et *dist. textum*: Dictum est antiquis, a Scribis et Pharisaeis Legem sinistre interpretantibus, *conc. ant.* a Lege, *nego ant.* quandoquidem Deus (*g*) Judaeis praecipit: *si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum; et si vi-*

(*a*) *L.* 1. *de doctr. Christ. cap.* 23.
(*b*) *Homil.* 17. *in Evang.*
(*c*) *Ezech.* 18. *v.* 23.
(*d*) *Psalm.* 118.
(*e*) *L.* 19. *contra Faust. cap.* 14.
(*f*) *Math.* 4.
(*g*) *Exod.* 23. *v.* 4.

deris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo. Et *non oderis fratrem tuum in corde tuo, non quaeras ultionem, nec memor eris injuriae* (*a*).

Dico 2. *Objectum formale Charitatis est Deus quatenus in se summe bonus et infinite amabilis*, ita ut propter illum caetera omnia sint amabilia.

Prob. Objectum formale virtutis, est motivum propter quod virtus tendit in suum objectum materiale; atqui motivum propter quod Charitas tendit in suum objectum materiale, est infinita Dei bonitas et amabilitas; ergo.

Objicies 1. Non tantum amamus Deum qui bonus est, sed etiam quia sapiens, quia justus, etc. ergo ejus bonitas infinita non est sub objectum formale Charitatis.

Resp. nego conseq. Quia bonitas quae est objectum formale Charitatis, non est attributalis, sed essentialis continens quamlibet perfectionem in omni genere excellentiae, unde quando Deus amatur ut sapiens, justus, etc. amatur propter ejus infinitam bonitatem in illis attributis imbibitam.

Objicies 2. Amare non possumus proximum propter Deum; ergo bonitas Dei infinita, non est objectum formale Charitatis erga proximum.

Prob. ant. Nullus amatur propter bonitatem sibi extrinsecam; atqui infinita Dei bonitas est extrinseca proximo; ergo.

Resp. dist. maj. Nullus amatur propter bonitatem sibi extrinsecam, si nullum ordinem ad illam habeat, *conc. maj.* si habeat, *nego maj.* proximus autem multis titulis ad Deum refertur; ex quo concludendum est unam et eandem esse Charitatem, qua Deus et proximus diliguntur, cum unum et idem sit utriusque dilectionis motivum.

CAPUT III.

DE PROPRIETATIBUS CHARITATIS.

Nota. Non omnes hic exponemus Charitatis proprietates, sed duas duntaxat quae principem inter eas locum tenent, nimirum necessitatem ejus et ordinem, distinctis quaestionibus.

QUÆSTIO I.

De necessitate Charitatis.

Nota. *Certum est.* 1. Charitatem habitualem necessariam esse necessitate medii omnibus tum adultis, tum parvulis, cum sine ejus infusione non remittatur peccatum, nec salus obtineri possit.

(*a*) *Levit.* 19, *vers.* 18.

Certum est 2. Charitatem actualem parvulis non esse necessariam, cum ejus sint incapaces, et possint per baptismum, et gratiam salutem consequi.

Certum est 3. Praeceptum Charitatis negativum obligare omni tempore, cum nihil unquam agere liceat quod Dei, proximive Charitati adversetur.

Quaestio ergo est tantum de actu Charitatis tum erga Deum, tum erga proximum.

ARTICULUS I.

De praecepto Charitatis erga Deum.

Nota. Aliqui recentiores Casuistae docere non erubuerunt praeceptum Charitatis erga Deum non esse speciale et ab aliis distinctum: ex quo falso principio concluserunt, hominem qui nullum unquam internum Charitatis actum erga Deum elicuerit, non peccare. Alii docuerunt illud praeceptum obligare, sed raro, vel etiam semel tantum in vita. Alii tandem docuerunt, praeceptum illud quatenus affirmativum obligare semper et pro semper, ita ut peccaminosa sit actio omnis quae virtualiter saltem ad Deum non refertur ex motivo Charitatis sive perfectae, sive imperfectae; ita Jansenius (*a*); Quesnellus (*b*), aethica amoris (*c*) contra quos omnes.

Dico 1. *Actus interni Charitatis erga Deum extat speciale praeceptum, et ab aliis distinctum.*

Prob. Illud praeceptum est speciale et a caeteris distinctum, quod aliorum respectu est primum et maximum, et a quo omnia alia pendent; (Neque enim aliquid potest respectu sui ipsius esse primum aut a se ipso pendere); atqui praeceptum Charitatis erga Deum, 1. est respectu aliorum primum et maximum, *diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo . . . hoc est maximum et primum mandatum* (*d*). 2. Ab eo caetera omnia pendent, *in his duobus praeceptis*, de dilectione Dei et proximi, *universa Lex pendet ex Prophetae* (*e*). Ergo.

Hinc ista prop. *sufficit ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretative: hinc homo non tenetur amare neque in principio, neque in decursu vitae suae mortalis.* Damnata est ab Alex. VIII. et postea a Clero Gallicano anno 1700. qui hanc etiam damnavit; *praeceptum affirmativum amoris Dei et proximi non est speciale, sed generale cui per aliorum praeceptorum adimpletionem satisfit.*

(*a*) *L.* 3. *de stat. nat. lapsae c.* 17. *et alibi passim.*
(*b*) *Propos.* 45.
(*c*) *Tom.* 1. *lib.* 8.
(*d*) *Matth.* 22. *vers.* 36.
(*e*) *Ibidem vers.* 40.

Objicies 4. Praeceptum Charitatis Dei per aliorum observationem impletur; ergo non est speciale.

Prob. ant. Ex illo Christi (*a*): *qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me*; ergo.

Resp. nego conseq. Neque enim id dixit Christus quod praeceptum Charitatis per aliorum observationem impleatur, sed 1. quia illa aliorum mandatorum observatio est signum dilectionis Dei juxta illud: *probatio dilectionis, exhibitio est operis*: 2. quia dilectio est causa movens ad aliorum praeceptorum observationem justa illud Joann. 14. *si quis diligit me, sermonem meum servabit... qui non diligit me, sermones meos non servat*: Unde Charitas imperat omnium virtutum actus, sed non elicit.

Objicies 2. D. Thom. (*b*) ait: *qui in vita hoc praeceptum* (de dilectione) *non implet nihil contra dilectionem agens, non peccat mortaliter.* Ergo dilectio non est specialiter praecepta.

Resp. nego conseq. Ibi enim D. Thom. solum vult non peccare mortaliter eum qui primum mandatum in vita perfecte non implet, sicut impletur in patria, quod verissimum est. Alias D. Thom. sibi contrarius esset cum (*c*) dicit: *Actus Charitatis considerari potest secundum quod est quidam actus per se, et hoc modo cadit sub praecepto legis, quod de hoc specialiter datur: scilicet: Diliges* Dominum Deum tuum, etc.

Dico 2. *Praeceptum Charitatis affirmativum non obligat semper et pro semper, ita ut teneamur omnia prorsus opera nostra in Deum ex motivo verae Charitatis referre.*

Prob. 1. Ex sanctis August. et Thoma, quos suos dicere non erubescunt Jansenistae.

1. D. Aug. (*d*) ait: *Charitas alia est divina, alia est humana: alia est humana licita, alia illicita . . . prius ergo loquor de humana licita, quae non reprehenditur.* Atqui reprehenderetur, si omnes nostrae actiones deberent fieri ex motivo Charitatis, prout voluit P. Quesnel qui renovavit Propositionem 48. Baji quae latine reddita sic habet: prop.ª 44. Non sunt nisi duo amores, unde volitiones, et omnes actiones nostrae nascuntur: amor Dei, qui omnia agit propter Deum, quemque Deus remuneratur, et amor quo nos ipsos, et mundum diligimus, qui, quod ad Deum referendum est, non refert, et propter hoc ipsum fit malus.

2. D. Thom. hanc sibi proponit quaestionem (*e*) *utrum modus Charitatis cadat sub praecepto divinae Legis?* cui S. Doctor respondet negative; *qui enim*, inquit (*f*), *praeceptum non servat, peccat mortaliter: si igitur modus Charitatis cadat sub praecepto,*

(*a*) *Joann.* 14. *vers.* 21. (*b*) 2. 2. *quaest.* 44. *art.* 6. *ad* 2.
(*c*) 1. 2. *q.* 109. *art.* 10. *in corp.*
(*d*) *Serm.* 50. *de tempore cap.* 1.
(*e*) 1. 2. *q.* 100, 100, *art.* 10. (*f*) *In argument. sed contra est.*

sequitur quod quicumque operatur aliquid et non ex Charitate, peccet mortaliter; sed quicumque non habet Charitatem, operatur, non ex Charitate; ergo, sequitur quod quicumque non habet Charitatem, peccet mortaliter in omni opere quod facit, quantumcumque sit de genere bonorum; quod est inconveniens. Ergo.

Prob. 2. Si teneremur omnes omnino actiones nostras in Deum ex motivo Charitatis proprie dictae, referre, omnes nostrae actiones quae non sic ad Deum referrentur, essent peccata; atqui falsum consequens; ergo.

Prob. min. Tum ex Conc. Trid. (a) definiente: *Si quis dixerit justificatum, peccare dum intuitu aeternae mercedis bene operatur, anathema sit.* Tum ex Alex. VIII. qui has duas prop damnavit: 1. *intentio qua quis detestatur malum et prosequitur bonum, mere ut caelestem obtineat gloriam, non est recta, nec Deo placens*, 2. *Quisque etiam aeternae mercedis intuitu Deo famulatur, Charitate si caruerit, vitio non caret, quoties intuitu scilicet beatitudinis operatur*; ergo omnis actio quae non refertur ad Deum ex motivo Charitatis proprie dictae, non est peccatum.

Objicies 1 Mandato primo *diliges Dominum*, etc. praecipitur, ut Deum omni momento vitae nostrae rationalis, actu vel virtute, propter se diligamus; ergo tenemur omnes actus nostros ad Deum ex motivo Charitatis referre.

Resp. nego ant. Nam praeceptum illud est affirmativum; atqui praecepta affirmativa non obligant semper et pro semper; ergo.

Prob. ant. Ex Thom. (b) dicente: *Sub praecepto Charitatis continetur, ut diligatur Deus ex toto corde, ad quod pertinet ut omnia referantur in Deum, et ideo praeceptum Charitatis adimplere homo non potest nisi etiam omnia referantur in Deum*; ergo.

Resp. nego conseq. Ex textu enim sequitur praeceptum dilectionis non posse impleri pro tempore quo obligat, nisi homo tunc omnia sua in Deum propter se dilectum, referat; sed non inde sequitur hominem debere omni tempore suas omnes actiones ex motivo Charitatis in Deum referre, ut constat ex contextu quem de industria et mala fide omittunt Jansenistae; *si ergo*, prosequitur D. Thom. *qui honorat parentes, tenetur ex Charitate honorare, non ex vi hujus praecepti, quod est* honora parentes; *sed ex vi hujus praecepti;* honora Dominum ex toto corde tuo, *et cum ista sint duo praecepta affirmativa non obligantia ad semper, possunt pro diversis temporibus obligare: et ita potest contingere quod aliquis implens praeceptum de honoratione parentum, non tunc transgrediatur praeceptum de omissione modi Charitatis.*

Objicies 2. Illud Apost. (c), *sive manducatis, sive bibitis, si-*

(a) *Sess.* 6. *can.* 31.
(b) 2. 2. *q.* 10. *art.* 100, *ad* 2. (c) 1. *Corinth.* 10. *v.* 31.

ve aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Quae verba continere praeceptum docent omnes ferme Theologi cum D. Thoma; atqui illud praeceptum non potest impleri quin omnes hominis actus deliberati ad Deum referantur ex proprio Charitatis motivo; ergo.

Resp. nego maj. Praeceptum enim de diligendo Deo non debet confundi cum praecepto de omnibus ad Deum referendis actionibus; quia praeceptum dilectionis cum sit affirmativum et sine universalitate, non obligat pro semper; praeceptum vero de referendis omnibus actionibus ad Deum, licet sit affirmativum, quia tamen continet universalitatem actionum, obligat pro omni tempore quo aliquid deliberate operamur,

Inst. 1. Tenemur omnes actus nostros ad Deum referre ex praecepto Charitatis; ergo et ex Charitatis motivo.

Resp. nego conseq. Nam ex praecepto Charitatis tenemur per actus Fidei et Spei nos disponere ad Charitatem, nec tamen tenemur hosce actus elicere ex motivo Charitatis. Sufficit ergo ut actus nostros referamus ad Deum ex fine honesto et rationabili, quod, ut ait D. Thom. (*a*) *est natura sua referibile ad Charitatem.*

Hinc qui Fidem servat, aut rem alienam restituit ex motivo justitiae aut honestatis, mediate actionem suam in Deum refert, ipsumque implicite diligit, tum quia in hoc voluntatem suam divinae conformat voluntati; tum quia honestatem et justitiam diligendo, ipsummet Deum, qui summa est justitia et fons totius honestatis, quodammodo diligit.

Inst. 2. Homo debet operari propter Deum tamquam finem suum ultimum; ergo et propter Deum propter se dilectum.

Resp. nego conseq. Illa enim duo sunt omnino distincta; nam actus Spei tendit in Deum ut finem ultimum, nec tamen tendit in Deum propter se, idest propter absolutam ejus bonitatem, ut vidimus agendo de Spe.

Instab. 3. Apost. dicit: *omnia vestra in Charitate fiant;* ergo.

Resp. neg. conseq. Ibi enim non est sermo de charitate qua Deus propter se diligitur, sed de Charitate qua sic Deus diligitur, ut nihil ei praeponatur aut aequetur, quod fit cum omnia referuntur in finem Charitatis qui Deus est, licet nondum fiant ex motivo Charitatis proprie dictae; ita sese explicat Apostolus dicens (*b*) *omnia honeste et secundum ordinem fiant.*

Objicies 3. Sancti Patres docent illud omne esse vitiosum quod a Charitate non profluit; sic D. Chrysost. (*c*) *Nihil est boni et honesti quin ortum ex Charitate ducat.* Et D. August. (*d*) *Non enim fructus est bonus qui de Charitatis radice non surgit.* Ergo.

(*a*) 2. 2. *q.* 19. *art.* 6. *in corp.* (*b*) 1. *Corinth.* 14. *v.* 40.
(*c*) *D. Chrysost. Serm. de Charit.*
(*d*) *August. L. de Spiritu et Litt. cap.* 14.

Resp. dist. ant. Illud juxta Patres est vitiosum quod fit sine Charitate late sumpta, nimirum pro amore boni honesti, et tendentis in debitum finem, *conc. ant.* quod fit sine Charitate stricte sumpta, *subdist.* vitiosum est quatenus nec meretur de condigno, nec ad aeternae vitae comparationem sufficere potest, *conc. ant.* quatenus est peccatum, *nego ant. et conseq.*

Itaque nihil ex voce Charitatis qua usi sunt SS. Patres, potest contra nos colligi, cum plerumque in eorum operibus usurpetur ad exprimendum quemcumque in bonum animi affectum, etiam naturalem, sic D. August. sermone 349. de Charitate ait *; Charitas alia est divina, alia est humana; alia humana licita, alia illicita . . . licita est humana Charitas qua uxor diligitur, illicita qua meretrix, vel uxor aliena . . . licitam ergo Charitatem habere, humana est, sed ut dixi licita.* Unde cum dixit (a) *regnat carnalis cupiditas, ubi non est Dei Charitas*, sumit τὸ *Charitas* pro amore boni et honesti.

Inst. 1. Ex D. Leone (b) *duo amores sunt ex quibus omnes prodeunt voluntates ... aut Dei amator est*, (homo) *aut mundi.* Atqui amor mundi semper malus est, et amor Dei semper bonus : ergo.

Resp. dist. min. Amor mundi semper malus est, dum in eo finis ultimus statuitur *conc. min.* secus, *nego min.* unde SS. Patres per illos duos amores intelligunt duos fines ultimos nostrorum actuum.

Inst. 2. SS. Patres docent nullam esse veram virtutem sine Charitate ; ergo.

Resp. 1. *Retorq. argument.* SS. Patres docent nullum esse opus bonum sine castitate, *nec opus bonum est aliquod sine castitate*, ait D. Greg. Ergo.

Resp. dist. ant. Nulla est vera virtus sine Charitate defectu formae extrinsecae, *conc. ant.* defectu formae intrinsecae, *nego ant.* Charitas itaque est forma extrinseca virtutum, sine qua non possunt esse perfectae, completae et meritoriae vitae aeternae ; nihilominus sunt verae virtutes quatenus sua propria forma informatae versantur circa suum proprium objectum materiale et formale,

Dico 3. *Praeceptum affirmativum Charitatis Deo debitae obligat saepissime.*

Prob. Ex Deuteron. 6. *Diliges Dominum Deum tuum . . . eruntque verba haec quae ego praecipio tibi hodie in corde tuo: et narrabis ea filiis tuis, et meditaberis in eis sedens in domo tua, et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens*, etc. unde sic argumentor: frustra aliquod praeceptum esset crebro meditandum nocte scilicet et die, in domo, in itinere, etc. nisi crebro esset implendum; atqui ex textu allato praeceptum dilectionis Dei est meditan-

(a) *Enchiridiri* 117. (b) *Serm.* 5. *de jejunio.*

dum nocte et die, in domo et itinere; ergo crebro est implendum.

Confirmatur, Quia si hoc praeceptum raro obligaret, sequeretur hominem fere nunquam teneri merita ad salutem assequendam necessaria sibi comparare; cum nullum meritum salutare possit habere nisi ex Charitatis impulsu. Hinc jure merito Alex. VII. et Innoc. XI. has propositiones damnarunt :

1. *Praeceptum amoris Dei per se tantum obligat in articulo mortis.*

2. *An peccet mortaliter qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus.*

3. *Probabile est ne singulis quidem rigorose quinquenniis, per se obligare praeceptum Charitatis in Deum.*

4. *Tunc solum obligat quando tenemur justificari, et non habemus aliam viam qua justificari possimus.* Ex quarum prop. damnatione clarescit veritas nostrae assertionis. Sed.

Quaeres : Quandonam praeceptum Charitatis obliget?

Resp. 1. Obligat *per se* ubi primum moraliter loquendo, infans usum rationis attigit, satisque ipsi proposita est divina bonitas super omnia propter se amabilis; ita docent Div. Thom. (*a*) et Franciscus Salesius (*b*) quia rationem accepit homo ut deliberet de fine suo ultimo, ad quem se debeat super omnia convertere quamprimum potest; hoc enim est negotium negotiorum cui per totam vitam debet prae caeteris se applicare, est enim *primum et maximum mandatum.*

Unde Cajetan. Navar. Pontas (*c*) docent quemlibet in dubio an huic officio satisfecerit in infantia, teneri hoc omissionis peccatum confiteri.

2. Obligat cum quis versatur in probabili mortis periculo *etiamsi Sacramenta suscepta sint*, ait P. Antoine; ratio est quia homo tunc magis ultimo fini suo se per amorem conjungere debet, quo fini illi magis appropinquat, *sive vivimus, Domino vivimus*, ait Apost. (*d*) *sive morimur, Domino morimur.*

3. Cum actus Charitatis necessarius judicatur ad vitandum peccati mortalis periculum, vel ad vincendam gravem, quae ingruit, tentationem: nam ex Charitate Dei tenemur ejus offensam vitare per media ad hoc necessaria.

4. Saepissime in decursu vitae, ut mox probatum est : quoties autem intra annum per se obliget, non potest facile determinari, non tamen infundata est opinio Scoti asserentis obligare singulis Dominicis ac Festis diebus, quia dies Festi non sanctificantur nisi Deum colendo, *quis vero est cultus ejus*, ait Aug. (*e*) *nisi amor ejus?*

(*a*) 1. 2. q. 89. *art.* 6. *ad* 3. (*b*) *L.* 10. *de amore Dei c.* 6.
(*c*) *V. Charité cas.* 2. (*d*) *Rom.* 14. *vers.* 8.
(*e*) *L.* 12. *de Trinit. cap.* 14.

Resp. 2. Obligat *per accidens* 1. quando quis culpae mortalis conscius, nec habens copiam confessarii, tenetur celebrare, vel Sacramentum quodvis conficere, aut suscipere, nam tunc obligatur ad actum contritionis perfectae, quae includit actum Charitatis.

2. Quoties Deum blasphemiis impeti, vel grandi aliquo scelere offendi videmus, exemplo Davidis qui de se ipso dicebat (*a*) *tabescere me fecit zelus meus quia obliti sunt verba tua inimici mei*; zelus autem ille sine amore esse non potest.

3. Addit Habert orationem Dominicam vel mendaciter recitari, vel non recitari sine aliquo Charitatis actu: quid enim lingua nostra exprimit dicendo: *Sanctificetur nomen tuum*, nisi nos ante omnia expetere Dei gloriam? Quid sonant illa verba: *Fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra*? Respondet D. Cyprian. (*b*) *voluntas Dei est quam Christus et docuit et fecit ... Deum toto corde diligere ... Charitati ejus inseparabiliter adhaerere*, etc. ne ergo simus ex illis de quibus scriptum est (*c*): *dilexerunt eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei*, Necesse est ut lingua exprimente amorem, cor eliciat amorem.

ARTICULUS II.

De praecepto Charitatis erga proximum.

Nota. Qui primo non pepercerunt mandato, secundum ita labefactarunt ut dicerent 1. *non tenemur proximum diligere actu interno et formali.* 2. *Praecepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.* Verum duas hasce prop. tota plaudente Ecclesia damnavit Innoc. XI. Unde.

Dico: *Datur praeceptum speciale diligendi proximum non tantum actu externo, sed formali et interno benevolentiae actu.*

Prob. Ex Matth. 22. *Secundum autem* (mandatum) *simile est huic*: *diliges proximum tuum sicut teipsum*. Et Joann. 13. Salvator ait: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos.* Atqui haud dubie nos ipsos affectu interno diligimus, et Salvator noster affectu interno et formali nos dilexit, quod pressius D. Petrus declarat (*d*) dicens: *In fraternitatis amore simplici ex corde invicem diligite.* Ergo.

Quaeres 1. *Quandonam teneamur ad actum internum dilectionis proximi?*

Resp. 1. Ad talem actum saepius tenemur; nam praeceptum dilectionis fraternae simile est praecepto dilectionis Dei; atqui praeceptum dilectionis Dei saepius obligat; ergo.

Resp. 2. Certo non potest determinari tempus quo praeceptum dilectionis proximi *per se* obligat; sed cum saepius obliget, mo-

(*a*) *Ps.* 118. *v.* 39. (*b*) *L. de Orat. Dominical.*
(*c*) *Psalm.* 77. *v.* 36. (*d*) 1. *Petri* 11. *v.* 22.

nendi sunt fideles, ut attente Orationem Dominicam saepius recitent; per hanc siquidem perfectissime elici possunt actus dilectionis erga proximum, quia ea quae in illa postulantur, non pro postulante dumtaxat, sed et pro omnibus postulantur.

Resp. 3. Actus internus dilectionis proximi obligat *per accidens* 1. Dum gravis urget odii tentatio, quae absque actu dilectionis superari non potest.

2. Dum videmus proximum gravi injuria affici in bonis sive corporis, sive animi, sive fortunae; quia debemus diligere proximum sicut nos.

3. Quoties ex praecepto Charitatis debemus proximo succurrere, vel onera ejus portare, toties internum illum affectum elicere nos oportet, quia vera dilecto sine actu interiori non potest impleri; ex quo.

Resolves. Hominem debere esse animo ita praeparato, ut continuo Charitatem exerceat erga proximum; juxta illud D. Petri (*a*): *ante omnia mutuam in vobismetipsis Charitatem continuam habentes;* ratio quam assignat Card. Bona (*b*), est quia *tot sunt hominum miseriae, tam spirituales, quam corporales, ut vix gressum movere possimus, vel oculos vertere quin multi occurrant ope nostra vel supportatione indigentes.*

Quaeres 2. *An praeceptum Charitatis proximi sese extendat ad inimicos?*

Resp. affirm. Dixit enim Christus Matth. 5. *audistis quia dictum est: diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum; ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros; benefacite his qui oderunt vos; et orate pro prosequentibus et calumniantibus vos.* Quo loci Christus rectum tradit sensum hujus Legis; *diliges proximum tuum*, quem Pharisaei corruperant, a ratione proximi excludentes inimicos et extraneos; quam pseudo-interpretationem corrigit Christus, docetque 1. inimicos interno Charitatis affectu esse diligendos; 2. ipsis praestanda esse exteriora dilectionis officia, ipsis benefaciendo, pro ipsis orando, ut ipsis proficui simus, quibus bene velle debemus.

Quaeres 3. *Quid exigat a nobis praeceptum dilectionis inimicorum?*

Resp. exigit 1. Ut inimicis ex corde remittamus offensam, atque ita omnem odii ac vindictae deponamus affectum, ut sincero corde parati simus ipsis exhibere debita internae dilectionis signa; ratio est quia praecepta est interna dilectio; ergo numquam licet in animo, vel ad momentum, fovere quidquid internae dilectioni est contrarium.

(*a*) 1. *Petri* 4. *vers.* 8.
(*b*) *Bona in principiis vitae Christ. p.* 2. §. 43.

Exigit 2. Ut inimicis ex interno affectu exhibeamus *communia* dilectionis signa, quae aliis communiter hominibus ejusdem conditionis exhibere solemus; *si enim* illa *non exhiberemus inimicis;* ait D. Th. (*a*), *hoc pertineret ad livorem vindictae.*

Resolves: Eum graviter peccare qui inimicum excludit a communibus orationibus; vel ab eleemosynis quae certis hebdomadae diebus fiunt omnibus pauperibus pro eis ad januam sese offerentibus; vel a resalutatione; vel ad interrogata responsione; vel a mercium expositarum venditione, etc.

Dixi : *communia signa*; specialia quippe benevolentiae signa, qualia sunt visitare, familiariter colloqui, ad convivium invitare, etc. *regolariter loquendo*, non tenemur inimicis exhibere, extra casum necessitatis.

Dixi : *regulariter loquendo*: quia in duobus casibus specialia illa dilectionis signa inimico, quamvis prior offenderit, praestare tenemur; 1. cum per ea Spes probabilis affulget Deo lucrandi, sibique reconciliandi proximum, alias in odio et inimicitia perstiturum, vel etiam magis exarsurum; quia ex Charitate tenemur grave damnum proximi, praesertim spirituale, licet ex ejus culpa obveniens, impedire vel tollere cum possumus saltem sine nostro notabili detrimento. 2. Si inimicos ante injuriam solebamus salutare, ad conversationem admittere, etc. eadem benevolentiae specialia signa post injuriam illatam, tenemur praestare, *nisi circumstantiae speciales aliud postulent, vel ab eo excusent.* Quia istorum signorum denegatio extra circumstantias speciales, censetur communiter signum odii, vindictae, vel contemptus, ac proinde odii fomitem subministrat, populumque scandalizat, quod Charitati maxime adversatur.

Dixi, *Nisi circumstantiae speciales aliud postulent*, prout postulare videntur 1. si prudenter existimetur quod inimico profutura non sit specialis illa benignitas nostra, imo potius obfutura, eo quod ea sit abusurus ut pejor fiat. 2. Si inimicus praevideatur ad meliorem mentem potius reducendus, a novisque injuriis revocandus signorum illorum specialium omissione, quia tunc Charitatis est illa omittere.

Exigit 3. Ut inimicis in necessitate constitutis opitulemur, et damnum ipsis alias imminens in honore, fama, corpore et bonis fortunae, impediamus dum sive nostro gravi damno possumus, sic enim nobis fieri vellemus, et sic praecipit Christus (*b*) *benefacite his qui oderunt vos.*

Exigit 4. Ut inimico veniam petenti, etiam statim post acceptam injuriam, exteriora benevolentiae, et condonationis signa, privatus quisque exhibeat: tunc enim horum omissio reputatur quod-

(*a*) 2. 2. *quaest.* 35. *art.* 9. (*b*) *Matth.* 4. *vers.* 44.

dam odii signum, vindicta, et scandali causam ad majus odium provocans inimicum.

Dixi 1. *Statim post acceptam injuriam*: sic enim praecipit Christus cum dicit (a) *si septies in die peccaverit in te* (fratrer tuus) *et septies in die conversus fuerit ad te dicens, poenitet me, dimitte illi.* Porro vult statim dimitti qui vult septies in die dimitti; hinc August. (b) ait: *quando inimicus veniam petit, continuo dimittatis.*

Dixi 2. *Privatus quisque*: Quia quivis superior offensus aliquando correptionis et aliorum exempli causa, potest externa condonationis signa differre; modo in corde dimittat et Charitatem servet exemplo Davidis, qui (c) faciei suae conspectum Absaloni denegavit, etiam post remissam ipsi offensam; ratio est quia id amoris potius signum est quam odii utpote tendens in bonum subditi vel communitatis. Multa tamen prudentia in eo requiritur ne plus aequo subditus exarcerbetur.

Quaeres 4. An veniam petenti teneamur remittere injuriarum actionem et satisfactionem pro injuria in bonis famae vel fortunae?

Resp. negative. Quia solus vindictae appetitus, non ordo justitiae repugnat Charitati, ac proinde praeceptum Charitatis non infringit qui dictam satisfactionem coram legitimo judice servato juris ordine, absque livore vindictae, et ex animo illatam sibi injuriam remittens, exposcit.

Quaeres 5. An pars laesa aequam ad prudentum arbitrium satisfactionem ab inimico oblatam, teneatur acceptare?

Resp. Ordinarie tenetur ex praecepto Charitatis quae vetat, ne quis alteri faciat quod sibi rationabiliter fieri non vult.

Dixi: *ordinarie*, quia quandoque necesse est satisfactionem injuriam prosequi apud Judicem; et hoc 1. Si reus sit Reipublicae noxius ob continuas quas excitat rixas, et hac correctione indigeat ut alios similiter injuriare desinat. 2. Si ita gravis esset offensa, ut infamia quae in totam recidit familiam, non posset absque hac juridica satisfactione deleri.

Quaeres 6. Quis ordo in reconciliatione ineunda sit servandus?

Resp. Hunc esse servandum:

1. Qui gravem injuriam proximo intulit, veniam aut exensationem petere, aut saltem, si laeso valde dignior sit, convenientia reconciliationis media adhibetur tenetur.

2. Si duo inter se rixam habuerint, qui prior aggressus est, is prior, *caeteris paribus*, veniam petere, aut viam ad pacem aperire debet, id enim exigit justitiae ratio.

Dixi, *caeteris paribus*: quia si is qui in offendendo est po-

---

(a) *Lucae* 17 *vers.* 3. (b) *August. serm.* 52.
(c) 2. *Reg.* 14. *v.* 24.

sterior, gravius et notabilius offendit, debet alium praevenire, ut recta dictat ratio,

Porro filius et subditus etsi a patre et superiore gravius laesi fuerint, numquam tamen possunt ab ipsis salutationis vel allocutionis officium substraere, utpote ipsis ex quarto Decalogi praecepto strictissime debitum. Idem dic de Religiosis ejusdem ordinis, quia licet salutatio et allocutio sint signa specialia respective ad extraneos, tamen generalia et communia reputantur respective ad Religiosos ejusdem ordinis; ergo ipsis debita sunt etiam post acceptam injuriam, ex quo:

Resolves: Peccare mortaliter Religiosos qui rixae causa intra septa domestica sese non salutant, nec alloquuntur, si antea se invicem salutare, et alloqui solebant; istorum enim denegatio, est signum odii, causae scandali, atque multorum sacrilegiorum in iis qui livorum vindictae foventes, Sacramenta non verentur administrare ac suscipere velut meruit sui status exercitium, proh dolor! . . .

Quaeres 7. Quis sit sensus horum Christi verborum Matth. 5. Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo; et tunc veniens offeres munus tuum.

Resp. Verbis vere aureis D. Augustini (*a*) *si in mentem venerit quod aliquid habeat adversum nos frater, id est, si nos eum in aliquo laesimus: tunc enim ipse habet adversum nos: nam nos adversus illum habemus, si ille nos laesit, ubi non opus est* (nobis) *pergere ad reconciliationem: non enim veniam postulabis ab eo qui tibi fecit injuriam, sed tantum dimittes... pergendum est ergo ad reconciliationem, cum in mentem venerit, quod nos forte fratrem in aliquo laesimus: pergendum autem, non pedibus corporis si longius absit, sed motibus animi, ut te humili affectu prosternat fratri, ad quem chara cogitatione cucurreris, in conspectu ejus cui munus oblaturus es. Ita enim, etiamsi praesens sit, poteris eum non simulato animo lenire, atque in gratiam revocare, veniam postulando; si hoc prius coram Deo fecerit, pergens ad eum, non pigro motu corporis, sed celerrimo dilectionis affectu: atque inde veniens, id est intentionem revocans ad id quod agere caeperis, offeres munus tuum.* Itaque si frater longius absit, sufficiet protestari Deo qui corda et renes scruttatur, te velle congruam satisfactionem fratri laeso praestare, etiam veniae petitione si necesse fuerit, donec opportunitas se obtulerit id reipsa praestandi. Quod si frater laesus non absit longius pro reconciliatione, adeundus est quamprimum moraliter fieri potest, id est statim ac *prudentiae ra-*

(*a*) *L.* 1. *de Serm. Domini in monte cap.* 10.

tio, *tempus et locus permittunt* ut explicat Jansenius hic. Atque haec obligatio tam arcta est, ut qui proximum graviter laesit, absolvi non debeat, nec ad Eucharistiae participationem admitti, nisi praevia reconciliatione, saltem rationabiliter oblata, ut plura definierunt. Concilia (*a*),

QUÆSTIO III.

De ordine Charitatis.

Nota 1. Constat apud omnes ordinem quendam in Charitatis exercitio servandum esse, unde Ecclesia Deum laudat quod in illa Charitatem ordinaverit, *ordinavit in me*, inquit (*b*), *Charitatem*. Ratio est quia ad amorem rectum non sufficit objectum bonum, sed necessarium est quod objectum bonum bene ametur, quod non fit, nisi custodito amoris ordine juxta illud Div. August. *bene amatur quando amatur ordine custodito, male autem, ordine perturbato.*

Nota 2. In exercitio Charitatis duplex est ordo servandus, *dilectionis* nimirum et *subventionis* seu *beneficii*, juxta illud D. August. (c) *Charitas quae tamquam nutrix fovet filios suos, non ordine amandi, sed ordine subveniendi, infirmiores fortioribus anteponit*: sic Pastor evangelicus ordine dilectionis praetulit nonaginta novem oves quas in deserto reliquerat, ovi centesimae quae erraverat; sed centesimam illam errantem ordine subventionis praetulit aliis nonaginta novem; has enim a sua cura dimisit, cum econtra totum se dederit in centesima quaerenda, et ad ovile reducenda.

Nota 3. Aliunde ordo dilectionis petitur quam ordo beneficii; ordo quippe *dilectionis* petitur ex dignitate objecti; ordo vero *subventionis* et *beneficii* petitur ex indigentia personae cui subvenitur; habita tamen ratione conjunctionis qua persona indigens conjungitur nobiscum, ita ut inter indigentes, caeteris paribus, praeferendi sint conjunctiores, ad quorum adjutorium magis nati sumus.

Restat ergo ut exponamus 1. Quis ordo *dilectionis* in exercitio Charitatis servandus sit: 2. Quis ordo *beneficii* servandus sit inter diligentem et dilectum; 3. Quis ordo *beneficii* servandus sit erga diligibiles proximos: circa quae:

Dico 1. *In exercitio Charitatis talis debet esse ordo dilectionis, qualis est ordo rerum quoad bonitatem.*

Prob. Ordo *dilectionis* petitur ex dignitate obiecti amabilis; ergo talis debet esse ordo *dilectionis*, qualis est ordo rerum quoad bonitatem; et consequenter meliora magis amari debent, utpote magis amabilia.

(*a*) *Cambog. IV. can.* 93. *Arelat. II. can.* 50. *August. can.* 31. *Tolet. IX. can.* 4. *Nannetensi*, *can.* 1.
(*b*) *Cant.* 2. *v.* 14. (c) *Epist.* 148.

Resolves 1. Deum super omnia amandum, quia est summum et summe amabile bonum.

Resolves 2. Creaturas quae caeteris sunt sanctiores, prae caeteris amari debere, quia sunt Deo conjunctiores, et secundum se amabiliores. Creaturas vero quae sunt aeque sanctae, aequaliter amari debere, quia sunt aeque Deo conjunctae, et aeque secundum se amabiles.

Resolves 3. Animam diligi debere magis quam corpus; illa enim est dignior corpore, eo quod possit perfrui Deo, non autem corpus, quia ut ait August. (*a*) *corpus per animam vivit, qua fruimur Deo.*

Resolves 4. Quando justorum justitiae et sanctitatis gradus non cognoscimus, *omnes*, ait ibidem August. *aeque, ordine dilectionis, diligendi sunt.*

Dico 2. *Ordine beneficii unusquisque tenetur se ipsum magis diligere quam proximum, in eodem bonorum genere.*

Prob. Ex ipso dilectionis praecepto (*b*) *diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Ubi dilectio sui proponitur uti regula et exemplar amoris proximi; atqui regula est prior et potior regulato; ergo ordo postulat ut nos ipsos magis diligamus, quam proximum; unde axioma est ab ipsamet natura dictatum: *Charitas bene ordinata incipit a se ipso.* Hinc.

Resolves 1. Ordine beneficii magis diligere tenemur animam nostram, quam animam proximi, unde non licet etiam pro totius mundi salute venialiter peccare, et peccati proximo periculo sese committere, ut constat ex damnatione hujus prop. ab Innoc. XI. *licitum est quaerere directe occasionem proximam peccandi, pro bono spirituali, vel temporali nostro vel proximi.*

Nec dices. Magis placet Deo ut unum fiat veniale peccatum quam ut totus mundus ob peccatum mortale damnetur; ergo licet ad vitandam totius mundi damnationem, peccare venialiter.

Resp. dist. ant. Magis Deo placet in genere, quia nempe Deus generatim mavult leviter offendi quam graviter, *conc. ant.* magis placet in particulari, hoc sensu quod Deus velit me venialiter peccare ut mortalem aliorum offensam, et ei annexam damnationem removeam, *nego ant.* imo contrarium vult qui vult ut me plus amem quam proximum.

Resolves 1. Tenemur magis vitam nostram corporalem quam proximi conservare, *nisi commune bonum aliud exigat*, juxta illud Aug (c) *si quis pro alterius temporali vita, vitam suam temporalem perdit, non est jam diligere illum sicut se ipsum, sed plus diligere quam se ipsum, quod sana doctrina regulam expedit*; juxta quam homo utpote sibi ipsi magis conjunctus quam proximo,

(*a*) *L.* 1. *de doct. Christ. cap.* 17. (*b*) *Matth* 22. *vers.* 39.
(c) *Lib. de mendac. cap.* 6.

se magis diligere debet quam proximum . . . Dixi, *nisi commune bonum aliud exigeret*: prout exigit ut privatus vitam suam exponat pro conservanda vita principis sui, vel alterius personae ad Rempublicam sevandam necessariae, si eam morte sua servare possit. Debet enim quodlibet membrum periculo exponi, imo abscindi, dum id necesse est pro conservatione totius.

Dixi in assertione: *in eorum bonorum genere:* quod ut clarius explicetur:

Quaeres: *Utrum quilibet teneatur propriam vitam corporalem exponere pro aeterna proximi salute?* Ante responsionem.

Nota: Proximus potest esse constitutus in triplici necessitate salutis aeternae, vel in extrema, vel in gravi vel in communi.

Extrema, est ea in qua, nisi hic et nunc juvetur, aeternum est periturus; in tali necessitate est infans sine Baptismo moriturus, nisi te exponas periculo, ut ipsi per Baptismum subvenias.

Gravis, est ea in qua proximus salvari quid em potest absque alterius ope, sed valde difficile; in tali neces sitate est consuetudinariu peste infectus, copiam Confessarii non habens, qui equidem salutis suae absolute providere potest per actum perfectae contritionis; sed quia valde difficilis est ejusmodi actus, censetur esse in gravi salutis aeternae necessitate.

Communis, est ea in qua proximus sine alterius ope facile salvari potest; in ea est qui in communi peccandi occasione est constitutus. Haec est plane voluntaria in proximo, et ideo pro eo nullus tenetur nedum propriam vitam, sed nec bona temporalia exponere. His notatis:

Resp. Tenetur, *si proximus sit positus in extrema salutis necessitate*, *et si alius non adsit qui possit et velit illi succurrere*; *si vero in gravi tantum necessitate sit constitutus*, *non tenetur*, *nisi sit pastor animarum.*

Prob. 1. *pars*: Quia dicit Christus (*a*): *hoc est praeceptum meum ut diligatis invicem sicut dilexi vos*; atqui Christus sic nos dilexit ut vitam suam pro salute nostra tradiderit, ergo concludit D. Joann. (*b*) *et nos debemus pro fratribus animas ponere.* Quae Christi Lex vel numquam, vel saltem in extrema fratrum necessitate spirituali obligat.

Prob. 2. *pars*: Quia necessitas gravis talis est naturae, ut homo ab ea liberare se possit si velit: atqui charitas non exigit ut me morti exponam ad liberandum eum qui absolute se liberare potest, et cujus specialem curam non suscepi; ergo.

Dixi, *nisi sit Pastor animarum*, quia Pastores ex officio sunt magis obligati ad oves sibi commissas necessariis Sacramentis pascendas, quam quilibet alii: ergo eum alii ad id in extrema ne-

(*a*) *Joann.* 15. *vers.* 12. (*b*) 1. *Joann.* 3. *v.* 16.

cessitate teneantur cum vitae suae periculo, consequens est quod ad id cum eodem vitae periculo teneantur Pastores etiam in gravi necessitate, juxta illud, *bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis.*

Dico 3. Ubi omnibus in pari necessitate constitutis non possumus succurrere, extraneis debemus praeferre eos qui nobis sunt sanguine, amicitia, vel religione conjuncti, juxta gradum et rationem conjunctionis.

Prob. prop. Quae est D. Augustini (*a*) *cum omnibus prodesse non possis*, inquit, *his potissimum consulendum est, qui pro locorum et temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte junguntur.* Ratio est, quia charitas non destruit, sed perficit naturam; atqui natura rationalis dicta magis diligendos esse conjunctos quam extraneos, et conjunctiores quam minus conjunctos; ergo.

Dixi, *in pari necessitate*: quia extraneus in majori necessitate positus praeferendus est propinquo longe minus indigenti; nam cum praeceptum Charitatis non obliget ad benefaciendum aliis, nisi sint in aliqua necessitate, magis obligat ubi major est necessitas; ita D. Thom. (*b*).

Resolves: Extraneus in *gravi* necessitate positus est praeferendus consanguineo in *communi* tantum necessitate; item extraneus in necessitate gravi spirituali debet praeferri consanguineo gravem necessitatem corporalem patienti, quia tunc necessitas extranei major est ob indigentiam boni superioris ordinis, et consequenter magis necessarii.

Quaeres: Cum sint diversi gradus consanguinitatis et aliarum conjunctionum, quomodo inter eos servandus est ordo subventionis et beneficii?

Resp. Ordo sequens *per se loquendo* est observandus.

1. *In extrema necessitate* parentes praeferendi sunt aliis omnibus, quia eos *diligimus sub ratione principii*, ait D. Thom. (*c*) *quod habet rationem eminentioris boni et Deo similioris.*

Dixi: *in extrema necessitate*: quia in gravi necessitate potius subveniendum est uxori ac liberis, quam parentibus, *filiis magis debetur a parentibus cura provisionis*; ait D. Thom. (*d*) Rationem assignat Apostolus (*e*) quia *non debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.*

2. Pater praeferendus est matri, quia nobilius est principium prolis, quam mater.

3. Uxor praeferenda est filiis, quia est una caro cum marito; et ideo ei conjunctior quam filii.

(*a*) *L.* 1. *de Doct. Christ. cap.* 28. (*b*) 2. 2. *q.* 31. *art.* 3.
(*c*) 2. 2. *q.* 26. *art.* 9. *in corp.*
(*d*) *D. Th. ibid. ad* 1. (*e*) 2. *Corr.* 11. *vers.* 41.

4. Filii praeferendi sunt fratribus; quia cum sint pars a patre decisa, illi sunt conjunctiores.

5. Fratres praeferendi sunt cognatis, et ex his viciniores remotioribus; quia major est sanguinis conjunctio cum prioribus.

Dices: Uxor praeferenda est patri in extrema necessitate, juxta illud (*a*): *dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae.*

Resp. nego ant. Ad textum respondet Div. Thomas (*b*) *quod non quantum ad omnia deseritur pater et mater propter uxorem: in quibusdam enim magis debet homo assistere parentibus, quam uxori; sed quantum ad unionem carnalis copulae et cohabitationis, relictis omnibus parentibus, homo adhaeret uxori.*

Dixi in responsione: *per se loquendo*: fieri potest *per accidens*, ut is alteri praeferatur qui naturaliter deberet postponi: sic mater bona quae prolis curam digne gerit, potest praeferri patri malo et proli maleficae: sic filius in rebus domesticis multum necessariis potest praeferri uxori clamorosae et inutili, etc.

CAPUT IV.

DE OFFICII CHARITATI, SEU OPERIBUS MISERICORDIAE.

Quaeres 1. *Quid sit misericordia?*

Resp. Misericordia est, *alienae miseriae efficax compassio*, cum voluntate, scilicet, misero succurrendi; et cum miseriae hominis aliae sint corporales, aliae spirituales, opera misericordiae dividuntur in corporalia et spiritualia.

Quaer. 2. *Quot sint opera misericordiae corporalia?*

Resp. Sunt septem, scilicet infirmum visitare; sitientem potare; esurientem pascere; captivum redimere; nudum vestire; hospitem colligere; mortuum sepelire, juxta hunc versum:

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Quaeres 3. *Quot sunt opera misericordiae spiritualia?*

Resp. Sunt similiter septem, nempe dubitanti consulere; peccatorem corripere, ignorantem docere; tristem consolari; offendenti remittere; onerosum sustinere, pro omnibus orare, quae comprehenduntur hoc versu.

Consule, carpe, doce, solare, remitte, fer, ora.

Circa illa misericordiae opera, de duobus tantum, nimirum de correptione fraterna, et corporali eleemosyna nobis est disserendum duplici quaestione.

QUÆSTIO I.

De correptione fraterna.

Nota. Triplex est correptio, juridica nempe, paterna, et fraterna.

(*a*) *Genes.* 2. *vers.* 24. (*b*) 2. 2. *q.* 26. *art.* 11. *ad* 1.

Correptio *juridica*, est *actus justitiae vindicativae ordinatus non solum ad emendationem delinquentis, sed etiam ad ejus castigationem ob bonum commune et aliorum terrorem.*

Correptio *paterna*, est *actus auctoritatis quo superior absque forma judicii corrigit delinquentem* tum ut emendetur ipse, tum ut tollatur scandalum aliorum.

Correptio *fraterna*, est *actus misericordiae quo quis proximum, monitione salutari, a peccato revocare conatur.* De hac plura quaeruntur breviter exponenda.

Quaeres 1. *An correptio fraterna cadat sub praecepto?*

Respond. Cadit sub praecepto tum naturali, tum divino.

Prob. 1. *pars*: Praeceptum dilectionis proximi est naturale; sed correptio fraterna comprehenditur sub praecepto dilectionis proximi; ergo. *Probat. minor.* Eleemosyna comprehenditur sub praecepto dilectionis proximi; atqui correptio fraterna est eleemosyna spiritualis longe pretiosior eleemosyna corporali; ergo.

Prob. 2. *pars*: Ex utroque testamento:

1. Ex veteri Eccl. 19. *corripe amicum ne forte non intellexerit et dicat, non feci: aut si fecerit, ne forte iteret.*

2. Ex novo Testamento Matth. 18. Christus correptionis praeceptum tulit sic: *si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum*; *si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.* Quibus verbis praeceptum contineri, communis est traditio sanctorum Patrum (*a*). Ubi

Nota: Haec verba: *in te*: duobus modis explicari posse; 1. Ut idem sit ac, *coram te*, vel, *te sciente*; ita ab Aug. (*b*) exponuntur. 2. Ut idem sint ac, *contra te*, juxta quam interpretationem species sumitur pro genere, peccatum contra nos pro omni peccato, cum ideo debeamus corripere fratrem, ut lucremur eum.

Quaeres 2. *Quinam obligantur praecepto fraternae correptionis?*

Resp. Ad fraternam correptionem omnes tenentur, sed maxime superiores.

Prob. 1. *pars*: Eccl. 17. *mandavit unicuique de proximo suo*; si unicuique, ergo nemo correctioni faciendae idoneus, ab ea immunis est; unde ista Christi verba, *si peccaverit frater tuus, corripe eum*, diriguntur ad omnem, qui peccatum proximi novit.

Prob. 2. *pars*: Quia superiores ad corrigendos subditos non tantum tenentur ex Charitate, sed etiam ex justitia ratione officii, quam obligationem esse gravem declarat (*c*) Apostolus his verbis, *si quis suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior.*

(*a*) *Chrysost. homil.* 62. *August. Serm.* 82. *de verbis Domini cap.* 7. *Greg. Magn. lib.* 4. *Epistol.* 56. *Ambros. Hieron. etc.*

(*b*) *August. Serm.* 32. *alias* 15. *c.* 10. (*c*) 1. *ad Tim. c.* 5. *v.* 8.

Quaeres 3. Quinam sint ex praecepto corripiendi?

Resp. Omnes non solum aequales ab aequalibus, sed etiam superiores a subditis. Ratio est quia praeceptum Domini est universale, et ad illud implendum non est opus jurisdictione, cum solum fundetur in Charitate, secundum quam bonum spirituale superioris magis quam inferioris diligere tenemur.

Porro correptio superioris ab inferiore debet fieri seorsim et cum multa reverentia et magis obsecrando, quam arguendo juxta illud Apostoli (a) *seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem.* Si tamen alios suo exemplo vel falsa doctrina in errorem vel in disciplinae relaxationem induceret, in faciem ipsi resistendum esset, exemplo Pauli qui in faciem Petro restitit, eo quod suo exemplo aliis errandi occasionem incaute praebebat.

Quaeres 4. Quaenam requiruntur ut quis ad fraternam correptionem obligetur?

Resp. Requiruntur sex conditiones.

1. Est ut corripiens sit moraliter certus de peccato proximi praesertim mortali; scriptum est enim (b) *priusquam interroges, ne vituperes quemquam;* correptione temeraria et contra Charitatem facta; nec quis tenetur alterius vitam et mores inquirere, nisi sit superior, juxta illud (c) *ne quaeras impietate in domo proximi, et ne vastes requiem ejus.* Ut vero superior teneatur inquirere, sufficit suspicio, vel dubia cognitio, quia cum ex officio gregi suo invigilare teneatur, tenetur etiam malis dubiis occurrere.

2. Ut moraliter certus sit proximum nondum resipuisse; nam per resipiscentiam cessat finis fraternae correptionis.

3. Ut sit probabilis spes emendationis; quia nemo ad actum inutilem tenetur.

4. Ut nullus adsit magis idoneus v. g. dignior vel superior qui possit *et velit* corripere; dico, *et velit*: si enim nolit corripere, perinde teneris ac si solus posses corrigere; nam tunc tua correptione peccans indiget.

5. Ut non seperetur tempus correptionis opportunius; si enim commodius, et utilius proximo foret eam differre, differenda esset.

6. Ut materia correptionis sit necessaria, qualis *respectu privati* est peccatum mortale, non veniale saltem ut plurimum; hoc colligitur ex fine praecepti qui est ut fratrem lucretur, ad quod requiritur ut frater perierit per peccatum utique mortale; *si non perieras, quomodo te lucratus est?*

Dixi 1. *Respectu privati;* quia indubitatum est Praelatos regulares non raro teneri sub mortali corrigere venialia subditorum,

---

(a) 1. *Ad Tim.* 5. *v.* 1.
(b) *Eccl.* 11. *vers.* 7. (c) *Proverb.* 24. *vers.* 15.

praesertim dum notabiliter laedunt regularem disciplinam, quam ex officio manutenere tenentur sub mortali. Ita doctores communiter

Dixi 2. *Ut plurimum*; quia etiam privati praesertim religiosi tenentur interdum ad fraternam correptionem de venialibus, dum scilicet vergunt in grave damnum; vel communitatis cujus disciplinae vigor subvertitur: vel ipsius delinquentis, dum v. gr. ejus peccatum veniale valde dedecet hominem honestum; uti dedecet apertum mendacium; vel dum periculum est, ne ex veniali deveniat in mortale.

Quaeres 5. *Quis sit modus faciendae correptionis fraternae?*

Resp. Debet fieri cum mansuetudine magna et humilitate, ita ut corripiens *intendat correptioni, parcat pudori*, ait D. Aug. (*a*) juxta illud Apostoli (*b*) *si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum ne et tu tenteris.* Unde ut plurimum admonitione utendum, potius quam correptione proprie dicta.

Quaeres 6. *Quis ordo servandus sit in correptione fraterna?*

Resp. Sub gravi peccato, debet *per se loquendo* servari ordo a Christo praescriptus Matth. 18. *si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum . . . si te non audierit, adhibe tecum unum vel duos . . . quod si non audierit eos, dic Ecclesiae*, id est superiori.

Ratio est, quia hic ordo est praecepti positivi et naturalis: et quidem:

1. *Est praecepti positivi*, quia Christus eodem modo praecepit correptionis substantiam, et ordinem in ejus executione servandum, ut constat ex his verbis: *corripe, adhibe, dic*, quae praeceptiva sunt.

2. *Est praecepti naturalis* prohibentis, ne proximi fama sine necessitate laedatur. Unde si sufficiat secreta admonitio, non sunt adhibendi testes: si testis unus sufficit, non sunt adhibendi plures; si testes non sufficiunt, deferendum est peccatum ad superiorem ut illud pro sua auctoritate compescat.

Dixi, *per se loquendo*: quatuor enim casus excipiuntur, in quibus praetermisso ordine a Christo praescripto, peccatum proximi immediate deferendum est superiori;

1. Quando crimen est publicum: quia tunc cessat ratio servandi famam, cum delinquens per publicitatem criminis de eo sit jam infamatus.

2. Quando crimen, etsi occultum, vergit in grave aliorum detrimentum sive spirituale, sive corporale; ratio D. Thom. (*c*) est quia tunc *mora denuntiationis est periculosa, et ideo non opor-*

(*a*) *August. serm.* 82. *alia.* 16. *de verbis Domini.*
(*b*) *Ad Galat.* 6. *vers.* 1.
(*c*) *In quaestionib. disputatis qu. de corrept. fraterna, art.* 2. *ad* 1.

tet expectare admonitionem, sed statim procedere ad denuntiationem. Timendum quippe est ne admonitus patriae proditor, fur domesticus, pastor occulte disseminans errores contra fidem, aut in Confessione sollicitans ad turpia, secreta illa monitione potius cogitet crimen occultare cautius agendo, quam emendare.

3. Quando prudenter judicatur non profuturam privatam monitionem, quia tunc eget correctione superioris, ut patris, qui *potest magis prodesse quam alii*, ait D. Thomas (*a*).

4. Quando proximus cessit juri suo ad propriam famam; nam *in arbitrio uniuscujusque est pati detrimentum suae famae*, ait D. Thom. (*b*) *nisi id vergat in aliorum detrimentum.* Quomodo fit in Societate Jesu, in qua Lege perpetua statutum est, ut omnia peccata defectusque subditorum immediate ad superiorem deferantur.

Porro superior vi notitiae per simplicem denuntiationem sibi immediate factam ut patri, non potest judicialiter procedere, quia delictum non fuit illi manifestatum ut Judici ad puniendum, sed ut patri, ad subditum amore paterno corrigendum, et ideo caret fundamento juridice procedendi.

Meminerint ergo superiores in iis quae sibi delata sunt tamquam patribus, famae delinquentis parcere quantum fieri potest, prudenterque in paterna correctione animadvertant, ne delationes sibi factae, falsae sint, vel ex aliqua inimicitia vel circumventione procedant; quod in secreto debent explorare, antequam denuntiato aliquid indicent: quia inde ordinarie turbationes, odia, et contentiones excitantur quae postea extingui non possunt.

QUAESTIO II.

De corporali eleemosyna.

Nota 1. Eleemosyna est *opus misericordiae quo datur aliquid indigenti, ex compassione propter Deum.* Ideo:

Nota 2. Indigentia seu necessitas proximi, triplex est, nempe

Extrema, in qua de vita, vel mutilatione membrorum pauper periclitatur, nisi ei subveniatur.

Gravis, in qua indigens, nisi ei subveniatur, non potest vitare grave malum, v. g. captivitatem, gravem infamiam, amissionem status vel dignitatis, aliudve grave incommodum morte minus.

Communis, in qua pauperes ordinarii victitant quidem, sed non absque difficultate.

Nota 3. Bona alicui necessaria sunt triplicis generis, nempe,

1. Bona necessaria vitae, sine quibus homo non potest seipsum et suos alere.

2. Bona necessaria status, sine quibus non potest quis statum

(*a*) 2. 2. *qu.* 33. *art.* 8. *ad.* 3. (*b*) 2. 2. *qu.* 73. *art.* 1. *ad* 1.

honestum, et ad christianae modestiae regulas exactum, conservare.

3. Bona non necessaria, sed superflua vel vitae, vel statui, vel utrique. His notatis;

Quaeres 1. *Utrum detur praeceptum faciendae eleemosynae?*

Resp. Datur et quidem naturale et divinum, obligans sub mortali.

Prob. Ex Matth. 25. Ubi damnationi aeternae addicuntur qui eleemosynam omisere, *discedite a me maledicti in ignem aeternum esurivi enim et non dedistis mihi manducare*, etc. et ex D. Joann. (*a*), *qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo Charitas Dei manet in eo?* Ergo si sine elargitione eleemosynae, non potest servari Charitas, eleemosyna est graviter praecepta.

Quaeres 2. *Quinam possint eleemosynam facere?*

Resp. Illi soli possunt eleemosynam erogare, qui liberam suorum bonorum administrationem habent; ratio est, quia per eleemosynae elargitionem bona vere alienantur in favorem pauperum; atqui illi soli possunt bona alienare, qui liberam eorum administrationem habent; ergo etc.

Porro in dissertatione de justitia cap. de dominio exponemus quinam habeant liberam bonorum suorum administrationem; illuc ergo remittimus lectores.

Quaeres 3. *De quibus bonis eroganda sit eleemosyna?*

Resp. generaliter, Ex superfluis, juxta Christi praeceptum (*b*) *quod superest date eleemosynam*: unde D. Thom. ait; *res quas aliqui superabundanter habent, ex naturali jure debentur pauperum sustentationi.* Verum cum sit varia pauperum necessitas, variumque divitum superfluum, ideo:

Resp. specialiter 1. Pauperibus extremam necessitatem patientibus subveniendum est ex bonis superfluis ad vitam, tametsi necessariis ad status decentiam.

Ratio est, quia Charitas ordinata exigit ut vitam proximi plus diligamus quam decentiam status nostri, et huic illam praeferamus; ergo exigit ut jacturam decentiae status patiamur pro vita proximi servanda, et quomodo dives negare posset, quandoquidem in tali necessitate constitutus jure posset per violentiam, vel furtum accipere, quia ut ait D. Thom. (*c*) *quando alius est in statu extremae necessitatis, efficiuntur ei omnia communia.*

Resp. 2. Pauperibus in gravi necessitate constitutis, subveniendum est ex bonis ad integram status decentiam aliqualiter necessariis.

Prob. Quia quilibet tenetur amare proximum sicut seipsum, *non verbo, neque lingua, sed opere et veritate*, ait Div. Joann. (*d*) ideo-

(*a*) 1. *Joann.* 3. *v.* 17.
(*b*) *Lucae* 11. *v.* 41. (*c*) *In* 4. *dist.* 15. *quaest.* 2. *ad* 2.
(*d*) 1. *Joann.* 3. *vers.* 18.

que illi facere quod sibi rationabiliter vellet fieri in pari necessitate; sed qui non vult aliquid incommodi pati ut proximum suum a gravi malo liberet, eum non diligit sicut seipsum, nec illi facit quod sibi rationabiliter fieri vellet in pari necessitate; in qua certe rationabiliter vellet a malo valde gravi liberari cum aliquo incommodo alterius longe minori, *qualis est*, ait P. Antoine, *diminutio aliqua decentiae status, ut si quis de splendore convenienti, de ornatu vestium, de lautitia mensae, de supellectili aliquid etiam notabile detrahat.* Ergo.

Resp. 3. Pauperibus in communi tantum necessitate constitutis subveniendum est ex superfluis status et conditionis.

Prob. Quia Apost. (*a*) praecipit *divitibus hujus saeculi, ut facile retribuant*; atqui illud praeceptum ad communes obviasque necessitates maxime extenditur; neque enim *facile* tribuit qui extremam vel gravem necessitatem (utpote satis raram) ad tribuendum expectat; ergo etc. et ipse Christus eos flammis addicit aeternis qui esurientes non pascunt, sitientes non potant, etc. atqui pauperes *in communi necessitate* sitim et famem patiuntur; ergo. Quare sancti Patres idem docent cum D. Thom. (*b*) dicente : *Dominus omnia superflua pauperibus jubet exhiberi, juxta illud Lucae* 11. *quod superest, date eleemosynam.* Ex quo ;

Resolves 1. Divitem qui superflua in notabili quantitate habens, omnes communes pauperes repelleret, vel ita modicum eis tribueret, habita ratione quantitatis superfluorum suorum, ut si alii pariter divites similiter facerent, communibus pauperibus sustentatio necessaria notabiliter deesset, peccati mortalis esset reus ; ut bene notat Sylvius hic post Cajetanum, Navarrum et alios communissime; contra Vasquez et alios id durissimum existimantes.

Resolves 2. Cum Natali Alexandro (*c*) divitum Confessarios in maximo suae salutis periculo versari, si absolvant eos, qui superflua sua pauperibus, etiam communem dumtaxat necessitatem patientibus, non erogant ; quia illa in vestium pompam, tedium magnificentiam, canum et equorum multitudinem, etc. absumunt ac devorant.

Dices : Dives potest reservare superflua ad se evehendum in altiorem statum, ad quem aptus est ; Ergo, etc.

Resp. dist. ant. Potest, si satisfecerit debito eleemosynae, et subvenerit *occurrentibus* pauperum necessitatibus, *conc. ant.* aliter, *nego ant.*

Dixi, *occurrentibus necessitatibus* : neque enim divites tenentur pauperum necessitates inquirere, ut ipsis subveniant, nisi sint beneficiarii superflua sua pauperibus impendere ex justitia obligati.

(*a*) 1. *Ad Tim.* 6. *vers.* 17. (*b*) 2. 2. *quaest.* 87. *art.* 1. *ad* 4.
(*c*) *Theolog. Dogmatic. et Moral, tom.* 7. *t.* 3. *c.* 6. *art.* 9. *reg.* 8.

Quaeres 4. An praecepto eleemosynae satisfacerent qui indigenti mutuum post hac reddendum daret?

Resp. neg. Si indigens sit absolute pauper; ratio est quia non solum a Christo gratuitum praecipitur mutuum, sed propria eleemosyna; unde dicitur Lucae 14. *cum facis convivium, voca pauperes: et beatus eris quia non habent retribuere tibi.*

Dixi, *si indigens sit absolute pauper*: quia si indigens habet alibi bona, vel spem certam et proximam habendi, ex fundo v. gr. industria, successione; satisfacit praecepto Charitatis qui ei mutuat rem qua tunc indiget; ratio est quia tunc indiget tantum mutuo, vel commodato.

Quaeres 5. Quaenam sunt qualitates eleemosynae?

Resp. 1. Eleemosyna debet esse *justa*: scilicet debet esse ex bonis propriis, non alienis, aut male partis: juxta illud (a) *honora Dominum de tua substantia.*

2. Debet esse *discreta*; scilicet debet dari veris pauperibus, non vero validis, ignavis et otiosis, juxta illud 2. ad Thessal. 3. *cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis: quoniam si quis non vult operari, nec manducet.*

3. Debet esse *liberalis*, et copiosa, juxta illud (b): *qui habet duas tunicas, det non habenti: et qui habet escas, similiter faciat.* Quod probe agnoscens Tobias dicebat filio (c) *quomodo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude.*

4. Debet esse *prompta:* juxta illud (d) *ne dicas amico tuo, vade et revertere, cras dabo tibi, cum statim possis dare.* Nam ex Div. Aug. (e) *non est perfecta eleemosyna, quae precibus extorquetur.*

5. Debet esse *hilaris*; juxta illud (f), *in omni dato hilarem fac vultum tuum, et in exultatione sanctifica decimas tuas.*

6. Debet esse *humilis*: juxta illud Christi (g): *cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritae faciunt... amen dico vobis receperunt mercedem suam.*

7. Debet esse *urbana*, et consequenter ab omni asperitatis et contemptus sensu aliena, juxta illud (h): *qui despicit pauperem, exprobrat factiori ejus.*

CAPUT V.

DE VITIIS CHARITATI OPPOSITIS.

Nota. Licet omnia peccata Charitati opponantur hoc sensu, quod eam destruant vel *formaliter* si sint mortalia, vel *dispositive*,

(a) *Prov.* 3. *vers.* 9. (b) *Luc.* 3. *v.* 11. (c) *Tobiae* 4. *vers.* 8. (d) *Prov.* 3. *v.* 28. (e) *August. homil.* 39. (f) *Eccl.* 35. *v.* 22. (g) *Matth.* 6. *v.* 2. (h) *Prov.* 17. *vers.* 15.

si sint venialia; sunt tamen plurima quae illi specialiter adversantur; haec autem 10 recensentur a D. Thom. (*a*) scilicet, *odium*, quod amori; *acedia*, quae gaudio de bono Dei; *invidia*, quae gaudio de bono proximi; *discordia*, *contentio*, *schisma*, *bellum injustum*, *rixa*, *seditio*, quae paci Charitatis; et tandem *scandalum*, quod correptioni fraternae adversatur.

Porro cum de variis illis peccatis jam egerimus in Tractatu *de Peccatis*; hic agendum restat 1. De odio Dei et proximi: 2. De Bello; 3. de Schismate; 4. De Scandalo, distinctis quaestionibus.

QUÆSTIO V.

De odio Dei et proximi.

Quaeres 1. *Quid sit odium?*

Resp. Est *actus mentis aliquod objectum aversantis*: eo quod vel malum sit, vel apprehendatur ut malum.

Quaeres 2. *Quotuplex sit odium?*

Resp. Duplex, scilicet odium abominationis, et inimicitiae.

Odium *abominationis*, est *actus quo voluntas aliquid ut sibi incommodum aversatur*.

Odium *inimicitiae*, est *actus voluntatis quo alteri malum volumus, quatenus est ejus malum*.

Quaeres 3. *Quale sit peccatum odium Dei?*

Resp. 1. Odium inimicitiae erga Deum, est omnium peccatorum gravissimum, quia opponitur directe actui Charitatis Dei, qui est actus omnium praestantissimus, et ideo nunquam ob levitatem materiae potest excusari a mortali.

Hinc gravissimum scelus est tristari de bono Dei ut ejus bonum, vel gaudere de ejus offensa quatenus est talis.

Resp. 2. Odium abominationis erga Deum est aliis peccatis ex suo genere mortalibus, gravius; ratio est quia in peccato odii *abominationis* Dei voluntas *per se* avertitur a Deo; in aliis vero peccatis, voluntas non avertitur a Deo *secundum se*, sed *secundum aliud*, in quantum scilicet appetit inordinatam delectationem, quae habet annexam aversionem a Deo: atqui quod *per se* avertit a Deo, est gravius eo quod ab illo avertit tantum *secundum aliud*; ergo.

Hinc peccatum illius qui optaret ut Deus non esset, vel ut non esset justus aut omnipotens, ne eum puniret, vel posset punire de peccatis, gravius esset quolibet peccato contra virtutem aliam a charitate commisso.

Quaeres 4 *Quale sit peccatum odium proximi?*

Resp. 1. Odium inimicitiae erga proximum, est peccatum mortale ex genere suo; quia directe opponitur Charitati proximi; un-

(*a*) *Div. Thom. a q.* 34. *ad quaest.* 44.

de *omnis qui odit fratrem suum, homicida est*; ait D. Joannes (*a*): *et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam aeternam in semetipso manentem.*

Dixi: *Ex genere suo*: quia potest esse veniale ex levitate materiae; ut si ex levi displicentia, personae leve malum optetur.

Resp. 2. Odium abominationis erga proximum, est peccatum, si habeat pro objecto personam proximi; quia tunc adversatur Charitati, non vero est peccatum, 1. Si habet pro objecto peccatum proximi, ita ut odio habeatur peccator non qua homo, sed qua peccator est, juxta illud (*b*) *abominantur justi virum impium*; quia tale odium conjunctum est cum Charitate, qua eidem volumus salutem, et alia bona quibus indiget. 2. Si habeat pro objecto emendationem peccatoris; quia tale odium procedit ex amore benevolentiae erga Deum et ipsum peccatorem; sic licitum est desiderare affectu inefficaci ut peccator morbo afficiatur, ut inde peccare desinat et resipiscat. Sic licite gaudemus de justo hostium excidio, de Turcarum damnis, propter utilitatem regni, vel Ecclesiae, etc.

Porro in Confessione exprimendum est malum quod proximo exoptatum est; quia exoptare proximo aeternam damnationem, temporalem mortem, infamiam, etc. sunt actus qui licet ab uno eodemque odio imperentur, diversas tamen habent deformitates, et ideo sunt diversae speciei.

QUÆSTIO II.

De Bello.

Quaeres 1. *Quid sit Bellum?*

Resp. Est *publica armorum contra extraneos assumptio reipublicae tuendae aut vindicandae gratia.*

Dicitur 1: *Publica delatio*: Id est facta per supremam Principis, aut Magistratus auctoritatem; quia qui subalternam habet auctoritatem, non potest bellum movere, sed debet in judicio superioris, jus suum prosequi.

Dicitur 2. *Armorum*: ut distinguatur a pugnis quae fiunt baculo, crinium avulsione, etc. quae licet ut plurimum sint peccata gravia, non sunt tamen bella aut duella.

Dicitur 3. *Contra extraneos*: ut distinguatur a seditione quae fit inter homines ejusdem regni, vel communitatis perfectae, invito Principe; et quae *bellum civile*, vocatur.

Dicitur 4. *Reipublicae tuendae aut vindicandae gratia*: per quod exprimitur duplex bellum, scilicet:

Bellum *offensivum*, quo hostis aggreditur compensationis obtinendae, aut injuriae vindicandae gratia.

(*a*) *Joann.* 3. *v.* 15. (*b*) *Prov.* 29. *vers.* 27.

Bellum *defensivum*, quo vis et injuria illata vi et armis propulsatur.

Quaeres 2. *An bellum licitum sit in nova Lege?* Negaverunt olim Manichaei, teste August. (a) et postea Lutherus qui voluit illicitum esse bellare contra Turchas. Contra quos.

Resp. Bellum, debitis conditionibus vestitum, esse licitum.

Prob. Ex Lucae 3. ubi Joann. Baptista interrogatus a militibus quid sibi ad salutem esset agendum, non jussit ut militiam desererent, sed ne quemquam concuterent, et contenti essent stipendiis suis; in quem locum dicit Aug. *Quibus proprium stipendium sufficere debere praecepit, militare non prohibuit.*

Quaer. 3. *Quaenam requirantur ad justitiam belli?*

Resp. Praeter supremam auctoritatem, duae conditiones requiruntur.

1. Est *causa justa*: Quae duntaxat esse potest gravissima injuria, sive Principi, sive subditis, sive confoederatis, sive etiam Fidei et Religioni irrogata, quam tollere, vel pro ea satisfacere, pars adversa recuset. Nam Charitas et justitia exigunt, ut sine gravissima et necessaria causa, non inferantur damna bellum necessario concomitantia.

2. Est *recta intentio*: Ita ut bellum non fiat ex odio, sed ex zelo justitiae; non ex inordinata regni amplificandi cupiditate, sed ex voluntate favendi bono communi; qua intentione deficiente, si justa causa adsit, bellum non est injustum, sed illicitum, Charitati solum adversans. Dicit enim Aug. (b) *nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, implacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, et si quae sunt similia, haec sunt quae in belli jure culpantur.*

Quaeres 4. *An bellum utrinque justum esse possit?*

Resp. Potest esse justum formaliter, non autem materialiter.

Prob. 1. *pars*: Illud bellum est ex utraque parte justum, *formaliter*, quod movetur sine justa causa quae tamen prudenter aestimatur justa; atqui potest moveri bellum sine justa causa, quae prudenter et bona fide aestimetur justa; ergo.

Prob. 2. *pars*: Illud bellum est ex utraque parte justum *materialiter*, quod movetur propter causam quae a parte rei est utrinque justa; atqui nulla causa potest a parte rei esse utrinque justa; quia impossibile est, ut res propter quam movetur bellum, sit simul utriusque; ergo. Hinc:

Resolves 1. Bellum vicino Principi indictum, ne potentior fiat, esse injustum *materialiter*: cum enim alienum non possideat, nec cuiquam injuriam faciat, nulla est justa causa ipsi bellum inferendi; atqui sine justa causa bellum inferre malum est. Ergo.

(a) *L.* 22. *contra Faustum. cap* 73. (b) *Ibidem.*

Nec dicas: Cum pseudo politico Machiavello, justa est causa timor ne principis vicini nimium excrescens potentia, statui sit periculosa.

Resp. Enim cum Apostolo: *non sunt facienda mala, ut eveniant bona*; atqui malum est innoxie possidentem turbare per bella secum trahentia tot mala, humano generi tam periculosa; ergo.

Resolves 2. Bellum vicino principi indictum, quia timor est ne ipse rupto foedere bellum indicat, esse injustum *materialiter*; quia ille timor non est justa belli causa, quamdiu alter nullam injuriam facit; nam innocens bello impeti non potest.

Quaeres 5. *An Princeps Catholicus possit turmas auxiliares praebere infidelibus; vel Haereticis habentibus justam causam bellandi?*

Resp. Potest, modo absit periculum incrementi haereseos, vel detrimenti verae religionis, nam per se loquendo licet alium in re justa juvare.

Dixi, *Modo absit periculum incrementi haereseos*, etc. Quia in ordine rerum certum est honorem Dei, bonumque Religionis et Ecclesiae (utpote praestantius) bono status politici praeferendum esse.

Nec dicas, Regem Catholicum, non esse causam illorum malorum, nisi per accidens et praeter intentionem;

Resp. Enim quod sit illorum causa per se, illaque intendat saltem indirecte dum sine causa tantis malis praeponderante, Haereticos introducat in Civitates Catholicas a quibus Catholicae Religionis exercitium exterminant, eo fere modo quo ille per se causa est occisionis innocentis in suo cubiculo latitantis, qui in illud sicarium armatum immittit, a quo occiditur.

Quaeres 6. *An peccent qui per vim aut dolum aliquem militiae inscribunt?*

Resp. Peccant graviter contra justitiam, tum erga sic coactum, quia illi injuste durum martis onus imponunt, eumque privant majori parte libertatis suae quo bono nullum homini praestantius concessum est; tum erga parentes quos magno interdum privant solatio ac subsidio. Hinc:

Resolves, Tales plagiarios teneri ad restitutionem totius damni quod patitur, qui fuit vi, vel dolo militiae inscriptus, seu parentes ejus, uxor, liberi, creditores, etc. quia sunt illius causa injusta.

Quaeres 7. *An repraesaliae sint licitae?*

Resp. affirm. Modo adsint sequentes conditiones;

1. Ut constet de injuria illata, et denegatione satisfactionis debitae a principe laedente.

2. Ut fiant expressa principis auctoritate, ne alioqui repraesaliae nimis facile fiant.

3. Ut non fiant in Clericos, seu personas Ecclesiasticas, vel

earum bona. Id enim Greg. X. cum Concilio Generali Lugdunensi sub poena excommunicationis prohibet (*a*).

APPENDIX.

De Duello.

Quaeres 1. *Quid sit duellum?*

Resp. Est *periculosum certamen duorum, vel paucorum ex condicto, ad certum locum et tempus, initum.*

Quaeres 2. *An duellum sit illicitum?*

Resp. 1. Duellum privata auctoritate initum, est peccatum mortale: unde illud nec offerre licitum est, nec oblatum acceptare.

Prob. Quia nefas est quemquam occidere privata auctoritate, cum solus Deus habeat dominium vitae et necis; ergo duellum auctoritate privata initum est grave peccatum; quare Concil. Trident. (*b*) ait: *Detestabilis duellorum usus, fabricante diabolo introductus est, ut cruenta corporum morte, animarum etiam perniciem lucretur.*

Confirmatur. Quia duellum graviter et sub gravissimis poenis prohibetur jure tum Ecclesiastico (*c*) tum Civili, Principum nempe edictis (*d*).

Respond. 2. Duellum auctoritate publica est solum licitum, dum inducitur ad bellum atrox brevius finiendum.

Prob. Quia sicut in bello justo, ob bonum commune auctoritate Principis, licita est pugna inter multos, ita et inter paucos; sic David auctoritate Saulis singularem pugnam iniit contra Goliath.

Quaeres 3. *Quasnam poenas Concilium Trident. decernat contra duellantes?*

Resp. Excommunicat 1. omnes Principes ac Dominos temporales, qui locum ad duellum in terris suis concesserint. 2. Omnes suadentes, necnon spectatores ex industria. 3. Ipsos pugnantes et eorum patrinos cum proscriptione bonorum, perpetua infamia, et poenis homicidarum; et si in conflictu decesserint, privatione sepulturae Ecclesiasticae.

Clemens VIII. (*e*) hanc excommunicationem Papae reservavit; eamque cum aliis poenis supradictis extendit ad omnes quocumque modo ad duellum immediate vel mediate tantum cooperantes, etiamsi pugna non fuerit secuta. Ubi

Nota. Hanc excommunicationis reservationem locum non habere in Gallia, ubi Episcopi ab ea censura absolvunt sive per se, sive per eos quos ad hoc approbare voluerint; quapropter consulenda sunt uniuscujusque Dioecesis statuta.

(*a*) *Cap. unico de injuriis, in* 6. (*b*) *Sess.* 24. *cap.* 19.
(*c*) *Cap.* 1. *De torneametis, cap.* 1. *de purgat. vulgari.*
(*d*) *Edictis Ludovici IX. Henrici IV. et Ludovici XIV.*
(*e*) *Const. illius vices. Data ann.* 1592.

QUÆSTIO III.

De Schismate.

Quaeres 1. *Quid sit Schisma?*

Resp. Est *voluntaria separatio baptizati ab unitate Ecclesiae;* Capitis scilicet, aut membrorum capiti subjectorum.

Hinc Schismaticus est, non tantum qui se separat a summo Pontifice, ita ut ipsi tamquam Ecclesiae capiti subesse nolit; sed etiam qui Ecclesiae membris se retrahit in religionis cultu, oratione, Sacramentis, etc.

Quaeres 2. *Quotuplex sit Schisma?*

Respond. Duplex, Scilicet purum, et conjunctum Haeresi.

Schisma *purum*, est illud quo quis totam Ecclesiae Romanae Fidem conservans, separat se vel a capite, vel a membris ejusdem.

Schisma *conjunctum haeresi:* Est illud quod importat dissensum in ipsa Fide; tale est Schisma Graecorum qui se separant a summo Pontifice, quia primatum illius negant.

Hinc omnes Haeretici sunt Schismatici, sed non omnes Schismatici sunt Haeretici.

Quaeres 3. *Quale sit peccatum Schisma?*

Resp. 1. Est *peccatum speciale*, inquit D. Th. (*a*) *ex eo quod intendit se ab unitate separare, quam Christus facit; quae non solum alterum alteri unit spirituali dilectionis vinculo, sed etiam totam Ecclesiam in unitate Spiritus.*

Resp. 2. Est peccatum gravissimum, quia laedit praeclarissimum quoddam bonum commune, scilicet unitatem Ecclesiae; unde D. Aug. (*b*) ait: *quisquis ab hac Catholica Ecclesia fuerit separatus . . . . non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum;*

Quaeres 4. *Quaenam sint Schismaticorum poenae?*

Resp. 1. Excommunicantur, tum in Bulla Coenae, tum in cap. *nulli* dist. 19.

2. Inhabiles sunt ad suscipienda Beneficia donec abjurato Schismate, cum eis fuerit dispensatum (*c*).

3. Nec Beneficia valide conferunt, nec licitam dant ordinum executionem; unde ab iis scienter ordinati, ad eorumdem ordinum exercitio sunt suspensi (*d*).

Communis tamen sententia docet contra Panormit. hasce poenas non incurri a Schismaticis puris ante condemnationem; quia omnia jura easdem poenas continentia, loquuntur de Schismaticis simul Haereticis.

(*a*) *D. Thom.* 2. 2. *q.* 39. *art.* 15.
(*b*) *August. Epist.* 152. (*c*) *Cap.* 5. *de electione.*
(*d*) *Cap.* 1. *et* 2. *de Schismat.*

QUÆSTIO IV.

De Scandalo.

Nota. Ut in hac materia cum ordine procedamus, investigabimus, 1. Quid sit scandalum, quotuplex, et quale peccatum. 2. An et quaenam opera teneamur omittere ad vitandum Scandalum. 3. An liceat rem vendere aut operam dare ei qui eis male usurus praevidetur.

ARTICULUS I.

Quid sit scandalum, quotuplex et quale peccatum.

Quaeres 1. *Quid sit Scandalum ?*

Resp. Definitur a D Th. (*a*): *Dictum vel factum minus rectum, praebens alteri occasionem ruinae spiritualis.*

Dicitur 1. *Factum vel dictum;* per quod intelligitur etiam *omissio dicti vel facti*, praebens similiter proximo occasionem ruinae spiritualis.

Dicitur 2. Iterum *dictum*, sub quo nomine comprehenduntur non solum verba v. g. Cantilenae, colloquia impudica, verba contumeliosa, contemptiva, seu quocumque modo irritativa, sed etiam scripta; v. gr. propositiones et doctrinae quas Ecclesia velut scandalosas damnat; Libri fabulosi vulgo *Romanzi*, qui libidinem vel alios vitiosos affectus legentibus inspirant, et hodie tam mulierum quam virorum, praesertim juvenum, nobiliumque manibus tam frequenter teruntur.

Dicitur 3. *Factum*, quae vox complectitur omnes actiones quae vel ex expressa, vel ex interpretativa agentis intentione proximo dant occasionem ruinae spiritualis.

Dicitur 4. *Minus rectum*, id est, quod vel de se malum est, vel mali speciem habet, ut si quis justa de causa, coram aliis eam ignorantibus, comedat carnes die vetito.

Dicitur 5. *Praebens occasionem ruinae spiritualis*, quia ad rationem scandali, necesse non est ut ruina sequatur, sed sufficit ut occasio ruinae praebeatur.

Quaeres 2. *Quotuplex sit Scandalum ?*

Respond. 1. Scandalum dividitur in *activum* seu *datum*, quod mox definivimus; et *passivum* seu *acceptum.*

Scandalum *passivum*, est ruina spiritualis, seu, peccatum proximi, cujus occasio fuit scandalum datum.

2. Scandalum *activum* dividitur in *formale* seu *directum*, et *interpretativum* seu *indirectum*.

Scandalum *directum*, est dictum vel factum quo quis expresse intendit proximum inducere ad peccatum: ut cum quis puellam sollicitat ad crimen.

(*a*) 2. 2. *q.* 43. *art.* 1. *in corp.*

Scandalum *indirectum*, est illud, quo licet quis non intendat expresse proximum ad peccatum inducere, nonnulla dicit vel facit quae aliis sunt occasio peccandi.

3. Scandalum *passivum*, dividitur in *Pharisaicum*, et *pusillorum*, seu infirmorum.

Scandalum *Pharisaicum*, est ruina spiritualis, propria malitia, ex dicto, vel facto alterius recto, accepta, sic dicitur, a Pharisaeis qui propria malitia, ex Christi dictis et factis rectissimis accipiebant occasionem peccandi.

Scandalum *pusillorum*, est ruina spiritualis, ignorantia et infirmitate proximi accepta ex dicto vel facto alterius recto, vel indifferenti.

Quaeres 3. *An Scandalum sit peccatum et quale?*

Certum est apud omnes 1. Scandalum passivum, verum esse peccatum, cum sit lapsus illius qui patitur Scandalum; non est tamen peccatum speciale et distinctum a lapsu; unde qui confitetur peccatum, non tenetur declarare illud fuisse ex dicto vel facto alterius occasionatum.

Certum est 2. Scandalum activum directum esse peccatum mortale ex genere suo, et quidem gravissimum et speciale; cum voluntas expressa proximum impellendi in peccatum, malitia sit prorsus diabolica.

Quaestio igitur solummodo est de Scandalo dato indirecte, de quo:

Resp. Scandalum indirecte datum est peccatum mortale ex genere suo, distinctum a mala actione quae occasionem ruinae spiritualis praebet.

Prob. Ad peccatum in quocumque genere sufficit intentio interpretativa; atqui in scandalo indirecte dato reperitur intentio interpretativa inducendi proximum in peccatum, nam ille intentionem interpretativam habet inducendi proximum in peccatum, qui praevidet aut praevidere potest, et debet proximum ex dicto vel facto suo minus recto, expositum iri periculo ruinae spiritualis; atqui quilibet praevidet aut praevidere debet ex dicto vel facto suo minus recto, proximum expositum iri periculo ruinae spiritualis; ergo, etc.

Confirmatur, ex Apost. (*a*) dicente: *Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis.* Ubi, ut grave peccatum, reprehenditur scandalum quo fideles plene instructi carnes Idolo immolatas comedebant coram infirmis falso putantibus id esse illicitum, qui inde praeter intentionem comedentium induci poterant ad eas contra conscientiam erroneam comedendas; atqui illud scandalum erat indirectum; ergo

Dixi 1. Scandalum indirectum esse mortale, *ex genere suo*:

(*a*) 1. *Cor.* 8. *vers.* 12.

quia aliquando est veniale, cum nempe est occasio culpae solum venialis:

Dixi 2. *Esse peccatum distinctum a mala actione*, quia repugnat specialiter Charitati qua malum proximi avertere, et bonum ejus procurare tenemur. Unde circumstantia scandali speciem peccati mutat et est in confessione explicanda. Hinc

Resolves 1. Peccant mortaliter contra Charitatem et castitatem 1. Qui imagines vel statuas nudas faciunt. aut palam exponunt. 2. Qui componunt vel agunt comoedias obscoenas, vel aliunde periculosas ratione verborum, factorum, vel gestuum ; item qui sua praesentia eas approbant, vel comoediis stipendium dando, actioni scandalosae cooperantur. 3. Vanissimae illae feminae quae illecebrosa pectoris nuditate, juvenum animos ad libidinem excitant, tametsi id expresse non intendant. 4. Puella quae sine justa causa se praebet conspiciendam ei a quo putat se turpiter concupiscendam, licet id faciat ex mera vanitate, et sine animo illius amorem excitandi.

Inferes 2. Numerus illorum qui scandalo spiritualiter occisi sunt, in confessione aperiendus est, non secus ac numerus eorum qui uno catapultae ictu corporaliter occisi fuissent ; quia ut alibi dictum est (*a*) numerus multiplicat peccatum.

ARTICULUS II.

An et quaenam opera teneamur omittere ad vitandum Scandalum?

Dico 1. *Advitandum scandalum passivum nihil unquam contrarium juri naturali facere licet, vel omittere aliquid quod necessarium sit necessitate medii ad salutem.*

Prob 1. *pars*: Numquam licet propter quodcumque bonum, facere actionem intrinsece malam juxta illud Apostoli (*b*) *non sunt facienda mala ut eveniant bona.* Sed quod est vetitum jure naturali, est intrinsece malum; ergo.

Prob.2.pars: Ratione D.Thomae (*c*) *secundum ordinem Charitatis, plus debet homo suam salutem spiritualem diligere, quam alterius*; ergo *ea quae sunt de necessitate salutis, praetermitti non debent propter scandalum vitandum.*

Dico 2. *Ad vitandum scandalum Pharisaicum nulla bona seu temporalia, seu spiritualia sunt mittenda.*

Prob prob. Quae tota est D.Thomae (*d*): nulla bona sunt omittenda propter illud scandalum quod Christus docuit esse contemnendum; atqui Christus docuit scandalum Pharisaicum esse contemnendum ; cum enim discipuli dixissent Christo (*e*) *scis quia*

(*a*) *In Tract. de Peccatis. Ubi de distinct. num. peccatorum.*
(*b*) *Rom.* 3. *v.* 8. (*c*) 2. 2. *q.* 13. *art.* 7. *in corp.*
(*d*) *Quaest.* 43. *art.*7. *et* 8. (*e*) *Matth.* 15.

Pharisaei audito hoc verbi scandalizati sunt? Respondit *sinite illos, caeci sunt:* Id est, ne habeatis rationem eorum scandali, quia oritur ex malitia eos excaecante.

Dico 3. Ad vitandum scandalum infirmorum debet actio indifferens dimitti; imo opera spiritualia consilii debent vel omitti, vel differri donec tollatur occasio scandali.

Prob. 1. *pars.* Ex Apost. (*a*) qui de seipso dicit *si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum, ne fratrem meum scandalizem.*

Prob. 2. *pars*; Quia Lex Charitatis exigit ut fratri in necessitate spirituali constituto subveniamus, cum sine nostro gravi incommodo possumus; atqui proximus ex infirmitate vel ignorantia lapsurus est in necessitate spirituali: atque illi in tali necessitate constituto, sine gravi nostro incommodo, subvenire possumus, cum opera consilii non sint necessaria ad salutem, et illa differendo, vel etiam omittendo ad impediendum peccatum proximi, exerceamus actum Charitatis magis meritorium, quam forent ipsa opera, quae omittuntur; ergo.

Dixi, *Donec tollatur occasio scandali:* haec autem tollitur, cum redditur actionis nostrae ratio, *si autem*, ait D. Thom. (*b*) *post redditam rationem, hujusmodi scandalum duret, jam videtur ex malitia esse; et sic propter ipsum non sunt hujusmodi spiritualia bona dimittenda.* Sed

Quaeres: An ad vitandum scandalum infirmorum quis possit omittere actionem bonam praeceptam?

Resp. Alii negant (*c*), alii (*d*) probabilius affirmant observationem praecepti affirmativi sive naturalis, sive positivi, pro vitando scandalo pusillorum, esse praetermittendum; cum quibus,

Prob. Omnia praecepta affirmativa deserviunt Charitati; ergo non obligant in circumstantiis, in quibus Charitas dictat, omittendam hic et nunc eorum observantiam, ut succurratur spirituali proximorum necessitati; sicut non obligant, dum Charitas dictat, omittendam eorum observantiam, ut succurratur gravi necessitati corporali propriae vel alienae.

Sic correctio fraterna est de jure naturae affirmativo, tamen secundum omnes praetermittenda est, cum proximus creditur inde pejor futurus.

Sic integritas Confessionis est de jure divino positivo: si tamen mulier sciret Confessarium ex infirmitate lapsurum, casu quo manifestaret ipsi certum Luxuriae peccatum, deberet illud omittere, caeteris confessis, si alterius Confessarii copiam non haberet.

Sic auditio Sacri die Festo, est de jure Ecclesiastico, est tamen

(*a*) 1. *Cor.* 8. *v.* 13. (*b*) 2. 2. *quaest.* 43. *artic.* 7.

(*c*) *Ita Vasquez et alii referentes D. Antonin. Sylvestrum, Paludanum, Navarrum.*

(*d*) *Ita Bannez, Suarez, Merbesius, Tannerus, et alii communiter.*

omittenda, casu quo tempore Missae infirmus nostra assistentia indigeret. Et sic de aliis.

Resolves, cum Ethica amoris (*a*) mulierem quae praevidet se turpiter concupiscendam, si eat ad Sacrum tali die Festo, debere illud omittere, saltem semel et iterum: numquam tamen potest longo tempore abesse a Sacro ad vitandum scandalum, quia non potest abesse longo tempore, 1. Sine scandalo publico quod praeponderat privato; 2. Sine notabili quodam damno Spirituali quod non tenetur subire ad impediendam ruinam alterius, qui licet ex infirmitate cadat, cadit tamen voluntarie.

ARTICULUS III.

An liceat rem vendere, aut operam dare ei qui illis male usurus praevidetur, aut probabiliter putatur?

Dico 1. *Non licet vendere, vel dare alteri rem, aut operam de se licitam, qua male usurus praevidetur, aut probabiliter putatur, quando sine gravi damno denegari potest.*

Prob. Quia quisque tenetur ex Charitate impedire peccatum proximi, saltem cum potest sine gravi incommodo; ergo a fortiori tenetur non suppeditare materiam, aut operam, qua usurus est ad peccatum. Nam Charitatis est amovere malum proximi.

Resolves 1. Non esse licitum vendere ea quibus homines ut plurimum male utuntur, v. gr. venena, nisi constet hic et nunc ad bonum usum peti.

Resolves 2. Non esse licitum vendere res indifferentes, v. gr. gladium, cum scientia, vel probabili cognitione quod emptor eis male utetur in damnum tertii; maxime si damnum istud praeponderet utilitati, quae venditori provenit ex ipsius venditione; nam Charitatis ordo postulat, ut illi damno postponatur utilitas propria.

Resolves 3. Graviter peccare caupones et alios, qui in die Jejunii Coenam ministrant eis quos sciunt bene pransos, et jejunii lege adstrictos; vel vinum copiosum eis quos norunt se se inebriaturos, si absque gravi nocumento suo, vel etiam absque probabili graviorum peccatorum periculo v. gr. blasphemiae, perjuriorum, etc. recusare possunt.

Non peccant vero, si non possint denegare absque damno vitae, incendii domus, etc. quia nemo tenetur cum tanto suo damno, impedire malum proximi.

Nec dicas 1. Si non vendam, alii venditurí sunt; ergo me negante quod petunt, peccata illa non impedientur.

Resp. enim, *nego conseq.* Nam alii vendendo peccant, ergo similiter peccasses, si vendidisses; nam factum aliorum non immutat tuam cooperationem.

(*a*) *Tom.* 2. *lib.* 5. *cap.* 46. *num.* 483.

Nec dicas 2. Si vinum talibus recusem, deserent me hospites, cum gravi jactura mea; ergo.

Resp. nego conseq. Et dico cum Christo: *quid prodest homini si universum mundum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur?* Ergo *quaerite primum regnum Dei et justitiam ejus, et haec omnia adjicientur vobis.*

Nec dicas 3. Non cooperor peccato, cum per pravam peccandi voluntatem, peccatum jam sit commissum.

Resp. dist. ant. Est jam commissum quoad intentionem, *conc. ant.* quoad executionem pravae voluntatis, *nego ant.* Porro Lex non solum voluntatem se inebriandi, sed etiam ipsam actualem ebrietatem, ejusque cooperationem, vetat.

Dico 2. *Nulla ex causa licet alteri dare rem, vel operam quae licet sit ex se indifferens, tamen spectatis circumstantiis ad peccatum proxime ordinatur.*

Prob. Quia ex D. Thom. (*a*) *hoc est illis praebere directe occasionem peccandi*, et moraliter ac proxime cooperari peccato alieno, quod nunquam licet.

Hinc Innoc. XI. damnavit hanc prop. *famulus qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandum virginem, et multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu, notabilis detrimenti, puta ne a Domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* Nam hae omnes actiones ad peccatum proxime ordinantur.

Dico 3. *Licitum est, ex gravi et justa causa, rem, aut operam ex se licitam, aut indifferentem, nec spectatis circumstantiis, ad peccatum proxime ordinatam, praebere ea abusuro;* 1. *si desit prava intentio juvandi hominem in actione peccati*, 2. *si alter non sit ea re abusurus contra bonum Reipublicae vel Ecclesiae.*

Prob. Quia qui ista suppeditat, cum conditionibus requisitis in assertione, non censetur moraliter cooperari peccato alieno, sed solum illud permittere, ex gravi causa ob quam non tenetur illud impedire; ergo.

Resolves: Excusantur a peccato famuli, qui ratione famulatus sui, in gratiam Domini ad Lupanar euntis, equum sternunt, vestiunt, etc. ne domo expellantur; quia hae actiones per se sunt licitae, nec nisi remote tantum se habent ad peccatum, et gravis urget causa excusans.

Dixi 1. *Si desit prava intentio juvandi hominem in actione peccati:* quia talis influxus esset directa ad peccatum cooperatio, quae semper prohibita est;

Dixi 2. *Si alter ea re non sit abusurus contra bonum Reipubli-*

(*a*) 2. 2. *quaest.* 169. *art.* 1. *ad* 4.

cae aut Ecclesiae; quia bonum commune praeponderat bono privati.

Quaeres: An liceat hero praebere domestico, quem ad furtum novit propensum, occasionem furandi (v. g. pecuniam in aliquo loco deponere) *vel eam non auferre, ut domestici fidelitas probetur, et si in furto fuerit deprehensus, ejiciatur, aut puniatur.*

Resp. 1. Non licet hanc occasionem de industria ponere, quia esset positive cooperari peccato, quod nunquam licet, *neque enim sunt facienda mala, ut eveniant bona*, ait Apost.

Resp. 2. Cum P. Antoine licet hanc occasionem non auferre; quia tunc herus non cooperatur positive peccato, et permissioni unius furti, ut vitentur plura, ex justa causa non auferendi talem occasionem.

TRACTATUS TERTIUS

DE

VIRTUTE RELIGIONIS

Quaeres 1. QUID *sit Religio?*

Resp. Religio est *virtus moralis, per quam Deo, tamquam primo rerum omnium principio, cultus exhibetur.*

Dicitur 1. *Virtus moralis*, et quidem inter morales prima, et proxime accedens ad virtutem Theologicam; non est tamen Theologica, quia pro objecto immediato non habet Deum, aut Dei attributum, sed cultum Deo debitum.

Dicitur 2. *Per quam Deo exhibetur cultus*, id est, honor cum submissione in testimonium ipsius excellentiae.

Dicitur 3. *Cultus debitus*: sub ratione debiti; unde objectum formale religionis, quae ad justitiam pertinet, est ratio debiti.

Dicitur 4. *Tanquam primo rerum omnium principio*: Ut assignetur motivum, propter quod hic cultus Deo sit debitus.

Quaeres 2. *Quomodo Deus coli debeat?*

Resp. Coli debet actibus internis, et externis: nam homo mente, et corpore constat, ergo tenetur utriusque actibus colere Deum, utpote utriusque principium.

Itaque agemus 1. de actibus internis Religionis, 2. de Ejusdem actibus externis. 3. de Vitiis religioni oppositis, triplici capite.

CAPUT I.

DE ACTIBUS INTERNIS RELIGIONIS.

Nota: Actus interni Religionis sunt duo, nempe devotio, et oratio.

Quaeres 1. *Quid sit devotio?*

Resp. Est volitio efficax tradendi se prompte ad ea, quae pertinent ad cultum Dei.

Dicitur 1. *Tradendi se:* id est, totum hominem, non tantum partem hominis.

Dicitur 2. *Prompte*, id est, expedito, et alacri animo.

Dicitur 3. *Ad ea quae pertinent ad cultum Dei:* quibus verbis significatur devotionem esse actum generalem Religionis, a quo caeteri omnes informari debent.

Quaer. 2. *Quot sunt genuini devotionis effectus?*

Resp. Sunt duo, scilicet laetitia spiritualis ex consideratione divinae bonitatis, et tristitia ex consideratione propriorum defectuum, ita D. Thom. (a)

Hinc fucata est illorum devotio qui propter exteriorem quam prae se ferunt pietatis speciem, caeteris melius sapere sibi videntur, infirmioribus compati nullatenus noverunt, corrigenda ubique se invenire putant praeterquam in se ipsis, nimium sibi placentes, etc.

Quaeres 3. *Quid sit oratio?*

Resp. Est actus Religionis, quo res decentes a Deo postulamus.

Dicitur 1. *Actus Religionis*: quia per orationem supremam Dei excellentiam, nostramque a Deo dependentiam agnoscimus.

Dices: Oratio est actus Spei; ergo non est actus Religionis.

Resp. nego conseq. Oratio enim est actus spei imperatus, et actus Religionis elicitus, in quo nulla est repugnantia: sic potest quis dare eleemosynam ut votum impleat; quae eleemosyna erit actus elicitus misericordiae et imperatus Religionis.

Dicitur 2. *Quo res decentes:* alias si res indecentes postularemus, non esset actus Religionis: inter ea autem quae a Deo peti possunt, quaedam absolute sunt petenda, ut sunt quae per se ad salutem conducunt; ejus generis sunt, gratia, virtutes supernaturales, etc. quaedam non debent peti nisi sub hac saltem tacita conditione: *supposito quod nobis sint salutaria*; talia sunt ea quae de se ad salutem sunt indifferentia; ejus generis sunt bona temporalia, felix matrimonium, etc. ratio est quia saluti aeque possunt obesse ac prodesse.

Dicitur 3. *A Deo postulamus:* sive *immediate*, cum scilicet ad eum orationem dirigimus; sive *mediate*, cum ad Sanctos orationem dirigimus ut eorum suffragiis postulata a Deo impetremus.

(a) 2. 2. *quaest.* 82. *art.* 4.

De oratione sic exposita quatuor quaerimus :
1. Quotuplex sit.
2. Quot requirantur ut pie fiat.
3. An sit necessaria, et pro quibus sit orandum; totuplici articulo.

ARTICULUS I.

Quotuplex sit oratio ?

Quaeres 1. *Quotuplex sit oratio* ?

Resp. Est duplex, mentalis nimirum et vocalis.

Mentalis est quae mente sola funditur. Si aliquid a Deo mentaliter postulamus, dicitur proprie *oratio*; si res divinas cum mentis affectu serio perpendimus, dicitur *meditatio*.

Vocalis est quae non sola mente, sed etiam ore exprimitur: *non sola mente*: quia oratio vocalis ut sit vera oratio, mentalem necessario includit; omnis enim oratio est elevatio mentis in Deum.

Quaeres 2. *Quotuplex sit oratio vocalis* ?

Resp. Est duplex, scilicet *privata*, quae fit a persona privata et privato nomine; et *publica*, quae fit a communitate, vel a ministro Ecclesiae nomine communitatis; haec est praestantior et praeferenda, quia Christus *Matth.* 18. promittit specialem assistentiam iis qui ad orandum, in unum conveniunt.

ARTICULUS II.

De iis quae necessaria sunt ut oratio pie fiat ?

Quaeres 1. *Quot necessaria sunt ut oratio pie fiat* ?

Resp. Tria, scilicet praeparatio, attentio, et perseverantia.

Quaeres 2. *Qualis praeparatio requiritur ante orationem* ?

Resp. Duplex, scilicet *remota*, quae consistit in accurata Legis observantia, et *proxima*, quae in hoc consistit, 1. Ut oraturus divinum imploret auxilium, nam *nemo potest dicere Dominus Jesus*, modo salutari, *nisi in Spiritu sancto*, ait Apost. (*a*) id est, nisi per gratiam et auxilium Dei. 2. Ut curam aliorum operum, quantum fieri potest, deponat, foresque diligenter occludat alienis cogitationibus.

Quaeres 2. *Qualis attentio requiratur ad orationem* ?

Resp. Requiritur attentio ad sensum orationis, vel ad Deum, quae sit saltem virtualis, ut dictum est *in Tract. de Horis Canonicis*.

Quaeres 3. *An sit necessaria perseverantia in oratione* ?

Resp. affirm. Constat Lucae 18. *Oportet semper orare et non deficere*, quod confirmat exemplo viduae quae per importunas preces, tandem fregit duritiam iniqui Judicis.

(*a*) 1. *Cor.* 12. *vers.* 3.

ARTICULUS III.

De necessitate orationis, et de iis pro quibus est orandum.

Quaeres 1. *An oratio sit necessaria ad salutem?*

Resp. Oratio proprie dicta est necessaria ad salutem necessitate *praecepti* simul et *medii.*

Prob. Ex Script. Matth. 7. *petite et accipietis:* dicendo *petite*, praeceptum imponit, ait D Th. (*a*) et addendo *accipietis*, medium necessarium ad obtinendum demonstrat, adeo ut si non petierimus, non simus consecuturi auxilia ad salutem necessaria, juxta illud Jacobi 4. *non habetis; propter quod non postulatis.*

Quaeres 2. *Pro quibus sit orandum?*

Resp. Orandum esse pro omnibus qui nondum sunt in termino, etiam pro inimicis nostris, juxta illud Apost. (*b*) *obsecro fieri orationes pro omnibus hominibus;* ratio est quia omnibus salutem desiderare, et quantum commode possumus, procurare debemus; ergo etiam a Deo petere.

CAPUT II.

DE ACTIBUS EXTERNIS RELIGIONIS.

Quaeres: Quot sunt actus externi Religionis?

Resp. Sunt sequentes. 1. *Adoratio* qua homo corpus suum ad colendum Deum exhibet. 2. *Sacrificium*, *oblationes* et *decimae*, quibus homo aliquid Deo dat. 3. *Votum* quo homo aliquid Deo promittit. 4. *Juramentum et adjuratio*, quibus homo sanctum Dei nomen assumit.

De adoratione in Tractatu Incarnationis, de sacrificio in Dissertatione de Eucharistia, agemus. Ideo hic restat nobis disserendum de decimis, voto, juramento et adjuratione, tribus Articulis.

ARTICULUS I.

De Decimis.

Quaeres 1. *Quid sint Decimae?*

Resp. Sunt decima pars fructuum quae quotannis Ecclesiae ministris solvitur.

Decimae, dividuntur in majores et minores.

Majores, sunt pars decima proventuum praedialium, id est, provenientium ex terris arabilibus, exceptis hortis.

Minores sunt pars decima proventuum hortorum, foeturaeve animalium.

Quaeres 2. *Quo jure debentur Decimae?*

Resp In nova Lege decimae quatenus sunt stipendia ministro-

(*a*) 2. 2. *quaest.* 83. *art.* 2. (*b*) 1. *Ad Tim.* 2. *vers.* 1.

rum Ecclesiae, jure naturali debentur. cum jus naturale divinum dictet operarios dignos esse sua mercede; si vero spectentur secundum suam quotam, id est, ut sunt decima pars fructuum, solo jure Ecclesiastico debentur. *Ratio* est, quia praeceptum decimarum quantum ad illarum determinationem, non est Legis naturae, quae solum generaliter dictat Ministris Ecclesiae deberi stipendium, non determinando partem decimam, aut vigesimam; nec est Juris divini positivi, cum nullibi in Lege nova illud extet quoad illam determinationem.

Dixi *in Lege nova*: quia in Lege veteri Decimae quoad determinationem decimae partis, debebantur praecepto judiciali quod cum Lege evanuit.

Quaeres 3 *An solutio decimarum sit actus Religionis?*

Resp. Solutio decimarum, quatenus est testimonium universalis dominii Dei, eatenus est immediate actus Religionis; quatenus autem est solutio sustentationis debitae Ecclesiasticis, eatenus est immediate actus justitiae, mediate Religionis.

Resolues: Fraudantes decimas teneri ad restitutionem, cum ex Trident. *res alienas invadant*. Unde idem Concil. (*a*) excommunicationem ferendam decernit in eos qui decimas *substrahunt aut impediunt*: prohibetque ne fraudantes Decimas possint absolvi, *nisi plena restitutione secuta*.

Quaeres 4. *Quibus debeantur decimae?*

Resp. Debentur solis Ecclesiae Ministris propter eorum sustentationem; ex quo sequitur jus decimarum esse spirituale fundatum in titulo spirituali, nempe in ministerio Ecclesiastico.

Dices: Laici jus decimarum habent; ergo non est spirituale.

Resp. dist. ant. Laici habent jus decimarum nomine proprio exigendarum, *nego ant.* nomine Ecclesiae exigendarum, *conc. ant.*

Itaque Ecclesia solet concedere Decimas Laicis in feudum propter obsequia aliqua Ecclesiae praestita, vel praestanda, vel etiam propter aliquod munus in Ecclesia, v. g. propter cantum aut quid simile; ita tamen ut semper illi Laici nomine Ecclesiae concedentis ipsas exigant, eo modo quo decimas exigit qui eas a Parocho conducit.

ARTICULUS II.

De Voto.

Quaeres 1. *Quid sit Votum?*

Resp. Est promissio deliberata et spontanea Deo facta de bono meliori ac possibili.

Dicitur 1. *promissio:* id est, fidei obligatio in gratiam alterius. Hinc propositum quantumvis firmum, non est votum, nisi ad-

(*a*) *Sess.* 25. *cap.* 12.

fuerit sese obligandi vera intentio; nam propositum est simplex voluntas faciendi vel omittendi aliquid ; promissio vero est eadem voluntas cum intentione se obligandi alteri saltem virtualiter , ut cum quis sciens votum obligare,deliberate vovet, licet de hac obligatione actu non cogitet.

Resolves:Confessarium debere minus attendere ad verba quam ad intentionem; simplex quippe propositum plerumque exprimitur per verbum *promitto*, cum nempe non inest intentio vovendi , ut patet in actu contritionis quo poenitens promittit se non peccaturum de caetero, nec tamen vovet ; alias per relapsum in ebrietatem , v. g. duplex peccatum committeret.

Dicitur 2. *Deliberata* : id est cum ea rationis advertentia quae ad peccatum mortale necessaria est.

Hinc si quis ex subito animi motu, lingua mentem praeveniente, dicat: *voveo*: non obligatur, sicut nec ille qui semiplene tantum advertit, quales sunt semisopitus, semiebrius , et puer ante plenum rationis usum.

Dicitur 3. *Spontanea*: id est absque errore et metu gravi injuste incusso ad extorquendum votum.

Hinc resolves 1. Nullum esse votum factum ex errore circa rei promissae substantiam , quia nihil volitum quin praecognitum. 2. Ex errore circa causam finalem; quia sublato motivo volendi, non est volitio. 3. Valet tamen, si error sit tantum circa aliquam circumstantiam, vel circa causam tantum impulsivam. De hoc fusius in Tractatu contractuum.

Dicitur 3. *Deo facta* : quia cum votum sit essentialiter cultus latriae, soli Deo fieri debet.

Resolves: Promissiones quae fiunt Sanctis, non esse proprie vota , nisi quatenus ordinantur ad Deum cui censemur vovere nos praestituros quod Sanctis promittimus; unde promissio facta Sanctis est materia voti quod fit Deo tamquam rerum omnium auctori.

Dicitur 4. *De bono:* alias non esset Deo gratum; hinc:

Resolves 1. Votum de re venialiter mala esse mortale contra religionem, quia est innuere Deum coli peccato : quod est graviter Deo injuriosum, cum directe repugnet ejus summae sanctitati.

Resolves 2. Votum de re ex se indifferenti est nullum et irritum, nam nihil confert ad cultum Dei, nec ei placet: quare irritum est votum, non edendi carnes assas in honorem sancti Laurentii : imo tale votum est cultus vanus et superfluus, ideoque peccatum saltem veniale, sicut et ejusdem voti executio quae est voti facti approbatio

Dicitur 5. *De meliori bono* : id est de bono tali quod omnibus spectatis est Deo gratius quam ejus oppositum; alioquin nec Deo gratum esset, nec ab eo accepiari posset.

Resolves 1. Regulariter loquendo invalidum est votum contrahendi matrimonii, quia melior est caelibatus.

Dixi: *Regulariter loquendo*: quia si matrimonium judicaretur remedium voventi necessarium ad vitandam incontinentiam, valeret votum, nam in tali casu *melius est nubere quam* in caelibatu *uri* (a)

Resolves 2. Votum de re optima, sed ad obtinendam rem malam; v. gr. vanam gloriam; vel ad gratias agendas pro re mala obtenta v. gr. vindicta; est peccatum et irritum; nam Deus non acceptat aliquid ut sit auctor peccati.

Dicitur 6. *De bono possibili*; quia nemo ad impossibile obligari potest.

Resolves Votum nunquam peccandi venialiter est irritum, quia omnia peccata venialia sine singulari Dei privilegio vitari non possunt.

Quaeres 2. *Si una pars materiae voti sit possibilis, altera impossibilis, an vovens teneatur ad partem possibilem?*

Resp. 1. Tenetur quando partes divisim sunt promissae, nec intentione voventis conficiunt unum objectum; quando vero collective sunt promissae, non tenetur. Sic qui vovit per totum mensem jejunare, si non possit quibusdam diebus propter infirmitatem jejunare, tenetur reliquis diebus, quia in illo voto singuli dies non collective, sed divisim computantur. Econtra qui vovit aedificare Ecclesiam, si non habeat pecuniam nisi ad ponenda fundamenta, ad nihil tenetur, quia partes Ecclesiae, non divisim, sed collective promisit, hoc sensu intelligenda est haec regula Juris: *utile per inutile vitiari non debet*.

De voto sic definito quaeri debet 1. Quotuplex sit; 2. Quaenam sit ejus obligatio; 3. Quomodo cesset ejus obligatio.

§. I. *Quotuplex sit Votum.*

Resp. Votum dividitur 1. in reale, personale et mixtum.

Votum *reale*, est promissio Deo facta de re temporali, vel actione exercenda per alium: v. gr. de dando calice, de peregrinatione per substitutum complenda.

Votum *personale*, est promissio Deo facta de proprio actu personae voventis, v. gr. de jejunio, de castitate servanda.

Votum *personale*, solum voventem obligat, nec per alium impleri potest. *Reale* ad haeredes transit, sicut et *mixtum* qua parte est reale, non qua personale.

Dividitur 2. in *absolutum*, quod sine ulla conditione emittitur: et *conditionatum*, quod sub aliqua conditione emittitur, v. g. *voveo eleemosynam si pater convaluerit*, hoc votum non obligat nisi conditione posita, sed ea posita statim obligat.

Dividitur 3. *In solemne* quod ab Ecclesia approbatum ac in perpetuum acceptatum est: et *simplex* quod emittitur absque ac-

(a) 1. Cor. 7. vers. 9.

ceptatione Ecclesiae saltem in perpetuum; unde licet vota scholarium Societatis Jesu post biennium probationis emissa ab Ecclesia sint approbata, sunt tamen simplicia, ut declaravit Greg. XIII. quia non sunt in perpetuum acceptata.

§. II. *De obligatione Voti.*

Quaeres 1. *Qualis sit obligatio Voti?*

Resp. Est gravis ex genere suo, ita ut ejus violatio in materia gravi, sit mortalis; in materia levi, sit levis.

Prob. Votum est quaedam lex privata quam quis sibi imponit, et Species quaedam contractus; atqui lex sicut et contractus in materia levi obligant tantum sub veniali; in gravi vero sub mortali; ergo pariter votum in materia levi obligat sub veniali, et in gravi obligat sub mortali.

Dices. Violatio voti est sacrilegium; atqui sacrilegium etiam in re levi est peccatum mortale; ergo, etc.

Resp. nego min. Levis enim irreverentia in loco sacro est sacrilegium, non est tamen nisi veniale.

Quaeres 2. *Quaenam materia voti censeatur gravis?*

Resp. Illa materia voti est gravis, quae si praeciperetur ab Ecclesia, obligaret sub mortali; illa vero est levis quae si praeciperetur, obligaret tantum sub veniali.

Hinc qui vovisset quotidie per annum, unum *Pater et Ave* recitare, peccaret solum venialiter bis vel ter omittendo; peccaret vero mortaliter cum per plures omissiones pervenisset ad quantitatem notabilem; qualis est ea quae correspondet recitationi unius parvae Horae. *Ratio* est, quia omnes illae omissiones moraliter conjunctae, unius voti gravem materiam efficerent.

Quaeres 3. *Quandonam impleri debeat Votum?*

Resp. Obligatio voti negativi quo quis vovet aliquid non facere, currit pro semper; obligatio vero voti affirmativi currit pro tempore a vovente praefinito, ita ut peccaret, si tempore determinato votum non impleret, perinde ac si die ab Ecclesia statuto non jejunaret, quamvis proponeret alio die jejunare.

Quaeres 4. *An qui ex impotentia, vel negligentia votum tempore praefinito non implevit, teneatur postea implere?*

Resp. 1. Si tempus implendi voti sit praefixum ob devotionem illius temporis, v. gr. si quis voverit jejunium in vigilia alicujus Sancti principaliter in illius honorem, non tenetur postea implere; *ratio* est, quia ex voti natura res promissa est affixa tempori illi; ergo tunc obligatio cum die exstinguitur.

Resp. 2. Si vero tempus implendi voti sit determinatum non ob devotionem illius temporis, tenetur postea implere; *ratio* est, quia tunc tempus censetur adjici ut terminus non ad finiendam obligationem, sed ut terminus ultra quem non sit differenda; unde sunt

duae obligationes, 1. faciendi opus; 2. faciendi tali tempore, quod si haec non fuerit impleta, manet illa principaliter quae semper urget.

Quaeres 5. *An qui praevidet impedimentum in adimpletione voti ad aliquod tempus determinati, tempus illud teneatur praevenire?*

Resp. cum dist. Vel tempus fuit determinatum ut terminus ad finiendam obligationem, v. g. qui vovit semel jejunare in mense; vel tempus fuit determinatum ut terminus ad urgendam voti obligationem; vel (quod idem est,) ut terminus ultra quem noluit differre voti executionem; v. g. qui vovit ad locum sanctum peregrinari statim post vendemiam;

Si primum, Tenetur praevenire tempus dum praevidet futurum impedimentum in fine mensis, sicut qui die festo praevidet impedimentum hora duodecima pro Missa audienda, tenetur eam audire hora octava vel nona.

Si secundum, Tempus praevenire non tenetur, cum votum nondum obliget; sed transacto impedimento votum quamprimum moraliter poterit, adimplere tenetur.

§. III. *De modis quibus cessat obligatio Voti.*

Quaeres 1. *Quot modis cessat obligatio voti?*

Resp. Cessat quatuor modis, 1. Per seipsam. 2. Per irritationem. 3. Per dispensationem 4. Per commutationem.

Quaeres 2. *Quomodo cessat obligatio voti per seipsam?*

Resp. Cessat quatuor modis.

1. Dum cessat causa finalis voti; sic qui jejunium per mensem voti ad obtinendam sanitatem patris, si pater moriatur, desinit obligari.

2. Dum non evenit conditio voto apposita, ut dictum est.

3. Dum votum est temporale, et tempus praefixum est elapsum,

4. Dum materia voti sit turpis, vel impeditiva majoris boni, vel impossibilis; quia votum est essentialiter de bono meliori et possibili.

Quaeres 3. *Quid sit irritatio Voti?*

Resp. Est ejus annullatio facta ab eo, cujus potestati dominativae subjecta est persona vovens, vel materia voti.

Dixi: *Potestati dominativae*: Quia potestas jurisdictionis non sufficit ad irritanda vota.

Quaeres 4. *Quotuplex sit irritatio Voti?*

Resp. Duplex, scilicet directa et indirecta.

Directa, Est ea quae fit ab eo, cujus potestati dominativae subjecta est voluntas voventis. Per hanc vota irritantur in perpetuum, quia ex natura voti, vel ex juris dispositione, vota hanc habent conditionem: *nisi superior contradixerit.*

Indirecta, Est ea quae fit ab eo, cujus potestati dominativae

subjecta est materia voti. Per hanc vota non irritantur in perpetuum, sed reviviscunt quando materia voti definit esse subjecta dominio alterius; unde potius dici debent suspendi, quam irritari.

Quaeres 5. *Quaenam Vota irritari possint?*

Resp. Ea quae sunt in praejudicium tertii; nemo enim potest vovere contra jura alterius, nec similia vota acceptat Deus: sunt enim de illicito.

Quaeres 6. *Quinam possunt irritare Vota directe?*

Resp. 1. Superior Religiosorum potest omnia vota suorum subditorum directe irritare praeter votum arctioris Religionis. *Ratio est*, quia illa Vota ex praxi recepta in omnibus Religionibus, et approbata ab Ecclesia includunt hanc conditionem, *nisi Superior contradixerit*: ut docet D. Thom. (*a*) Item successor potest licite ac valide irritare vota inferiorum in quae praecessor consenserat, quia consensus praelati in votum inferioris, non ligat successorem.

1. Pater (et ejus defectu avus, tutor, non tamen mater nisi sit tutrix) potest directe irritare omnia filiorum impuberum vota, tum realia, tum personalia ex dispositione juris positivi (*b*) quod votis impuberum ob eorum judicii imbecillitatem apposuit hanc tacitam conditionem, *nisi pater contradixerit:* haec dispositio fundatur in jure divino, *num*. 30. *si contradixerit pater*, *vota et juramenta ejus* (filiae) *irrita erunt.*

Quaeres 7. *Quinam possunt irritare vota indirecte?*

Resp. 1. *Pater* potest indirecte irritare vota filiorum puberum personalia quae obsunt disciplinae et gubernationi familiae, v. g. votum peregrinationis, quia pater habet jus regendi filium, et operibus ejus utendi.

Dixi: *Vota quae obsunt:* quia pater nec directe, nec indirecte, potest irritare vota personalia filii puberis quae nullatenus ejus potestati officiunt, ut sunt certae preces, consueta Religionis officia, votum castitatis, etc.

2. *Herus*, potest indirecte irritare vota famuli et famulae quae impediunt, vel minuunt obsequium sibi debitum, quia non potuerunt vovere in ejus praejudicium.

3. *Maritus*, potest indirecte irritare vota uxoris, etiam ante matrimonium emissa, si officiant usui matrimonii, proli educandae, et gubernationi familiae, ut sunt vota saepius jejunandi, peregrinandi, etc. ratio est, quia juri mariti obsunt. Similiter uxor potest irritare vota mariti in his quae thorum spectant, cum vir, et uxor quoad thorum sint pares (*c*)

4. *Superior Religionis*; potest indirecte tantum irritare vota

(*a*) 2. 2. *quaest.* 88. *art.* 8. *ad* 3. (*b*) *Cap. Puella* 20. *q.* 21.
(*c*) *Cap. Gaudemus de divortiis.*

personalia Novitiorum quae observantiam regularem impediunt, quia Novitii sunt sui juris; unde eorum vota reviviscunt, si contingat eos non profiteri.

Quaeres 8. *An valida sit irritatio voti facta absque causa?*

Resp. affirm. Quia ad validum usum juris sui non requiritur causa; illicita tamen est hujusmodi irritatio, cum sit abusus potestatis contra bonum proximi et honorem Dei.

Quaeres 9. *Quinam possint dispensare a Votis?*

Nota: Dispensatio voti, est *relaxatio voti vice ac nomine Dei facta ab eo qui legitimam potestatem habet.*

Resp. Jure ordinario soli possunt dispensare in votis qui habent jurisdictionem spiritualem in foro externo, quia haec potestas pertinet ad externam Ecclesiae gubernationem, sicut potestas ferendi leges et censuras

Resolves 1. Summum Pontificem dispensare posse in omnibus votis omnium Fidelium. 2. Episcopum et alios jurisdictionem quasi Episcopalem habentes in votis subditorum posse dispensare, iis exceptis quae sunt Papae reservata.

Dices: Praelatus non potest dispensare in jure naturali; ergo non potest dispensare in voto; obligatio enim voti est juris naturalis.

Resp. nego conseq. Praelatus enim relaxans votum non dispensat in jure naturali, sed tollit id unde nascatur jus naturale, nempe votum quod parit obligationem juris naturalis; quod patet exemplo creditoris qui misericorditer condonat debitori indigenti, per suam condonationem non dispensat in jure naturali, sed extinguit debitum, unde sequitur nullam superesse obligationem debiti solvendi in debitore.

Quaeres 10. *Quaenam sunt vota Papae reservata?*

Resp. Praeter solemnia, sunt 5. nempe votum castitatis perpetuae: Religionis approbatae; et triplicis peregrinationis, Jerosolymitanae, Compostellanae ad sanctum Jacobum, et Romanae ad limina Apostolorum. In his tamen Episcopus potest dispensare, quando est necessitas, nec patet facilis ad Papam recursus.

Resolves. Episcopum posse dispensare 1. in voto suscipiendi sacros Ordines, quia non est votum castitatis, etsi hoc votum sit annexum sacris Ordinibus. 2. In voto non nubendi, quia multum differt a voto castitatis, cum per fornicationem non violetur; ratio utriusque est, quia *odia sunt restringenda.*

Quaeres 11. *Potestne aliquando Episcopus dispensare in Votis castitatis perpetuae, et ingrediendae Religionis?*

Resp. Potest, 1. Quando votum castitatis est accessorium ad aliud votum principale in quo Episcopus potest dispensare; v. g. *voveo non ludere sub poena Religionis ingrediendae*; ratio est, quia sublato principali, accessorium cessat.

2. Quando votum est imperfectum, vota enim non sibi reservat

Papa nisi sint certa et perfecta; unde votum conditionale et poenale v. g. *si amplius lusero, Religionem ingrediar*: non sunt reservata.

3. Quando votum est disjunctivum de una parte non reservata; v. g. *voveo castitatem, vel jejunium perpetuum*: tunc enim vovens potest eligere partem non reservatam.

4. Quando vovens contraxit matrimonium; item quando conjuges post matrimonium contractum voverunt perpetuam continentiam; potest Episcopus dispensare in ordine ad petendum debitum, propter periculum incontinentiae.

Quaeres 12. *An ad valorem dispensationis requiratur justa causa?*

Resp. affirm. Ratio est, quia Praelati non sunt domini jurium Dei, sed solum oeconomi; ergo nihil possunt circa jura Dei nisi secundum ejus voluntatem rationabiliter praesumptam, quae est ut non concedatur dispensatio sine causa, cum sit contra honorem Dei et bonum animarum.

Quaeres 13. *Quaenam sint justae causae dispensandi a votis?*

Resp. Sunt tres. 1. Est necessitas spiritualis voventis; v.g. periculum violandi votum ex fragilitate. 2. Major utilitas spiritualis voventis. 3. Utilitas Ecclesiae, Reipublicae, etc.

Quaeres 14. *Quinam possunt commutare vota?*

Nota. Commutatio voti est *substitutio operis honesti loco alterius Deo promissi, sub eodem vinculo.*

Resp. Commutatio potest fieri vel in bonum certo melius, vel in minus, vel in aequale.

Si commutatio sit in aliud bonum certo melius et saluti voventis utilius, potest fieri privata auctoritate, quia ex jure (*a*) *non promissum infringit qui illud in melius commutat.*

Si commutatio sit in bonum minus, requiritur auctoritas Superioris, quia tunc intercedit partialis dispensatio quae necessario requirit potestatem Ecclesiasticam.

Si commutatio sit in bonum aequale, requiritur etiam auctoritas Superioris, quia res fuit promissa in specie; ergo alia, nisi sit melior, solvi nequit sine consensu creditoris, nempe Dei, cujus vices gerit Praelatus.

Nota. Raro utendum est dispensatione pura, sed aliqua admiscenda est commutatio, ad quam requiritur justa causa, sicut ad dispensandum.

ARTICULUS III.

De Juramento et Adjuratione.

Quaeres 1. *Quid sit Juramentum?*

Resp. Est *attestatio divini nominis ad fidem faciendam, aut promissionem firmandam.*

(*a*) *Cap.* 3. *de jure.*

Dicitur 1. ***Attestatio***, id est in testem assumptio.

Dicitur 2. ***Attestatio divini nominis***, vel expressa, quando scilicet divinum testimonium invocatur explicite, dicendo v. g. *Deum testor; Per Deum ita est.* Vel implicita, quando scilicet divinum testimonium invocatur in creaturis, jurando per creaturas, per caelum, per templum, per Evangelia; etc. quatenus Deus in eis praesidet et relucet: nam qui per creaturas jurat, censetur earum auctorem in testem adducere.

Dicitur 3. ***Ad fidem faciendam***: in juramento assertorio; *aut promissionem firmandam* : in juramento promissorio.

Quaeres 2. *Quid sit adjuratio* ?

Resp. Est actus Religionis quo quis alterum rogat, vel ei praecipit aliquid per Deum, sic Apostolus (*a*) rogabat Thessalonicenses, *adjuro vos per Dominum ut legatur Epistola haec.* Licita est, modo fiat in veritate, in judicio et justitia, ut cum proportione dicemus de juramento.

Quaeres 3. *Quotuplex sit juramentum?*

Resp. 1. Dividitur in assertorium, promissorium, et execratorium.

Assertorium, est attestatio Dei ad faciendam Fidem dicti.

Promissorium, est attestatio Dei ad firmandam promissionem.

Execratorium, est attestatio Dei ut vindicis; talia sunt omnia juramenta quae fiunt per imprecationem, v. g *auferat me*, vel *te*, ***diabolus***: *perdat te Deus; auferat te pestilentia: ipsa hora interceam*: hae omnes formae jurandi juramenta execratoria sunt, cum illa omnia mala non possint evenire nisi ex Dei vindicis mandato.

2. Dividitur in *solemne* et *simplex*.

Solemne, est attestatio Dei cum solemnitate, v.g. per contactum Crucifixi, Evangelii, etc.

Simplex, est attestatio Dei sine solemnitate.

3. Dividitur in *judiciale*, quod fit coram judice, et *extrajudiciale*, quod fit extra judicium.

Quaeres 4. *Quaenam formulae sunt juratoriae* ?

Resp. 1. Sequentes: *coram Deo loquor: Deus scit quod non mentior*: *Deus videt*, etc. sunt vera juramenta.

Resp. 2. Sequentes formulae, *per meam Fidem*: ***Fide viri probi***; *Fide boni Christiani. Fide Sacerdotis:* ut ordinarie sumuntur, non sunt juramenta; nam ordinarie sumuntur pro fide humana, quam vir probus, Christianus, Sacerdos in verbis, vel promissis adhibere debet ..... neque jurat ordinarie qui dicit : *super meam conscientiam*: *in conscientia*: *in veritate*, quia significat tantum se loqui ex veritatis notitia.

Dixi; *Ordinarie:* quia si quis per has voces intendat jurare, de facto jurat, unde intentio loquentis semper est attendenda.

(*a*) *Ad Thess.* 5. *vers.* 27.

Resp. 3. Quoad has voces B F. non sunt juramenta, sed ut plurimum verba impatientiae, quae si in pecora conjiciantur, sunt tantum venialia, modo absit scandalum; sed in homines conjecta ut plurimum, sunt mortalia ob gravem injuriam.

Quaeres 5. *An juramentum sit licitum?*

Resp. Esse licitum, imo laudabile, si debitis fiat conditionibus.

Prob. Actus Religionis et cultus latriae est licitus et laudabilis; atqui juramentum est actus Religionis et cultus latriae, quo jurans implicite testatur Deum habere providentiam rerum humanarum, et omnium rerum cognitionem; ergo.

Dices 1. Christus damnat omne juramentum Matth. 5 *Ego autem dico vobis non jurare omnino ... sit autem sermo vester, est, est, non, non*; ergo.

Resp. nego ant. Ad textum, *distinguo*: non jurare omnino quando necessitas non compellit ad jurandum *conc.* quando compellit, *nego*: alias sibi contradiceret Scriptura dicens, Deut. 5. *per nomen illius jurabis.*

Itaque. Hic Christus refellit duos errores Pharisaeorum circa juramentum, quorum 1. erat, licitum esse quavis occasione jurare per creaturas. 2. Juramentum per creaturas non obligare; et docet non jurandum *omnino* neque per Deum, neque per creaturas, nisi necessitas ad juramentum compellat.

Inst. Addit Christus: *quod autem* (supra est, est, non, non) *abundantius est, a malo est*; ergo juramentum est malum.

Resp. nego conseq. Haec enim particula, *a malo est*, posita est in masculino, vel in neutro; si ponatur in masculino, per eam intelligitur diabolus qui homines instigat ad jurandum ex abundanti sine necessitate, ut ita sensim inducat in perjurium.

Si ponatur in neutro, per eam intelligitur vitium, tum proprium levitatis et irreverentiae erga sanctum Dei nomen, tum alienum incredulitatis et diffidentiae, adeoque cogens ad jurandum.

Dices 2. Si juramentum sit actus Religionis, saepissime jurare bonum est, sicut orare; falsum consequens; ergo.

Resp. nego sequel. maj. Ratio est quia juramentum non est de genere eorum quae per se bona et appetibilia sunt, ut jejunium et eleemosyna, sed quasi per accidens, posita necessitate, ut medicina, nam est medicamentum incredulitatis; oratio autem et eleemosina sunt per se bona et appetibilia.

Quaeres 6. *Quot requirantur conditiones ut juramentum sit licitum?*

Resp. Requiruntur 3. ex *Jer.* 4. dicente: *et jurabis: vivit Dominus, in veritate, et in judicio, et in justitia.*

Ad veritatem: Requiritur ut jurans non levi conjectura, sed prudenter judicet verum esse quod jurat, licet forsan sit falsum.

Hinc si veritas desit, vel putetur deesse, vel dubia sit juranti,

est perjurium et semper peccatum mortale etiam in re levi asserta vel promissa; quia perjurium importat contemptum Dei in hoc quod invocetur in testem falsitatis; unde Innocentius XI. hanc propos. damnavit: *vocare Deum in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem.*

Item perjurium est jurare cum restrictione mentali, aut aequivocatione, prout definierunt Innocentius XI. et Clerus Gallicanus(*a*).

Ad justitiam, Requiritur ut juramentum non fiat de re illicita, ita ut mortaliter peccaret qui Deum assumeret in testem alicujus peccati etiam venialis, vel committendi, vel jam commissi: invocare enim Deum in testem offensionis Dei est tanta irreverentia ut vix major possit concipi.

Ad judicium, Requiritur ne juretur temere, id est sine magna utilitate, vel necessitate; defectus tamen judicii est tantum peccatum veniale, modo absit scandalum et pejerandi periculum quod vix deesse potest in jurandi consuetudine, ut constat ex cap. 26. de jurejur. *ex frequenti et incauta juratione perjurium saepe contingit.*

Hinc qui versantur in consuetudine jurandi temere et sine necessitate, non sunt absolvendi quin prius emendaverint suam pravam consuetudinem.

Quaeres 7. Quandonam non obligat juramentum promissorium?

Resp. Non obligat in sex casibus sequentibus.

1. Cum est de re illicita, nemo enim potest obligari ad peccandum, et *juramentum non est vinculum iniquitatis* (*b*).

2. Cum est de re impossibili, quia ex regula juris *impossibilium nulla est obligatio*. Ut supra diximus de voto.

3. Cum est de re indifferenti, id est quae neque ex se, neque ex fine aut circumstantiis ad Dei obsequium aut hominis utilitatem conducit.

4. Cum est de re cujus oppositum est melius, non obligat, nisi forte sit factum in favorem alterius, quia quando juramentum non est in favorem alterius, solum potest obligare per modum voti, cum solum Deum respiciat; atqui votum de re cujus oppositum est melius, non obligat; ergo.

Dixi: *Nisi sit factum in favorem alterius:* quia in promissione facta homini spectatur quod gratius est homini, non quod in se melius est.

5. Cum est factum per errorem et dolum circa rei promissae substantiam, vel circa causam finalem et motivam, quia deest verus consensus, et jurans censetur jurare sub conditione: *si res ita est*: vide dicenda de contractibus.

(*a*) *Ann.* 1700. (*b*) *Cap.* 18. *de jurejur.*

6. Cum materia jurata facta est illicita vel impossibilis, vel notabiliter mutata, ut qui juravit ducere puellam quae postea fornicatur (a); item qui juravit punire filium, qui corrigi paratus veniam petit.

Dices: Praeter illos sex casus in quibus non obligat juramentum promissorium; admittendus est 7. scilicet cum juramentum vi vel metu est extortum.

Resp. nego ant. Quia licet illud juramentum sit secundum quid involuntarium, est tamen simpliciter voluntarium, unde naturaliter obligat.

Inst. Votum ex metu gravi emissum, est irritum; ergo et juramentum.

Resp. Neg. conseq. Disparitas est, quod canones irrita reddant vota ex metu facta, non item juramenta. imo ea servanda docent(b).

Quaeres 8. *An quis ex juramento ficto et doloso obligetur?*

Nota: Duobus modis fieri potest ut quis ficte juret; 1. Cum exterius jurat sine animo jurandi. 2. Cum jurat animo quidem jurandi, non tamen animo se obligandi.

Resp. 1. Qui jurat exterius absque animo jurandi, non obligatur ex vi juramenti, quia revera non jurat, sed fingit se jurare, sicut qui externus verba contractus matrimonii pronuntiat absque animo contrahendi, non obligatur contractu matrimonii. Qui tamen sic jurat in re gravi, peccat mortaliter, nam est gravis abusus nominis Dei contrarius fini juramenti rebus humanis tam necessario; si enim homines scirent posse ficte jurari sine peccato mortali, nihil aestimarent juramentum.

Resp. 2. Qui jurant intentione seria jurandi, sed sine animo se obligandi, obligatur vi juramenti; *Ratio* est, quia obligatio est omnino inseparabilis a juramento promissorio, nec est in potestate hominis ut sit verum juramentum, et ex eo non nascatur obligatio; ergo. Unde damnata est haec prop. a Clero Gallicano anno 1700. *Qui jurat cum intentione non se obligandi, non obligatur ex vi juramenti.*

Resolves: Qui jurat sine animo se obligandi, est perjurus, quia suo juramento deest veritas praesens, nempe animus implendi; jurat enim se facturum, quod non intendit facere.

Quaeres 9. *Quomodo tollitur juramenti promissorii obligatio?*

Resp. Tollitur 1. *Per remissionem* illius in cujus favorem juramentum fuit praestitum; quia substrahit materiam juramenti. 2. Per irritationem. 3. Per commutationem. 4. Per dispensationem; quae omnia patent ex dictis de voto, juramentum enim eodem mo-

---

(a) *Cap. Quemadmodum de jurejur.*

(b) *Cap. ad Audientiam. De eis quae vi et metu, Cap. Debitores de jurejur. Cap. Si vero. Eodem tit.*

do et ab iisdem irritatur, commutatur, et in eo dispensatur, cum hac sola exceptione quod non possit dispensari in juramento praestito in favorem alicujus et ab eo acceptato, nisi bonum commune id exigat, vel nisi promissarius per injuriam, nempe per vim vel metum gravem extorserit illud juramentum.

Quaeres 10. *An licet exigere juramentum ab eò qui praevidetur pejeraturus?*

Resp. Non licet personae privatae, ut recte probant Div. August. (*a*) et D. Thom. (*b*); ratio est, quia nemo privatus habet jus exigendi juramentum, nisi quatenus utilitatem aut commodum ex tali juramento sperare potest; atqui privatus nullam utilitatem sperare potest a perjurio, utpote contra ipsum exigentem praestando; ergo, etc.

Dixi: *Personae privatae*: id enim licet Judici ad instantiam partis, quia id exigit ordo juris et officium Judicis qui debet procedere non secundum scientiam privatam, sed secundum publicam, ad quam requiritur ut adhibeantur ea quibus solet elici veritas, quale est juramentum, alioquin videbitur praevaricari.

Dices: Licet interdum privato exigere juramentum ab eo qui praevidetur juraturus per falsos Deos, ut docet D. Aug. (*c*) ergo a pari, etc.

Resp. nego conseq. Disparitas est, quod, juramentum quamvis per falsos Deos, valeat ex parte jurantis ad faciendam fidem et firmandum contractum, ac proinde est medium utile ad avertendum grave damnum petentis; licet autem ex gravi necessitate ab alio petere id quod potest licite praestare, quamvis praevideatur pejeraturus; econtra perjurium praevisum non potest prodesse privato, adeoque non est justa causa illud non impediendi.

CAPUT III.

DE VITIIS RELIGIONI OPPOSITIS.

Nota. **Peccata Religioni opposita alia sunt *per excessum*, non quod Deus nimium coli possit, sed quod falsus Deus, vel etiam Deus verus indebito modo colatur, et haec comprehenduntur nomine *superstitionis.* Alia sunt opposita *per defectum*, quae nomine *irreligiositatis* exprimuntur.**

ARTICULUS I.

De Superstitione et ejus speciebus.

Superstitio, est cultus vitiosus veri, vel falsi numinis; unde duplex est generatim superstitio, nempe

Superstitio veri numinis, quae est *veri numinis cultus indebitus*,

(*a*) *Serm.* 28 *de verbis Apostoli* (*b*) 2. 2. *quaest.* 98. *art.* 4.
(*c*) *Cap. movet*, 22. *quaest.* 1.

Superstitio falsi numinis, *est cultus Dei non veri*, v. g. Jovis, Dianae, Solis, etc. hic agendum de speciebus utriusque.

§. I. *De Speciebus Superstitionis falsi numinis.*

Nota. Species superstitionis falsi numinis sunt 5. scilicet, idololatria, divinatio, vana observantia, magia, et maleficium.

Quaeres 1. *Quid est idololatria?*

Resp. Est cultus divinus creaturae exhibitus: duplex est, scilicet *interna* seu formalis; et *externa* seu materialis.

Idololatria *interna* seu formalis, est ea qua quis divinum cultum creaturae defert, ex eo quod putet eam esse Deum.

Idololatria *materialis*, est ea qua quis sine existimatione divinitatis, et interiori submissione, creaturae divinum cultum defert: talem cultum exhibet qui simulate ex gravi metu idolum exterius colit.

Utraque est gravissimum Laesae Majestatis Divinae peccatum, continet enim gravem injuriam in Deum, deferendo creaturae honorem sive internum, sive externum soli Deo debitum.

Quaeres 2. *Quid sit Divinatio?*

Respond. Est occultorum inquisitio ope daemonis ad hoc invocati.

Dicitur 1. *Occultorum:* Id est quae ab homine propria industria cognosci non possunt: talia sunt futura contingentia.

Dicitur 2. *Ope daemonis ad hoc invocati:* vel *expresse* daemonem videlicet disertis verbis rogando, aut aliquid usurpando expressa intentione ut daemon cooperetur; vel *tacite* utendo scilicet mediis nullam vim ad occultorum notitiam habentibus naturaliter, neque ex instituto divino aut Ecclesiastico v. gr. cum quis cupit furem cognoscere invertendo cribrum; talis enim cognitio non potest expectari nisi a daemone.

Quaeres 3. *Quot sunt Species divinationis?*

Resp. Generatim sunt tres, scilicet Necromantia, Astrologia judiciaria, et Sortilegium.

Necromantia, est responsio daemonis immediate invocati. Si haec responsio fiat per Idolum, vocatur *oraculum*; si per vates, *vaticinium*; si per signa apparentia in visceribus animalium daemoni immolatorum, vocatur *auspicium*; si per vocem ex umbilico, aut pudendis vatum, dicitur *Pythonismus*; si per somnum, *somnium*; si per manes, id est mortuos in speciem resuscitatos, vocatur proprie *Necromantia*; si per inspecta manus delineamenta, dicitur *Chiromantia*; si per observationem garritus avium, *Augurium*; si per signum effectum in terra, est *Geomantia*; in aqua, est *Hydromantia*; in igne *Pyromantia*; in aere, est *Æromantia*.

Astrologia Judiciaria, est *astrorum consideratio, indeque sumpta praedictio futurorum contingentium*, dependentium a causa

libera indeterminata, qualia praesumunt praedicere observatores horoscopi; haec damnatur tum a Scriptura Sacra (*a*), tum ab utroque jure Canonico (*b*), et Civili (*c*).

Dixi; *Judiciaria:* Ut distinguatur ab Astrologia naturali, qua ex syderum concursu praedicuntur eclipses, pluviae, etc. quae cum illis naturalem habent connexionem.

Sortilegium, est divinatio per sortes; qui eo utuntur vocantur Sortiarii.

Nota: Sortes sunt triplicis generis; nempe *sors divisoria*, quae est actio eo fine facta, ut illius eventu spectato, innotescat quid alicui competere debeat. *Consultoria*, ut innotescat quid hic et nunc agere oporteat. *Divinatoria*, ut innotescat quid futurum sit.

Sors *divisoria*, est licita, si eventus expectetur a solo casu.

Sors *Consultoria*, est illicita, nisi ad illam Deus impellat, ut in electione sancti Mathiae (*d*); ratio est quia continet tentationem Dei, imo est superstitio, si cognitio a daemone expectetur, quare sub anathemate prohibetur in jure (*e*).

Sors *Divinatoria*, est vera superstitio: nam cum sit medium improportionatum huic effectui, in ea intervenire tacitam daemonis invocationem, necesse est.

Quaeres 4. Quale sit peccatum divinatio?

Resp. 1. Necromantia est peccatum mortale gravissimum; tum quia continet expressam societatem cum daemone; tum quia diabolo tribuitur cognitio futurorum liberorum quae solius Dei est, Isaiae 41. *annuntiate quae ventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos.*

Respond. 2. Astrologia judiciaria et sortilegium, in quibus tacite tantummodo daemones invocantur, sunt peccata mortalia ex genere suo propter tacitum commercium cum diabolo, quod est grave peccatum.

Dixi: *ex genere suo*: quia excusat quandoque a mortali, ignorantia et simplicitas.

Quaeres 5. Quid sit vana observantia et quotuplex?

Resp. ad 1. Vana observantia est superstitio qua ad effectum aliquem obtinendum adhibentur media vana, inutilia et improportionata.

Respond. 2. Tot sunt species vanae observantiae, quot sunt effectus qui per eam intenduntur; unde dividitur in *artem notoriam*; *observantiam futurorum eventuum*: *observantiam sacrorum*; *et observantiam sanitatum.*

1. *Ars notoria*, est superstitio qua ad scientiam repente acquirendam adhibentur media vana et inutilia, v. gr. certae preces, certa potio; etc.

(*a*) *Jerem.* 10. *et Isaiae* 47. *vers.* 13. (*b*) *Cap. sed et illud* 26. *q.* 2.
(*c*) *Cod. de Episcopali audientia.*
(*d*) *Act.* 1. *vers. ultim.* (*e*) *Cap. Sortes* 26. *q.* 5.

2. *Observantia eventuum*, est superstitio qua quis adversitatem vel prosperitatem conjicit ex fortuito eventu, et inde actiones suas dirigit; v. gr. si quis mane domo egrediens offendat pedem, et ideo domum revertatur timens aliquid infausti; si nolit assidere mensae in qua sunt 13. convivae, etc.

3. *Observantia sacrorum*, est superstitio qua ad obtinendos effectus extraordinarios adhibentur res sacrae quae hos effectus producendi nullam habent efficaciam naturalem, divinam, aut Ecclesiasticam; v. g. cum preces, verba sacra, aut reliquiae usurpantur cum certa persuasione aliquem effectum extraordinarium infallibiliter obtinendi, v. gr. non moriendi sine confessione, subito extinguendi incendium, etc.

Dixi: *cum certa persuasione*, etc. quia si proferantur verba Scripturae, aut gestentur reliquiae, vel recitentur quaedam preces quae nec falsum, nec vanum contineant, ad obtinendum aliquid a Deo si saluti nostrae expedire judicaverit, non tribuendo illis vim certam et absolute infallibilem, licitum atque pium est, et a sanctis observatum.

4. *Observantia sanitatum*, est superstitio qua ad sanandos morbos adhibentur media vana et inutilia; v. gr. nomina ignota, certae figurae, caeremoniae inanes, remedia naturalia quidem, sed quibus aliqua vana adjunguntur tamquam necessaria, v. gr. herbae collectae in vigilia sancti Joannis Baptistae, etc.

Quaeres 6. *Quale sit peccatum vana observantia?*

Resp. Est peccatum mortale ex genere suo, quia in ea daemon invocatur saltem tacite et implicite (*a*) subinde tamen sit veniale ob ignorantiam, simplicitatem, et bonam fidem.

Quaeres 7. *Utrum aliquae observantiae in variis peregrinationibus observari solitae, sint ab omni superstitione immunes?* . . . v. gr. in peregrinatione ad sanctum Hubertum in qua peregrinis prohibentur respicere specula, a certis cibis abstinere, etc. ad sanctum Joannem circa cujus templum jumenta aliquoties circumducuntur.

Resp. Talia non esse statim superstitionis damnanda, cum ea tacite approbet Ecclesia, dum eadem observari novit, et non contradicit; possunt enim habere ex intentione Ecclesiae sacram quamdam significationem, ac simul aliquando cum effectu naturalem connexionem, v. gr. quod Rabidi a certo cibo abstineant, quod non aspiciant specula; ne imaginatio eorum sortius moveatur.

Fatendum tamen in similibus caeremoniis multa ex vanitate vulgi subrepsisse quae vanam observantiam sapiunt, et saepe ab Ecclesia ignorantur: unde Pastores et Confessarii singulariter ad hoc vitium invigilare debent, cum communi populo sit satis frequens et familiare, ut experientia docet.

(*a*) *Deut.* 18. *v.* 10. *et cap.* 2. *de sortilegiis.*

Quaeres 8. *Quid sit Magia et quale peccatum?*

Resp. ad 1. Magia superstitiosa est *ratio operandi mira ope daemonis*.

Dicitur 1. *Mira*: id est opera extraordinaria parientia admirationem, ut distinguantur a miraculis, quae daemon facere non potest, sed solus Deus.

Dicitur 2. *Ope daemonis*; ad hoc expresse vel implicite invocati, scilicet per signa ab eo instituta quae per se nullam habere possunt efficaciam ad effectum producendum: ut sunt verba exotica, characteres, sigilla, specula, unctiones, et caetera quae adhibentur praeter Ecclesiae morem; per hoc Magia superstitiosa distinguitur a Magia naturali quae mira operatur per causas naturales occultas, absque ope daemonis, et quae per se licita est, licet periculosa ob facilem lapsum in superstitiones.

Resp. ad 2. Magia est grave peccatum mortale ex genere suo; eodem modo quo vana observantia.

Quaeres 9. *Quid sit maleficium, et quotuplex?*

Resp. ad 1. Est *ratio nocendi aliis ope daemonis*: unde continet triplicem malitiam mortalem, nempe contra Religionem, Charitatem et Justitiam, ideo malefici tenentur ad reparationem omnium damnorum illatorum.

Resp. ad 2. Duplex est maleficium, scilicet *veneficium*, quo alicui in propria persona, vel animalibus damnum infertur, morbis nempe, doloribus, morte, et *amatorium* seu *philtrum*, quo homines flectuntur vel ad odium, vel ad amorem carnalem, quod philtrum libertatem non adimit, unde qui eo inflecti in rem veneream consentiunt, vere peccant mortaliter.

Porro maleficium tolli potest 1. Remediis naturalibus a medicina petitis. 2. Remediis supernaturalibus exorcismorum Ecclesiae, orationum, poenitentiae, etc. 3. Destructione et combustione signorum, annulorum, ligaturarum ad quorum praesentiam daemon nocumentum infert, quia honestum est destruere opera diaboli, et illis opponi. 4. Non licet tamen illud tollere per aliud maleficium vel superstitionem, cum sit intrinsece malum invocare daemonem. Imo si probabile foret maleficium a malefico absque nova magia dissolvi non posse, peccaret mortaliter qui eum, quamvis paratum, ad hoc induceret; quia ex Apost. *Non sunt facienda mala ut eveniant bona.*

§. II. *De speciebus superstitionis veri numinis.*

Nota: Superstitio veri numinis consistit in cultu indebito, Deo vero exhibito, et duplex est, scilicet cultus falsus, et cultus superfluus.

Cultus falsus, est veri Dei cultus continens aliquid falsi, *vel in se*, v. g. falsorum miraculorum adinventio, falsarum reliquiarum expositio, etc. *vel in sua significatione*, v. gr. moderna usurpatio

Judaicarum caeremoniarum significantium Messiam venturum. Haec superstitionis species est semper ex se mortalis, nec admittit parvitatem materiae; quia gravem injuriam Deo infert, cujus cultus sola veritate niti debet.

Cultus superfluus, est veri Dei cultus ab illius instituto alienus; quia nempe est cumulatus per res, vel circumstantias indebitas, ab Ecclesiae doctrina moreque alienas, et inutiles ad Dei honorem, mentisque devotionem, v. g. adoratio, vel oratio facta cum superfluis circumstantiis temporis, loci, numeri. situs, etc. hic cultus superfluus est solum venialis, sepositis prohibitione, scandalo et contemptu caeremoniarum Ecclesiae, quia et materia levis est, et irreverentia non censetur gravis ob simplicitatem.

ARTICULUS II.

De Irreligiositate.

Nota: Irreligiositas, quae est *peccatum quo Deus in se, vel in rebus, aut personis sacris inhonoratur*, quintuplex est, nempe tentatio Dei, sacrilegium, blasphemia, perjurium, et simonia.

De perjurio et simonia alibi commodius egimus; restat de aliis agendum, totuplici Paragrapho.

§. *De tentatione Dei.*

Quaeres 1. *Quid est tentatio Dei?*

Resp. Est dictum vel factum ad capiendum de Deo experimentum per extraordinarium effectum ab eo temere expectatum.

Dicitur 1. *Dictum vel factum*: sub quo comprehenditur etiam omissio dicti vel facti.

Dicitur 2. *Ad capiendum*, etc. vel *expresse*, v. g. si quis petat miraculum ut innotescat Dei potentia; vel *implicite*, v. g. si quis aegrotus spretis omnibus remediis a solo Deo sanitatem expectaret. Ad hanc reducuntur *purgationes vulgares* innocentiae per aquam ferventem, ferrum candens quae damnantur in Jure (*a*).

Dicitur 2. *Extraordinarium*: id est miraculosum.

Dicitur 3. *Temere Expectatum*: id est sine justa et rationabili causa; aliud est si justa causa adsit; v. g. si jussu Dei tale experimentum capiatur, ut praecepit Achaz (*b*); vel si necessitas urgeret, nec aliud suppeteret medium, prout fecerunt discipuli Christi qui cum omni humilitate petierunt miracula ad confirmandam doctrinam quam praedicabant (*c*).

Quaeres 2. *Quale peccatum sit tentatio Dei?*

Resp. Est peccatum mortale ex genere suo; sive fiat expresse, sive fiat implicite, quia gravem audaciam, gravemque erga Deum

---

(*a*) *Cap. ultim. de purgat. vulgari.* (*b*) *Isaiae 7. vers.* 10.
(*c*) *Act.* 4. *v.* 30.

importat irreverentiam, quatenus illi reverentiae et humilitati Christianae adversatur petitio auxilii extraordinarii absque necessitate.

Dixi: *ex genere suo*: nam potest esse veniale in eo qui non advertit actionem suam pertinere ad tentationem Dei, vel quia res non est valde extraordinaria, vel quia periculum est parvum.

§. II. *De Sacrilegio*.

Quaeres 1. *Quid sit Sacrilegium?*

Resp. Est violatio rei sacrae.

Dicitur 1. *Violatio*: id est injuriosa tractatio, profanatio.

Dicitur 2. *Rei sacrae*: id est divino cultui principaliter dedicatae.

Quaeres 2. *Quotuplex sit Sacrilegium?*

Resp. Triplex, personale, reale et locale.

Sacrilegium *personale*, est violatio personae sacrae, v. g. percussio Clerici vel Monachi; provocatio Clerici ad tribunal saeculare; peccatum luxuriae a persona sacra, vel cum persona sacra commissum.

Sacrilegium *locale*, est violatio loci sacri; v. gr. effractio et incendium Ecclesiae; eversio altaris; injuriosa sanguinis, aut voluntaria seminis in Ecclesia effusio; furtum rei sacrae, ac furtum rei profanae in loco sacro quamvis ibi non depositae ut crumenae occulta abscissio (*a*).

Sacrilegium *reale*, est violatio rei sacrae distinctae a persona et loco, v. g. indigna administratio vel susceptio Sacramentorum; profanatio reliquiarum, imaginum, vasorum et ornamentorum Sacrorum; defraudatio jurium et bonorum temporalium Ecclesiae; suppressio legatorum piorum, etc.

Quaeres 3. *Quale peccatum est Sacrilegium?*

Resp. Est peccatum mortale ex genere suo, tantoque gravius quanto res quae violatur, est sanctior et sacratior; potest tamen esse veniale ob levitatem materiae, v. gr. furtum unius assis in Ecclesia, vel parva confabulatio.

Porro cum Sacrilegium novam speciem peccati constituat, debet semper exprimi in confessione; imo quia omnia Sacrilegia non sunt ejusdem speciei infimae, nec gravitatis, ut recte probat D. Thom. (*b*) debet quoque exprimi in qua re fuerint commissa.

§. III. *De Blasphemia*.

Quaeres 1. *Quid est Blasphemia?*

Respond. Est contumeliosa in Deum locutio.

Dicitur 1. *Contumeliosa*: id est personae praesentis maledictio.

Dicitur 2. *In Deum*: sive *immediate*, sive *mediate*, quando scilicet contumelia dirigitur ad Sanctos vel res Sacras quatenus Deus

(*a*) *Cap. Quisquis*, 17. *q.* 4. (*b*) 2. 2. *q.* 99. *art.* 3.

in illis relucet, unde redundat in Deum, et est vera blasphemia contra latriam.

Dicitur 3. *Locutio;* vel externa et est Blasphemia oris: vel interna et est Blasphemia cordis, cujus fuit reus *insipiens* qui Psalmo 12. *dixit in corde suo*; *non est Deus.* Unde signa contra Deum, ut sunt in caelum spuere, infrendere dentibus, non sunt blasphemiae stricte, sed late; licet sint gravissimae.

Quaeres 2. Quotuplex est Blasphemia?

Resp. Quadruplex, nempe haereticalis, imprecativa, juratoria, et dehonestativa.

Haereticalis, est contumeliosa de Deo affirmatio, vel negatio: v. g. tribuendo Deo quod ei non competit, injustitiam nempe, crudelitatem, etc. vel auferendo Deo quod ei competit, v. g. providentiam, omniscientiam, etc. vel tribuendo creaturae quod Dei proprium est, ut si dicatur daemon aliquid creasse, vel mundum regere, etc.

Imprecativa, est ea qua quis Deo malum imprecatur: verb. gr. *pereat Deus; maledictus Deus*: *utinam Deus non esset.* Ejusmodi blasphemia est desperatorum et damnatorum.

Juratoria, est ea qua quis jurando blasphemat, v. g *Hoc ita verum est, ac verum est Deum existere*; *Christum esse Deum, etc.*

Dehonestativa, est indecens nominatio membrorum Christi; v. g. capitis, ventris, sanguinis, quin et mortis Dei.

Nota: Si blasphemia procedat ex infirmitate potius quam ex malitia, vocatur *blasphemia in patrem*; si ex ignorantia, vocatur *blasphemia in filium*; si ex malitia, dicitur *blasphemia in Spiritum Sanctum.*

Quaeres 3. Quale peccatum sit Blasphemia?

Respond. Omnis Blasphemia ex propria malitia est omnium peccatorum mortalium gravissimum, nec admittit levitatem materiae; quia quaelibet Dei contumelia aut maledictio est gravissima injuria contra honorem strictissimo jure Dei debitum; ergo ait Div. Hieronym. (a) *nihil horribilius Blasphemia quae ponit in excelsum os suum.* Unde ob solam actus imperfectionem potest excusari a mortali..

Dixi 1. *Omnis Blasphemia*, sive sit *formalis*, qua quis expresse intendit Deum inhonorare, sive sit tantum *virtualis* qua quis ex ira erga hominem, vel etiam ex joco profert verba blasphemiae absque pravo motu in Deum, quia gravis semper est inhonoratio Dei, blasphemare ad iram, vel jocum exprimendum, formalis tamen est gravior virtuali.

Dixi 2. *Ex propria malitia*; quia ultra propriam malitiam potest habere aliam distinctam ex motivo a quo procedit, et cujus affectu imperatur; sic,

(a) *Lib. 7. in Isaiam, cap. 18.*

1. Blasphemia *haereticalis* habet duplicem malitiam mortalem, nempe contra Fidem et Religionem.

2. Blasphemiae imprecativa continet odium Dei formale; unde cum illae novae malitiae adjunctae, sint diversae speciei, necessario sunt exponendae in confessione; imo omnes debent exponi, quia intra eandem speciem aliae aliis sunt longe graviores; sic gravior est Blasphemia contra Beatam Virginem, quam contra alios Sanctos, quia est contumelia non solum contra latriam qua parte redundat in Deum, sed etiam contra hiperduliam qua parte violatur honor debitus Beatae Virgini.

Quaeres ultimo, an appellatio nominis Dei, vel Jesu, non contumeliosa, sed per modum loquendi; v. g. o Jesu! bone Deus! *sit Blasphemia?*

Resp. Non est Blasphemia, sed vana usurpatio sancti et terribilis nominis Dei et culpa venialis contra religionem; propter irreverentiam qua se reos constituunt qui tantum nomen frustra intexunt in confabulationibus suis, tamquam aliquid commune et profanum; unde prohibetur Eccl. 23. *nominatio Dei non sit assidua in ore tuo, et nominibus Sanctorum non admiscearis*, quoniam non *eris immunis ab eis*, id est a peccato irreverentiae contra eos.

TRACTATUS QUARTUS

DE VIRTUTIBUS

CARDINALIBUS

Nota. CUM sint quatuor virtutes Cardinales, nimirum *Prudentia, Fortitudo, Temperantia* et *Justitia*, de ipsis agemus quatuor Dissertationibus.

DISSERTATIO I.

De Prudentia.

Quaeres 1. *Quid sit Prudentia?*

Resp. Est *virtus moralis, qua dignoscitur quid in quolibet negotio agendum sit, vel fugiendum.*

Dicitur 1. *Virtus*: nempe directrix aliarum virtutum et morum.

Dicitur 2. *qua dignoscitur*, quia ejus subjectum est intellectus.

Dicitur 3. *Quid in quolibet negotio*, etc. per quod differt a virtutibus intellectualibus, quae non circa actiones particulares, sicut

prudentia, sed circa actiones humanas in communi versantur, ut sapientia, scientia.

Quaeres 2. *Quid sit objectum prudentiae?*

Resp. 1. Objectum *materiale* prudentiae, sunt actiones humanae particulares, de quibus judicat an honestae sint, an turpes; ex quo judicio voluntatem inclinat ad eas amplectendas aut fugiendas.

Resp. 2. Objectum *formale* prudentiae, est conformitas actionum humanarum cum veritate hic et nunc practica; prudentia siquidem, cum sit judicium, ad intellectum spectat, cujus objectum sola veritas esse potest.

Dices; Prudentia est virtus moralis; ergo objectum est bonitas, non vero veritas.

Resp. dist. ant. Est virtus moralis *directive*, qualenus nimirum judicat de agendis, aut non agendis, *conc. elicitive*, *nego*. Ratio est, quia de se nec bonum amat, nec malum fugit, sicut caeterae virtutes morales.

Quaeres 3. *An necessaria sit prudentia?*

Resp. Adeo prudentiam esse necessariam, ut absque ea nulla sit virtus, cum in omnes alias generalem influxum habeat.

Prob. Quia nulla potest esse virtus absque ordine, nec ullus ordo absque prudentia cujus est expendere et eligere media apta et in qualibet circumstantia convenientia ad finem honestum consequendum.

Quaeres 4. *Quot sunt officia seu actus prudentiae?*

Resp. Sunt tria, nimirum *bene consultare* de honestate vel inhonestate rerum agendarum; *bene judicare* de mediis pro loco et tempore adhibendis, et *bene imperare* executionem.

Quaeres 5. *Quot sunt partes prudentiae?*

Nota; Ante responsionem. Unicuique virtuti assignari partes integrales, subjectivas et potentiales.

Partes integrales, sunt eae quae licet ad essentiam virtutis necessarie non sint, ad ejus tamen perfectionem ita conducunt, ut iis sublatis, perfectius non sit virtutis actus.

Partes subjectivae, sunt variae species ejusdem virtutis.

Partes potentiales, sunt quaedam aliae virtutes quae licet totam virtutis principalis rationem et potentiam non participent, ad eam tamen accedere videntur. Itaque,

Respondeo 1. *Partes integrales* prudentiae sunt octo, nimirum memoria, intelligentia, providentia, etc.

Memoria, est recordatio praeteritorum, per quae negotia felicem vel infelicem exitum habuerunt.

Intelligentia, est notitia praesentium, (id est plena status rei agendae cognitio) et principiorum moralium.

Providentia, est consideratio eventuum futurorum, qui ex suscepto opere sequi possent.

Solertia, est subita et expedita inventio medii convenientis.

Docilitas, est affectus ad consilia aliorum suscipienda.

Ratio, est promptitudo unum ex alio colligendi.

Circumspectio, est attenta consideratio circumstantiarum actionis humanae, ne aliqua requisita desint.

Cautio, est cura vitandi impedimenta consecutioni finis adversantia.

Resp. 2. Prudentia dividitur in *personalem* et *gubernatricem*.

Personalis, est quae solum bonum operantis attendit.

Gubernatrix, est quae bonum communitatis seu perfectae seu imperfectae attendit; unde subdividitur in *oeconomicam* qua Pater aut Superior propriam familiam bene regit; et *politicam*, qua per legum custodiam communitas ad finem suum perducitur.

Resp. 3. Tres sunt partes *potentiales* prudentiae, scilicet eubulia, synesis et gnome.

Eubulia, est habitus quo quis rectum et bonum consilium in rebus perplexis et ambiguis invenit.

Synesis, est habitus bene judicandi de iis quae fiunt secundum communes regulas.

Gnome, est habitus recte judicandi ex principiis quibusdam altioribus, contra tenorem verborum Legis.

Quaer. 6. *Quaenam sunt vitia opposita prudentiae?*

Respond. 1. Prudentiae *per defectum* opponuntur sequentia.

Praecipitatio, est aggressio operis sine debita deliberatione de mediis.

Inconsideratio, est judicium de mediis ante illorum examen.

Inconstantia, est sententiae mutatio ob nullam vel levem causam.

Negligentia, est omissio diligentiae requisitae ad urgendam executionem rei deliberatae; si versetur circa gravem obligationem, est mortalis.

Resp. 2. Per excessum opponuntur prudentiae.

Prudentia carnis, est diligens excogitatio mediorum ad implendos instinctus naturae corruptae: est mortale in re gravi, Rom. 8. *prudentia carnis mors est.*

Astutia, est notitia et usus pravorum mediorum ad finem intentum assequendum. Astutiae executio, si fiat verbis, vocatur *dolus*; si factis, *fraus* nuncupatur, ut cum mensura minor est justo.

Sollicitudo temporalium: est nimia occupatio animi in acquirendis et conservandis temporalibus.

Est mortale quando quis violat, aut violare paratus est grave aliquod praeceptum; alioquin est venialis, licet saluti plurimum noxia.

Sollicitudo futurorum, est inordinata anxietas ne vitae necessaria in posterum nobis desint. Haec anxietas importat diffidentiam in Dei providentiam.

DISSERTATIO II.

De Fortitudine.

Fortitudo dupliciter sumitur, *late* et *stricte.*

Fortitudo late, est animi firmitas in bono honesto arduo.

Fortitudo stricte, est virtus cardinalis inclinans voluntatem hominis ad pericula mortis tempore et loco debito aggredienda, et ad labores perferendos pro consecutione boni necessarios.

Dicitur 1. *Voluntatem hominis*; quia subjectum immediatum fortitudinis est voluntas prout est appetitus sensitivus irrascibilis.

Dicitur 2. *Ad pericula aggredienda et ad labores*, etc. quia sunt duo actus et officia fortitudinis, nempe *ardui aggressio*, et *incommodi perpessio*. Hinc colliges objectum materiale fortitudinis esse *pericula et labores*; *formale* vero esse ipsam hanc honestatem, quae in eo consistit, ut homo circa labores et terribilia moderate se gerat, neque timori nimium cedendo, neque ultra modum se dando audaciae.

Quaeres 1. *An martyrium fit actus fortitudinis*?

Resp. affirm. Liquet haec veritas ex ipsa definitione fortitudinis.

Dices 1. Innocentes pro Christo ab Herode occisi, sunt vere Martyres; atqui tamen non fuerunt capaces actus fortitudinis; ergo martyrium non est actus fortitudinis.

Resp. Sunt Martyres *materialiter*, *conc.* quia quod in aliis meretur, propria voluntas auxilio Dei adjuta, hoc illi per gratiam Dei adepti sunt; *formaliter*, *nego*. Quia non fuerunt capaces voluntariae acceptionis mortis. quo solo sensu martyrium est actus fortitudinis.

Dices 2: Martyrium est actus charitatis, ergo non est actus fortitudinis.

Resp. nego conseq. Est enim actus *imperatus* a charitate, et *elicitus* a fortitudine.

Quaer. 2. *Quaenam sunt vitia fortitudini opposita?*

Resp. Fortitudini opponitur per excessum *temeritas*, per defectum vero *ignavia.*

Temeritas, est vitium quo quis periculis contra rectae rationis dictamen se committit: scilicet, quando, ubi et quomodo non oportet.

Ignavia, est vitium, quo quis ab iis deterretur periculis quibus sese tempore et loco exponere potest et debet; utraque saepius est peccatum mortale.

Quaeres 3. *Quaenam sunt virtutes fortitudini adjunctae*?

Resp. sunt 4. Nimirum, magnanimitas, magnificentia, patientia, et perseverantia.

1. *Magnanimitas*, est virtus inclinans ad actus heroicos in omni genere virtutum.

Magnanimitati opponuntur per excessum *praesumptio*, *ambitio*, *vana gloria*. Per defectum vero *pusillanimitas*.

Praesumptio, est propriarum virium nimia aestimatio in aggrediendis iis quae superant eas.

Ambitio, est inordinatus appetitus honoris.

Vana gloria, est inordinatus appetitus famae, laudis et gloriae.

Pusillanimitas, est vitium quo quis ex animi parvitate recusat tendere in id quod est suae potentiae proportionatum.

2. *Magnificentia*, est virtus inclinans ad magna opera magnis sumptibus efficienda juxta praescriptum rectae rationis. Ei opponitur per excessum *profusio*, per defectum *parvificentia*.

Profusio, est excessiva erogatio divitiarum.

Parvificentia, est vitium quo quis minus vult expendere quam operis dignitas requirat.

3. *Patientia*, est virtus firmans animum in tolerantia afflictionum. Ei opponitur per excessum *insensibilitas* ; et per defectum *impatientia*.

Insensibilitas, est vitium quo quis ob animi stuporem nec propriis, nec alienis malis movetur.

Impatientia, est vitium quo quis plus justo de malis dolet, utrumque hoc peccatum potest esse mortale, aliquando tamen est tantum veniale.

4. *Perseverantia*, est virtus qua homo non obstantibus quibuscumque malis in opere incepto firmiter perseverat. Ei opponitur per defectum *inconstantia*, per excessum *pertinacia*.

Inconstantia, est vitium quo quis sine justa causa a bono proposito desistit.

Pertinacia, est vitium dans animo inordinatam infirmitatem, scilicet, quando non oportet, vel plusquam oportet. Utraque est mortalis vel venialis prout gravis vel levis obligatio violatur.

DISSERTATIO III.

De Temperantia.

Quaeres 1. *Quid sit temperantia ?*

Resp. Est *virtus moralis quae, juxta rectae rationis dictamen*, moderatur affectum, usumque voluptatum gustus et tactus.

Ex hac definitione sequitur, objectum *materiale* temperantiae esse delectationes corporeas; formale vero, esse earumdem usum honestum.

Quaeres 2 *Quot sunt vitia temperantiae opposita ?*

Resp. Sunt duo, scilicet insensibilitas per defectum et intemperantia per excessum.

Insensibilitas est vitium, quo quis omnes corporis delectationes etiam necessarias, refugit et aversatur. ∴ est peccatum veniale ex genere suo; esset tamen mortale, si quis per eam refugeret ad id quod graviter obligatur; v.g. si quis negaret debitum conjugi exigenti, vel nollet sumere cibum ad sustentationem vitae necessarium.

Intemperantia, est vitium, quo quis voluptates gustus ac venereorum immoderate appetit, rationisque ac divinae legis regulam in earum usu excedit ... est peccatum mortale ex genere suo, ut probatum est ex dictis de gula et luxuria.

Quaeres 3. Quot sint partes integrales temperantiae?

Resp. Sunt duae, scilicet verecundia, et honestas.

Verecundia, est horror turpitudinis intemperantiam consequentis; consistit in modestia habitus, motus, gestus, incessus, etc. . . . huic opponuntur *inverecundia* et *impudentia*; de quibus D. Ambr. (*a*) ait: *Inverecundum est, sensim ambulando, imitari histrionicos gestus ... cursim ambulare, nisi cum justa exigit necessitas ... partes corporis (quas natura mater verecundiae, tegere jubet) detegere aut spectare pudor est; si casu aperiantur, confoditur verecundia;* ergo est inverecundia *si studio, impudentia aestimatur.*

Honestas, est virtus inclinans ad cavenda quaecumque indecora in esculentis, poculentis, et venereis: *Quid est honestas*, inquit D. Ambrosius (*b*) *nisi quae turpitudinem quasi mortem fugiat?*

Quaeres 4. *Quot sint species temperantiae?*

Resp. Sunt quatuor, scilicet *abstinentia*, cui opponitur gula; *sobrietas*, cui opponitur ebrietas; *castitas* cui opponitur luxuria; *pudicitia*, cui opponitur impudicitia.

Abstinentia, est virtus, quae moderatur affectum usumque cibi.

Sobrietas, est virtus, quae moderatur affectum, usumque potus inebriare valentis.

Castitas, est virtus, quae cohibet, vel moderatur appetitum, et usum venereorum.

Pudicitia, est virtus, quae cohibet, vel moderatur oscula, tactus, amplexus, eorumque delectationem.

Quaeres 5. Quotuplex sit castitas?

Resp. Triplex, nimirum, *virginalis*, *conjugalis*, *et vidualis.*

Castitas virginalis, est voluntas constans et efficax abstinendi tota vita ab omni prorsus actione et delectatione venerea. Haec amittitur irrevocabiliter per solam voluntariam pollutionem, quoquo modo contingat.

Castitas conjugalis, est voluntas constans et efficax abstinendi ab omni actione et delectatione venerea cum non conjuge, et ea utendi cum conjuge semper juxta rectae rationis regulam.

Castitas Vidualis, est voluntas constans et efficax abstinendi in posterum ab omni actione et delectatione venerea, percepta in conjugio.

Quaeres 6. *Quaenam sint impedimenta castitatis, eorumque remedia?*

Resp. Tria Castitatis impedimenta recenset D. Th. *opusc.* 35. *de*

(*a*) *Lib. de Offic. cap.* 18. *et* 42. (*b*) *Ibidem.*

perfectione vitae spirit. cap. 9. desumpta ex parte corporis, animae, et exteriorum personarum, seu rerum.

I. Impedimentum ex parte corporis est ciborum affluentia, *et* deliciarum mollities, *quia*, inquit D. Thom. (sicut Apostolus dicit ad Galat. 5. *caro concupiscit adversus spiritum .... quanto autem caro magis fovetur per ciborum affluentiam, et deliciarum mollitiem, tanto hujusmodi concupiscentia magis crescit.* Unde Hieronym. dicit: *Venter mero aestuans, cito despumat in libidinem.* Et Prov. 21. *Luxuriosa res vinum.* Remedium adversus illud castitatis impedimentum, est corporis mortificatio, per jejunium, poenitentiam, etc.

II. Impedimentum ex parte animae est, *dum ea lascivis cogitationibus immoratur ... unde per cogitationem ... utinam maxime libido provocatur.* Et propter hoc Apost. (*a*) dicit: *Fugite, ne approximet, quia non aliter potest vinci.*

Contra hoc impedimentum, quatuor remedia affert D. Thom. « Primum et praecipuum est, inquit, ut mens circa contemplationem divinorum et orationem occupetur. Unde Apostolus Ephes. » 5. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed impleamini » Spiritu Sancto loquentes vobismetipsis in Psalmis, Hymnis et » Canticis spiritualibus*: (quod ad contemplationem pertinere vi» detur) *cantantes et psallentes in cordibus vestris*, quod ad ora» tionem pertinere videtur. Hinc etiam Dominus per Prophetam » dixit (*b*). *Laude mea infraenabo te, ne intereas.* Est enim quod» dam fraenum, animum ab interitu retrahens, laus divina.

» Secundum remedium est studium Scripturarum, secundum » illud Hieronymi ad Rusticum Monachum: *Ama Scripturarum » studia, et carnis vitia non amabis.* Unde Apostolus, cum dixis» set (*c*): *Exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in » charitate, in fide, in castitate*, statim addit, *dum venio, attende » lectioni.*

» Tertium remedium est, quibuscumque cogitationibus bonis ani» mum occupare. Unde Chysostom. super Matth. dicit, quod *ab» scissio membri ita non comprimit tentationes, et tranquillitatem » facit, ut bonae cogitationis fraenum.* Unde Apostol. Philipp. » 4. dicit: *de caetero, fratres, quaecumque sunt vera. quaecumque » pudica, quaecumque sancta, quaecumque bonae famae: si qua » virtus, si qua laus disciplinae, haec cogitate.*

» Quartum remedium est, ut homo, ab otio desistens, etiam in » carnalibus laboribus seipsum exerceat. Dicitur enim Eccl. 23. » *Multam malitiam docuit otiositas*; et specialiter etiam est carna» lium incentivum. Unde dicitur, Ezech. 16. *Haec fecit iniquitas » Sodomae sororis tuae superbia, saturitas panis, et abundantia,*

(*a*) 1. *Corinth.* 6. (*b*) *Isai.* 48. (*c*) *Timoth.* 4.

» *et otium ipsius.* Et Hieron. ad Rusticum scribens, dicit: *Facito*
» *aliquid operis, et semper Diabolus inveniat te occupatum.*

» III. Impedimentum, est aspectus et frequentia colloquia mulierum, et earum consortium. Unde dicitur *Eccl.*9. *Propter speciem mulieris multi perierunt : ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit:* Et postea subditur : *Colloquium ipsius quasi ignis exardescit.*

» Et ideo contra hoc est adhibendum remedium, quod ibidem dicitur vers. 3. *Ne despicias mulierem multivolam, ne forte incidas in laqueos illius; cum saltatrice ne assiduus esto, nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius.* Et *Eccl.* 42. dicitur omni homini: *Noli intendere in specie , et in medio mulierum noli commorari; de vestimentis enim procedit tinea, et a muliere iniquitas viri.*

Quaeres 7 *Quot sint virtutes temperantiae annexae?*

Resp. Sunt septem, *continentia* nimirum, *clementia*, *mansuetudo*, etc.

1. *Continentia* est virtus, quae cohibet motus , qui ad delectationes obscoenas sollicitant. Ex quo patet , quod sit imperfectior castitate: nam ut Chaeremon Abbas dicit apud Cassianum Collat. 12 cap. 10. *Non castitas, sed continentia dicitur, ubi adhuc ei aliqua resistit adversitas voluptatis. Quamobrem, donec pulsari nos carnis commotione sentimus, noverimus nos ad castitatis nondum pervenisse fastigia, sed adhuc sub infirmitate continentiae constitutos praeliis fatigari.*

2. *Clementia*, est virtus, quae vindictam coercet, ne ultra debitos fines exiliat. Hinc per clementiam superior inclinatur ad poenam mitigandam, quantum justitiae, et disciplinae bonum fert, ac ratio salutis fraternae, et aedificationis publicae patitur , quia nisi horum omnium ratio habeatur, non est clementia; sed vel *crudelitas*, quae ei opponitur per defectum, vel *mollities*, quae ei opponitur per excessum.

3. *Mansuetudo* est virtus, quae iram coercet , ne exurgat , nisi quando, quantum, et quomodo oportet.

Itaque mansuetudo non excludit iram moderatam, quando causa illius est justa, *qui sine causa irascitur reus erit*, ait Div. Chrysost. *qui vero cum causa, non reus erit* ... Quia tamen difficillimum est, passione illa uti cum debito moderamine , ideo mansuetus homo internam irae passionem non debet admittere, sed pro exigentia, se exterius gerere pro irato, debitam correptionem faciendo, debitamque poenam infligendo , juxta illud Div. Augustini Ep. 138. ad Marcellinum: *Teneatur in secreto animi patientia cum benevolentia; in manifesto autem id fiat, quod eis videtur prodesse posse , quibus bene velle debemus* , id est , quod prodesse videtur , tum maxime communitati, tum communi disciplinae.

4. ***Modestia***, est virtus, quae affectus humanos, gestusque corporis moderatur, secundum praescriptum rectae rationis. Modestia ergo exigit, ut externi motus corporis sic compositi sint, ut in eis nihil sit quod cujusquam offendat aspectum, nihil quod interioris hominis dedeceat sanctitatem. Nam *Eccl.* 19. dicitur : *Amictus corporis, et risus dentium, et ingressus hominis enunciant de illo.*

5. *Humilitas*, est virtus, qua quis ex verissima sui ipsius cognitione, sibi ipsi vilescit. Haec a D. Thom. *q.* 161. *art.* 5. *ad* 2. vocatur, *totius aedificii spiritualis fundamentum.*

6. *Studiositas*, est virtus, quae desiderium sciendi, intra justos fines continet... huic virtuti opponitur per excessum *curiositas*; et per defectum *negligentia.*

Curiositas, est vitium, quo scientiae studium et appetitus a debito deficit ordine. Et hoc, juxta Div. Thom. (a) quadrupliciter contingit ; nimirum, 1. *In quantum per studium minus utile retrahuntur aliqui a studio quod eis ex necessitate incumbit.* Unde Hieron. dicit: *Sacerdotes dimissis Evangeliis et Prophetis, videmus comoedias legere, vel amatoria bucolicorum versuum verba cantare .... 2. In quantum studet aliquis addiscere ab eo, a quo non licet, sicut patet de his qui aliqua futura a daemonibus perquirunt .... 3. Quando homo appetit cognoscere veritatem circa creaturas, non referendo ad debitum finem, scilicet ad cognitionem Dei ... 4. In quantum aliquid studet ad cognoscendam veritatem supra proprii ingenii facultatem; quia per hoc homines de facili in errores labuntur.* Unde dicitur, *Eccl.* 3. Altiora te ne quaesieris, et fortiora te ne scrutatus fueris, et in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus. *Et postea sequitur.* Multos enim supplantavit suspicio eorum, et in vanitate detinuit sensus eorum.

Negligentia, est voluntaria omissio studii necessarii ad discenda ea quae quis discere, vel scire tenetur. Est peccatum mortale, si ex ea contingat aliquem ea ignorare, quae sub mortali scire tenetur, ut Advocatus, Medicus, Confessarius, etc.

7. *Eutrapelia*, seu *jucunda urbanitas*, est virtus, quae in recreationibus modum servat honestum. Porro, ut honestus modus servetur in jocis, tria necessario cavenda sunt.

Primum est, ut videtur jocatio petulans, offensiva, obscoena, vel parum honesta.

Secundum, ut vitetur dissolutio, qua gravitas animae omnino resolvatur.

Tertium, ut ludi et joci congruant personae, loco, tempori, etc.

Nota: Hic nobis esset agendum de variis vitiis, quae temperantiae, vel virtutibus eis adjunctis opponuntur; verum cum de *gula* et *luxuria* jam egerimus ubi de peccatis capitalibus, hic unice age-

(a) *D. Thom.* 2. 2. *quaest.* 167. *art.* 1.

mus de peccatis quae committi solent contra modestiam et eutrapeliam, duplici Articulo.

ARTICULUS I.

De Peccatis, quae contra modestiam committuntur.

Nota. Contra modestiam Christianam peccari potest per usum ornatuum lascivorum, fucorum, larvarum, etc. ideo:

Quaeres 1. Utrum ornatus mulierum sint liciti?

Resp. Licitum est *per se* mulieribus honeste se ornare, tum ut decorem sui status sustineant, tum ut placeant amasiis eas in uxores ducere volentibus, si sint innuptae; tum ut placeant viris suis, si nuptae sint, *ne*, inquit D. Thom. (*a*) *detur eis occasio peccandi cum aliis.* Unde Apostolus 1. *ad Timoth.* 3. dicit: *Mulieres in habitu ornato cum verecundia et sobrietate ornantes se.* Sed peccant, saltem venialiter, quae supra conditionem suam vestibus pretiosioribus utuntur.

Ratio est quia supra conditionem suam sese extollere, rationi valde est dissonum: unde Apostolus dicit, quod mulieres possint se ornare *cum sobrietate.*

Dixi, *per se;* quia tales ornatus possunt esse peccatum mortale per accidens, ratione scilicet pravitatis connexae, nimirum:

1. *Ratione pravi finis;* nempe dum haec ornamenta adhibentur ad luxuriam excitandam: *Et si hac intentione se ornent, ut alios provocent ad concupiscentiam, mortaliter peccant*, inquit Divus Thomas ibidem. *Ratio est,* quia actus specificatur a fine; finis autem in tali casu, est mortaliter malus; ergo, etc.

2. *Ratione scandali*, dum scilicet mulieres praevident, aut facile praevidere possunt et debent, ex suis vanis ornamentis, aliquem ad libidinem fore commovendum, quia cooperantur, et consensiunt alterius culpae mortali; atqui ex Apostolo ad Roman. 1. *Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus;* ergo etc.

3. *Ratione causae*, quae suapte natura delectationem veneream excitat; *ratio est* quia prohibita graviter re aliqua, prohibentur etiam graviter quae per se ad illam excitant: tales sunt nudatio pectoris, scapularum, etc.

4. *Ratione injuriae*, cum nempe tantus est excessus, ut vergat in detrimentum familiae,

Quaeres 2. Utrum licitum sit uti fucis?

Resp. Uti fucis, absque legitima causa, est per se peccatum veniale; quia ait Divus Thomas ibidem, *fucatio, est quaedam species fictionis*, seu mendacii; atqui mendacium est peccatum veniale; ergo, etc.

(*a*) *D. Thom.* 1. 2. *quaest.* 169. *art.* 1.

Dixi 1. *Absque legitima causa*; quia, cum est legitima causa fucis utendi, tunc fucatio non est mendacium, nec proinde peccatum. *Sciendum autem*, inquit Divus Thomas, *quod aliud est fingere pulchritudinem non habitam, et aliud occultare turpitudinem provenientem, puta ex aegritudine, vel aliquo hujusmodi: hoc enim est licitum.*

Dixi 2. *Per se;* quia per accidens fucatio est mortalis; v.g. *quando fit propter lasciviam, vel in contemptum Dei*, cujus opus adulteratur. Ratio est, quia hic finis est mortaliter malus; actus autem specificantur a fine.

Quaeres 3. *Utrum licitum sit uti larvis, et personatum agere?*

Resp. Cum larvae, de se, sint indifferentes, non censentur peccare, nisi venialiter per se, qui personarum agunt.

Dixi: *Per se;* quia personatus potest esse mortale per accidens, puta si sit causa delectationis venereae in se, vel in aliis.

Hinc, si vir personatum ageret in veste feminea, et femina in veste virili, procul dubio peccarent mortaliter; dicitur enim Deuteronom. 22. *Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste feminea; abominabilis enim apud Deum est, qui haec facit.* Ratio est, quia hoc occasionem libidini praestat. Unde D. Thomas (*a*) ait: *Prohibitum est ne mulier indueretur veste virili, aut e converso ... ad declinandum luxuriam ...* nam, *quod mulier induatur veste virili, aut e converso, incentivum est concupiscentiae, et occasionem libidini praestat.*

Caeterum, cum fuci, larvae, etc. sint indifferentes, docent communiter Doctores, eos non peccare, qui haec faciunt, aut vendunt, nisi vendant iis, quos putant talibus usuros ad peccandum. Unde postquam D. Thom. (*b*) dixit: *Si qua ars fit, cujus operibus homines possunt bene et male uti, sicut gladii, sagittae et alia hujusmodi, usus talium artium non est peccatum;* addit: *Si tamen operibus alicujus artis ut pluries aliqui male utantur, quamvis de se non sint illicitae, sunt tamen per officium Principis a civitate extirpandae.*

ARTICULUS II.

De Peccatis, quae contra eutrapeliam committuntur.

Nota. Contra eutrapeliam peccant omnes, qui in jocis et aliis recreationibus justum et honestum modum non servant, prout saepe advenit in choreis, comoediis, etc. ideo,

Quaeres 1. *An Choreae sint licitae?*

Respond. Cum Choreae de se sint indifferentes, ut constat ex Eccli. 3. *omnia tempus habent, tempus plangendi, tempus saltan-*

(*a*) *D. Thom.* 1. 2. *quaest.* 101. *art.* 6. *ad* 6.
(*b*) *Idem* 2. 2. *quaest.* 169. *art.* 2. *ad* 6.

di, et malae dumtaxat ex pravo utentium affectu, ideo juxta omnes sunt licitae, modo adsint sequentes conditiones quas assignat Div. Thom. (*a*) post Albertum magnum.

1. *Ut saltans non sit Religiosus aut Clericus*, quod ratione scandali potest esse mortale. Unde de Clericis Choreizantibus loquens S. Antonin. 2. p. tit. 6. c. 3. dicit : *Cum ordinentur Clerici ad cantandum officium, et verba Dei, praecipue in Festis, ad consolationem spiritualem populi, ipsi officiant in Ecclesia diaboli, quae est locus vanitatis, cantando cantilenas, quia sunt verba diaboli vana, et turpia, etc.*

2. *Ut* Choreae *fiant tempore laetitiae, ut liberationis gratia, vel in nuptiis et ejusmodi.*

3. Ut Choreae non agantur in loco sacro, nec officiorum divinorum tempore, nec in die festo, juxta sanctiones tum Ecclesiasticas, tum civiles sub mortali, ubi vigent obligantes, et quas refert Pontas (*b*).

4. Ut absit in saltantibus animus lascivus, gestus libidinosus, et periculum delectationis venereae; quod cum raro absit, ideo jure merito Sancti Patres et Ecclesiae Doctores in Choreas insurgunt.

Dixi, *in choreis prout vulgo fiunt*, in quibus nimirum, puellae cum juvenibus, praeludente instrumento, per intervalla saltitant, colloquiisque, osculis, amplexibus, etc. sese oblectant ; hae certe choreae sunt periculosissimae, quod multorum peccatorum occasiones satis propinquas exhibeant, quas Alex. de Ales, *p.* 4. *q.*48. pronuntiat malas, *ratione concurrentium, quae sunt exercitatio ad lasciviam, provocatio ad libidinem, impedimentum cultus Dei*; addo ipsas pertinere ad pompas saeculi, quas in Baptismo ejuravimus.

Non mirum igitur, quod S. Ephrem (*c*) dicat: *A serpente magistro edoctas esse choreas*; quodque S. Carolus Borromaeus (*d*) approbat hanc choreae descriptionem; *Est circulus, cujus centrum est diabolus, circumferentia angeli ejus.* Et D. Antonin. loc. cit. sic loquatur: *Mulier secundum Origenem est arma diaboli : aliquando diabolus bellat cum homine per aspectum mulierum; aliquando per auditum vocis mulierum: aliquando per tactum, sed in choreis per omnes istos modos bellat cum homine.*

Quaeres 2 *Utrum exercitium artis theatricae sit licitum?*

Resp. 1. Exercitium funambulorum est omnino illicitum, quia se exponunt probabili mortis periculo, quo tamen sublato non videtur illicita ars funambulorum.

Resp. 2. Ars histrionum et comoedorum licet de se non sit illi-

(*a*) *D. Thom. in cap.* 3. *Isaiae. Albert. Magn. in* 4. *Sentent. dist.* 16. *q.* 43. (*b*) *Pontas, v. Danse, cas.* 2.

(*c*) *Hom. cui titulus est Christianos Ludicris rebus abstineri oportere.* (*d*) *Tract. adversus Choreas.*

cita, cum ad civitatis decorem, populi recreationem, publicamque laetitiam ordinetur, imo et fuerit inventa ad morum reformationem, cum hodie ars illa penitus videatur corrupta, *ordinarie* est illicita et peccaminosa. Quod,

Prob. Quia ars Theatrica ut nunc exercetur, ad luxuriam provocat, et est occasio proxima peccati et scandali; ergo, etc. *Antec.* constat; quaenam enim in illis spectaculis audiuntur, nisi amatoria? quid cernitur? nisi pompa diabolica: viri nempe et mulieres qui verbis et gestibus lasciviam spirantibus, amoris impuri dolos et artes occultas in corda spectatorum conjiciunt, etc. Ergo.

Hinc leges declarant Theatricos infames (*a*), et Canones excludunt Comoedos et Histriones a perceptione Sacramentorum quamdiu in illa professione vivunt (*b*), tum ab Ecclesiastica sepultura, si in ea usque ad mortem obstinati permanserint (*c*).

Dixi *ordinarie*: quia non sunt illicitae Comoediae 1. Quae a scholasticis repraesentantur, quia conservant suam puritatem, et actores non sunt diversi sexus, imo sunt maxime utiles tum ad excitandam eorum ad studium aemulationem, tum ad eloquentiam ipsis conciliandam. 2. Comoediae quae fiunt in aulis Principum, a quibus omnia obscoena removentur.

DISSERTATIO.

De Justitia.

Nota. Justitia sumitur tribus modis: 1. *Pro gratia* sanctificante quam qui habet dicitur justus. 2. *Pro complexione* omnium virtutum, sic qui Legem adaequate implet, vocatur justus. 3. *Pro speciali virtute morali* de qua hic disserimus quadruplici capite. Primum erit de Justitia; secundum de Jure quod est fundamentum justitiae; tertium de Injustitia et restitutione in genere; quartum de Injustitia et restitutione in particulari.

CAPUT I.

DE JUSTITIA.

Hic inquirimus essentiam, divisionem et objectum justitiae.

§. I. *De essentia Justitiae.*

Quaeres quid sit Justitia?

Resp. Justitia definitur a Jurisconsultis post Ulpianum (*d*) *constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi.* Ubi nomine *voluntatis*, non intelligitur facultas animae, sed habitualis et firma

(*a*) *Lib.* 2. *ff. de his qui notantur infamia* §. 5.
(*b*) *Conc. Arelat. can.* 5.   (*c*) *Conc. in Trull. can.* 51.
(*d*) *Ulpian. lib.* 10. *ff. de Justitia et Jure.*

propensio voluntatis; additur *constans et perpetua*, quia cum sit habitus, debet esse pluribus actibus firmata.

Clarius definitur *virtus moralis firmans voluntatem ad perpetuo reddendum alteri jus suum ad aequalitatem*.

Dicitur 1. *virtus moralis:* pro genere.

Dicitur 2. *firmans voluntatem:* quia est habitus bene disponens subjectum suum.

Dicitur 3. *alteri*: quia nulla est stricte justitia ad seipsum: Justitia enim debet constituere aequalitatem, quae necessario dicit relationem ad duo; atqui homo idem, non est alter a seipso; ergo. Ex quo concludunt Theologi nullam perfectam justitiam esse posse inter Deum et creaturas; patrem et filium; dominum et mancipium; quia inter eos, prout tales, non est perfecta alternitas; creatura enim est participatio divini esse a quo dependet in esse et conservari; pater est principium filii, filius est fructus patris et pars ab ipso decisa; Dominus habet dominium despoticum in mancipium, quo potest illud donare, vendere et mancipium est possessio domini; quare cum tanta inter ipsos sit unio, majus est debitum quam justitiae vulgaris, nimirum debitum religionis erga Deum; pietatis erga patrem: amoris erga filium; obedientiae erga dominum; despoticum erga mancipium.

Dixi *qua tales:* quia si spectentur non in esse relativo, sed in esse absoluto quatenus homines, tunc habere possunt jura distincta, et sic inter eos potest esse justitia et injustitia, ut si filius occidat patrem, etc.

Dices: In Deo respectu creaturae est justitia ex Apost. *reposita est mihi corona justitiae, quam reddat mihi in illa die justus Judex* (*a*) ergo, etc.

Resp. dist. ant. Est justitia *commutativa*, *nego*. Nihil enim Deus creaturis debet stricto jure, *distributiva*, *subdist.* stricte dicta, ita ut Deus posset dici injustus si id non tribueret, *nego*, late dicta, sumpta pro fidelitate in promissis, *conc.* hinc Aug. ait: *reddis debita, nulli debens* (*b*).

Dicitur 4. *Jus suum*: id est, debitum ex jure: neque enim jus sumitur hic *formaliter* prout est legitima facultas ad aliquid; sed *objective*, prout est debitum rigorosum, cujus violatione non solum contrahitur turpitudo moralis, ut in aliis debitis, v. g. gratitudinis, sed etiam obligatio restitutionis.

Dicitur 5. *Ad aequalitatem*: id est, per commensurationem rei quae reddi debet, cum jure alterius, hinc qui debens centum nummos, solvit centum, servat aequalitatem; per hoc justitia distinguitur a religione et pietate quae aequalitatem non servant, cum nec Deo, nec parentibus tantum possimus reddere, quantum debemus.

(*a*) 2. *ad Tim.* 4. *v.* 8. (*b*) *Lib.* 4. *Confess. c.* 4.

§. II. *De divisione Justitiae.*

Quaeres 1. Quomodo dividitur Justitia?

Resp. Dividitur in legalem, commutativam, distributivam, et vindicativam.

Quaeres 2. Quid sit Justitia legalis seu generalis?

Resp. Est virtus firmans voluntatem privati ad tribuendum Reipublicae debitum ratione *juris alti* quod habet in personas privatas et eorum bona .... Jus Reipublicae vocatur *altum*, quia praedominatur juri particularium in sua bona, quo non obstante Respublica de bonis particularium potest disponere prout postulat communitatis bonum.

Quaeres 3. Quotuplex sit Justitia legalis?

Resp. Duplex, nempe *imperans* et *exequens*. .... 1. Residet in Principe seu magistratu quatenus dirigit actus omnium civium sibi subditorum, ad bonum commune ... 2. Residet in civibus, prout ea exequuntur quae ad bonum commune pertinent.

Quaeres 4. An Justitia legalis sit quaedam specialis virtus?

Resp. affirm. cum D. Thom. (*a*) quia justitia legalis habet objectum formale ab objecto aliarum virtutum distinctum; respicit enim Bonum commune prout a *parte* in gratiam *totius* est procurandum; ergo etc.

Dices cum Arist. (*b*) Justitia legalis est complexio omnium virtutum; ergo non est virtus specialis.

Resp. dist. ant. Est complexio omnium virtutum *directive*, quatenus actus aliarum virtutum ordinat ad bonum commune, *conc. formaliter*, quasi ipsa sit omnis virtus, *nego*. Ratio est quia habet objectum speciale.

Quaeres 5. Quid sit Justitia commutativa?

Nota: Ante responsionem, quod duplex distinguatur proportio, *arithmetica* nimirum et *geometrica*.

Proportio arithmetica: est aequalitas rei ad rem, solutionis ad debitum, nullo habito respectu ad conditionem personae cui fit solutio: unde qui recepit centum, tenetur ex illa proportione reddere centum, tam diviti quam pauperi.

Proportio geometrica: est adaequatio proportionis rerum distribuendarum cum proportione conditionis et meriti personarum quibus res distribui debent. His notatis:

Respond. Justitia *commutativa*, est virtus inclinans privatum ad reddendum alteri privato debitum rigorosum secundum proportionem arithmeticam ... Vocatur *commutativa*, quia moderatur commutationes scilicet contractus onerosos, licet versetur etiam circa gratuitos.

(*a*) *D. Thom. art.* 6. (*b*) *Arist. lib.* 5. *ethic. c.* 1. *et* 3.

Dicitur 1. *debitum rigorosum*, nempe fundatum in jure *in re*; vel jure *ad rem*.

Dicitur 2. *Secundum proportionem arithmeticam*, id est, secundum aequalitatem rei ad rem, mercedis ad laborem; et haec est ratio cur justitia commutativa dicatur attingere *medium rei*, quod semper idem est respectu cujuscumque personae. At vero aliae species justitiae, item aliae virtutes morales servant *medium rationis*, quod pro personarum diversitate, diversum est: sic temperantia aliter infirmo, aliter sano mensuram alimentorum determinat; quod enim infirmo nimium est in ratione potus, id robusto parum est.

Quaeres 6. *Quaenam ex speciebus justitiae, sit stricte dicta justitia?*

Resp. Sola justitia *commutativa*, quae reddit alteri quod stricto jure debetur; unde ex ea sola oritur obligatio restitutionis, non autem ex distributiva vel vindicativa, nisi quatenus commutativa socientur quod plerumque contingit, ut constat variis exemplis quae subjicio:

1. *Magistratus aut Superiores Ecclesiastici*, qui beneficia et officia debent quidem conferre dignioribus qui cum non habeant jus strictum, non ipsis fit injuria quae ad restitutionem obliget, si aliis conferant; peccant tamen contra justitiam distributivam ob injustam personarum acceptionem.

Quod si officia indignis conferrent, tunc damna inde emergentia tenerentur resarcire, quia licet non teneantur stricto jure utilissima quaeque Reipublicae procurare, tenentur tamen hoc jure necessaria subministrare, unde simul peccarent contra justitiam distributivam et commutativam.

2. Qui animo vindictae, aut examinis defectu, variis oneribus, annuis tributis, gallice *taille*, ad restitutionem tenentur, quia privati jus habent ne supra vires suas premantur; unde peccant contra utramque justitiam.

3. Qui in concursu praeferunt dignum digniori, tenentur ad restitutionem, quia superior qui ad concursum vocat, pactum init cum concurrentibus de conferendo beneficio aut officio ei qui omnibus mature ponderatis alios superaverit; ergo tunc peccat contra jus dignioris; ergo contra utramque justitiam.

4. Judex aut magistratus qui ex violatione justitiae vindicativae est in causa cur privati sua bona non possint recuperare, vel cur communitas gravia patiatur detrimenta, obligatur ad restitutionem; quia simul cum vindicativa violant justitiam commutativam; infinita sunt ejusmodi exempla.

§. III. *De objecto Justitiae.*

Quaeres 1. *Quodnam sit objectum materiale justitiae?*

Resp. Est res, vel actio debita et reddenda.

Prob. Illud est objectum materiale virtutis, circa quod ita versatur illa virtus, ut circa idipsum aliae quoque virtutes versari possint; atqui talis est res vel actio debita et reddenda, cum religio, pietas, gratitudo versentur circa res Deo, parentibus, et benefactori debitas; ergo.

Dices: Justitia versatur etiam circa passiones quas debet moderari; ergo non tantum versatur circa actiones.

Resp. dist. ant. Versatur circa passiones moderandas *imperative, conc. elicitive, nego ant.*

Itaque proprium officium justitiae non est curare ne homo nimium irascatur, aut ne voluptates amet plus quam par est, sed ut unicuique praestet quod ei debitum est; sed cum possit per iram, amorem pecuniae, etc. a suo officio impediri, tamen ejus non est haec impedimenta tollere per se ipsam, sed praesidio aliarum virtutum, quarum actus externos ad suum finem intrinsecum idoneos imperare potest, tunque erit justitiae imperatus.

Quaer. 2. *Quodnam sit objectum formale Justitiae?*

Resp. Est res aut actio prout stricte debita et ad aequalitatem reddenda.

Prob. Objectum formale virtutis est objectum ipsum materiale prout consideratur sub respectu quodam speciali, sub quo ab aliis virtutibus non attingitur: atqui actio prout stricte debita et ad aequalitatem reddenda, ita spectatur a justitia, ut sub eodem respectu ab aliis virtutibus non attingatur; ergo, etc.

CAPUT II.

DE JURE.

Tres erunt hujus capitis quaest. 1. Erit de jure in genere. 2. De quinque speciebus juris nempe de usu, usufructu, servitute, habitatione, et superficie. 3. Erit de praecipua juris specie, nimirum de dominio.

QUÆSTIO I.

De Jure in genere.

Nota. Jus triplici potissimum modo accipitur; 1. *Pro lege*, sic dicitur, jus naturale, positivum, etc. 2. *Pro re justa* seu pro objecto justitiae, quo sensu, res ad nos pertinens dicitur jus nostrum. 3. *Pro legitima facultate ad aliquid*, hoc ultimo modo hic sumitur nomen juris, de quo;

Quaeres 1. *Quid sit jus?*

Resp. Est legitima facultas ad aliquid vel faciendum; vel prohibendum; vel obtinendum; vel retinendum; vel eo utendum; vel de eo disponendum, cujus violatio injuriam constituit.

Dicitur 1. *potestas*: Quae se habet in modum potentiae activae,

ut quando est jus ad aliquid agendum vel retinendum; vel potentiae passivae, ut jus quod habes, ut alaris, ut tibi serviatur.

Dicitur 2. *legitima:* Id est, a lege concessa, quia facultas quae non est conformis legi, non est jus, sed injuria; lex autem illa vel est naturalis v. g. jus ad tuendam vitam; vel divina v. g. jus ad Sacramenta percipienda; vel humana v. g. jus ad praescribendum, acquirendum, etc.

Dicitur 3. *Ad aliquid faciendum*, nempe circa rem alienam in suum commodum salva ejus substantia v. g. jus transeundi per alterius fundum. Estque jus *servitutis*.

Dicitur 4. *Prohibendum*: v. g. ne aperiat fenestram in tuum hortum.

Dicitur 5. *Ad obtinendum*, v. gr. haereditatem, quia est filius.

Dicitur 6. *Ad aliquid retinendum*: v. g pignus in securitatem debiti.

Dicitur 7. *Ad utendum re vel ea fruendum:* nimirum, salva ejus substantia; ut fit in usu, et usufructu.

Dicitur 8. *Ad disponendum de re*: ut fit per dominium, haec descriptio continet speciem juris.

Quaeres 2. Quomodo dividatur jus?

Resp. Dividitur in *jus* in *re*, et in *jus ad rem*.

Jus in re; Est jus quod quis habet in re jam sua et obtenta.

Jus ad rem; Est jus quod quis habet, ut res aliqua fiat sua.

Quaeres 3. Quaenam requirantur ut aliquis habet jus in re?

Resp. Tria. 1. *Existentia rei*, cujus defectu Ecclesiastici non habent jus in re circa fructus suorum beneficiorum sequenti anno percipiendorum, licet habeant jus ad rem. 2. *Titulus* v.g. emptio, donatio, etc. cujus defectu fures et usurarii non habent jus in re, circa pecunias furto vel usura acquisitas. 3. *Traditio*, cujus defectu emptor equi, pro quo pretium persolvit. non habet jus in re erga equum, quamdiu equus non est illi traditus; habet tamen jus ad rem; ad quod acquirendum requiritur et sufficit titulus.

Quaeres 4. Quodnam discrimen intercedat inter eum qui habet jus in re, et eum qui habet jus ad rem?

Resp. Ei qui habet jus in re, conceditur *actio realis*, ita ut res illa possit vindicari et repeti quocumque transierit; quia res omnis transit cum suo onere, quo est affecta. Ei autem qui habet jus ad rem conceditur tantum *actio personalis* in eum qui illam rem debet, quia non res, sed persona est tunc obligata.; tale est jus donatarii et emptoris ad rem donatam et emptam ante ejus traditionem; item, jus praesentati ac legitime electi ad officium, vel beneficium ante institutionem et possessionem.

Nota: *Actio* hic est jus prosequendi in judicio id quod vel suum est, et est actio realis; vel quod sibi debetur, et est actio personalis.

QUÆSTIO II.

De quinque primis speciebus Juris; nimirum de Usu, Usufructu, Servitute, Habitatione et Superficie.

ARTICULUS I.

De Usu.

Nota. Usus duplex est; nimirum *usus juris*, et *usus facti.*

Usus juris, est jus utendi tantum re aliena, salva ejus substantia.

Dicitur 1. *utendi tantum*; ut distinguatur ab usufructu, in quo non solum datur jus utendi, sed etiam jus fruendi, id est, omnes fructus percipiendi, dandi, vendendi; simplex usurarius autem re aliena uti non potest nisi pro se aut sua familia quantum quotidiana requirit necessitas; unde non potest ipsos fructus vendere, locare, dare, etc. (*a*).

Dicitur 2. *Salva ejus substantia;* ut excludatur jus ad usum quo res consumitur vel alienatur v. g. jus ad usum vini olei, quod potius dici debet dominium quam usus.

Usus facti : Est actualis usus rei alienae revocabilis ad nutum concedentis.

Dicitur 1. *Actualis usus* : Per quod distinguitur ab usu juris quod dicit strictum jus utendi, et consequenter dominium saltem utile et indirectum importat.

Dicitur 2. *Revocabilis ad nutum concedentis* quovis momento et prout voluerit, sine injuria usurarii, donec ab eo res consumpta fuerit.

Nota, Hinc celebrem ortam esse quaestionem occasione Regulae Fratrum Minorum quae sic habet: *Fratres nihil sibi approprient, nec domum, nec locum, nec aliquam rem* (*b*) utrum scilicet simplex usus facti distinguatur a dominio in rebus unico actu consumptibilibus, ut sunt panis, vinum, oleum etc.

Dixi: *Unico actu consumptibilibus:* Ultro enim concedunt omnes usum rerum quae pluribus actibus consumuntur, distingui a dominio, ut sunt vestes, libri, etc. Ratio est, quia quotidie earum rerum Domini, usum ipsarum concedunt aliis, reservato sibi dominio. His diligenter notatis:

Dico; In rebus etiam unico actu consumptibilibus separabilis est usus facti a dominio.

Prob. 1. Auctoritate SS. Pontificum Nicolai III. (*c*) Clementis V. (*d*) Alexandri IV. (*e*) affirmantium *Minoritas rerum unico actu consumptibilium tam in communi quam divisim simplicem*

(*a*) *Instit. de usu et Habit.* (*b*) *Reg. ff. min. cap.* 6.
(*c*) *Cap. exiit qui seminat de verb. signif. in* 6.
(*d*) *Clem. exivi de Paradiso.* (*e*) *Bulla, Uberes fructus, etc.*

tantum usum habere: earumque dominium penes donantes remanere, vel si dominium penes donantes remanere, vel si dominium abdicaverint, penes sedem Apostolicam existere. Ergo etc.

Prob. 2. Ratione; ut usus separetur a dominio in rebus unico actu consumptibilibus, sufficit ut quis possit earum usum concedere, non concesso dominio: atqui hoc non repugnat.

Prob. min. Potest quis concedere alicui usum rei pro nutu et arbitrio revocabilem: atqui hac facta suppositione (quae nullatenus repugnat) qui usum habebit, non habebit dominium: Ergo.

Prob. min. Dominium est jus in re absolutum et firmum independens a cujuscumque nutu et arbitrio; ergo qui habebit usum pro arbitrio revocabilem, non habebit dominium; ergo usus rei unico actu consumptibilis potest separari a dominio.

Confirmatur exemplo conviviae, qui habet usum ciborum sibi appositorum; atqui tamen eorum Dominus non est; utpote semper revocabilis talis usus ad nutum invitantis qui cibos mensae appositos, removere aut pauperibus elargiri potest sine injuria convivae: ergo conviva habet usum sine dominio; ergo usus potest separari a dominio.

Objicies 1. Joannes XXII. (*a*) negavit ejusmodi usum separari posse a dominio; ergo.

Resp. nego conseq. In hac enim controversia quae ad fidem non spectat, potuit ab aliis dissentire absque praejudicio majoris probabilitatis quam sibi vindicat nostra sententia.

Praeterea Joann. XXII. confundit jus revocabile utendi rebus unico actu consumptibilibus, cum jure stricto utendi his rebus, ideo non mirum est, quod censeat usum facti sic intellectum a dominio non distingui.

Inst. 1. Qui ita disponere potest de re aliqua, cujus substantiam possit destruere, verum illius habet dominium: sed qui re unico actu consumptibili potest uti, potest eandem destruere: ergo.

Resp. dist. maj. Si possit ipsam destruere *stricto jure et independenti, conc.* jure *dependenti* ab alterius revocabili concessione quale habent Minoritae, *nego maj.*

Inst. 2. Inde sequitur, Minoritas non habere jus utendi pane sibi concesso; ergo illis talis usus est illicitus, nec injustus est qui ipsis aufert.

Resp. dist. ant. Non habent jus *strictum et absolutum*, *conc. ant.* non habent jus *ab alieno nutu dependens* donec res ipso facto consumatur, saltem moraliter ut fit in ipsa actuali comestione, *nego ant.*

Objicies 2. D. Thom. (*b*) docet in rebus unico actu consumpti-

---

(*a*) *Extrav. Ad conditorem.*
(*b*) 2. 2. *quaest.* 78. *art.* 1. *in corp.*

bilibus non posse concedi usum, quin concedatur *ipsa res ejusque dominium*: unde concludit in mutuo usu talium rerum non posse exigi usuram, id est, pretium usus distinctum a pretio rei, ergo sentit *jus utendi*, non distingui in his a dominio.

Resp. D. Thom. loqui de usu juris independente ab alio quod sane nihil vel parum distinguitur a dominio in rebus quae unico actu consumuntur; nos vero de usu facti.

Ergo inquies pro pecunia licebit duplex pretium accipere, unum pro usu, aliud pro dominio: sed hoc aperit viam usuris.

Resp. 1. *nego.* Suppositum antecedentis, quod est falsum, cum in mutuo transferatur usus juris, non simplex usus facti.

Resp. nego min. Ut enim omnis tollatur usura, sufficit usus et dominium divisim sumpta, ut pluris vendi non debeant, quam si conjunctim venderentur, atqui sic se res habet; ergo.

Quaeres: Ad quid teneatur Usurarius?

Resp. Tenetur 1. rem integram conservare proprietario; 2. non uti re concessa nisi ad suum usum quotidianum, unde si ipsum usum ejus vel partem daret, locaret, etc. teneretur de damno.

ARTICULUS II.

De Usufructu.

Quaeres 1. *Quid sit Ususfructus?*

Resp. Est jus utendi, fruendi rebus alienis, salva earum substantia (*a*).

Dicitur 1 *Jus utendi:* Ut excludatur jus quod habet creditor in pignore vel hypotheca; item depositarius in deposito; hi enim non possunt uti rebus illis, qui si utantur, tenentur ad restitutionem secundum aestimationem usus.

Dicitur 2. *Fruendi:* ut distinguatur ususfructus a mero usu. Nam simplex usuarius habet solummodo usum rei, v. g. equi, domus, agri, sylvae *ad necessitatem quotidianam* (*b*); sed usufructuarius non habet tantum jus utendi re illa in qua constitutus est usufructus, sed insuper *fruendi*, id est, percipiendi omnes fructus v. g. *in grege* lanam, lac, foetus; *in fundo*, foenum, segetes, lapides, salices, et omnes arbores caeduae, gallicae, *bois taillis*, arbores vero grandiores nisi valde vetustae et inutiles, sicut et fructiferae non censentur infructu.

Item *usufructuarius* potest omnem utilitatem ususfructus, et usum juris vendere, locare, vel donare, manente apud ipsum usumfructum, quem non potest alteri donare, aut vendere sine consensu proprietarii (*c*).

Dicitur 3. *Rebus alienis:* per quod distinguitur a dominio.

Dicitur 4. *Salva earum substantia*, quia fructuarius debet rem

(*a*) *Lib.* 1. *de Usufructu.* (*b*) *Lib.* 12. *ff. de Usufr.* (*c*) *Ibid.*

integram proprietario reservare: unde tenetur de damnis sua culpa proprietario illatis.

Quaeres 1. *Ad quid teneatur fructuarius, ut salva maneat ei substantia?*

Resp. Ad quatuor sequentia.

1. *Si gregis usumfructum habeat in locum capitum demortuorum*, alia capita *e fetu* quem percipit, *submittere debet* (*a*); quae ubi substituta fuerint, cedunt in dominium proprietarii. Quod si non sit fructuarius gregis, sed tantum singulorum capitum divisim, non tenetur alia substituere capita (*b*).

2. Si ususfructus sit constitutus in sylva aut vinea, tenetur fructuarius *in locum demortuarum arborum, aut vitium alias plantare* (*c*), *arbores vero vi tempestatis, non culpa fructuarii eversas, ab eo substitui non placet*: ait Justinianus (*d*).

3. Si in aedibus sit constitutus ususfructus, tenetur ad modicam earum reparationem proprio sumptu, ut integrae permaneant; non tamen tenetur ad magnos sumptus quibus efficiantur meliores (*e*).

4. Ei incumbunt onera rei fructiferae annexa, ut tributorum solutio.

Quaeres 3. *Quomodo acquiratur ususfructus?*

Resp. Acquiritur dupliciter. 1. *Legis dispositione*, talis est quem pater habet in peculio filii adventitio. 2. *Privata dispositione*, puta testamento, contractu (*f*).

Quaeres 4. *Quomodo amittatur ususfructus?*

Resp. Jure Romano amittitur, 1. Per mortem fructuarii. 2. Per destructionem rei. 3. Per praescriptionem factam a directo Domino. In Gallia amittitur tum morte naturali, tum morte civili (*g*).

ARTICULUS III.

De Servitute.

Nota. Servitus sumi potest active, vel passive.

Servitus active sumpta, est jus quod quis habet in re aliena, ut sibi serviat: id est, ut in ea aliquid fiat, vel non fiat in suum commodum.

Servitus passive sumpta est subjecto rei alienae, ut aliquid in ea fiat, vel non fiat, in commodum alterius, salva rei substantia.

Quaeres 1. *Quotuplex sit servitus?*

Resp. Duplex, realis et personalis.

Realis, est ea per quam res rei servit: ut si ager tuus serviat meo, quatenus ager meus dat mihi jus transeundi per tuum.

(*a*) *Instit. de rer. divis.* §. 38. (*b*) *Leg.* 70. *ff. de usufructu.*
(*c*) *L.* 18. *ff. de usufructu.* (*d*) *Leg.* 59. *eod. tit.*
(*e*) *Inst. de rer. divisione* §. 38. (*f*) *Inst. de usufr.* §. 1.
(*g*) *Loix Civiles*, *pag.* 155.

Personalis, est ea qua res personae obligatur, vel persona rei. *Res quidem*; ut si habeam jus, non propter agrum, se aliunde hac transeundi. *Persona vero rei*: ut si Titius agrum meum excolere debeat.

Quaeres 2. *Quomodo dividatur servitus realis?*

Resp. Dividitur in *urbanam* quae praedio urbano debetur. Et in *rusticam* quae praedio rustico debita est.

Praedium urbanum est omne aedificium habitandi causa confectum, sive in urbe, sive in villa et hortus ei annexus (*a*).

Praedium rusticum sunt ager, vinea, pratum, pecorum stabulum a domo sejunctum.

Quaeres 3. *Quot sint servitutes tum urbanae, tum rusticae?*

Resp. 1. *Urbanae* sunt 1. ut lignum in tuum parietem admittatur. 2 Ut stillicidium in tuas aedes recipiatur. 3. Ut murus altius attollatur. 4. Ut fenestra in muro non aperiatur (*b*).

Respond. 2. *Servitutes rusticae* aliae sunt *nominatae*; aliae *innominatae*.

Nominatae, sunt, *iter*, *actus*, *via*, *aquaeductus* (*c*),

Iter, est jus quo pedes, aut eques potest transire, vel ambulare per alienum fundum; non tamen ducere jumentum aut vehiculum.

Actus, est jus agendi vehiculum aut jumentum.

Via, complectitur utrumque jus, itineris et actus.

Aquaeductus, est jus ducendi aquam per alienum fundum.

Servitutes innominatae, sunt jus aquam hauriendi, pecora adaquandi, pascendi, arenae fodiendae, calcis coquendae, etc. (*d*)

ARTICULUS IV.

De Habitatione et Superficie.

Quaeres 1. *Quid sit Habitatio?*

Respond. Est jus habitandi in alienis aedibus salva earum substantia.

Habitatio, est species ususfructus, cum is qui habet jus habitationis, *non solum in ea per se degere possit, sed etiam aliis locare* (*e*) quae dispositio viget *in Gallia*.

Quaeres 2. *Quid sit Superficies?*

Resp. Est jus quo quis alieni fundi superficiem possidet et in eo aedificare potest.

Superficiarius, habet dominium utile domus superficiariae; dominus fundi habet proprietatem, unde superficies comprehendi potest sub usufructu latius sumpto.

(*a*) *Leg.* 192. *ff. de verb. signific.*
(*b*) *Leg.* 2. *ff. de servit. praed. Urban.*
(*c*) *Leg.* 1. *ff. de servit. praed. rust.* (*d*) *Dig. toto tit. de servit.*
(*e*) *Instit. tit. de habitatione.*

QUÆSTIO III.

De principaliori specie juris, nimirum *de Dominio.*

Hic nobis explicandum, 1. Quid et quotuplex sit dominium. 2. Quinam et quarum rerum habeant dominium. 3. Quibus modis acquiritur et transfertur dominium. Triplici articulo.

ARTICULUS I.

De essentia et Divisione Dominii.

Quaeres 1. Quid sit dominium in genere?

Resp. Est jus gubernandi subditos, vel disponendi de re tamquam sua; unde duplex est dominium, *jurisdictionis*, scilicet et *proprietatis.*

Dominium jurisdictionis, est legitima potestas gubernandi suos subditos liberos. Actus gubernandi sunt *praecipere*, *vetare*, *permittere*, *judicare*, *punire*, *praemiare.*

Dixi *liberos*: Quia mancipia pertinet ad dominium proprietatis. De hoc dominio hic non agitur.

Dominium proprietatis, est jus disponendi de re tamquam sua, nisi lex vel pactum obsistat.

Dicitur 1. *disponendi de re tamquam sua:* id est suo nomine, in proprium commodum, et in omnem usum a lege permissum.

Dicitur 2. *Nisi lex vel pactum obsistat*: quia potestas dominii potest ligari a lege, vel pacto: sic pupillus non potest bona sua alienare, licet sit eorum Dominus, ut dicit Apost. (*a*) nec debitor pignus quamvis sit ejus Dominus, ob pactum cum creditore initum.

Dices: Haec definitio non datur per genus, cum dominium sit jus, et jus dominium; ergo, etc.

Resp. nego ant. et ejus probationem, Quia *jus in re*, de quo hic, latius patet *dominio;* omne enim dominium est jus in re, non tamen omne jus in re est dominium. Nam v.g. usufructuarius habet jus in re circa agrum, depositarius circa depositum, non tamen habent dominium.

Dices iterum. Videtur implicare ut quis habeat jus disponendi de re tamquam sua, et tamen non liceat per legem.

Resp. nego antec. Aliud enim est jus disponendi, aliud actus disponendi; jus manet integrum, solus actus prohibetur a lege; qua prohibitione cessante non confertur novum jus, et tamen constat esse jus perfectum disponendi de re; ergo jus illud non fuit ablatum per legem, sed solum fuit ligatum.

Quaeres 2. Quomodo dividatur dominium proprietatis?

Resp. Dividitur in *plenum* seu *perfectum*, et *imperfectum.*

(*a*) *Ad Galat. cap.* 4.

Dominium plenum, est jus disponendi de re illiusque fructibus tamquam suis.

Dominium non plenum, est jus disponendi vel de sola re, vel de solis emolumentis; unde subdividitur in directum et utile.

Dominium directum, est jus disponendi de re tamquam sua, non autem de fructibus rei; tale est dominium quod habet Dominus in agro quem tradidit in emphyteusim.

Dominium utile, est jus disponendi de fructibus rei, non autem de ipsa re: tale est jus quod habet emphyteuta in agro sibi in emphyteusim tradito.

Queraes 3. *Quaenam requirantur ad dominii acquisitionem?*

Resp. Jure communi requiruntur ordinarie duo, scilicet *titulus* et *traditio;* titulus, quia est radix dominii. *Traditio*, quia ex lege traditionis Cod. de pactis, *Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur.*

Dixi, *Ordinarie*: Quia sunt certi casus, in quibus lex non requirit traditione ad hoc ut acquiratur dominium.

1. Quando aliquid datur aut venditur, civitatibus, Ecclesiis, aut aliis piis locis, aut in redemptionem captivorum (*a*).

2. In beneficiis jus in re acquiritur per solam collationem et acceptationem (*b*).

3. In haereditate, ut enim quis fiat Dominus haereditatis sive per testamentum, sive ab intestato, non requiritur aliud quam ut haereditas adeatur (*c*) Aditur autem haereditas dum acceptatur verbo vel facto (*d*). Imo in Gallia in locis consuetudinariis nec necesse est ut haereditas adeatur, sed haeres est Dominus haereditatis statim a morte ejus in cujus bonis succedit. Idem dicit jus de legato (*e*).

4. In donatione sub ea conditione quod donatarius alimenta praebeat donanti; illo non praebente, statim dans recipit dominium et possessionem illius rei, absque ulla traditione (*f*).

Nota: Quod in his casibus licet acquiratur dominium ante traditionem, non tamen acquiritur ejusdem possessio quae nunquam ad nos pertinet nisi sit naturaliter apprehensa (*g*); saepe enim accidit unum esse verum agri dominum, alium vero possessorem.

Quaeres 4. *Quid sit Titulus?*

Resp. Est radix unde dominium aut jus quodvis oritur v. g. emptio, donatio, successio haereditaria, electio, collatio in beneficiis, etc.

Quaeres 5. *Quotuplex sit Titulus?*

(*a*) *L. ult. Cod. de Sacrosanctis Ecclesiis.*
(*b*) *Cap. Si tibi absenti. De praeb. in 6.*
(*c*) *L. cum haeredes; de acquir. vel amitt. possessione.*
(*d*) *Inst. de haeredum qualit.* (*e*) *L. A. Titio ff. de furtis.*
(*f*) *L. 1. Cod. de Trad. quae sub modo.*
(*g*) *Naturalis, §. de acquir. possessione.*

Resp. *Triplex*, verus nempe, coloratus, et praesumptus.

Titulus verus, Est ille qui a parte rei subsistit, et est vera radix dominii.

Titulus coloratus, est ille qui bona fide creditur esse verus, licet ob latentem aliquem defectum talis non sit: v. g. venditio ab eo facta qui rei venditae dominus merito credebatur, licet talis non esset.

Titulus praesumptus; Ille est quem jus ob temporis diuturnitatem intervenisse supponit et praesumit, cum tamen forte non intervenerit; unde est potius defectus tituli quam titulus.

Quaeres 6. *Quid sit possessio?*

Resp. Possessio prius dividenda videtur quam definienda ut omnis tollatur aequivocatio. Itaque

Possessio alia est facti, alia juris.

Possessio facti: Est apprehensio rei, corporis, animi et juris adminiculo.

Dicitur 1. *Apprehensio* vel prima quae est possessionis acquisitio, vel continuata, quae est rei detentio.

Dicitur 2. *rei;* Sive corporeae ut ager; sive incorporeae ut beneficium, census, servitus, etc.

Dicitur 3. *Adminiculo corporis*: quia ut res aliqua incipiat possideri, debet aliquo modo corporaliter apprehendi vel in se, v. g. manibus, pedibus, oculis; vel in alio in quo censeatur contineri; v. gr. scriptura, instrumento publico, clavium traditione, etc. quae fit manu et pede. Dicitur *vera*, quae fit; alio modo vocatur *ficta*, quia eo in actu juris fictione censetur res apprehensa.

Dicitur 4. *Animi*: Quia debet eam apprehendere animo possidendi: unde depositarius non dicitur possidere depositum, quia non detinet illud animo retinendi sibi.

Dicitur 5. *Juris*; non quod omnis possessio facti sit justa, nam fur vere possidet rem furto ablatam, sed quia jus facit ut talis detentio sufficiens censeatur ad constituendam possessionem, nec eam impedit, sicut impedit ne detentio rei sacra per Laicum censeatur possessio (*a*).

Possessio juris, est jus insistendi rei tamquam suae non prohibitae possideri.

Dicitur 1. *Jus*: Ut excludatur possessio facti quae est quasi acquisitio possessionis, ex qua oritur hoc jus, si justa fuerit; quod si ista acquisitio sit injusta, non oritur ex ea jus in conscientia, sed tantum in foro civili.

Dicitur 2. *Insistendi rei*; Ut excludatur dominium quod per se et formaliter est tantum jus disponendi de re; propria autem ratio juris possidendi est, quod possessor possit rem pacifice tenere, et

(*a*) *L. Qui universos de acquir. et admitt. possessione.*

juris remediis tueri adversus perturbantes, quod hic dicitur *insistere rei.*

Dicitur 3. *Tamquam suae;* Quia si quis insistat nomine alterius, non erit vera possessio, unde tutor non est possessor bonorum pupilli, quia tutor non possidet, sed pupillus possidet per tutorem.

Dicitur 4. *Non prohibitae possideri:* Quia ubi lex possessionem prohibet, nullum est jus possidendi; sic Laicus jus decimas possidendi non potest acquirere.

Quaeres 5. *Quomodo iterum dividatur possessio?*

Resp. In civilem et naturalem.

Possessio civilis: Est ea qua res corpore et animo apprehensa solo animo retinetur; sic possidet res suas qui ab eis abest.

Possessio naturalis; Est ea qua res corpore et animo occupatur; ut cum quis rem occupat de facto vel per se, vel per alium, quam etiam retinere cupit; diciturque naturaliter et civiliter possidere; et haec possessio est firmissima secundum jura; aliquando possessio *naturalis* separatur *a civili*, ut quando fur occupat rem meam, tunc enim ego civiliter, ille naturaliter possidet; et haec possessio est infirma; valet tamen ad hoc ut quis non possit ab extraneo deturbari, et interdum ne ab ipso quidem domino sine auctoritate publica.

Dices: Fur non tantum *naturaliter*, sed etiam *civiliter* possidet rem furtivam, quia corpore et animo retinet ut suam; ergo.

Resp. nego ant. Quia secundum jura, quis dicitur naturaliter tantum possidere, quando rem ab alio civiliter possessam occupat, etiamsi habeat animum retinendi.

Aliqui hic addunt tertiam possessionis speciem quam vocant *civilissimam*, et est ea qua legum dispositione transfertur possessio etiam inscio, absque ulla vera vel ficta apprehensione; sic in Gallia possessio defuncti transit in ejus haeredem etiam extraneum sine ullo apprehensionis actu.

ARTICULUS II.

Quinam et quarum rerum habeant dominium. Seu de Subjecto et objecto dominii.

Nota. Satis evidens est solum et omnem hominem esse dominii capacem, cum solus et omnis homo ratione et libero arbitrio (quae totius dominii fundamentum sunt) sit praeditus, et ipsis mediantibus capax sit saltem in actu primo de rebus externis tamquam suis disponere.

Dixi 1. *Omnis*, sive justus et fidelis, sive peccator et infidelis ut contra Wiclefum et Joann. Hus definivit Ecclesia (*a*): ratio est

(*a*) *In Concil. Constantiensi*, *Sess.* 6.

quia in ipsis est fundamentum dominii, ratio nempe, et voluntatis liberum arbitrium.

Dixi 2. *Saltem in actu* primo. Nam actualis rationis usu dominium non requiritur, ut constat in parvulis et perpetuo amentibus qui bonorum suorum veri sunt domini licet eorum administrationem non habeant, juxta illud Apostoli (*a*): *quanto tempore haeres parvulus est, nihil differt a servo cum sit dominus omnium.* Licet enim non disponant per se de suis bonis, disponunt per alium, quod sufficit.

Exponendum ergo superest quarum rerum homo sit dominus.

Quaeres 1. *Quarum rerum homo, prout homo, sit dominus?*

Resp. Homo innocens a Domino omnium creaturarum inferiorum accepit dominium juxta illud, *faciamus hominem ut praesit* (*b*). Verum post lapsum hominis dominium illud remansit quidem in genere humano, *terram autem dedit filiis hominum* (*c*); sed non in quolibet individuo; quia post peccatum facta fuit rerum divisio quam humanae leges et consuetudo firmarunt.

Quaeres 2. *An homo sit dominus suae famae?*

Resp. affirm. Ille enim famae suae dominus est cui competunt primarii actus dominii circa famam: atqui, etc. potest enim homo famam et honorem sibi acquirere, ablatam in judicium repetere, restitutionem ejus condonare; ergo homo est dominus suae famae, *nisi* ut ait Div. Thom. *id vergat in alterius nocumentum* (*d*).

Dixi: Nisi id vergat in alterius detrimentum; vergit autem, 1. Cum ex infamia unius sequitur alterius infamia, sic fama patris, praelati, imo simplicis religiosi non potest violari, quin infametur filius et communitas. Cum ex infamia sequitur scandalum proximi, et hoc locum maxime habet in Sacerdotibus, qui sive ex officio, sive ex charitate tenentur officium praestare proximo ad quod necessaria est fama. Hoc sensu intelligendum est illud: *curam habe de bono nomine* (*e*): et illud Augustini: *nobis necessaria est vita nostra, proximis fama nostra* (*f*).

Dices: Possumus condonare mutilationem membri; atqui tamen non inde sequitur quod simus domini membrorum; ergo.

Resp. dist. maj. Possumus condonare pro damno secuto ex mutilatione, *conced. maj.* membri enim habemus dominium utile quo privamur per mutilationem; possumus condonare mutilationem membri quoad dominium directum, *nego maj.* unde si restitui posset, non possemus condonare, fama autem restitui potest.

Quaeres 3. *An homo possit esse dominus alterius hominis?*

Resp. 1. Homo non habet jure naturae dominium in alterum ho-

(*a*) *Ad Galat.* 4. *vers.* 1. (*b*) *Genes.* 1. *vers.* 26. (*c*) *Psalm.* 113.
(*d*) *Div. Thom. quaest.* 73. *art.* 4. *ad* 1.
(*e*) *Eccl.* 41. *vers.* 15. (*f*) *L. de bono viduitatis cap.* 22.

minem; omnes enim homines jure naturae sunt pares, cum sint ejusdem naturae, ex eodem parente et ad eumdem finem conditi.

Resp. 1. Jure tamen gentium et civili post quis effici servus (*a*); ut patet *Exodi* 21. *Levitici* 25. ubi conceditur Israelitis ut alteri in servum perpetuum se tradant.

Porro, Aliquis alterius servus effici potest dupliciter.

1. *Voluntarie*, Ut si homo se ipsum vendat sive ut se ab infeliciori statu eripiat, sive ut succurrat proximo, quomodo teste S. Gregorio, fecit sanctus Paulinus Nolanus Episcopus, qui servum se fecit ut viduae cujusdam filium a servitute redimeret.

2. *Ex justa necessitate*: Et hoc quadrupliciter 1. Ratione *nativitatis*, quando quis ex matre serva nascitur, etiam si pater sit liber, quia *partus sequitur ventrem* (*b*). 2. Ratione *delicti*, ut si quis servitute puniatur in poenam delicti commissi (*c*). 3. Ratione *justi belli*, cum enim bellum conferat jus hostes interficiendi, a fortiori confert jus eos in servitutem redigendi. 4. *Jure paterno*, ut si pater ob gravem necessitatem filium vendat, quod non potest facere nisi cum pacto de retrovendendo cum ad meliorem fortunam devenerit (*d*).

Cum servitus non vigeat apud nos, praetermitto varias quaestiones de ipsa agitari solitas.

Quaeres 4. *An homo sit dominus vitae et membrorum?*

Resp. Homo habet equidem in vitam et membra dominium utile, cum sine cujusquam injuria possit uti vita et membris ad omnem usum lege permissum; sed non habet dominium *directum*: solus enim Deus, *vitae et necis habet potestatem* (*e*).

Ratio est: quia dominium non est, nisi in res distinctas et inferiores; atqui vita et membra non sunt distincta a nobis, nec nobis inferiora; ergo. Ex quo concluditur, hominem non posse se occidere directe, aut mutilare nisi ad conservationem sui ipsius.

Dixi 1. Non licere homini se occidere *directe*: quia ipsi licitum est, justa de causa, aliqua facere vel omittere, ex quibus mors probabiliter, *indirecte*, est secutura; sic, pastor licite et laudabiliter vitam suam periculo exponit ut peste infectis Sacramenta administret; item miles stationem suam custodiens, in bello justo hostem aggrediens, etc.

Objicies, *can. non est nostrum* (*f*) sic habetur: *in persecutionibus non licet propria perire manu, absque eo ubi castitas periclitatur*; ergo ad vitandum stuprum, fornicationem, etc. licet se occidere.

(*a*) *Gallice esclave.* (*b*) *Partum Cod. de rei vindicatione.*
(*c*) *Cap. Ita quorumdam de Judaeis et Saracenis.*
(*d*) *L.* 1. *et* 2. *ff. de patribus qui filios suos distraxerunt.*
(*e*) *Sapientiae* 16. *vers.* 13.
(*f*) *Causa* 23. *quaest.* 5.

Resp. nego conseq: Et dico in hoc can. particulam, *absque eo:* non esse esclusivam, sed inclusivam, quomodo sumitur cantic. 4. *quam pulchra es amica mea, absque eo quod intrinsecus latet:* unde sensus est; *illicitum est se occidere, atque etiam id remanet illicitum ubi castitas periclitatur.*

Quod si quaedam virgines ad vitandum stuprum se dederint praecipites; vel fecerunt ex speciali Dei instinctu; vel putantes (secundum quosdam) hoc esse licitum, ex ignorantia invincibili, a peccato excusante.

Dixi 2. Hominem non posse se mutilare; *Nisi ad conservationem totius;* quia cum pars sit propter totum, ratio naturalis dictat ipsam posse abscindi pro salute totius. Ad hoc tamen nemo tenetur si ingentes dolores sint sustinendi, cum media adeo difficilia, quis non obligetur adhibere, nisi ejus vita bono communi necessaria censeatur.

Colliges, graviter peccare qui se ipsos castrant ad vincendas carnis tentationes, gravius qui seipsos castrari permittunt, aut parvulos castrari jubent, ad vocis suavitatem retinendam.

Quaer. 5. *Quarum rerum filii familias nondum emancipati, dominium habere possint ?*

Nota; Bona filiorum familias esse quadruplicis generis, nimirum castrensia, quasi castrensia, adventia et profectitia.

Castrensia, sunt ea quae in militia, vel occasione militiae, item quae in obsequio Principis in aula ejus exhibito, vel in custodia alicujus arcis etiam tempore pacis, acquiruntur.

Quasi castrensia, sunt ea quae filius familias acquirit 1. Ex beneficio Ecclesiastico, imo quidquid acquiritur post Clericatum, etiamsi alias esset adventitium (*a*) quod maxime notandum. 2. Ex officio publico non mechanico, v. g. Judicis, Advocati etc. 3. Ex professione scientiae et artis liberalis. Vocantur quasi castrensia, quia gaudent privilegio castrensium.

Adventitia, sunt ea quae neque a patre, neque intuitu patris adveniunt filio, sed aliunde, puta successione in bona materna, amicorum donatione, inventione thesauri, labore artificiali. Dicuntur *adventitia* respectu patris, quia ab eo non praeveniunt.

Profectitia, sunt ea quae filius acquirit, vel ex bonis patris, v. gr. ea administrando aut ex iis negotiando; vel intuitu patris, v.g. si quis daret aliquid filio ob amicitiam et obsequium patris. His diligenter notatis;

Resp. Filii familias bonorum castrensium et quasi castrensium habent plenum ac perfectum dominium; adventitiorum habent quidem dominium directum, sed pater habet eorum usumfructum et administrationem; excipitur a jure 1. Si pater huic usufructui

---

(*a*) *Authentica Presbyteros, cod. de Episc. et Presbyt.*

renuntiaverit; 2. Si haec data sit filio ea conditione ne usufructus patri concedatur. 3. Si filio non sit relictus nisi ususfructus, quia super usumfructum non potest statui alius ususfructus. Profectitiorum vero filii familias nec directum nec utile habent dominium, sed penes patrem remanet: ratio horum omnium est dispositio juris (*a*).

Quaeres 6. *Utrum bona a filiis familias in domo paterna proprio labore comparata, profectitia sint, an adventitia?*

Resp. 1. Si filius familias ex solis operibus artificialibus lucrum reportaverit, illud erit *adventitium*, ac proinde poterit illud retinere, vel recuperare post patris obitum, deductis tamen alimentis a patre susceptis, quia pater non tenetur alere filium habentem propria, ita Cabassut. (*b*) qui asserit omnes Doctores in hoc puncto esse unanimes, et probat *ex Lege penult. ff. de obseq. parentibus praebendo*, quae sic habet: *pietatem liberi parentibus, non operas debent*, intellige nisi pauperes sint.

Resp. 2. Si filius in domo patris remanens, aliquid lucratus fuerit ex ejus bonis, ejusque nomine negotiando, illud lucrum pertinet ad patrem tanquam profectitium, quia ex pietate debet patri ejusmodi servitia; si tamen protestetur vel expresse, vel tacite se velle salarium, nec teneatur patrem alere, quia non indiget, tunc, *ait Cabassut. cit.* habet jus in partem hujusce lucri, quia hoc peculium in hac hypothesi non est omnino profectitium, sed mixtum ex profectitio quoad bona paterna, et adventitio, ratione proprii laboris; bona autem adventitia pertinent ad filium, qui consequenter si clanculum servaverit summam labore suo non majorem, eam retinere potest, ait Pontas (*c*). Hic casus cum sit quotidianae praxis, est maxime notandus.

Quaeres 7. *Quarum rerum uxores possint habere dominium?*

Nota: Bona uxoris sunt triplicis generis, nempe parapheraalia, dotalia et communia.

Paraphernalia definiuntur a Polmano, *bona superaddita doti uxoris*, nempe quae uxor in contractu dotali sibi reservavit, vel quae contracto matrimonio acquisivit, sine donatione, sive legato, etc.

Dotalia, sunt ea quae uxor tradidit marito ad sustentanda onera matrimonii.

Communia, sunt ea quae tempore matrimonii, communi labore et industria, sunt acquisita.

Resp. 1. Uxor habet dominium perfectum bonorum paraphernalium jure communi (*d*). Servanda tamen est locorum consuetudo.

Resp. 2. Uxor habet dominium directum dotis, maritus vero administrationem et usumfructum (*e*).

(*a*) *Lib. 2. instit. in tit.* 9. (*b*) *Cabass. lib.* 6. *cap.* 4. *not.* 6.
(*c*) *Pontas verbo Compensatio*, *cas.* 6.
(*d*) *Cod. de pactis conventis.* (*e*) *L.* 7. *digesti.*

Resp. 3. Bonorum communium uxor habet proprietatem pro dimidia parte; sed administratio et ususfructus sunt mariti.

Sequitur ex dictis.

1. Uxorem peccare contra justitiam, et teneri restituere viro vel ejus haeredibus, si aliquid de bonis communibus, aut dotalibus surripiat aut impendat invito rationabiliter domino; in quo tamen maritus plus indulgere solet uxori quam extraneis.

Dixi invito rationabiliter domino : uxor siquidem de bonis communibus vel dotalibus aliquid absque furto subripere potest, 1. Ad modicas et statui suo convenientes eleemosynas faciendas, nisi tamen vir sufficientes largiatur. 2. Ad impediendum grave damnum familiae, v.gr. si maritus sit prodigus. 3. Ad vitandum damnum mariti, quia tunc negotium mariti utiliter gerit. 4. Ad necessitatibus suis aut liberorum, quibus subvenire renuit maritus, subveniendum. 5. Ad subveniendum patri, matri, aut proli ex alio matrimonio, si indigeant quoad vitam vel statum, quia haec obligatio est naturalis; tenetur tamen uxor ea quae sic dedit, in partem suam referre, cum ad partitionem cum haeredibus viri deveniendum erit. Ratio horum est quia maritus consentire censetur, vel saltem non est rationabiliter invitus.

Sequitur 2. Maritum peccare contra justitiam et teneri ad restitutionem uxori, vel ejus haeredibus. 1. Si dilapidet ejus dotem; 2. Si accipiat aut impendat bona paraphernalia uxoris. 3. Si bona communia notabili quantitate, invita uxore, prodige donet, ut docent communiter Doctores contra Habert (*a*). Nam licet bonorum communium administratio sit penes maritum, tamen proprietas mediae partis illorum ad uxorem jure communi pertinet; ac proinde maritus facit ei injuriam partem ipsius, ipsa rationabiliter invita, profundens.

Quaeres 8. *An servi habeant aliquarum rerum dominium ?*

Resp. Jura civilia non videntur illis ullum dominium concedere, sed quidquid acquirunt quavis causa, dominis acquirunt: ait enim Justinianus, *servus nec est dominus vestimenti quotidiani, quia qui ab alio possidetur, nihil possidere potest* (*b*). Verum ista severitas consuetudine legitima est mitigata, unde licet non habeant dominium fructuum laboris, tamen possunt in quibusdam casibus habere aliquid dominium etiam perfectum.

1. Si dominus aliquod peculium ipsis concedat, vel permittat.
2. Si aliquid eis detur ea conditione ut non acquiratur domino.
3. Si aliquid de bonis propriis, ludo aut aliqua negotiatione sine domini detrimento lucrentur, vel si praeter opera praescripta, alia faciant lucrativa.

(*a*) *Habert part.* 1. *pag.* 104.
(*b*) *L. Id vestimentum*, *ff. de peculio.*

4. Si aliquid eis detur pro compensatione injuriae illis illatae in bonis quorum sunt domini, v. gr. in fama.

Hinc servus differt a Religioso solemniter professo qui prorsus incapax est dominii.

De dominio Clericorum agemus in Tractatu de beneficiis Religiosorum, in Tractatu de statu Religioso.

ARTICULUS III.

De modo quo acquiritur et transfertur dominium.

Nota 1. Supponit hujus articuli titulus, factam esse rerum divisionem, circa quam sequentia ut certa sunt tenenda.

1. Rerum divisio fuit *conveniens*: quia agri inculti remansissent; si enim homo natura segnis, propria neglegit, quanto magis communia negligeret?

2. Rerum divisio est *justa*: quia scriptura eam approbat: praecipit enim dare eleemosynas, debita solvere, prohibet furari: haec autem omnia supponunt rerum divisionem.

Dices: Rerum divisio videtur jure naturali prohibita; quia jure naturae omnia sunt communia; ergo est injusta.

Resp. nego 1. *ant. distinguo ejus probationem.* Omnia sunt communia jure naturali *positive*, *nego*; *negative*, *conced.* Non itaque sunt communia hoc sensu quod jus naturale praecipiat rerum communitatem, sed negative, hoc sensu quod non constituerit rerum divisionem; sed potestatem fecerit omnibus utendi qualibet re priusquam ab aliquo sit occupata, quod jus etiamnum durat.

Inst. S. Clemens docet per *iniquitatem factum esse, ut quisque haberet propria* (a); ergo.

Resp. dist. Per iniquitatem *occasionaliter*, quia occasione sumpta ex iniquitate peccati originalis introducta fuit rerum divisio; *conc. formaliter* quasi ipsa divisio fuerit injusta; *nego*.

Itaque S. Clemens hac ratione hortatur fideles Jerosolymitanos ad possessionem rerum in communi quoad usum, ex eo quod haec vita sit consentanea statui innocentiae, in quo omnia debebant esse communia; rerum autem divisio orta sit occasione peccati.

3. Rerum divisio facta est *ab initio mundi*; Abel enim et Cain ex bonis sibi proprii sacrificia Domino obtulerunt.

4. Facta est divisio *jure gentium*; nam jus gentium est illud quod communi omnium nationum consensu introductum est; atqui eo consensu factum est ut alii hanc, alii illam terrae partem sibi retinerent, quam ipsi priores occupaverant: ergo.

Nota 2. Bona vel sunt sub dominio alicujus, vel sub nullius sunt dominio;

(a) *Cap. dilectissimis* 12. *quaest.* 1.

Quae sunt sub dominio alicujus, possunt acquiri, volente domino, vel eo invito; *volente domino* acquiruntur per contractus; *invito domino* acquiruntur jure justi belli, sententia judicis ob crimen, et tandem praescriptione; de bello et sententia judicis alibi dicemus.

Quae sub nullius sunt dominio, vel nunquam habuerunt aut censentur habuisse dominum acquiruntur *occupatione*, vel habuerunt dominum et acquiruntur *inventione*: ut quodam ordine procedamus, disseremus,

1. De acquisitione dominii per *occupationem*. 2. Per *inventionem*. 3. Per *praescriptionem*. 4. Per *contractus* quadruplici Sectione.

SECTIO PRIMA.

De acquisitione dominii per occupationem.

Nota. Occupatione acquiruntur 1. Animalia; 2. Gemmae, venae metallicae, etc. 3. Sylvae communes et pascua.

§. I. *De occupatione animalium.*

Quaeres 1. *Quomodo acquiratur dominium animalium?*

Nota. Animalium alia sunt natura sua fera et sylvestria, ut cervi, lepores, etc. alia mansueta, ut oves, boves, gallinae domesticae, etc. alia cicurata ex feris, ut cervi quos domi nutrimus, pavones, columbae domesticae; alia retinent indolem sylvestrem.

Resp. et dico 1. Animalia ex natura sua mansueta et domestica, quantumvis aberrent et fugiant, non licet occupare (*a*); ratio est quia cum sint natura sua domestica, licet fugerint, non tamen ideo recuperant libertatem; ergo sunt prioris domini. Quare ubicumque inventa fuerint, dominis sunt restituenda, imo etiamsi capta a lupo, qui ea exemerit, restituere debet quidquid de illis superfuerunt, *ait Lessius* (*b*).

Dico 2. Animalia fera seu sylvestria, usu mansuefacta non licet occupare quamdiu consuetudinem habent ex libera vagatione redeundi, in potestatem domini; quod si amittant consuetudinem redeundi, fiunt *occupantis* (*c*); ratio est quia in casu non censentur recuperasse naturalem libertatem quam in 2. recuperarunt ac proinde non amplius sunt in potestate prioris domini; ergo sunt primi occupantis. Hinc.

Inferes 1. Si in columbrio tuo appositis illecebris attrahas aliorum columbas, teneris ad restitutionem; quod si columbae alterius sponte et sine fraude (quia v. g. melius pabulum eis das, vel commodiori loco collocas) se aggregent columbis tuis et consuetudinem redeundi in proprium columbarium amittant, sunt tuae. Dicuntur

---

(*a*) §. *Gallinarum instit. de rerum divers.*

(*b*) *L.* 2. *cap.* 5. *dubit.* 6. (*c*) §. *Parvorum eodem titulo.*

autem consuetudinem redeundi deseruisse, *si bis, terve tempore consuetudo non redeant*, ut docet Navarrus (*a*).

Inferes 2. Examen apum quamvis avolet ex alveario tuo, tamen tuum manet quamdiu in tuo conspectu versatur, nec difficilis est ejus prosecutio; alioquin occupantis fit, sunt verba Justiniani (*b*).

Dico 3. Animalia omnino fera sylvestria in loco publico et non circumsepto vagantia (idem dic de piscibus) fiunt *primi occupantis*, etiam contra voluntatem Principis venationem prohibentis; licet enim piscatores aut venatores quandoque graviter contra obedientiam peccent transgrediendo Legem justam Principis, non tamen peccant contra justitiam; unde fiunt domini praedae, nec ad restitutionem tenentur.

Dixi; *In loco non circumsepto;* si enim fit circumseptus, pisces et ferae censentur esse domini illius loci.

Quaer. 2. *Cujus sit fera ab uno laesa, ab alio capta ?*

Resp. Justinianus (*c*) *eam esse capientis*: verum haec dispositio non viget *in Gallia*, ubi fera vulnerata est vulnerantis eam insequentis cum morali certitudine quod eam sit apprehensurus, quia tunc moraliter per vulnus inflictum est apprehensa; sanxit autem *Henricus IV.* ut qui feram excitavit in fundo in quo habet jus venandi, et a fortiori qui vulneravit, eam possit in alieno fundo insequi, donec vel capta sit, vel omnino evaserit.

Quaer. 3. *Ad quem pertineat fera laqueo, item piscis retibus inhaerens ?*

Resp. Si inhaereat *inextricabiliter*, est laqueum et rete ponentis quia est occupata per instrumentum; si *extricabiliter*, est primi occupantis, propter contrariam rationem.

Quaer. 4. *Si fera quam insequor, cadat in laqueum tuum, cujus erit ?*

Resp. Cum Tournely (*d*), si aliter occupaturus eram, quod ex inflicto vulnere debet dijudicari erit mea; si vero occupaturus non eram, erit tua: in dubio melior erit conditio primo occupantis juxta multos (e), juxta alios debet dividi.

§. II. *De occupatione lapillorum, gemmarum, fodinarum plumbi, ferri, venarum auri, argenti, etc.*

Quaeres 1. *An lapilli, gemmae, ambrarum, coralium, etc.* quae in littore maris inveniuntur, sint primo occupantis ?

Resp. Cum Justiniano (*f*) *affirm.* Ratio est quia nullius sunt. Haec dispositio viget in Gallia, ait Tournely hic.

(*a*) *Cap.* 17. *num.* 128. (*b*) *Instit. de rerum divis.*
(*c*) §. *Item quaesitum. Instit. de rer. divisione.*
(*d*) *T. de justitia p.* 2. *cap.* 1. *de Dominio.*
(*e*) *Lessius, Becanus, etc.* (*f*) *L.* 2. *tit.* 1. §. 18. *lapillorum.*

Quaer. 2. Ad quem pertineant Lapidicinae, gallice, Carrieres, *fodinae plumbi, ferri, quae sunt in fundo alicujus?*

Resp. Pertinent ad dominum fundi, quia vel sunt pars fundi, vel ejus fructus. Idem dic de venis metallicis auri et argenti spectato solo jure naturali et gentium, quia sunt fructus fundi cum in eo crescant, vel sunt ejus partes; tamen secundum Jus Gallicum pertinent ad Regem compensato solo damno quod infertur loco (*a*).

§. III. *De pastione et lignatione in sylvis communibus.*

Quaeres 1. An Princeps possit prohibere pastionem et lignationem in pascuis et sylvis communibus?

Resp. affirm. Quia id aliquando expedit bono publico; atqui Princeps potest praecipere vel prohibere quidquid expedit bono publico.

Resolves: Qui contra justam prohibitionem lignant in his sylvis, vel animalia in eas introducunt, peccant mortaliter; si inde grave damnum Reipublicae inferant, tenentur ad restitutionem erga Rempublicam sive sint extranei, sive incolae; si vero non ita graviter noceant, censet Lessius (*b*) non nisi venialiter peccare nec ad restitutionem teneri si sint incolae; quia alias jus habent, et communitas censetur remittere non notabilem injuriam, contenta mulcta pecuniaria si in furto capiantur.

Excusantur tamen pauperes, si ex his praecise necessaria usibus suis asportent, nec notabile damnum inferant, quia communitas id pauperibus suis membris indulgere censetur, *ait Paulus a Lugduno* (*c*).

Quaeres 2. Quid sentiendum de pauperibus qui ligna caedunt in sylvis quae ad Regem vel alios privatos pertinent?

Resp. Eos fures esse et ad restitutionem teneri pro ratione rei ablatae, vel damni illati (quod saepe multo pluris est quam res succisa valeat), est enim ablatio rei alienae invito domino nisi habeant consensum expressum vel tacitum proprietariorum, qui supponitur 1. Si proprietarius non solet curare restitutionem, sed satis ei sit ut comprehensi mulctam luant. 2. Si Domini non possint sine immanitate huic asportationi obsistere; hinc:

Inferes: licitum esse pauperibus colligere minuta quae jacent ligna mortua (gallice *bois mort*) item ligna caduci roboris (gallice *mort bois*) in usum proprii foci: ratio est quia domini non sunt tunc inviti, vel sunt irrationabiliter inviti.

De jure pascendi tacere cogor, quia variatur pro diversitate locorum unde consuetudo et leges municipales in his servandae sunt.

(*a*) *Vide Chopin. de domin. l. 2. tit. 5.*
(*b*) *Lessius l. 2. cap. 5. dubit. 14.*
(*c*) *Dissert. 2. cap. 6. de domin.*

SECTIO II.

De Acquisitione dominii per inventionem.

Nota. Acquiruntur inventione, 1. Thesaurus; 2. Res nuper amissa; 3. Bona vacantia et derelicta.

§. I. *De Inventione Thesauri.*

Quaeres 1. *Quid sit Thesaurus?*

Resp. Definitur in Jure (*a*): *vetus quaedam depositio pecuniae, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat.*

Dicitur 1. *vetus*: alias non esset Thesaurus, sed res inventa.

Dicitur 2. *pecuniae*: quo nomine intelliguntur gemmae, annuli, vasa argentea, etc.

Quaeres 2. *Cujus sit Thesaurus inventus?*

Resp. 1. Jure naturali et gentium totus est inventoris; nam quae nullius sunt, his juribus fiunt primo occupantis. Quod verum est, *ait Lessius* (*b*) etiam si possit sciri, a quorum majoribus sit conditus, quia quod tanto temporis spatio desiit possideri, desiit etiam esse in dominio cujusquam.

Resp 2. Jure civili Romano sequentia sunt tenenda (*c*).

1. *Thesaurus* in fundo proprio inventus, totus est inventoris; si arte magica sit inventus, totus est fisci, non tamen ante sententiam Judicis, *ait Lessius citans Navar.* quia haec dispositio est poenalis, et lex ferendae sententiae ut patet eam legenti.

2. *Inventus* in fundo alieno causa fortuita, media pars fit inventoris, et altera domini fundi sit Princeps, sive privatus, et hoc ante sententiam Judicis; quia haec dispositio non est poenalis, sed definitiva proprietatis rerum (*d*).

3. *Inventus* in fundo alieno absque consensu domini totus adjudicatur domino fundi; non tamen inventor tenetur dare totum ante sententiam Judicis, sed sufficit, si det dimidiam partem, quia haec dispositio est poenalis, ad puniendam injuriam factam domino fundi, quaerendo in ejus fundo.

4. *Inventus* in platea, foro, via publica, fortuito vel industria juxta multos totus est inventoris, ita Lessius citans Covarruviam, Baldum, et alios quosdam; juxta multos debet dividi cum fisco, hic standum est consuetudini.

5. *Inventus* in loco sacro fortuito, totus est inventoris; si data opera inventus sit in tali loco, dimidium cedet Ecclesiae (*e*).

Caeterum in his spectandae sunt speciales locorum Leges et servandae, juxta D. Thom. (*f*) unde:

(*a*) *L. nunquam ff. de acquir. rer. dominio.*
(*b*) *L. 2. c. 5. de dubit. 15.* (*c*) *L. nunquam ff. de acquir. dominio.*
(*d*) *Lege unica c. de Thesauris.* (*e*) *Lege unica c. de Thesaur.*
(*f*) *D. Thom. 2. 2. quaest. 66. art. 5. ad 1.*

Resp. 3. In Gallia haec de Thesauris sunt tenenda.

1. Si Thesaurus inventus sit in via publica, media pars cedit inventori, altera Regi, aut viarum curatoribus, gallice *Voyers.*

2. Si in loco proprio, media pars cedit inventori, altera Dynastae, gallice *Haut justicier*, vel Regi, si solus in illo loco altiorem illam potestatem exerceat.

3. Si in alieno fundo inveniatur, in tres partes aequales dividi debet, quarum prima erit inventoris ; secunda domini fundi : tertia Dynastae (*a*) Semper tamen debet consuetudo indagari.

Quaeres 3. *An qui sciens in agro alieno latere thesaurum, emit agrum illum, acquirat dominium illius thesauri ?*

Resp. Si ante emptionem invenit thesaurum puta fodiendo, media ejus pars pertinet ad dominium fundi si casu fortuito invenit ; si vero data opera, totus adjudicatur domino fundi, juxta superius dicta , quia thesaurus inventus est in fundo alieno. Quod si ante emptionem scivit, sed nondum effodit , acquirit dominium totius thesauri; et hoc insinuantur in hac Parabola , *simile est regnum caelorum thesauro abscondito in agro*, etc. (*b*). Et ratio est, quia invenit in proprio fundo: Nec tenetur pretium agri augere , quia thesaurus latens nec fructus est, nec pars substantiae agri.

Quaeres 4. *Quid dicendum sit de virga corylli quam divinatoriam* vocant, et qua plures utuntur ad indagandos Thesauros et fontes ?

Resp. Superstitiosus est usus virgae *divinatoriae.*

Prob. 1. Quia liber cui titulus, *La Phisique occulte* ou *Traitè de la Beguette divinatoire* Romae 26. Octobr. *a Clem. XI.* damnatus est, eo quod in ipso hujus virgae usus asserebatur ab omni superstitione immunis; ergo, ejus usus est superstitiosus ut fuse probant P. *Malebranchius* et *P. le Brun.*

Prob. 2. *Ratione.* Causa naturalis semper in iisdem circumstantiis eodem modo agit: atqui divinatoria non semper eodem modo in iisdem circumstantiis agit; ergo non est causa naturalis effectuum qui ab ea promanant.

Prob. min. Aqua, pecunia latens, metalla virgam rotare et movere nata sunt: atqui virga circa ea in iisdem circumstantiis non semper eodem modo agit: nam non movetur ad metalla , sed ad aquam solam si virgam gerens quaerit aquam et non metalla ; et vicissim; ergo.

Prob. 3. Agens Physicum agit independenter ab intentione hominis: atqui virga non agit independenter ab intentione virgam tenentis ; ergo.

Prob. min. Virga movetur circa lapidem ex instituto designa-

(*a*) *D. Bignon in oratione habita in Senatu Parisiense anno* 1636.
(*b*) *Matt.* 13. *vers.* 42.

tum ad constituendum limitem, immota remanens circa alias: atqui talis differentia non potest provenire nisi ex intentione virgam tenentis: nam hic lapis nihil habet Physici quod non habeat alius lapis; ergo.

Confirmatur. Quia virga immota remansit in manibus eorum quibus antea movebatur, postquam ii enixe a Deo petierunt ut desineret moveri, si forte in tali motu esset aliquid mali et superstitiosi; rursus eadem virga moveri coepit in manibus eorundem cum absolute eam moveri optarunt, abstrahendo a bonitate vel malitia hujus usus: cujus rei plura exempla affert P. Le Brun (*a*); ergo virga non movetur naturaliter.

Resolves: Pro praxi: cum saltem sit dubium an usus rami divinatorii sit superstitiosus, et esse asserant tot viri litterati, videtur esse ab ipso abstinendum.

Dices: Virga movetur vi corpusculorum a metallo vel thesauro, et exhalationum ab aqua erumpentium ergo movetur naturaliter.

Resp. nego ant. Duplici de causa: 1. Quia non flectitur ad aquas et metalla quando detecta sunt; hoc autem esset si ad ista naturaliter flecteretur. 2. Vis illa non est tanta ut possit vertere, imo frangere virgam intra manus viri fortis motum ejus quantum potest impedientis; frangitur ergo et torquetur ope daemonis hominem hoc modo decipientis, ut ipsum si possit, in deteriora inducat.

§. II. *De inventione rei nuper amissae.*

Quaeres 1. Quid dicendum sit de rebus inventis?

Resp. 1. Certum est rem inventam, domino si inveniri potest, esse restituendam, quia res semper clamat pro domino qui in hunc effectum diligenter inquiri debet, inquit Concilium Caenomanense (*b*) expensis tamen rei restituendae si sit inventor bonae fidei; si vero sit malae fidei inventor, impensis propriis, qui damnum quod patitur sibi debet imputare.

Resp. 2. Docent communiter Theologi post Div. Thom. (*c*) quod si post sufficientem inquisitionem non reperiatur dominus, res inventa pauperibus sit eroganda, aut pios in usus consumenda ex authent. *omnes peregrini* ubi statuitur: *si peregrini intestati decesserint, ad hospitem nihil perveniet, sed bona ipsorum per manus Episcopi loci, si fieri potest, haeredibus tradantur, vel in causas pias erogentur....*

Ratio est, quia res inventa est impendenda secundum voluntatem praesumptam domini sui, quae haud dubie est ut res quam recuperare nequit, expendatur aptiori modo, sibi et reip. utiliori; atqui sic expeditur cum datur pauperibus.

(*a*) *Le Brun, tom.* 3, *pag.* 374.

(*b*) *Concil. Caenom.* 1284. (*c*) *D. Thom.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 5. *ad* 3.

Quaeres 2. Si inventor sit pauper, an potest sibi rem applicare?

Resp. affirm. Quia non est deterioris conditionis quam alii pauperes, modo sit *verus* pauper; quod tamen non debet facere absque consilio Parochi, vel prudentis Confessarii; quia amor proprius in hoc negotio facile decipit.

Quaeres 3. Quid agendum si dominus compareat post factam talem applicationem?

Resp. Vel inventor eam applicavit aliis pauperibus, vel sibi ut pauperi.

Si applicavit sibi, et adhuc extet sive in se, sive in pretio, est restituenda domino; quia res quandiu extat, clamat pro domino.

Si applicavit sibi et sit consumpta, item si applicavit aliis pauperibus, sive extet, sive non, ad nihil tenetur, si adhibuit sufficientem diligentiam: quia utiliter, quantum potuit, gessit rem proximi: si autem non sufficienter inquisivit dominum rei, tunc rem licet consumptam domino comparenti tenetur restituere.

Resolves: Si quis pecuniam in angulo domus invenerit, cujus depositio non videtur antiqua, si haec domus continua successione in eadem familia manserit, haeredibus est restituenda, quia praesumitur ipsam ab aliquo ex hac familia fuisse occultatam. Quod si vero locatores plurimi in eadem domo permanserint, nec ulla acquiri possit praesumptio ad quam familiam pecunia inventa pertineat, tunc est bonum incertum, et consequenter in pios usus impendendum.

§. III. *De acquisitione dominii in bona vacantia, et derelicta.*

Quaeres 1. Quid sint bona vacantia et ad quem pertineant?

Resp. 1. Sunt ea quae reliquit aliquis ab intestato decedens sine haeredibus, qui ei juxta legem ab intestato succedant.

Resp. 2. Fisco regio applicantur a jure; (*a*) excipiuntur tamen bona mobilia peregrinorum quae in usus pios debent per Episcopum applicari, *ex authent. omnes peregrini*, superius citata.

Quaeres 2. Quid sint bona derelicta et ad quem pertineant?

Resp. 1. Sunt ea quae dominus ea mente abjicit, ut in numero rerum suarum esse nolit, ita Justinianus (*b*).

Resp. 2. Jure Romano sunt primo occupantis, ut ibidem docet *Justinianus; in Gallia* vero pertinent ad *Dynastam* loci.

Inferes bona naufragorum non esse derelicta, cum non sponte, sed metu naufragii fuerint projecta; unde si ab aliquo recuperentur, debent restitui domino (*c*), deductis tamen expensis pro recuperatione eorum factis.

(*a*) *L. Vacantia Cod. de bonis vacantibus.*

(*b*) *§. Pen. inst. de rer. divis.* (*c*) *Authent. navigia, c. de furtis.*

Nec obstat quod alias periissent haec bona, quia res semper manet domino suo quantumcumque periclitetur (*a*).

Porro: occupantes bona Christianorum naufragantium incurrunt excommunicationem Bullae Coenae Domini.

SECTIO III.

De acquisitione dominii per praescriptionem.

Quaeres 1. *Quid sit praescriptio seu usucapio?*

Resp. Est acquisitio dominii per possessionem bonae fidei continuatam tempore per legem definito.

Quaeres 2. *Quaenam conditiones requirantur ad legitimam praescriptionem?*

Resp. Quatuor; nimirum possessio, titulus, bona fides, tempus a lege definitum.

Prima *Conditio est possessio* ex reg. 3. Juris in 6. *sine possessione praescriptio non procedit*. Non sufficit autem possessio *naturalis* tantum, sed sufficit et requiritur possessio *civilis rei non prohibitae possideri*, quo sit ut omnis, et solus capax proprio nomine possidendi, sibi praescribere possit.

Defectu hujus conditionis non possunt praescribi.

1. Loca sacra, jus decimarum a Laico, quia jus ei resistit (*b*).

2. Non potest praescribere religiosus professus, quia nihil suo nomine potest possidere.

3. Depositarius, usufructuarius, feudatarius, commodatarius, colonus, pignorator, quia non possident nomine suo, sed domini qui possidet civiliter (*c*).

4. Non potest dari praescriptio rerum publicis usibus deputatarum, ut sunt forum, pontes, viae publicae, quia jus resistit.

5. Non possunt praescribi quae sunt juris naturalis, v. g. obedientia superioribus debita.

6. Non praescribuntur limites Provinciarum Episcopatuum, si de ipsis constet (*d*).

7. Res furtivae et quae vi possessae sunt, nec res illius qui adeo est impotens ut rem suam in judicio repetere non possit, sic non praescribitur contra mente captos.

Ratio horum omnium est, quia non est apprehensio Juris adminiculo. Cum jus resistat *toto tit. de praescript.*

2. *Conditio est bona fides*, ex reg. 2. juris in 6. *possessor malae fidei ullo tempore non praescribit*. Circa quam

Quaeres 1. *Quid sit bona Fides hic?*

Resp. *Est judicium prudens et fundatum, quo quis prudenter existimat rem quam possidet esse suam, etsi forte non sua sit.* Dixi

(*a*) *L. Pomponius, ff. de acquir. dominio.* (*b*) *Cap. 7. de praesc.*
(*c*) *Cap. si dilig. de praesc.* (*d*) *Cap. dilect. XVI. q. 3.*

prudenter : quia si ex ignorantia crassa aut inordinata cupiditate illud judicium procedat, non erit bona fides.

Quaer. 2. *An et quae ignorantia officiat praescriptioni ?*

Nota, Ignorautia alia est *juris* qua ignoratur ipsa Lex v. g. qui accipit aliquid contractu usurario quem putat justum; Alia est *facti* qua lex quidem cognoscitur, sed ignoratur hoc factum huic legi contrarium esse v. g. qui sciens illicitum esse emere a religioso, nescit eum a quo emit esse religiosum.

Resp. Error invincibilis facti praescriptionem non impedit, imo facit, cum praescriptio supponat ignorantiam. Sed ignorantia juris clari, invincibilis licet et inculpata, impedit praescriptionem. Utrumque colligitur ex jure quod sic habet: *juris ignorantia negatur in usucapione: facti vero ignorantiam prodesse constat* (*a*).

Dixi: *Juris clari:* Quia jus vere dubium (idest de quo utrinque sint multorum sententiae) sufficit ad praescriptionem, ait *Lessius* (*b*),

Quaer 3. *An dubium officiat praescriptioni ?*

Resp. Non officit, si superveniat possessioni bona fide inchoatae, et moralis adhibita fuerit diligentia ad veritatem indagandam, quia in dubio melior est conditio possidentis. Quod si adfuerit dubium dum quis possidere incepit; aut si moralis non fuerit adhibita diligentia cum supervenit possessioni, non currit praescriptio, cum amittat bonam fidem proindeque praescriptionem interrumpit.

Nota: Possessor suis successoribus fidem suam bonam aut malam transmittit sive eam noverint sive non, proindeque haeres vel emptor rei 10. annis bona fide possessae, additis 20. annis possessionem complet. Econtra haeres vel emptor rei mala fide 10. annis possessae, non praescribit nisi postquam ipse bona fide 30. annis ipsam rem possedit. Bona enim fides debet continuari toto tempore quo currit praescriptio (*c*).

3. *Conditio* est *titulus*: Nam sine titulo non potuit esse bona fides initio possessionis. Debet esse coloratus seu apparens; nam titulus verus sufficit sine praescriptione ad transferendum dominium secuta traditione.

In praescriptionibus tamen longissimi temporis 30. scilicet 40. annorum sufficit titulus praesumptus, nisi jus contradicat.

4. *Conditio* est, *tempus a lege d finitum*: quod diversum est pro diversitate rerum praescribendarum; circa quod sequentia sunt tenenda.

1. Ad praescribendas *res mobiles*, v. g. animalia, vestes, etc. cum titulo requiruntur tres anni inter praesentes, et quatuor anni inter absentes; et sine titulo (supple qui probetur, nam etiam tunc praesumitur praecessisse) requiruntur 30 anni; quae dicitur praescriptio longissimi temporis (*d*), circa quod

(*a*) *L.* 4. *ff de jur. et fact. ignorant.* (*b*) *Sess. c.* 6. *dub.* 5.
(*c*) *C. ult. de praesc.* (*d*) *l.* 3, *Cod. de praesc.*

Nota: *Praesentes jure communi* censentur qui in eadem provincia et sub eodem regimine commorantur; sed *jure Gallico* praesentes ii dicuntur qui sunt sub unius Ballivi aut Senescalli Jurisdictione, ait de Ferrieres, (*a*) licet bona sint alibi sita.

2. Ad praescribenda *immobilia* privatorum cum titulo requiruntur inter praesentes 10. anni, et 20. inter absentes (*b*), sine titulo 30. anni (*c*).

3. Ad praescribenda bona immobilia contra privilegiatos non idem tempus requiritur; nam contra Ecclesiam Romanam et S. Pontificem requiruntur 100. anni, (*d*) contra alias Ecclesias vel pias causas requiruntur 40. anni (*e*).

Nota 1. Nomine immobilium hic etiam intelligi jura et actiones ad immobilia: item beneficia, census, reditus, jus patronatus, ususfructus, et servitutes: haec enim omnia fixa manent, et instar *immobilium*, fructum vel commoditatem adferunt.

Nota 2. In hac materia *tempus breve* dicitur, quod est minus decennio; *longum* est spatium decem annorum, inter praesentes, et 20. inter absentes; *Longissimum* est spatium 30. aut 40. annorum. *Immemoriale*, est spatium cujus initii non extat memoria etiam apud seniores.

Quaeres 3. *An praescriptio bonae fidei dominium transferat in foro conscientiae, ita ut licet completa praescriptione cognoscas rem fuisse alienam, ad illam restituendam minime tenearis?*

Resp. affirm. Illud enim dominium legitime transfertur, quod transfertur auctoritate reipublicae propter bonum commune: atqui dominium quod transfertur per praescriptionem, transfertur auctoritate Reipublicae propter bonum publicum, ne scilicet dominia essent incerta, lites multiplicarentur, ut patet ex multis Legibus Civilibus, approbatis jure Canonico (*f*) quae sine ulla limitatione dicunt: *bono publico introducta est usucapio, ne diu et fere semper incerta essent rerum dominia* (*g*), et alibi concessa usucapio dicitur: *Ut aliquando litium esset finis* (*h*); ergo per praescriptionem dominium transfertur in foro conscientiae, nisi tamen prior dominus per judicem restituatur in integrum.

Dixi: *Nisi prior dominus restituatur in integrum:* quae restitutio est remedium adversus praescriptionem et definitur *prioris juris reintegratio qua tribuitur alicui potestas rem suam sibi vindicandi.* Hoc remedium conceditur 1. *minoribus* qui habent jus etiam petendi toto quadriennio, a die quo majores facti sunt (*i*): 2. *Piis Locis et Ecclesiis* etiamsi praescriptio sit 40. annorum, et hoc per

---

(*a*) *De Ferr. traduct. ad l. 2. inst. tom.* 6. (*b*) *Inst. de usucap.* §. 1.
(*c*) *Cap. sanct. de praesc.* (*d*) *Authent. Quas act.* (*e*) *Ibidem.*
(*f*) *Tot. tit. de praescript.* (*g*) *L. 1. ff. de usucapionib.*
(*h*) *l. ultim. ff. pro suo.* (*i*) *l. finali cod. de temp. rest. in integrum.*

quatuor annos a die quo Ecclesia novit praescriptionem suorum bonorum (*a*). Ratio est quia Ecclesia est instar pupilli et minoris. 3. *Majoribus* non quidem in praescriptione 30. aut 40. annorum, sed in praescriptione 10. aut 20. annorum, modo probent, praescriptionem aut omnino sine sua negligentia, aut cum probabili sua ignorantia fuisse peractam (*b*). Habent et hi quatuor annos postquam sciverint completam praescriptionem ad petendum beneficium restitutionis in integrum.

Nota: In Gallia solus Rex restitutionem in integrum concedit (*c*) et ex edicto *Francisci I.* loco *quaedriennii* jure Romano concessi ad petendam restitutionem in integrum, conceditur *decennium*.

Objicies 1. Interdum in praescriptione non intercessit culpabilis negligentia; ergo in tali casu non transfertur dominium in foro conscientiae.

Resp. nego conseq. Quia prescriptio non introducta est principaliter ad puniendam negligentiam prioris domini, sed ob praedictos fines bonum commune spectantes, nempe ne dominia maneant incerta, ne lites multiplicentur, ne titulorum fictores aliena bona invadant, etc.

Inst. 1. Nemo sine culpa debet privari re sua (*d*) ergo.

Resp. dist. antec. Nisi ratio boni communis aliud postulet, *conced.* ubi postulat, ut fit in proposito, *nego*, nam sic se habet regula: *sine culpa, nisi subsit causa*, *non est aliquis puniendus.* Hic autem subest causa, nempe bonum commune.

Inst. 2. *Locupletari non debet aliquis cum alterius injuria et jactura* (*e*); atqui per praescriptionem locupletaretur aliquis, etc.

Resp. dist. reg Non debet locupletari ex jactura alterius per injuriam et *auctoritate privata*, *conced.* utendo *beneficio legis*, *nego*: nam tunc cum transferatur dominium, non est injuria.

Objicies 2. Qui tempore praescriptionis elapso cognoscit rem esse alienam, non magis eam retinere potest, quam possit quis rem sibi per sententiam judicis adjudicatam retinere, cum cognoscit eam non esse suam: atqui, etc.

Resp. nego maj. Disparitas est quod judex per sententiam dominium non transfert, sed solum declarat juxta allegata et probata, cujus sit res litigiosa; in praescriptione autem transfertur dominium, ob varias rationes quae bonum commune spectant.

Inst. Ideo non potest quis retinere bonum sibi a judice adjudicatum, quia sententia judicis nititur falsa praesumptione; atqui pariter lex praescriptionis nititur falsa praesumptione; ergo.

Resp. nego min. Quia falsum est leges praescriptionis potissimum praesumptione negligentiae nixas esse, ut ex dictis constat.

(*a*) *Cap.* 1. *de restit. in integrum.*
(*b*) *L.* 1. §. *final. ff. ex quibus causis major.* (*c*) *Decoq. p.* 219.
(*d*) *Ex reg.* 23. *juris in* 6. (*e*) *Regul.* 48. *juris in* 6.

APPENDIX.

De caeteris modis acquirendi dominii,

Dico : Dominium transfertur variis aliis modis.

1. *Per alluvionem*: Id quod vi aquarum insensibiliter uni fundo detrahitur et alteri adjicitur, fit domini fundi cui fit adjectio (*a*). Viget hoc in Gallia. Dico *insensibiliter*: nam si pars notabilis tui praedii statim subita aquarum tempestate adjiciatur meo, ea tibi remanet; (*b*) in Gallia si a nemine repetatur, est Regis.

2. *Per specificationem:* Cum res aliena ad aliquam speciem artificii insumpta est : hic vel materia potest ad priorem statum reduci, vel non potest; *si primum*, species pertinebit ad dominum materiae v. gr. si ex aureo meo poculum feceris, meum est poculum, teneor tamen solvere artificium. *Si secundum*, ad eum spectabit species qui speciem formavit; v. gr. si ex alienis lanis vestem conficias, vestis est tua, sed teneris solvere pretium lanae, et damna si quae sint, et ad hoc datur actio alteri (*c*).

3. *Per accessionem*: Cum quid ornatus causa adjicitur rei alterius, ut si quis alienam domum pinxerit, accessio ejus est qui erat dominus rei, nec tenetur ad impensas, nisi tale ornamentum postulaverit; ratio est quia *accessorium sequitur naturam principalis*.

Si tamen ornamentum rei cui adjectum est, pretio longe superaret, ornamentum haberetur pro principale et pertineret ad eum a quo prodisset: *ridiculum enim est*, ait Justinianus (*d*) *picturam Apellis in accessionem vilissimae tabulae cedere*. Sed tenetur priori domino tabulae de damno.

4. *Per commixtionem et confusionem*: si res commixtae separari possint, debent separari: v. gr. oves tuae commixtae meis; si non possint separari, ut mel et vinum simul confusa; tunc quod resultat, fit utrique commune pro rata materiae (*e*).

5. *Per inaedificationem*: Ædificium in nostro fundo constructum ab alio, nostrum est, secundum hanc regulam : *aedificium semper solo cedit*: (*f*) sed attendendum est an bona an mala fide quis aedificaverit; si enim bona fide, ei solvendae sunt materia, et impensae; secus si mala fide: (*g*) tamen jure Gallico potest exigere materiae et impensarum pretium, nisi fraus intercesserit.

6. *Per implantationem et sationem*: Arbores et plantae in aliquo fundo a quolibet collocatae cedunt domino fundi, *si modo radices egerint*; *ante enim quam radices egerint, ejus permanent cujus fuerant*. Ita Justinianus (*h*) *qua ratione autem plantae solo cedunt*,

---

(*a*) *Instit. lib.* 2. *tit.* 1. *n.* 20. (*b*) *Ibidem n.* 21.
(*c*) *Ibidem num.* 25.
(*d*) *Instit. lib.* 1. *tit.* 1. *n:* 34. (*e*) *Ibidem n.* 27.
(*f*) *Ibidem num.* 29. *et* 30. (*g*) *Lib.* 38. *ff. de rei vind.*
(*h*) *Ibidem num.* 31.

eadem ratione frumenta quoque, quae sata sunt, solo cedere intelliguntur (*a*). Utrumque moribus nostris receptum est: qui tamen alienam plantam in suo fundo transplantavit, tenetur de damno.

7. *Per alveum.* Si fluvius, alveo priori derelicto, alium sibi quaerat, *jure Romano*, vetus alveus vicinis praediis cedit; *jure vero Gallico* (*b*) alveus a quo recessit flumen navigabile, ad Regem pertinet, si fluvius non sit navigabilis, alveus vicinis praediis cedit.

8. *Per insulam:* Insula quae in mari nata est, fit occupantis, Jure Romano et nostro: verum nostro jure insula quae in flumine navigabili nata est, pertinet ad Regem; quae in minoribus rivis nata est, pertinet ad eos quibus ii rivi pertinent.

SECTIO IV.

De acquisitione et translatione dominii per Contractus.

Nota. Communem methodum secuti, sectionem hanc in duas partes dividemus: 1. Erit de contractibus in genere, 2. De variis contractuum speciebus.

PARS PRIMA.

De Contractibus in genere.

Hic nobis videndum incumbit: 1. Quid et quotuplex sit contractus. 2. Quinam contrahere possint. 3. Quis ad contrahendum requiratur consensus. 4. Quam et quando obligationem pariat contractus.

§. I. *De natura et divisione contractus.*

Quaeres 1. *Quid sit contractus?*

Resp. Est pactum ultro citroque, vel alterutro tantum obligationem pariens.

Dicitur 1. *pactum*; id est duarum voluntatum conventio, seu consensus in idem.

Dicitur 2. *ultro citroque*, *vel alterutro tantum*; ut hac definitione contractus stricte et late dictus comprehendatur.

Dicitur. 3. *Obligationem pariens*: ut designetur effectus per contractum productus.

Quaeres 2. *Quomodo dividatur contractus?*

Resp. Dividitur 1. In perfectum et imperfectum.

Perfectus, est *pactum ultro citroque obligationem pariens.* Dicitur etiam *onerosus*, quia aliquid datur, et aliud rependitur.

Imperfectus, est *pactum alterutro tantum obligationem pariens.* Dicitur etiam *gratiosus*, quia per eum aliquid recipitur, et nihil rependitur.

(*a*) *Ibid. num.* 33. (*b*) *L.* 5. *ff. de praescript. verb.*

2. *Dividitur* in explicitum seu formalem, et implicitum seu virtualem.

Explicitus, est ille quo duo expresse de eadem re conveniunt cum mutua obligatione, vel saltem cum obligatione unius erga alterum.

Implicitus, est ille qui fit tacita partium conventione, v. g. *absentis negotiorum gestione*, *haereditatis aditione*, vel ex officii acceptatione; sic *Judex*, *Medicus*, *Tutor*, cum haec officia suscipiunt, eo ipso se virtualiter obligant ad praestandam operam omnem quam adhibere solent homines ejusdem conditionis, erga eos in quorum gratiam haec officia exercent; et hi vicissim se obligant ad legitimam retributionem; istae tacitae conventiones vocantur *quasi contractus*, contractuumque vim habent ad obligandum ex justitia.

3. *Dividitur* in nominatum et innominatum.

Nominatus, est ille qui proprium et speciale nomen habet, v. g. *venditio*, *locatio*, *societas*, *etc.*

Innominatus, est ille qui proprium non habet nomen, sed genericum dumtaxat contractus aut pacti: hujus sunt quatuor species, scilicet. *do ut des; do ut facias; facio ut des: facio ut facias;* ubi sub affirmatione negatio etiam comprehenditur, v. gr. *do ut non facias.*

Dices: Contractus *do ut des* est permutatio; ergo est nominatus.

Resp. nego conseq. Nam permutatio est nomen genericum, convenit enim venditioni, sicut *do ut facias*, locationi convenit.

4. *Dividitur* in nudum et vestitum,

Nudus, est conventio mera carens omni firmamento quo actionem civilem parere possit, licet pariat obligationem naturalem ut infra dicetur. Talis est omnis contractus innominatus antequam ex altera parte sit impletus, nisi accedat *formula stipulationis*, *juramentum*, etc. *Item* omnis contractus qui re perficitur, est *nudus* ante rei traditionem; ut *donatio*, *mutuum*, *pignus*, etc.

Vestitus, est conventio innixa aliquo firmamento, vi cujus pariat actionem civilem. *Firmamenta juris*, sunt scriptura, stipulatio, testes, juramentum, conjunctio, contractus innominati cum nominato, ut si vendam tibi domum centum aureis, cum pacto ut illam adhuc habitem; et tibi pro inhabitatione dem hanc vestem; pactum istud *nudum* vestitur propter sui conjunctionem cum contractu nominato; quia accessorium sequitur naturam principalis. Propter contrariam rationem si contractus *innominatus* sit *principalis*, contractus vero *nominatus* sit *accessorium*, innominatus non vestietur per sui cohaerentiam cum nominato.

5. *Dividitur* in contractum bonae fidei, et stricti juris.

Contractus bonae fidei, est ille in quo Judex ex aequo et bono multa moderari potest, quae licet a contrahentibus expressa non fuerint, censentur tamen secundum bonam fidem contractui inesse,

tales sunt *emptio*, *locatio*, *conductio*, *negotiorum gestio*, *mandatum*, *depositum*, *pignus*, *societas*, etc.

Contractus stricti juris, est ille in quo Judex ad verba contrahentium adstringitur: tales sunt *census*, *feudum*, *emphyteusis*, *testamentum*, *mutuum*, *stipulatio*, *donatio et promissio liberalis*.

Nota: Haec distinctio parum refert ad forum conscientiae, in quo omnes conventiones ex aequo et bono dijudicari debent.

6. *Dividitur* in purum et non purum.

Contractus purus est ille cui nullum adjicitur accidens.

Contractus non purus, est ille cui additur aliquod accidens et hic quintuplex est.

1. Dicitur *ad diem*, cum praefigitur dies, ante quem non oritur obligatio solvendi, nec actio.

2. Dicitur *ad modum*, cum additur modus sub quo contractus obliget, v. g. promitto tibi hunc equum ut loces domum tuam Titio.

3. Dicitur *ad causam*, cum fit propter aliquam causam, v. g. do tibi pecuniam quia pauper es.

4. Dicitur *ad demonstrationem*, cum apponitur aliquod signum ad rem vel personam ostendendam, v. gr. do tibi centum nummos in tali arca reconditos; vel quos mihi debet Paulus.

5. Dicitur *ad conditionem*: cum apponitur aliqua conditio.

§. II. *De personis ad contrahendum habilibus.*

Quaeres: *Quinam contrahere possint?*

Resp. Omnes et soli qui liberam suorum bonorum habent administrationem, nisi a jure impediantur; quia hi soli dominium bonorum suorum in alios transferre possunt.

Dixi 1. *Qui habent liberam administrationem*: hinc a contractibus ineundis excluduntur, 1. Infantes et amentes; 2. Prodigi quibus curatorem Judex assignavit; 3. Uxor conjugata nisi habeat bona *paraphernalia*. 4. Religiosi absque consensu superiorum. 5. Infantiae proximi sine auctoritate Tutoris. (*a*).

Dixi 2. *Nisi a Jure impediantur*: Tutor enim etsi habeat administrationem suorum bonorum, non potest cum pupillo contrahere (*b*).

Nota 1. De pupillis pubertati proximis et minoribus potest esse difficultas circa bona quae non sunt castrensia; quae ut solvatur.

Nota 2. *Infans*, est ille qui primum septennium nondum complevit.

Pupillus, est qui nondum pervenit ad pubertatem, et cui assignatur Tutor.

(*a*) *Inst. de inutil. stipul.* §. *Sed quod.*
(*b*) *L. pupillus ff. de auct. et consen. Tut.*

Pubertati proximus, est qui decem annos cum dimidio attigit, si sit vir; et novem cum dimidio, si sit femina; ante hanc aetatem dicuntur *infantiae proximi.*

Minor, est qui nondum attingit annum 23. et cui datur Curator. His positis:

Dico 1. *Minor et pupillus pubertati proximus non possunt sine auctoritate Tutoris aut Curatoris contrahere in suum incommodum, possunt tamen in suum commodum* (*a*). Porro statuerunt hoc jura in favorem illius aetatis: *ut Minoribus aetas in damnis subveniret, et in prospere gestis non obesset* (*b*). Unde nulla est obligatio civilis ex parte pupilli, licet sit talis obligatio ex parte majoris qui si mercem minori et pupillo tradiderit, non accepto pretio, potest mercem suam repetere, si pupillus nolens contractum tenere, nolit pretium solvere. Quod si merx vel amissa, vel absque dolo consumpta fuerit, non plus in foro civili solvere cogitur pupillus quam ditior factus est (*c*)

Dixi: *sine dolo pupilli*: nam si ejus dolo merces sint consumptae, datur contra eum actio civilis, etiamsi ditior factus non sit (*d*).

Dico 2. *Pupilli et minores etiam de consensu Tutoris non possunt valide alienare bona immobilia*, *nec mobilia quae servando servari possunt*, ut aurum, gemmae, etc. *nisi accedat Judicis auctoritas* (*e*).

Dico 3. *Bona mobilia quae servando servari non possunt*, (id est quae per triennium custodiri non possunt, ait Glossa (*f*): ut vinum, frumentum etc. *valide a Pupillis, cum consensu Tutoris alienantur, sine quo consensu non obligantur civiliter* (*g*). Sed;

Petes: an sicut pupilli et minores sine auctoritate Tutoris contrahentes non obligantur civiliter, ita etiam non obligentur naturaliter?

Resp. Probabilius est ipsos obligari naturaliter et in conscientia; tamen possunt hanc obligationem, beneficio restitutionis in integrum elidere, et ita non obligantur efficaciter.

Prob. Resp. Fidejussor minoris obligatur etiam civiliter (*h*). Ergo obligatur ipse minor saltem obligatione naturali; patet conseq. quia communis est sententia Jurisperitorum, *principali nullo modo obligato, non obligari fidejussorem*; deficiente enim principali obligatione, non valet accessoria; ergo ut fidejussor teneatur, requiritur, ut principalis debitor, saltem naturaliter obligetur; unde *L.* 1. *ff. de Novat.* dicitur: *Pupillum obligari naturaliter, si sine Tutoris auctoritate promiserit.*

(*a*) *Inst. de auctor. Tutor. inito.* (*b*) *L. non minus cod. de procurat.*
(*c*) *L.* 1. *n. de auctorit. Tutor.* (*d*) *ff. de deposito, §. an etiam pupillum.*
(*e*) *L.* 22. *cod. de administ. Tutor. et Curat.*
(*f*) *Gloss. in Leg. unicam cod. si adversus usur.*
(*g*) *Inst. quibus alienare licet*, §. 2.
(*h*) *L. fin. ff. de jurejur. et L. Marcellus*, *de fidejuss.*

Dices : Variae Leges habent, pupillum et minorem sine auctoritate Tutoris non obligari ; ergo, etc.

Resp. dist. ant. Non obligari *civiliter*, *conc. naturaliter*, subdist. *efficaciter*, *conc.* modo *caduco*, *nego.* Ratio est quia *minor* potest hanc obligationem naturalem elidere beneficio restitutionis in integrum, et hac ratione dicitur non obligari ex tali contractu.

§. III. *De consensu ad contrahendum.*

Quaeres 1. *Quinam et qualis consensus requiratur ad valorem contractus ?*

Resp. 1. Consensus debet esse verus seu internus, et mutuus, nec sufficit consensus fictus et externus; quia ad contractus validitatem requiritur ut duae *voluntates in idem* conveniant (*a*) : atqui non possunt in idem convenire absque consensu interno et mutuo; ergo.

Dices : Ergo ad nihil tenetur qui ficte contraxit ?

Resp. distinguo illatum: Ad nihil tenetur *vi contractus ficti* qui nullus est, *conc.* ratione injuriae per injustam deceptionem factae, *neg.* Itaque qui alium decepit per consensum fictum, tenetur deceptionem injustam tollere vere contrahendo et contractum implendo ut verum; nam ex justitia tenebatur vere contrahere; injuriam ergo fecit ficte contrahendo, quam postea tenetur tollere, vere contrahendo.

Resp. 2. Consensus debet aliquo signo externo exprimi, alias consensus unius ab alio contrahente non posset cognosci et acceptari, unde contrahentes non possent convenire in unum.

Resp. 3. Consensus debet esse omnino liber et plene deliberatus, quia debet esse actus humanus; sed cum quaedam libero voluntario pugnare intelligantur, ut error, dolus, metus, etc. Ideo.

PUNCTUM I.

An contractus ex errore vel dolo initus sit validus ?

Nota 1. ***Error*** est judicium falsum ; *est enim unum pro alio putare* (*b*).

Dolus, est *omnis calliditas ad circumveniendum, et decipiendum alterum exhibita* (*c*).

Nota 2. Error sive dolus duplex est, 1. Est circa substantiam rei, de qua contrahitur, ut si emas vitrum pro gemma ; *vel* circa naturam contractus, ut si consentias in contractum quem putas esse commodationem cum sit locatio; *vel* circa qualitatem redundantem in rei substantiam, talis est qualitas quae est principale motivum contrahendi, v. gr. si Petro promittas centum aureos, quia putas eum esse tuum consanguineum cum non sit . . . 2. Est circa qualitatem accidentalem, ut si equus sit debilis, cum putetur robustus.

(*a*) *L.* 1. *ff. de pactis.* (*b*) *Can.* 6. 2. 22. *q.* 2.
(*c*) *L.* 1. *ff. de dolo malo.*

Nota 3. Error vel dolus circa qualitatem accidentalem iterum duplex est, nempe antecedens et concomitans.

Dolus et *error antecedens*, est ille qui ita dat causam contractui, ut sine illo non fuisset initus, v. g. si cognovisses equum esse debilem, non illum emisses.

Dolus aut *error concomitans*, seu incidens in contractum, est ille qui non dat causam contractui, sed tantum ad contrahendum impellit; unde non est causa quod emas simpliciter, sed quod libentius et carius emas id quod sublatis errore et deceptione adhuc emeres, sed non tanti.

Dico 1. *Error vel dolus circa substantiam rei, vel circa qualitatem redundantem in rei substantiam, vel circa naturam contractus, qualiscumque sit, etiam concomitans, contractum jure naturae irritat.*

Prob. Absque substantiali consensu, nullus est contractus: atqui ubi est error et dolus circa substantiam rei, etc. non est consensus substantialis; voluntas enim non fertur in incognitum (*a*); ergo.

Hinc si venditor gemmam putet esse vitrum et pro tali vendat, emptor re comperta tenetur ad restitutionem gemmae, vel ad justum pretium. *Item* si quis summam pecuniae alteri substituat quia pauper est, qui tamen foret dives, donatio esset nulla; quia illa qualitas est motivum principale contrahendi, unde redundat in rei substantiam, et cum illa ingreditur objectum substantiale contractus.

Dico 2. *Error vel dolus concomitans circa qualitatem rei accidentalem non irritat contractum, nisi contrahens de errore cogitans exterius vel interius ac serio dicat se nolle contrahere, nisi stante tali qualitate.*

Prob. Quia tunc adest verus et absolutus consensus circa rem ipsam; ergo validus est contractus. Unde non potest rescindi ad arbitrium decepti, sed ad aequalitatem reduci debet (*b*).

Hinc qui daret eleemosynam pauperi improbo, quem probum crederet, valeret eleemosyna, licet forte non dedisset, si perspectam habuisset ejus improbitatem.

Dixi: *nisi contrahens*, etc. quia tunc contractus esset conditionatus, et deficiente conditione, non subsisteret.

Dico 3. *Error vel dolus antecedens circa qualitatem rei dans causam contractus, contractum non invalidat.*

Prob. Error vel dolus dans causam contractui, non impedit consensum substantialem: (differunt enim duo: *contrahere noluissem*, et *nolui contrahere*: posterius consensum tollit, non prius; alias vix ullus contractus validus foret, dum fere semper

(*a*) *L.* 9. *cod. de jur. et facti ignor.*
(*b*) *Cap.* 3. *de empt. et vendit.*

aliquae occurrant circumstantiae, quae si fuissent praevisae, deterruissent a contrahendo); ergo contractum non irritat.

Antecedens constat, tum ex Jure (a) tum ex contractu matrimonii cui dolus aut error circa accidentia, dedit causam, qui nihilominus est validus, ut fatentur unanimiter Doctores; ergo.

Quaeres. An hic contractus, cui error dedit causam, possit in irritum revocari pro arbitrio ejus qui deceptus est?

Resp. Error et deceptio contingere potest *tripliciter*. 1. A propria decepti opinione. 2. Ab altera parte contrahente. 3. A tertia persona.

Si error sit a propria decepti opinione, vel a tertia persona, contractus onerosus non potest rescindi ad arbitrium decepti, quia pars contrahens non ei fecit injuriam; unde non tenetur eum in priorem libertatem restituere, sed solum reddere excessum pretii ut reponatur aequalitas; deceptor vero tenetur resarcire damnum illatum cum sit causa illius injusta.

Dixi *onerosus*, quia contractus gratuiti, ut sunt promissio et donatio liberales, possunt rescindi si notabilis mutatio adveniat, aut error fuerit circa notabilem quantitatem; ratio est, quia illa pacta pendent ab unius voluntate qui potest contractui apponere quam voluerit conditionem, qualis est haec, *ut noluit obligari irrevocabiliter, si notabilis sit error, vel mutatio.*

Si deceptio sit ab altera parte contrahente, contractus etsi validus, potest rescindi, pro arbitrio decepti, *si sit solubilis*; quia decipiens facit injuriam quam tenetur tollere restituendo deceptum in eum statum in quo erat ante contractum et sic reddendo omnia infecta, si deceptus velit, qui deceptus potest hunc contractum ratum habere, et tunc deceptor tenetur excessum precii pro merce vitiosa accepti reddere; et damnum si quod est illatum, resarcire.

Dixi: *si sit solubilis*, quia contractus indissolubilis (ut matrimonium et professio religiosa) non potest rescindi, unde in his contrahentes consentiunt *irrevocabiliter* juxta naturam illorum contractuum.

Dices 1. Contractus onerosus ex natura sua utrimque obligatorius est: ergo vel utraque, vel neutra pars manet obligata.

Resp. dist. ant. Utramque obligat, *eodem modo, nego: diviso modo, conc.* Ex parte enim decipientis obligat irrevocabiliter; ex parte vero decepti revocabiliter cum possit contractum dissolvere, utendo facultate sibi per Leges concessa, et tunc cessante obligatione decepti, cessat et decipientis obligatio.

Dices 2. Talis contractus est injustus; ergo jure naturae est nullus

Resp. nego conseq. Quia ut contractus sit injustus, sufficit ut cir-

(a) *Instit. lib.* 4. *tit.* 13.

ca accidentia aequitati naturali repugnet; ut autem sit invalidus, necesse est ut defectus in substantiam rei cadat; contractus autem de quo hic, non deficit in substantia, sed in qualitate vitiosa.

PUNCTUM II.

An contractus metu initus sit validus.

Nota 1. Metus duplex est, *levis* scilicet et *gravis*, qui vel absolute vel respective est gravis.

Metus levis, est ille quo timetur leve malum imminens, vel etiam grave, sed verisimiliter non imminens.

Metus gravis absolute, est metus alicujus mali per se gravis quo vir fortis commoveri solet, unde vocatur metus *cadens in constantem virum*. Talis est *metus mortis*, *mutilationis*, *longi carceris*, *diuturni exilii*, *stupri*, *amissionis honorifici status*, *infamiae*, etc.

Metus respective gravis, est ille qui licet non sit gravis per se et absolute, est tamen gravis relative ad fragilitatem talis personae, v. g. feminae, senis, hominis meticulosi, etc.

Porro ad metum gravem revocatur metus *reverentialis*, seu timor habendi parentem aut superiorem diu ac graviter infensos, maxime si praecesserint graves minae, aut verbera.

Nota 2. Metus oriri potest, vel ab *intrinseco*, v.g. ab infirmitate: vel ab *extrinseco naturali*, v. g. metu naufragii; vel ab *extrinseco libero juste* metum incutiente, v. gr. metus mortis latronibus a magistratu incussus; vel ab *extrinseco* libero injuste metum incutiente; v. g. metus mortis viatori a sicario incussus.

Nota 3. Metus ab extrinseco vel incutitur ad extorquendum consensum, vel ob alios fines. His necessario positis.

Dico 1. *Metus gravis ortus ab intrinseco, item ab extrinseco naturali, item extrinseco libero juste metum incutiente contractum non irritat:* quia hi contractus licet sint secundum quid involuntarii, sunt tamen implicite et absolute voluntarii. Nec possunt rescindi, quia sola causa rescindendi contractum, est injuria; atqui hic non est injuria.

Dico 2. *Contractus initus ex metu gravi, injuste ab extrinseco libero ad extorquendum consensum incusso, jure naturae et positivo validus est; sed rescindibilis ad arbitrium vexati; quibusdam contractibus exceptis.*

Prob. Et explicatur propositio.

Dicitur 1. *ex metu gravi: quia vani timoris justa excusatio non est* (*a*).

Dicitur 2. *injuste incusso:* quia si juste esset incussus, contractus non esset rescindendus, cum non intervenisset injuria (*b*).

(*a*) *Ex Reg. juris in* 6.

(*b*) *L. Si mulier.* §. *de eo quod metus causa.*

Dicitur 3. *Ad extorquendum consensum*: nam si metus alia de causa fuerit incussus ab alio tertio, revocari non poterit contractus tali metu initus .... Hinc si quis a latronibus invasus, promittat tertio qui doli non est conscius, summam pecuniae ut eum liberet, tenetur promissa complere, quia tunc metus non est propric causa contractus, sed occasio.

Dicitur 4. Est *validus jure naturae:* quia simpliciter et absolute est voluntarius.... Hinc si ob metum gravem, emptionis contractus fuisset initus, vexatus invito vexante, huic insistere posset, et vexans ab eo resilire non posset.

Dicitur 5. Est *validus jure positivo*: tum *canonico*, in quo dicitur; *quae metu et vi fiunt, debent in irritum revocari* (*a*) tum *civili*, in quo legitur: *venditiones, donationes quae per potentiam extortae sunt, praecipimus infirmari* (*b*); ergo non sunt ipso facto irriti.

Dicitur 6. Est *rescindibilis ad arbitrium vexati*, et hoc vel auctoritate propria, vel si non possit, per sententiam Judicis; quia sicut vexans tenetur in conscientia, injuste vexatum indemnizare, ita damnum passus potest per contractus rescissionem se indemnem reddere, independenter a sententia Judicis.

Dicitur 7. *Quibusdam contractibus exceptis:* jure enim positivo irriti sunt sequentes: 1. Matrimonium (*c*); 2. Dotis promissio aut solutio (*d*). 3. Professio religiosa (*e*). 4. Promissio vel traditio rerum Ecclesiae (*f*). 5. Jurisdictio metu gravi exorta (*g*).

Excipimus item cum *Paul. a Lugd.* et *Tournely :* contractus gratuitus (ut sunt donatio, promissio) qui sunt jure naturae irriti, si tantum habeant pro objecto liberationem ab injusta vexatione, quod sic

Prob. Ille contractus jure naturae est invalidus in quo venditur res invendibilis: atqui in contractu qui pro objecto habet solam liberationem ab injusta vexatione, venditur res invendibilis, nempe liberatio a vexatione.

Prob. min. Quod mihi stricte debitum est, mihi vendi non potest; atqui talis liberatio mihi stricte debita est; jus enim strictum habeo ut metu injusto non vexer: Ergo ... Hinc si volenti te occidere des aut promittas summam pecuniae ut a proposito desistat, nulla est jure naturae donatio aut promissio.

Dices: In his contractibus reperitur sufficiens voluntarium; ergo sunt validi :

(*a*) *Cap.* 2. *de iis quae vi metuve fiunt.*
(*b*) *Lege ult. cod. de his quae vi, etc.*
(*c*) *Cap.* 5. *de sponsalibus.*
(*d*) *Si mulier*, §. *si dos ff. de eo quod met. causa.*
(*e*) *Cap.* 1. *de iis quae vi, etc.*
(*f*) *Cap. de jurejur.* (*g*) *L.* 2. *ff. de judiciis.*

Respond. nego conseq. Non enim dicimus invalidos eos esse defectu libertatis, sed defectu materiae vendibilis.

§. IV. *Quam et quando obligationem pariat contractus?*

Nota. Obligatio triplex est: mere naturalis, mere civilis, et mixta.

Obligatio mere naturalis: est ea quae nascitur ex solo jure naturali, et semper obligat in conscientia quamvis in foro externo non det actionem.

Obligatio mere civilis: est ea quae dat actionem in foro externo ob aliquam praesumptionem falsam, quamvis non obliget in conscientia.

Obligatio mixta: quae obligat tum in foro conscientiae, tum in foro civili in quo dat actionem.

Dico: omne pactum validum etiam nudum, parit obligationem in conscientia, licet in foro externo non tribuat actionem, nisi juramento confirmetur.

Prob. Quia jure naturae quisque tenetur servare fidem datam, eamque fallere intrinsece malum est; nec refert an pactum sit nudum, an vestitum, quia jure naturae, nulla est inter haec distinctio, sed solo jure civili, quae distinctio solum forum externum respicit.

Dixi 1. *Validum:* quia omnis contractus jure positivo absolute irritus nullam parit obligationem in conscientia; quia revera nulla est, cum sit annullatus per legitimam potestatem, cui voluntas et bona subditorum subjiciuntur. Quod si contractus non sit ipso facto irritus, sed tantum irritandus, obligat in conscientia donec a Judice irritetur.

Dixi 2. *Licet in foro externo non tribuat actionem*; quia *nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem* (*a*).

Dixi 3. *nisi juramento confirmetur*: quia cum accedit juramentum pactis nudis, *jus civile non intendit ea irritare, sed relinquit in suo vigore, quem habent, praeciso jure positivo* (*b*).

Quaeres 2. An contractus sine solemnitate a jure requisitis factus, liget conscientiam?

Nota. Solemnitates juris, sunt quidam ritus seu conditiones quae secundum Leges in contractibus adhiberi debent; v. g. certus numerus testium.

Resp. Contractus defectu solemnitatis, a jure *irritus*, non obligat in conscientia. Ratio est, quia duo homines privati, se posito omni jure positivo, possunt inter se statuere certas formulas et conditiones, sine quibus contractus eorum in posterum, non censeantur validi, nec obligare in conscientia; ergo a fortiori respubblica cui voluntates et bona subditorum subjiciuntur in ordine ad bonum commune et rectam subditorum gubernationem,

(*a*) 6. *Juris gentium*, *ff. de pact.* (*b*) *Lessius pag.* 198.

potest constituere hujusmodi conditionem; patetque ex praxi v. g. in matrimonio clandestino, in contractu pupilli sine Tutoris auctoritate, qui jure naturae essent validi, nisi jus positivum eis resisteret.

Dixi *irritus;* quia si esset prohibitus a jure, sed non irritus, contrahens equidem peccaret, sed teneret ejus contractus, quia esset illicitus, non vere invalidus. Sed

Petes, quomodo cognoscitur an contractus esset illicitus tantum, non vero invalidus?

Resp. Id dignosci ex verbis Legislatoris, qui si dicat: *nullus est contractus, nullam parit obligationem*, etc. tunc contractus est invalidus.

Dices: Lex quae contractus sine quibusdam solemnitatibus factos irritat, fundatur in praesumptione fraudis; ergo quando non intervenit fraus, contractus est nihilominus validus.

Resp. neg. ant. Lex enim contractus irritans non fundatur in praesumptione fraudis, quam Legislator scit aliquando re ipsa non inveniri, ut in matrimonio clandestino; sed fundatur in periculo fraudis, quod semper reperitur.

Quaeres 2. *An contractus invalidus firmetur juramento?*

Nota 1. Aliud est juramentum esse validum, et aliud contractum juramento firmari.

Juramentum, est praecise validum, quando servari debet ob honorem Dei adducti in testem, quamvis ei in cujus favorem fit, nullum jus acquirat. *Unde* inducit solam obligationem religionis, nec transit ad haeredes, utpote personalis, tolliturque juramenti relaxatione.

Juramentum vero firmat contractum, quando contractum invalidum, efficit validum, unde inducit obligationem religionis et justitiae; unde si juramentum relaxetur, manet tamen obligatio justitiae ex contractu, quae transit ad haeredes utpote realis (*a*).

Nota 2 Juramentum sive firmet contractum, sive non, est *validum*, si possit servari sine peccato jurantis, vel sine damno alterius; alias est invalidum, nec obligat. Utrumque aperte colligitur ex jure (*b*).

Ratio primi est: Ne Deus quantum in nobis est, reddatur testis falsitatis.

Ratio secundi est: Quia juramentum non est vinculum iniquitatis, *cap.* 18. *de jurejurando.*

Respond. 1. Juramentum dolo extortum non firmat contractum, si dolus dedit causam contractui. Quia Juramentum non confirmat incognita, unde jurans non tenetur nisi prout bona fide

(*a*) *Cap. Cum contingat. de jurejur.*
(*b*) *Cap. Cum contingat de jurejur. et cap. de* 2. *pactis in* 6.

epprehendit (*a*). Unde, non eget relaxatione.

Resp. 2. Juramentum extortum vi, metu gravi injuste incusso ab eo cui juratur, non firmat contractum, cum possit rescindi per relaxationem juramenti (*b*).

Prob. Quia qui alii injuriam intulit, eam resarcire tenetur: ergo jus illius non est firmum et irrevocabile, sed jurans potest ob injuriam acceptam petere et obtinere relaxationem juramenti, qua obtenta cessat obligatio.

Hinc quamvis usurae juratae solvi debeant ex obligatione religionis, ut constat ex *cap.* 6. *de jurejur.* cum licite solvi possint: tamen ad illas usurarius non habet jus firmum, cum ex *eodem cap.* illas restituere teneatur, et jurans possit petere relaxationem juramenti, et tunc non solvere.

Resp. 3. Contractus ex natura sua invalidus non firmatur juramento, sed validum est juramentum, si fit de re licita.

Prob. 1. *pars*: Quia juramentum utpote contractui extrinsecum, non mutat naturam illius; ergo validum non facit quod ex se invalidum est.

Prob. 2. *pars:* Quia juramentum toties impleri debet, quoties impleri potest absque peccato, propter divinae majestatis reverentiam.

Resp. 4. Contractus solo jure positivo irritus aliquando firmatur juramento; aliquando non firmatur. Firmatur quidem quando irritatio facta est immediate et principaliter propter utilitatem privatam alterius contrahentium, modo absit injustitia ex parte illius cui juratur; non firmatur vero, quando irritatio facta est immediate et principaliter propter bonum commune.

Prob. 1. *pars*: Quia quisque potest renuntiare juri quod in suum favorem est introductum; ergo posita tali renuntiatione perinde est ac si non esset jus positivum: atqui jure positivo secluso contractus illi sunt ex sua natura firmi et validi; ergo perinde obligant ac si per leges non fuissent irritati, et dant actionem in foro externo (*c*).

Prob. 2 *pars*: Ex cap. *si diligenti. De foro competenti.* Ratio est, quia tunc juramentum esset de re illicita, cum sit detrimentum boni publici: ergo non firmat contractum; imo et ipsum est invalidum (*d*) ita ut non egeat relaxatione.

Hinc: Juramentum Clerici, quo renuntians foro suo promittit se compariturum coram judice saeculari non firmat promissionem, imo est invalidum, (*e*) quia hoc privilegium principaliter concessum est ordini Clericali.

(*a*) *Panorm. Cap. Cum contingat. de jurejur.*
(*b*) *Cap.* 28. *de jurejur.*
(*c*) *Authent. Sacramenta puberum, Cod. si adversus vendit.*
(*d*) *Cap. de jurejur.* (*e*) *Cap. si diligenti. De foro competenti.*

APPENDIX.

De obligatione Contractus conditionati et Contractus non puri.

Nota. Conditiones multiplicis esse generis.

Alia est *de praesenti*: v. g. promitto, si meus es cognatus.

Alia est *de praeterito*: v. g. promitto, si inimicum visitasti.

Alia est *de futuro necessario*; v. g. vendo tibi, si es moriturus.

Alia est *de futuro contingenti*; v. g. promitto tibi si nupseris.

Alia est *impossibilis*: v. g. promitto, tibi si caelum digito tangas.

Alia est *honesta*; v. g. promitto, si sacro adsis.

Alia est *turpis*: quae vel rem malam continet, vel est boni impeditiva, vel praecedenti obligationi adversativa.

Dico 1. Conditio *de praesenti* vel *praeterito* contractum non suspendit; sed si conditio existit, statim valet contractus; si non existit, non valet, etiamsi ignoretur (*a*).

Idem dicendum est de conditione *de futuro necessario* cognito ut tali; quia cum sit certo futurum, conditio censetur praesens (*b*).

Dico 2 Conditio *de futuro contingenti*, suspendit contractum usque ad ejus eventum; quia qui promittit aliquid dare sub conditione non necessaria, non intendit illud dare nisi posita conditione (*c*); non potest tamen resilire ante conditionis tempus, (nisi in casibus infra exceptis (*d*)). Posita autem conditione statim absque novo consensu obligationem parit, quia conditione posita purus fit et absolutus.

Dico 3. Conditio *impossibilis* de praesenti, praeterito, vel futuro, et *turpis* de futuro, contractum irritat (*e*), exceptis matrimonio et dispositionibus ultimae voluntatis, licet diversimode.

Prob. de conditione impossibili: Quia est signum non adesse consensum serium, sed potius dissensum, cum contractus non possit purificari.

Prob. de conditione turpi de futuro. Quia alterum directe alliceret ad peccatum; atqui nemo potest obligari ad servandum contractum quo alius alliciatur ad peccatum; ergo:

Dixi: *Turpis de futuro*; Quia turpis de praesenti vel praeterito non allicit ad peccatum, sed eum supponit factum; ergo non irritat contractum.

Dixi. 2. *Excepto matrimonio*: circa quod hoc statuit Gregor. IX.(*f*) *Conditiones impossibiles et turpes, contractui matrimonii adjectas, debere propter ejus favorem pro non adjectis haberi, ac proinde non irritare contractum matrimonii*: *exceptis iis quae*

(*a*) *L. cum ad praesens*, *ff. ne certum petatur.*
(*b*) *L. Si pupillus ff. de novationibus.*
(*c*) *Est communis doctorum.* (*d*) *Parte* 2. *§. de donatione.*
(*e*) *L. impossibilis ff. de verb. obligat.*
(*f*) *Cap. finali de conditionib. apposit.*

sunt contra substantiam conjugii. Ratio est quia non serio adjectae praesumuntur.

Dixi 3. *Exceptis dispositionibus ultimae voluntatis*: (ut sunt testamentum, legatum, donatio mortis causa) quia conditio *impossibilis* vel *turpis* ipsis adjecta, pro non adjecta habetur a jure : (*a*) Ratio juris est vitatio litium quae post mortem testatoris nasci potuissent circa ejus mentem, utrum serio vel joco tales apposuerit conditiones.

Dixi 4. *Licet diversimode*. Quia conditio impossibilis et turpis irritat tantum matrimonium secundum fori externi praesumptionem, tales conditiones non fuisse serio contractui adjectas; unde si serio fuerint adjectae, certum est matrimonium coram Deo esse nullum, quia revera nullus est consensus; econtra conditio turpis et impossibilis irritat ultimas voluntates tum in foro externo, tum in conscientia.

Ratio disparitatis est, quia jus non potest supplere consensum in matrimonio, cum talis consensus non subsit dispositioni juris humani; at jus potest consensum supplere in ultimis voluntatibus, quia res externae subsunt dispositioni juris humani, suppetente justa causa.

Resolves 1. Legatum factum virgini sub conditione: *si non nupserit*, valet etiamsi nubat, quia haec conditio est nociva Reipublicae, ideo turpis (*b*).

Dixi: *Virgini*. Quia si legatum factum sit viduae sub eadem conditione, non valet, si ad alias transeat nuptias (*c*): quia saepe familiarum interest ut vidua non nubat.

Resolves 2. Legatum sub hac conditione *si Religionem non ingrediaris*; vel sub ista *si nupseris*: valet etiamsi religionem amplectaris; quia cum conditio retrahat a statu perfectiori, censetur inhonesta et consequenter non apposita (*d*).

Quaeres: *An et quomodo obligent contractus ad diem; sub modo; ad causam; et ad demonstrationem?*

Resp. 2. Contractus *ad diem certum*, statim parit obligationem, quam tamen debitor non tenetur complere ante diem praefixum. v. g. *Paschatis* ... Contractus vero *ad diem incertum* v. g. *cum nupseris*, suspendit contractum : nam resolvitur in conditionalem *si nupserit* (*e*).

Resp. 3. Contractus *sub modo* obligat statim, nec irritus est etiamsi modus non servetur, nisi aliter contrahens expresserit. Ra-

---

(*a*) *L. 5. et 6. de condit. instit. et §. impossibilis instit. de haered. instituendis.*
(*b*) *L. Titiae, ff. de condition. et demonst.*
(*c*) *Authent. cui relictum, C. de indicta viduit. tollenda.*
(*d*) *Novell. 123. de sanct. Episc. cap. 27.*
(*e*) *L. 1. ff. de cond. et demonst.*

tio est quia modus dispositionem in suo genere perfectam supponit: quod autem supponit rem perfectam, eandem non irritat. Unde modus non se habet ut conditio effectum suspendens, sed ut *onus* dispositioni adjectum, ad quod subeundum tenetur alter stricte et ex justitia, sed non illico sub poena nullitatis (*a*), nisi disponens addiderit, hanc vel aliam clausulam *alioquin donatio nulla sit* : tunc enim resolvitur in contractum conditionalem, qui modo non impleto, se ipso corruit.

Resolves: Haeredes legantis non possunt sibi vindicare legatum eo praetextu quod non servetur modus, v. gr. eo quod missae non celebrentur, sed tantum jus habent ad cogendum legatarium ut missas celebret, vel celebrari curet.

Resp. 4. Contractus seu donatio *ad causam*, nullus est, si causa finalis non subsistat; quia nullus est consensus substantialis; at est validus, si sola causa impulsiva deficiat, quia ille defectus non tollit consensum circa motivum principale et finale volendi.

Resp. 5. Error *in demonstratione* si sit circa substantiam aut personam, vitiat contractum, secus si sit solum circa accidentia, patet ex dictis supra (*b*).

Hinc si quis leget Petro centum nummos quos ipsi debet Paulus, vel quos habet in tali arca reconditos, si Paulus nihil debeat, vel nulla sit pecunia in tali arca, nullum est legatum, quia error est in substantia; sed si Paulus debebat tantum 20. item si 20 tantum sint in arca demonstrata, valet legatum, quia error est tantum in accidente. Sed

Petes, si quis dixerit; *lego Petro decem nummos quos mihi debet Paulus*, et Paulus centum debeat, an omnes sunt legati?

Resp. Si demonstratio apposita est *taxate*, ad restringendum legatum, tunc solum debetur ille numerus demonstratus; constat enim mentem Legislatoris fuisse ut amplius non donaretur; si vero sit apposita *demonstrative tantum*, ad denotandum id quod legatum est, tunc debentur centum nummi demonstrati, quia error est tantum circa accidentia.

Porro demonstratio sumitur *taxate*, cum donatio incipit a numero vel mensura: v.gr. *do centum nummos in tali arca reconditos.* Sumitur vero *demonstrative* tantum, cum incipit donatio a re ipsa quae datur; v. gr. *do pecuniam quae est in tali arca et constat ex nummis centum.*

PARS SECUNDA.

De contractibus in particulari.

Hic contractus magis ad praxim necessarios breviter exponemus distinctis paragraphis.

(*a*) *L. Mev. ff. de manum. test.*

(*b*) *Patre, §. 3. puncto 1.*

§. I. De promissione gratuita.

Quaeres 1. *Quid sit promissio gratuita?*

Resp. Est deliberata et spontanea fidei obligatio facta alteri de re bona, possibili, et a promissario acceptata.

Dicitur 1. *deliberata:* nempe deliberatione et attentione perfecta; quia cum haec obligatio sit onus sponte susceptum, non censetur cuiquam impositum, nisi perfecte in illud consenserit; unde promissio ex errore circa substantiam, aut causam finalem est nulla.

Dicitur 2. *spontanea:* id est libera a metu, violentia; alias vel nulla esset, vel saltem rescindibilis, nisi sit jurata; tunc enim obligaret non ratione promissionis, sed ratione religionis, ne scilicet Deus adduceretur in testem falsi (*a*).

Dicitur 3. *fidei obligatio*: quia requiritur ut homo se obliget alteri ex virtute fidelitatis, per quod excluditur 1. *promissio ficta*, quae cum facta sit sine voluntate se obligandi, est nulla (*b*); tamen ficte promittens est reus mendacii, et tenetur sub mortali resarcire omnia damna quae promissarius patitur ratione fictionis, cum sit eorum causa injusta. 2. *simplex propositum*; cum sit mera voluntas faciendi aliquid absque animo se obligandi

Resolves: Ad promissionem obligatoriam, non est satis dicere: *promitto me hoc facturum*; si solum intendas significare animi propositum, non autem te obligare. Nec est satis dicere ad votum: *promitto me amplius non lusurum*, si solum significes te a ludo abhorrere, non autem Deo fidem obligare.

Dicitur 4. *de re bona et possibili* quia nemo potest obligari ad rem illicitam (*c*), vel impossibilem (*d*), nec talis promissio firmatur juramento, quia est contra bonos mores (*e*).

Hinc nulla est promissio rei jam promissae alteri, quia illicita est; valet tamen promissio homini facta de minori bono, licet impeditiva majoris boni, nam minus bonum potest ei magis gratum esse, quam majus; secus de Deo.

Dicitur 5. *a promissario acceptata*: quia ante acceptationem expressam vel tacitam, non dicitur promissio, sed simplex pollicitatio quae obligat quidem ex veracitate, sed non ex justitia (*f*); ratio est quia promissio (idem dic de donatione) ante acceptationem, nondum est conventio duorum in idem, ex qua sola oritur obligatio. Hinc

Sequitur **1. Necesse esse ut promissio facta *homini* exterius significetur, nam alioqui non posset acceptari. Dixi *homini*; quia promissio interna facta Deo cordium inspectori, nos Deo obligat.**

(*a*) *D. Thom.* 2. 2. *q.* 89. 2. 7.
(*b*) *D. Thom.* 2. 2. *q.* 110. 2. 3. *ad.* 7.
(*c*) *Cap. ult. de pactis.*
(*d*) *Cap. nemo potest. De reg. jur. in* 6.
(*e*) *Cap. sicut. De jurejur.*
(*f*) *L.* 1 *ff. de pollicit.*

Sequitur 2. promissionem (et donationem) ante acceptationem semper revocari posse (*a*).

Quaeres 2. *Quomodo obliget promissio rei gravis acceptata?*

Resp. Obligationem promissionis pendere ex intentione promittentis; si enim promissor intendat se solum obligare ex honestate morali fidelitatis, promissio per se solum obligat sub peccato veniali: si vero intendat se obligare stricte et ex justitia, tunc promissio per se obligat sub mortali.

Prob. Quia gratuita promissio, cum ex sola promittentis liberalitate proficiscatur, sane in ejus potestate est solum se obligare ex morali honestate fidelitatis, vel ex justitia; ergo cum intendit se obligare ex justitia, promissio per se obligat sub mortali; cum ex morali honestate, obliget solum per se sub veniali .... Et hanc promissionem arbitramur frequentiorem esse inter homines, quam quae ex justitia obligat, cujus signum est, quod suas promissiones regulariter jurare recusant, non tam ob reverentiam divini nominis, quam quod se stricte obligare nolunt.

Dixi: *per se*: quia *per accidens* simplex promissio, ratione damni inde secuti promissario, aliquando obligat ad reparationem ejus sub mortali.

Dices: promissio dat actionem in foro externo; ergo obligat ex justitia.

Resp. dist.ant. Promissio *simplex*, *nego*, promissio per formam *stipulationis*, *conc.* Ratio est quia ex dispositione juris, stipulatio est signum, promittentem se obligasse ex justitia.

Stipulatio, est promissio facta certa verborum formula, qua unus rogat, alter promittit; v. g. *spondes mihi centum*: *spondeo*.

Petes, quaenam materia censetur *gravis* in promissione?

Resp. Ut materia sit gravis in promissione, debet esse duplo aut etiam, ut ait Lessius, quadruplo major, quam in furto. Ratio est quia minus invitus censetur promissarius quando res gratis promissa denegatur, quam si ab eodem res aequalis valoris per furtum auferatur (*b*).

Quaeres 3. *An promissio facta propter opus illicitum obliget?*

Resp. 1. Omnis promissio, omnisque pactio ante patratum crimen, (v. g. adulterium, homicidium, etc.) jure naturali est invalida.

Prob. Quia talis pactio directe ad malum allicit; nemo autem potest obligari ad peccatum.

Resp. 2. Patrato opere malo promissor obligatur ad solutionem pretii promissi; quia impletio promissionis, posita conditione, non est turpis, cum non alliciat ad peccatum; ergo.

(*a*) *L. interest; cod. si quis alteri vel sibi.*

(*b*) *Ita speculum conf. q.* 81. *de donat.*

Hinc qui sub promissione matrimonii corrupit virginem, tenetur ipsi fidem promissam ex justitia servare, alias inaequalitatem ponit, et injustus est.

Dices: Lege *generaliter* (a) dicitur; *generaliter novimus turpes stipulationes nullius esse momenti*; ergo.

Resp. dist. Legem: nullius sunt momenti *ante patratum crimen*, *conc.* post *patratum*, *subdist.* in foro *externo* in quo non dant actionem, *conc.* in foro conscientiae, *nego*. Per illas enim Leges non tollitur obligatio naturalis quae ex promissionibus onerosis oritur. Tamen consultum est Confessariis ut in poenitentia injungant sic acceptorum restitutionem faciendam pauperibus: crimen enim tali poena est dignum.

Quaer. 4. *Quaenam promissiones jure positivo sint irritae?*

Resp. Omnes quae sunt contra bonos mores civiles; tales sunt 1. Promissiones quibus adimitur libera potestas disponendi de rebus suis: v. g. non testandi, non instituendi alium haeredem, nisi talem (b) 2. Promissio beneficii nondum vacantis, ne detur occasio optandi mortem beneficiarii (c).

Quaeres 5. *Quomodo cesset obligatio promissionis validae, et acceptatae?*

Resp. Cessat, 1. *Remissione* promissarii, quia cedit suo juri.

2. *Depositione* causae finalis: v. g. si promiseris dotem pauperi virgini quae facta est dives.

3. *Mutatione* notabili rei promissae: v. g. si facta est illicita, vel inutilis, vel impossibilis, vel noxia promittenti, aut promissario; quia cessat materia promissionis.

§. II. *De donatione gratuita?*

Quaeres 1. *Quid sit donatio gratuita?*

Resp. Est rei aut juris alicujus gratuita concessio.

Dicitur *concessio*, id est *rei datio*, ad distinctionem promissionis, quae est solum *fidei datio*.

Ut valeat, debet esse deliberata, spontanea et acceptata, eodem modo quo diximus de promissione et propter easdem rationes.

Quaeres 2. *Quotuplex sit donatio?*

Resp. Donatio dividitur 1. in *realem*, quae fit traditione rei; et in *verbalem* quae fit solis verbis absque traditione rei; 1. Dat *jus in re*: 2. Solum *jus ad rem*.

2. Dividitur in *pure liberalem*, quae in donante nullam ne gratitudinis quidem, supponit obligationem; et in *remuneratoriam* quae supponit obligationem gratitudinis.

Nota: Quando alicui prohibentur donationes erga aliquos,

(a) *L. general. ff. de verb. signif.*
(b) *L. Pacta. Cod. de pact.* (c) *Conc. Later.* 3. *c.* 8.

non prohibentur *remuneratoriae* proportionatae obsequiis alias non debitis (*a*).

3. Dividitur in *donationem inter vivos*, qua quis sic aliquid donat ut velit etiam se vivente, esse donatarii; et *donationem mortis causa*, qua quis sic donat, ut velit rem non nisi post mortem suam esse donatarii.

Quaeres 3. *Quaenam conditiones sint necessariae ad validitatem donationis inter vivos?*

Resp. Sunt sequentes 1. Ut donator rei donandae habeat dominium et administrationem a Lege non prohibitam.

Defectu hujus conditionis non sunt validae *jure communi*, saltem irrevocabiliter, 1. Donationes gratuitae conjugum inter se (*b*) Hoc autem ideo a jure statutum est, ne conjuges mutuo amore se suis bonis spoliarent cum damno liberorum et parentum; confirmatur tamen, 1. juramento (*c*); 2. morte donantis (*d*) modo non impediant, ne liberi sua legitimas recipiant (*e*).

2. Donatio patris in filium nondum emancipatum, quae potest ad arbitrium patris revocari (*f*); ratio est quia filius nondum emancipatus censetur una persona civilis cum patre, et ita pater videtur sibi donare. Tamen non revocata confirmatur, 1. juramento; 2. morte patris; quia definit esse in ejus potestate.

3. Donatio omnium bonorum praesentium et futurorum (*g*); quia per talem donationem homo privat se potestate testandi quod leges improbant.

Dixi, *jure communi:* quia in Gallia sunt variae consuetudines a Confessario necessario sciendae et tenendae.

2. *Conditio*, est ut donatarius rem donatam recipere possit.

Defectu hujus conditionis donatarii esse non possunt qui nimiam in alios auctoritatem habent; ut sunt Tutores, et Curatores erga Pupillos; Medici, Chirurgi, Advocati erga clientes (*h*).

3. *Conditio*; ut res donata non sit alteri obligata.

4. *Conditio*, ut donatio fiat cum debitis solemnitatibus a jure requisitis, quae sunt tres, scilicet *traditio*, *acceptatio*, *et insinuatio*, quae est actus quo donationes in acta publica referuntur.

Porro insinuari debent tum donatio, tum acceptatio, alias donatio esset irrita, sive donatio *inter vivos*, sive *mortis causa* (*i*): tamen donatio summae pecuniariae de manu ad manum facta, non

---

(*a*) *L.* 1. *ff. de donat.*
(*b*) *L. cum hic status, ff. de donat. inter vir. et uxor.*
(*c*) *Ut patet ex dictis de contract. in comm.*
(*d*) *L. Cum hic status* (*e*) *L.* 2. *de inoff. donat.*
(*f*) *L.* 1, *cod. de inoff. donat.*
(*g*) *L. Stipulatio: ff. hoc modo de verb. oblig.*
(*h*) *Ita coll. Andegav. p.* 188.
(*i*) *Edict. ann.* 1703. *et ann.* 1742.

indiget insinuatione, modo persona sit habilis ad recipiendum, quales non sunt uxor, maritus, etc. (*a*).

Quaeres 4. An donatio acceptata possit revocari?

Resp. 1. Donatio *inter vivos* non potest revocari nisi ob tres causas.

1. *Ob ingratitudinem donatarii*: v. gr. si donatori injurias atroces, si grave damnum in illius bona vel personam intulerit; si conditionem appositam donationi non impleverit; si necessitate pressum non aluerit (*b*).

2. *Ob prolem postea susceptam*, quia ex dispositione Legum donatio facta censetur sub hac conditione *si proles non nascatur*(*c*).

3. *Si sit inofficiosa*: hoc est facta contra officium pietatis debitae liberis, ut quando per donationem privantur sua legitima, id est parte haereditatis sibi debita secundum Leges (*d*).

Resp. 2. *Donatio mortis causa*: semper potest revocari, hinc commune axioma jurisperitorum: *ambulatoria est testantis voluntas usque ad extremum vitae spiritum* (*e*).

Quaeres 5. *Quotuplex sit donatio mortis causa?*

Resp. Quadruplex, scilicet testamentum, codicillus, legatum et fideicommissum.

§. III. *De Testamentis, Codicillo, Legato, etc.*

Quaeres 1. Quid sit Testamentum?

Resp. Testamentum secundum jus Caesareum, est voluntatis nostrae justa sententia de eo quod quis post mortem suam fieri vult cum directa haeredis institutione (*f*).

Dixi: *secundum jus Caesareum;* quia in Gallia consuetudinaria institutio haeredis locum non habet, sed haereditas defuncti pleno jure in eum consanguineum transit qui secundum Leges defuncto succedere debet a quo legatarius universalis, legati traditionem petere debet, sicut eam petere debent particulares legatarii.

Dicitur. 1. *Voluntatis nostrae*: id est testatoris et non alterius, alias testamentum est nullum.

Dices: Justinian. ait: *qui extremam voluntatem alienae voluntati committit, non videtur decedere intestatus* (*g*); ergo.

Resp. ad dictum cap. cum dist. Qui extremam voluntatem alienae committit *quoad causas profanas*, non decedit intestatus, *nego*; *quoad causas pias*, *subdist.* qui extremam voluntatem alienae committit *quoad determinationem solum individualem*, non videtur decedere intestatus, *conc.* *quoad omnem determinationem nego*,

(*a*) *Argon. p.* 227. (*b*) *L. fin. de revoc. donat.*
(*c*) *L.* 8. *cod. de revoc. donat.* (*d*) *L.* 1, *cod. de inoff. donat.*
(*e*) *L.* 4. *ff. de adimendis.*
(*f*) *L.* 1. *ff. qui testam. facere poss.*
(*g*) *Cap. Cum tibi; de testam.*

Dictum ergo caput debet intelligi de eo qui determinavit haereditatem suam esse deferendam piis causis in genere, et commisit tertio individualem determinationem.

Dicitur 2. *justa sententia*, id est cum solemnitatibus a jure requisitis facta.

Dicitur 3. *De eo, quod quis post mortem suam fieri vult:* quia, ut valeat Testamentum, *mors*, *necesse est*, *intercedat testatoris*, Hebr. 9 utpote cujus voluntas usque ad mortem ambulatoria est, et revocabilis.

Dicitur 4. *Cum directa haeredis institutione:* per quod distinguitur a codicillo, legato, etc. ea enim testamento ita intrinseca est, ut sine ea esset irritum (*a*)

Quaeres 2. Quotuplex sit Testamentum?

Resp. Testamentum dividitur in olographum, solemne et privilegiatum.

Olographum, est quod propria manu testatoris scribitur; viget solum in locis consuetudinariis.

Solemne, est illud in quo servantur omnes formalitates a jure praescriptae; hoc vel fit scripto, et dicitur *scriptum*: vel fit viva voce et dicitur per *nuncupationem*.

Privilegiatum, est illud quod valet etiamsi non omnes formalitates juris serventur, tale est testamentum militis, et testamentum ad pias causas.

Quaeres 3. Quid sint codicillus, legatum, fideicommissum?

Resp. Codicillus, est ultimae voluntatis dispositio, qua circa testamentum aliquid explicatur, aut addendo vel demendo immutatur.

Legatum, est ultimae voluntatis dispositio qua testator particulare donum ab haereditate selectum, directis verbis alicui relinquit. Si legatum sit universale, dicitur *falcidia* (*b*), id est quarta pars haereditatis quam haeres (legitima jam deducta quatenus ipsi jure naturae debita) potest detrahere a legatis.

Fideicommissum, est ultimae voluntatis dispositio qua testator fidei haeredis committit aliquid alteri tradendum. Si fideicommissum sit universale, dicitur *trebellianica* (*c*) id est quarta pars haereditatis quam haeres fiduciarius potest detrahere a fideicommisso.

Quaeres 4. Quaenam solemnitates jure communi ad testamentum requirantur?

Resp. 1. Ad testamentum *olographum*, nulla requiritur solemnitas, nisi ut totum a testatore scriptum et subscriptum sit, sine interlineis ab extranea manu; debent etiam exprimi locus et tempus sub poena nullitatis (*d*).

(*a*) *§. Ante haered. Instit. de Legat.*
(*b*) *Falcidia dicitur quia lata est a Falcidio Tribuno plebis.*
(*c*) *Trebellianica dicitur a Tebellio maximo Consule.*
(*d*) *Novella 2. de Testament.*

Resp. 2. Ad Testamentum solemne requiruntur septem testes, qui sint mares, puberes, et capaces ad recipiendum ex testamento, qui omnes debent subscribere (*a*).

Resp. 3. Ut testamentum ad pias causas sit validum in foro externo, non requiruntur solemnitates juris civilis, sed sufficiunt eae quae sunt juris gentium, nempe ut duo testes adsint (*b*). Ut autem valeat in foro conscientiae, sufficit id quod jure naturali est sufficiens, scilicet habilitas testandi in disponente, capacitas recipiendi in eo in cujus favorem dispositio fit. et libertas in dispositione; ratio est quia duo testes non ideo requiruntur jure canonico ut dispositio sit valida in foro conscientiae, sed ut possit probari, ut dicitur *c. relatum*.

Hinc etsi testamentum aliquod ad causas profanas defectu solemnitatis sit invalidum, tamen legata pia in eo contenta sunt valida; debet ergo illa solvere haeres *ab intestato*, hocque legibus nostris praecipitur.

Resp. 4. Ad Codicillum requiruntur et sufficiunt quinque testes, etiam non rogati (*c*); inter quos etiam admittuntur mulieres, ut docent communiter Doctores, quorum ratio est quia nulla lege prohibentur; atqui omnes rationis compotes sunt idonei testes in omnibus actibus, nisi prohibeantur, ut ait jus (*d*); ergo.

Dixi in quaest. *jure communi*; quia in locis consuetudinariis variae praescribuntur solemnitates ad amussim observandae, quas cum hic non possimus recensere, ad ipsas consuetudines remittimus Confessarios.

Quaeres 5. *An Testamentum destitutum solemnitate a jure civili requisita, validum sit in conscientia?*

Resp. negative, et *Prob.* 1. ex Lege *hac consultissima*, in qua dicitur, *ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere defuncti non volumus* (*e*).

Prob. 2. Contractus defectu solemnitatis a jure irritus non obligat in conscientia, ut supra probavimus; ergo nec testamentum.

Prob. conseq. et paritas: ratio, propter quam contractus non solemnes irritantur a legibus, non minus urget erga testamenta, quam erga contractus, (nempe ut vitentur fraudes, servetur pax et tranquillitas reipublicae;) ergo si contractus defectu solemnitatis a jure irritus, non obligat in conscientia, nec testamentum.

Objicies: Factio testamenti est juris naturalis; ergo parit obligationem naturalem, esto solemnitate careat.

Resp. 2. *Retorqueo argum.* Contractus matrimonialis est ju-

(*a*) *L. Hac consultissima de testam.*
(*b*) *Cap. Relatum de testam.* (*c*) *L. fin. §. fin. cod. de testament.*
(*d*) *L. 1. ff. de testibus.* (*e*) *L. Hac consult. cod. de testam.*
Idem habetur L. ex imperfecto ff. de legat. et instit. quibus modis testament. infirm.

ris naturalis; ergo parit obligationem naturalem, esto solemnitate careat, pata praesentia Parochi et testium.

Resp. 2. *nego consequ.* Quia Lex humana est tantae potestatis, ut possit actui de jure naturali valido praescribere certam formam, qua non observata reddatur in utroque foro invalidus, quod fit in matrimoniis et testamentis.

Inst. 1. Hae Leges fundantur in praesumptione fraudis; ergo quando non intervenit fraus, testamentum est validum in foro conscientiae.

Resp. nego ant. Fundantur enim in periculo fraudis, quod semper reperitur, ut dictum est dum de contractibus.

Inst. 2. Quod solutum est ex imperfecto testamento, nequit repeti (*a*); ergo saltem obligat in conscientia.

Resp. dist. ant. Si sit solutum *a sciente voluntatem defuncti*, ut habet cit. lex, *conc.* tunc enim ex juris praesumptione censetur ratam habuisse voluntatem defuncti, atque illam ratihabendo quodammodo solemnizasse. Si sit solutum ex errore facti quo putavit testamentum esse solemne cum non sit, *nego.* Tunc enim postea errorem cognoscens potest solutum repetere, ut expresse habet alia Lex (*b*).

Quaeres 6. Quinam sint inhabiles ad testandum?

Resp. 1. *Jure naturae* sunt inhabiles, ii omnes qui mentem suam non habent, ut sunt amentes, furiosi, nisi habeant lucida intervalla (*c*).

Resp. 2. *Jure civili* sunt inhabiles: 1. impuberes (*d*). 2. mutus et surdus a nativitate (*e*); 3. mancipium (*f*); 4. capitali crimine damnatus (*g*); 5. prodigus (*h*); 6. filiusfamilias etiam consentiente patre de bonis adventitiis testari non potest (*i*); potest tamen si sit pubes de bonis castrensibus testari etiam patris consensu non requisito (*k*).

Dices: Peculium adventitium comparatur castrensi (*l*); ergo sicut ex hoc, ita ex illo filiusfamilias testari potest.

Resp. dist. ant. Comparatur castrensi *quandiu filius vivet*, ut ait cit. Lex: *conc.* post mortem, *nego ant. et conseq.*

Inst. Pupillus accedente auctoritate omne negotium recte gerit, ait Justinianus (*m*); sed pupillus est impubes; ergo.

(*a*) *L. Et si inutiliter, cod. de fideicomm.*
(*b*) *L. 7. cod. de condict. indebiti.*
(*c*) *§. 1. Inst. quibus non est perm. fac. testam.*
(*d*) *L. Qua aetate ff. qui testam. fac poss.*
(*e*) *L. 10. cod. qui testam. fac. poss.*
(*f*) *L. filiusfam ff. de test.* (*g*) *L. 8. eodem titulo.*
(*h*) *L. Item prodig. de test.* (*i*) *L. Qui non potest, de test.*
(*k*) *L. fin. ff. eod.* (*l*) *Inst. de auctor. Tutor.*
(*m*) *§. 1. Instit. quib non est perm. fac. test.*

Resp. dist. maj. Omne negotium distinctum a dispositione ultimae voluntatis, recte gerit, *conc.* recte gerit talem dispositionem, *nego maj.* quia casui consequentis obstat jus (*a*); ratio autem juris est quod impuberum vita insidiis haeredum objiceretur.

Resp. 3. *Jure can.* Sunt inhabiles 1. *Clerici* de bonis mere Ecclesiasticis (*b*); (non possunt enim de eis disponere, nisi ad pias causas) 2. *Religiosi* post emissam professionem (*c*); 3. *Usurarii notorii*, nisi prius restituerint usuras, vel de eis restituendis idoneam cautionem praestiterint (*d*) 4. *Haeretici publici, eorumque receptores et fautores* (*e*); quod tamen in locis ubi haeretici cum Catholicis permixtim vivunt, non practicatur.

Quaeres 7. *An valeat in foro conscientiae fideicommissum in favorem ejus qui per Leges non potest haeres vel legatarius institui;* puta uxor, spurius, etc.

Resp. negative; Quia Leges justae non in foro tantum externo, sed et in foro interno obligant.

Hinc fideicommissum illud ad quoscumque devenerit, haeredibus ab intestato restitui debet.

Quaer. 8. *Quid dicendum de executore testamenti ?*

Resp. 1. Executor potest esse vel masculus vel femina (*f*), Laicus et Clericus etiam religiosus de sui Superioris licentia (*g*) exceptis fratribus Minoribus (*h*).

2. Si nullus executor a testatore sit positus, executio spectat ad haeredes (*i*), debetque fieri tempore a testatore determinato; quod si non determinaverit tempus, debet fieri statim, idque pro dispositionibus profanis intra annum post aditam haereditatem, nisi justo impedimento excusetur (*k*) et intra sex menses pro legatis piis, etiamsi haereditas non sit adita (*l*) unde si in eo sint negligentes, ab utroque Judice Civili et Ecclesiastico possunt compelli (*m*).

3. Tenetur executor omnia sincere exequi juxta mentem testatoris, et quidem incipere a legatis piis (*n*).

4. Executori non debetur salarium cum sit officium gratuitae amicitiae, nisi testator aliquod ei constituisset, uti communiter contingit; quod si forte aliquid ex executione damnum patiatur, tunc debet salarium a Judice assignari.

Quaeres 9. *An qui fuit institutus haeres per Testamentum, aut qui talis est ab intestato, teneatur adire haereditatem ?*

(*a*) *L. Imperator, cod. de senatuscons. Trebell.*
(*b*) *Cap. 1. et 9. de test.* (*c*) *Cap. fin. de sepult. in 6.*
(*d*) *Cap. 2. de usur. in 6.*
(*e*) *Cap. Excommunicamus, §. credentes de haeret.*
(*f*) *Cap. 1. de testament.* (*g*) *Cap. Religiosus: de testam. in 6.*
(*h*) *Clem. Exivi. §. utrum etiam.* (*i*) *Cap. si haeredes, de testam.*
(*k*) *Novel. 1. cap. 1. §. 1.* (*l*) *Novel. 131. cap. 22.*
(*m*) *Cap. si haeredes de testament.* (*n*) *L. 24. cod. de Episc.*

Resp. Non tenetur, eo quod hominum facultates plerumque fallant, et periculum esse possit, ne debita vires haereditatis excedant; atqui nemo tenetur adire haereditatem cum praejudicio suo; ergo, etc.

Verum huic periculo subveniunt Leges concedendo, ut haeres adeat haereditatem beneficio inventarii, quo haeres tria consequitur: nempe

1. Quod ultra haereditatis vires conveniri non possit.

2. Quod possit detrahere falcidiam, et trebellianicam, si haereditas ultra eas gravata sit legatis, vel fideicommissis: eam tamen detrahendam piis legatis non esse, docent communiter auctores ex authent, *Similiter*, cod. ad Legem falcid.

3. Quod habeat jus ante omnia deducendi expensas funeris, et ipsiusmet inventarii, quodque de ordine Creditorum non debeat esse sollicitus.

§. IV. *De deposito et sequestro.*

Quaeres 1. Quid sint depositum et sequestrum?

Resp. Depositum est contractus *quo res custodienda traditur alteri, ab eoque suscipitur, ut reddatur eadem* (*a*).

Sequestrum, est contractus *quo res de qua est controversia, alteri tertio custodienda traditur, ut postea reddatur cum fructibus ei cui adjudicabitur a Judice.*

Quaeres 2. Quaenam sint obligationes depositarii?

Resp. Colliguntur ex ejus definitione quam ideo explico:

Dicitur 1. *quo res*: et quidem mobiles v. g. gemmae, pecunia; vel se moventes, ut animalia; non autem immobiles, nisi quando est de ipsis controversia, tunc enim solent deponi in sequestro.

Dicitur 2. *res custodienda*: quia depositario custodia rei est commissa, non vero usus concessus, ex quo duo sequuntur.

1. Depositarium teneri rem depositam servare et custodire ea cura quam homines diligentes in suis rebus similibus adhibere solent (*b*).

2. Depositarium non posse uti re deposita sine consensu domini expresso, vel tacito, aut saltem probabiliter praesumpto; quia esset usurpatio usus rei alienae invito rationabiliter domino, et verum furtum, ut dicitur in jure (*c*) Unde si usus ille sit pretio aestimabilis, (ut ususequi, vestis) debet solvi ipsius pretium; usus enim est quidam fructus rei, res autem fructificat domino suo.

Resolves: Depositarium posse uti re deposita, 1. Cum dominus concedit usum rei; sed tunc depositum, si sit res usu consumptibilis, aut alienata, transit in mutuum, cum depositarius accipiat rei depositae dominium et periculum; vel si non sit res usu consumpti-

(*a*) *Colligitur ex l. 1. ff. depos.*
(*b*) *L. 32. ff. depos.* (*c*) *L. 3. cod. depos.*

bilis, transit in commodatum, si gratis ejus usus concedatur, aut in locationem, si pretium exigatur (*a*).

2. Cum talis usus vergit in commodum deponentis, v. g. si Depositarius aliquando utatur equo deposito, ne in stabulo diu retendus languescat; quia tunc est consensus tacitus.

3. Quando depositarius bona fide existimat domino rei non displicere, si re deposita utatur, quia tunc est consensus probabiliter praesumptus; sic prudenter existimat domino non displicere si utatur pecunia numerata deposita, modo certus sit moraliter, se eam soluturum ut primum exigatur; secus si clausa et obsignata traderetur pecunia; quia tunc Dominus censendus esset usum ejus prohibere.

Dicitur 3. *traditur alteri ab eoque suscipitur:* quia ad depositum non sufficit traditio mera ex parte deponentis, sed requiritur susceptio ex parte depositarii, qui alioqui non tenetur de deposito, nisi forte ex officio teneatur illud custodire, prout tenentur caupones, stabularii, aurigae, nautae, etc. nam sufficit quod illis videntibus res in domo, vel curru, vel navi, deponatur, ut dicitur in jure (*b*).

Dicitur 4. *ut reddatur eadem* : et quidem numero, integre et statim, regulariter loquendo; nam excipiuntur tres casus, in quibus depositarius non tenetur reddere, vel saltem statim reddere :

1. Quando deponens petit depositum, ut sibi, vel alteri noceat, v. gr. si furens repetat ensem, quia tunc est irrationabiliter invitus.

2. Quando dominus rei, et fur deponens concurrunt in repetitione rei, tunc enim est reddenda domino, non furi.

3. Quando post depositionem, bona deponentis sunt fisco addicta per sententiam, tunc depositum fisco reddendum (*c*).

*Quaer.*3. ***Ex qua culpa teneatur ad restitutionem depositarius, si depositum pereat, aut deterius fiat?***

Ante resp. Sequentia sunt diligenter notanda.

1. Culpa duplex est, scilicet Theologica et civilis.

Culpa Theologica, est ea quae veram rationem peccati, sive mortalis, sive venialis habet.

Culpa civilis, est omissio alicujus diligentiae, per ignorantiam, incuriam, aut inadvertentiam, ex qua alicui damnum creatur; sive omissio sit peccatum, sive non.

2. Culpa Civilis triplex est, lata, levis. et levissima.

Culpa lata, est omissio diligentiae quam communiter homines ejusdem conditionis adhibere solent: v. g. si quis rem sibi commodatam foris ante ostium relinquit, ex quo a transeunte surripiatur.

Culpa levis, est omissio diligentiae quam prudentiores solent

---

(*a*) *Specul. Confess. disp.* 8. *de depos.* (*b*) *L.* 1. *ff. nautae.*
(*c*) *L. Bona fides, ff. depositi.*

adhibere; v.g. si quis rem commodatam in suo relinquat cubiculo, sed non clauso ostio.

Culpa levissima, est omissio diligentiae quam adhibere solent prudentissimi: v. g. si quis cubiculi sui claudat quidem ostium, sed non observet utrum sera fuerit bene inducta.

3. Ad obligationem restituendi, supposito contractu, et quasi contractu, sunt aliquae Leges tenendae quae obligant in conscientia, et quidem ante sententiam Judicis; quia unusquisque cum contrahit, implicite saltem se obligat ad eam praestandam diligentiam quam Leges requirunt, adeoque ad eam subeundam poenam quam eaedem Leges imponunt; et sunt sequentes:

1. *Lex*: si contractus cedat in gratiam solius dantis, (ut fit in deposito;) rei detentor ad restitutionem non tenetur, nisi ex culpa lata et dolo (*a*);

Ratio hujus dispositionis est, quia aequitas naturalis postulat ut quis non teneatur majorem adhibere diligentiam erga rem alienam quam sine ullo suo commodo recipit, quam erga res proprias.

2. *Lex*: si contractus cedat in solius recipientis utilitatem, (ut fit in commodato) recipiens tenetur eam restituere si perierit ex sua culpa levissima; non autem ex casu fortuito (*b*).

Ratio hujus dispositionis est, quia aequitas naturalis postulat ut is qui gratis utitur re aliena in suam tantum utilitatem, maximam diligentiam adhibeat, ne pereat.

3. *Lex*: si contractus cedat in utilitatem utriusque, (ut in locatione) locatarius ad restitutionem tenetur ex culpa lata et levi, non autem ex levissima (*c*).

Ratio hujus dispositionis est, quia cum res aliena alicui conceditur in ejus utilitatem, aequitas postulat ut majorem solito diligentiam erga ipsam adhibeat; non tamen tantam, quantam adhiberet si in sui tantum utilitatem accepisset; hinc famuli teneutur de culpa levi.

4. *Lex*, pro obligatione restituendi ex quasi contractu, haec est: cum quis ex officio suo, aliquid facit in utilitatem alterius, non accipiendo mercedem, tenetur tantum de culpa lata et dolo; si sit mercede conductus, ut Tutores, Medici, Advocati, negotiorum gestores, tenentur de culpa levi, non autem de levissima, nisi in duobus casibus: 1. Cum res est tanti momenti ut ex natura sua summam cautionem exigat. 2. Cum quis tamquam in sua arte peritissimum sese obtulerit quaerenti; ratio est, quia tunc est pactum saltem implicitum majoris solito diligentiae adhibendae. His positis:

Respond. Depositarius tenetur solum de dolo et culpa gravi (*d*).

Excipe 1. *Si seipsum pro deposito obtulerit* (*e*), *vel si aliquid*

(*a*) *Inst. l.* 3. *tit.* 15. §. 3. (*b*) *C. unico de commodato.*
(*c*) *Inst. l.* 3. *tit.* 15. §. 3. (*d*) *L.* 1. *cod. deposit.*
(*e*) *Cod.* 2. *de depos.*

pro ejus custodia receperit, ait Justin. tunc tenetur de culpa levi. Hinc Sartores, Molitores, Stabularii, Aurigae, tenentur de culpa levi.

Excipe 2. si res pretiosa diligentissima custodia indigeat; si pactum sit de maxima custodia (*a*); si depositum sit in favorem solius depositarii, v. gr. si quis apud alium deponat pecuniam eo fine ut ea utatur si opus illi fuerit (*b*). In quibus casibus tenentur de culpa levissima.

Dices: Aurigae, nautae, stabularii tenentur de culpa levissima, ex Justin. (*c*) erga non tantum de culpa levi.

Resp. dist. ant. Tenentur de culpa levissima, si quis eis rem expresse tradiderit custodiendam, *conc. nisi hoc esset statutum, materia daretur cum furibus adversus eos quos recipiunt coeundi*, ait cit. Lex. Si quis rem suam. ipsis tantum videntibus in diversorio vel navi deposuerit: *nego*. Et ita nunc est consuetudo, ait Lessius (*d*).

Quaeres tandem an depositarius aliquando de casu fortuito teneatur?

Resp. teneri 1. Si casus fortuitus dolum subsecutus est; v. g. si depositarius secum detulerit depositum in locum periculosum; 2. Si mora restituendi praecessit casum fortuitum. 3. Si pactum intervenit ut de casu fortuito teneretur.

§. V. *De commodato et precario.*

Quaeres 1. *Quid sint commodatum et precarium?*

Resp. Commodatum, est contractus quo res ad solum usum gratuito conceditur usque ad determinatum tempus, ante quod repeti non potest.

Precarium (sic dictum quia ad preces petentis conceditur) est gratuita rei quoad solum usum concessio revocabilis ad nutum concedentis.

Dicitur *revocabilis*, etc. per quod differt a commodato, quod non potest repeti nisi elapso tempore, ad quod datum est.

Quaeres 2. *Quaenam sint obligationes commodantis, et commodatarii?*

Resp. 1. Commodans tenetur 1. aperire vitium rei commodatae, si sit periculosum, v. g. si commodet vasa pravo liquore imbuta; alioqui tenebitur de damno inde secuto.

Tenetur non repetere commodatum ante tempus de quo expresse vel implicite conventum est; alias tenebitur de damno erga commodatarium.

Excipe casum in quo commodanti simile damnum ex carentia

(*a*) L. 1. ff. depos.
(*b*) L. 4. de rebus creditis.
(*c*) l. 4. ff. tit. 9. l. 2.
(*d*) l. 1. cap. 27. de deposito.

rei suae inopinato immineret; quia censetur sub hac tantum conditione concessisse rei suae usum.

Dices contra exceptionem cum Navar. quisque debet pactis et promissis stare; ergo commodans non potest repetere commodatum ante tempus cum damno commodatarii, etiamsi aequale damnum pateretur.

Resp. dist. ant. Quisque debet stare promissis, quandiu manet idem status rerum, *conc.* si notabiliter mutetur, *nego*. Ut si promisisti alii alimenta, et postea incidisti in egestatem.

Inst. Regula 33. *jur. in* 6. sic habet; *mutare consilium quis non potest in alterius detrimentum*. Ergo.

Respond. dist. reg. Non potest mutare consilium, absque rationabili causa et intendendo per se detrimentum; *conc.* quando est rationabilis causa, nec intenditur detrimentum, *nego* Hic autem est rationabilis causa, et commodans intendit solum propriam sublevationem.

Respond. 1. Commodatarius tenetur primo non uti re commodata, nisi ad usum sibi concessum, ad quem solum jus habet: alias furtum committit, ait Justinian. (*a*).

2. Tenetur rem commodatam conservare ea cura quam homines diligentissimi in rebus suis similibus adhibere solent (*b*).

3. Tenetur rem commodatam finito tempore restituere, etiamsi non repetatur (*c*). Ab hoc tamen debito excusatur; 1. Si absque sua culpa incidit in impotentiam reddendi tempore praefixo. 2. Si commodatum retineat per compensationem indirectam, scilicet donec commodans solvat debitum (*d*).

4. Tenetur ad impensas modicas et necessarias ad rei commodatae conservationem (v.g. ad pabulum equi,) non autem ad extraordinarias, v. g. ad curationem equi cum magno pretio (*e*).

Quaeres 2. *Ex qua culpa teneatur commodatarius?*

Respondet Gregor. IX. *cum gratia sui tantum, quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur* (*f*), non autem tenetur de casu fortuito, nisi aut pactum speciale, aut mora tempore praefinito restituendi, aut etiam culpa lata, (Si nimirum ad usum non concessum converterit rem commodatam) praecesserint.

Quod si *precarium* fuerit, recipiens non tenetur nisi de dolo et culpa lata restituere, quia precarium potest semper a domino revocari, non autem commodatum.

§. VI. *De mandato.*

Quaeres 1. *Quid sit mandatum?*

Resp. Est obligatio aliquid agendi in alterius commodum gratis

---

(*a*) *Inst. de obligat. quae ex delicto.* (*b*) *Instit. quibus modis.*
(*c*) *Cap. ult. de locato.* (*d*) *L. ult. cod. de compensat.*
(*e*) *Ita Lopez, l. 2. de contract. cap. 46.*
(*f*) *Cap. unico de commod.*

suscepta ... dicitur *gratis suscepta*: quia si pro pretio suscipiatur, est *locatio operae* potius quam mandatum.

Quaeres 2 *Quaenam sint obligationes mandantis, et mandatarii?*

Resp. 1. Mandans tenetur 1. praebere necessaria ad mandati executionem, et solvere sumptus (*a*) .... 2. Tenetur ratum habere quod a mandatario bona fide ac prudenter gestum est, quia id aequitas et justitia exigunt.

Resp. 2. Mandatarius seu procurator tenetur,

1. Negotium susceptum diligenter adimplere tamquam proprium; ita ut mandato non peracto, vel male peracto teneatur mandantem indemnizare (*b*); nisi tempestive mandati acceptationem revocaverit.

2. Non potest mandati sui fines transire: *qui diligenter custodiendi sunt*, ait Lex (*c*). Unde non potest aliquid emere pluris, vel minoris vendere quam ei praescriptum sit. Alioquin damnum inde ortum tenetur sustinere.

3. Tenetur nullam mercedem ex opera sua gratis promissa exigere, aut retinere per occultam compensationem; *quia mandatum nisi gratuitum nullum est, nam originem ex officio vel amicitia trahit; interveniente enim pecunia, ad locationem et conductionem potius respicit*: ait Lex (*d*).

Nota. Eaedem sunt obligationes ejus qui absentis et ignorantis negotium gerit sine mandato, ac mandatarii (*e*) ... absens vero tenetur negotiorum gestori impensas et damna ex negotii administratione secuta compensare; et insuper mercedem operae congruentem solvere (*f*); idque etiamsi negotium male succedat, modo negotii prudentiam et diligentiam debitam adhibuerit.

Quaeres 3. *Ex qua culpa teneatur mandatarius et negotiorum gestor?*

Resp. Si mandatum gratis suscepit, tenetur de dolo et culpa lata (*g*). Si pro mercede, vel si se obtulit, cum alius diligenter praesto esset, tenetur de culpa levi; si maximam diligentiam promiserit, vel si maximam res exigat, tenetur de levissima.

§. VII. *De locatione et conductione.*

Nota: Locatio et conductio sunt unus idemque contractus, qui ex parte dantis *locatio*: ex parte accipientis, *conductio* appellatur.

Quaeres 1. *Quid sit locatio et conductio?*

Resp. Locatio est contractus quo persona, vel res aliqua ad usum, vel fructum pro pretio conceditur.

Conductio est contractus quo persona, vel res aliqua ad usum, vel fructum pro pretio comparatur.

(*a*) *Cap.* 6. *de procurat.*
(*b*) *l.* 21. *cod. mandati.*
(*c*) *l.* 5. *ff. mandati.*
(*d*) *l.* 1. *ff. mandati.*
(*e*) *l.* 20. *cod. de negot. gest.*
(*f*) *l.* 2. *ff. de negot. gest.*
(*g*) *l.* 3. *de negot. gest.*

Dicitur 1. *Ad usum*, ut equus, servus, etc. *ad fructum*, ut ager, etc.

Dicitur 2. *Pro pretio*: id est pro pecunia: alioquin si fiat pro alia re, vel obsequio non erit locatio, conductio, sed contractus innominatus.

Quaeres 2. *Quaenam sint obligationes locatoris?*

Resp. Locator tenetur 1. rem non locare pretio justo majore, alioquin tenebitur ad restitutionem; justum autem pretium desumi debet, ex praxi in tali loco servata a timoratis.

2. Tenetur aperire conductori vitia rei locandae occulta, et noxia: alioquin tenebitur conductori *in id quod interest*, *nec ejus ignorantia* culpabilis *erit excusata* (*a*). Ratio est quia locator tenetur rem locandam probare utrum sit vitiata.

3. Tenetur impensas in rei reparationem (v.g. in restaurationem domus) necessario factas, solvere (*b*). Item tenetur ad onera publica ad rem locatam pertinentia, nisi aliter conventum sit (*c*).

4. Tenetur non locare rem suam ei qui ea male usurus est: v. g. domum meretricibus, usurariis publicis; quia hoc esset cooperari peccato alieno.

5. Tenetur remittere vel minuere pensionem quando ob casum fortuitum (v. g. ob hostium incursionem, sterilitatem, etc.) conductor nullum omnino, vel modicum fructum ex re conducta percepit; (*d*) ... *Excipe* 1. *nisi ubertate praecedentis vel subsequentis anni valeat sterilitas compensari* (*e*) ... *Excipe* 2. nisi conductor convenerit ab initio cum locatore, ut quovis eventu solvere teneatur integram pensionem quae ad hoc onus minor esse debet (*f*).

6. Rem ante tempus constitutum non potest repetere; excipiuntur 4. casus ab utroque jure (*g*).

1. Si conductor statuto tempore pensionem non solverit in locato trium aut quatuor annorum; et per biennium in locato quinque vel decem annorum.

2. Si casus improvisus accidat, v. g. incendii, matrimonii, ob quem res locata domino sit necessaria ad suos usus.

3. Si conductor re locata abutatur, vel ipsam destruat, (v. g. si intra cubicula sues alat, arbores incidat, etc.).

4. Si domus locata egeat refectione qua non indigebat tempore locationis; sed tunc remitti debet pensio pro rata temporis residui.

Hinc famulus a servitio heri sui absque rationabili causa ante tempus definitum discedere non potest, et si discedat, nihil ei debetur; imo de damnis ex desertione secutis herum indemnem servare tenetur, nisi in periculo peccandi per malitiam heri sui constituatur.

(*a*) *L.* 19. *ff. locati.* (*b*) *L.* 55. *ff. locati.*
(*c*) *l.* 1. *cod. de annonis et tributis.* (*d*) *l.* 27. *ff. locati.*
(*e*) *Cap.* 3. *de locato.* (*f*) *l.* 9. *ff. locati.*
(*g*) *Cap.* 3. *de locato*, *et l.* 3. *cod. locati.*

Quaeres 3. *Quarnam sint obligationes conductoris?*

Resp. Conductor tenetur 1. rem, vel operas artificis non conducere pretio justo minore, alias tenebitur ad restitutionem.

2. Tenetur non uti re locata nisi ad usum concessum; alias usurparet usum rei alienae invito domino.

3. Tenetur pensionem statuto tempore solvere; unde si sit in mora culpabili, tenetur locatori de interesse (*a*).

4. Tenetur rem vel personam non dimittere ante terminum constitutum; alioqui tenetur solvere integram pensionem, perinde ac si ea usus esset, supposito, quod res, aut persona dimissa simili salario vel pensione, non possit locari (*b*).

5. Tenetur rem locatam completo locationis tempore, locatori remittere in bono statu; quia non diutius protrahitur ejus jus.

6 Tenetur ad modicas impensas necessarias ad conservationem rei conductae; v. g. ad equi alimenta.

Quaeres 4. *Ex qua culpa teneatur conductor locatori?*

Resp. Conductor tenetur de culpa levi, non sua tantum, sed et sublocatariorum aut famulorum (*c*); quia contractus est in commodum utriusque; non autem tenetur de culpa levissima, nec de casu fortuito, nisi de his fuerit pactum, vel praecesserit mora culpabilis reddendi; aut culpa etiam levis.

§. VIII. *De emptione et venditione.*

Nota: Ut cum ordine in hac prolixa materia procedamus, disseramus 1. de essentia venditionis et emptonis; 2. de pretio; 3. de merce, quibus addemus duas appendices, 1. de venditione cum pacto retrovenditionis, et retractu gentilitio; 2. de negotiatione et monopolio.

PUNTO PRIMUM.

De essentia venditionis et emptionis.

Quaeres 1. *Quid sit emptio et venditio?*

Resp, Emptio *est pactio pretii* dandi *pro mercede*. Venditio vero est *pactio mercis* dandae *pro pretio* (*d*).

Pretium rerum vendibilium est *pecunia*; unde si daretur merx pro merce, esset permutatio, non venditio.

Merx, est omnis res pretio aestimabilis, ut sunt res mobiles et immobiles, actiones et jura, imo omnia bona praesentia et futura.

Dices: ex dictis invalida est donatio omnium bonorum praesentium et futurorum: ergo et venditio.

Resp. nego conseq. Disparitas est quod donatio omnium bono-

(*a*) *l.* 17. *cod. de locato.* (*b*) *l.* 52. *et ff. locati.*
(*c*) *l.* 25. *ff. locati.*
(*d*) *l.* 1. *ff. de contrah. empt. et vendit.*

rum sit contra bonos mores civiles, cum per ipsam impediatur facultas testandi, quae non impeditur per venditionem: venditor enim de pretio rei venditae restari potest.

Quaeres 2. Quomodo perficiatur contractus venditionis et emptionis ?

Resp. Perficitur solo partium consensu exterius significato, quo se mutuo contrahentes obligant, venditor quidem ad mercem tradendam, emptor vero ad pretium solvendum (*a*): tamen sine traditione non habet suum ultimum complementum, nec transfertur dominium ex dispositione Legum: *traditionibus enim dominia rerum, non nudis pactis transferuntur*, ait Justinianus (*b*); res autem constans numero, pondere, et mensura, fictione juris censetur tradita, quum est coram emptore determinata, numerata, ponderata, aut mensurata.

Quaeres 3. ad quem pertineant commodum et fructus rei venditae ?

Nota : Circa hanc quaestionem fatentur communiter Doctores :

1. Omnes fructus et emolumenta rei venditae et traditae, pertinere ad emptorem, 1. quando solvit pretium, vel de praesenti obtulit. 2. quando cautionem fidejussoriam vel pignoratitiam praestitit. 3. quando emptori ad solvendum concessa est dilatio; ratio est, quia rei ita venditae emptor plane est dominus; res autem domino suo fructificat, ubi Lex non obstat.

2. Omnes res venditae, sed nondum traditae, fructus pendentes, sive qui tempore contractus adhuc haerent, sive maturi sint, sive immaturi, pertinere ad emptorem, licet nondum solverit pretium; ratio juris est, quia *fructus pendentes pars fundi videtur, L.44. ff. de rei vendit.* (*c*) Ergo uno indivisibili pretio simul cum ipsa revenduntur, ergo pertinent ad emptorem qui venditori tenetur restituere expensas quas bona fide fecit in custodiendis, colligendis et conservandis iis fructibus; L. 16. cod. *de action. empti*, quae sic habet: *post. perfectam venditionem, foetus quidem pecorum emptori, venditori vero sumptus, si quos bona fide fecerit, restitui debere notissimum est.*

Quaestio ergo controversa est, ad quem pertineant rei venditae fructus, qui primum post contractum peractum nascuntur, casu quo res nondum tradita, vel si tradita quidem, pretium tamen nondum est solutum, nec oblatum, nec cautio, aut pignus traditum nec dilatio expresse concessa est, circa quam :

Dico, illos etiam fructus pertinere ad emptorem, nisi aliter expresse inter contrahentes fuerit conventum.

(*a*) *l.* 1. *ff de contrah. empt.* (*b*) *l.* 20. *cod. de pactis.*

(*c*) *Idem habetur l.* 13. *§.* 10. *de action. empt. et l. final. §. fructus ff. quae in fraudem creditoris.*

Prob. 1. Ex L. 13. cod. *de action. empti*: quae sine distinctione inter fructus pendentes, vel postea natos, absolute dicit: *fructus post perfectum jure contractum, emptoris spectare personam convenit, ad quem et functionum gravamen pertinet*: quae juris dispositio etiam ante solutum pretium procedit, ut ex immediate sequentibus verbis liquet: *venditor quoque pretium tantum, ac si mora intercessisse probatur, usuras officio judicis exigere potest*; ubi ut patet, jus supponit pretium nondum esse solutum, et tamen emptori fructus adjudicat.

Prob. 2. Ratione efficaci, aequum esse ut illius sit commodum cujus est periculum et incommodum, docet ipsum jus §. 3. inst. *de peric. et commodo rei venditae*: ubi postquam dixit: *si post emptionem fundo aliquid per alluvionem accesserit, ad emptoris commodum pertinet*: hanc rationem reddit: *nam et commodum ejus esse debet, cujus periculum*; atqui periculum totum etiam ante traditionem rei et pretii, ad emptorem pertinet, ut infra dicetur et ipsi nobiscum docent adversarii; ergo.

Nec dicas periculum quod sustinet emptor, compensari per pretium quod apud se retinet, nam.

Contra est 1. quia pecunia ex se est infructuosa, et consequenter ad compensandum periculum rei insufficiens. 2. Quia etiam post interitum rei emptor debet pretium solvere, ac insuper ob culpabiliter dilatam solutionem, damnum resarcire venditori, si quod inde passus est.

Objiciunt contrariae sententiae auctores; primo res fructificat domino suo: atqui venditor manet dominus rei venditae donec tradatur et simul pretium solvatur, vel cautio praestetur §.41. instit. *de rerum divis.* ubi dicitur: *venditae vero res et traditae, non aliter emptori acquiruntur quam si is venditori pretium solverit*; ergo.

Resp. dist. maj. Res domino fructificat, quando non est obligatus dominium rei ad libitum alterius abdicare, *conc. maj.* quando est obligatus, uti fit peracta venditione, *nego maj.* Ratio est quia fictione juris, emptor peracta venditione jam censetur esse dominus rei ad hoc ut res eidem pereat et fructificet, nam ex Reg. 15. juris, *is qui actionem habet, rem ipsam habere censetur*. Ex quo sequitur quod cum dominus rei maneat obligatus rem, reique dominium emptori, accepto ab eo pretio, tradere, non currat hoc Juris axioma, *res domino suo perit ac fructificat*.

Objiciunt 2. Leg. 25. ff. *de action. empti*; vi cujus venditor emptorem, propter non solutum pretium prohibere potest ne uvas ex eidem vendita vinea, colligat; ergo fructus non pertinet ad emptorem ante solutum pretium.

Resp. nego conseq. Ex praedicta enim Lege sequitur tantum quod venditor possit non tantum actionem contra emptorem intentare, ut pretium una cum usura ejusdem restituat, sed etiam litte-

Postquam vero venditor dominium in emptorem jam translulit, nullumque periculum lucri cessantis, vel damni emergentis, apparet, non potest ob solam dilationem pretii, sibi reservare fructus rei venditae; ratio est, quia ob solam dilationem solutionis fructus reservare, vel aliquid accipere, usurarium est.

Quaeres 4. *Ad quem pertineat periculum, id est interitus vel deterioratio rei venditae?*

Nota 1. Quaestio procedit de re a venditore emptori nondum tradita; certum est enim apud omnes, periculum rei venditae et traditae pertinere ad emptorem; ratio est quia emptor per traditionem evadit dominus rei emptae (*a*) *traditionibus dominia rerum, non nudi pactis transferuntur*; atqui *res perit domino*, in casu quo non est obligatus dominium ad libitum alterius abdicare.

Nota 2. Res in pondere, numero et mensura consistens, potest vendi *ad corpus*, vel *ad mensuram*.

Venditur *ad corpus*, quando plura individua per modum unius, absque expressione ponderis, numeri et mensurae, emuntur, v. gr. quando venditur acervus tritici, grex animalium, dolium vini, quidquid tandem contineat.

Venditur *ad mensuram*, quando plura individua non venduntur per modum unius, sed per modum plurium, v. gr. qui emit totam multitudinem animalium, et pro quovis dat 10. nummos, item qui emit totum dolium vini et pro quavis mensura dat 10. libras; item qui ex hoc acervo tritici emit quinque modios et pro singulis eorum dat. 15. libras. Hoc diligenter notato:

Resp. 1. Cum venditur res determinata *in specie*, seu *individuo*, v. g. haec domus, hic equus, etc. totum periculum, etiam ante traditionem, pertinet ad emptorem, exceptis quibusdam casibus.

Prob. Ex lib. 3. tit. 24. §. 3. instit. *de peric. et commodo rei venditae*, ubi dicitur: *cum venditio emptio contracta sit* (*quod effici diximus simul atque de pretio convenerit*) *periculum rei venditae statim ad emptorem pertinet, tametsi adhuc ea res emptori tradita non sit*. Ratio est quia *qui sentit commodum, sentire debet et onus*; atqui commoda et fructus rei venditae, non traditae, pertinent ad emptorem; ergo.

Dixi, *exceptis quibusdam casibus*, qui sunt quatuor in jure.

1. Quando contrahentes specialiter conveniunt ut donec res empta tradatur, periculum penes venditorem remaneat (*b*). Ratio est quia *contractus ex conventione Legem accipere dignoscitur* (*c*).

2. Quando res vendita ante traditionem perit ex dolo, vel culpa levi venditoris (*d*); ratio est quia venditor debet esse custos rei, do-

(*a*) *L*. 20. *cod. de pactis.*
(*b*) *L*. 10. *ff. de peric. et commodo rei venditae.*
(*c*) *Reg.* 85. *jur. in* 6.
(*d*) *L*. 3. *ff. de Peric. et comm. rei venditae.*

nec tradatur, et consequenter in ea custodienda *exactiorem praestare debet diligentiam, quam in rebus suis faceret* (*a*).

3. Quando venditor est in mora tradendi (*b*); ratio est quia *mora sua cuilibet est nociva*: quod si tam emptor, quam venditor fuerit in mora, tunc periculum rei pertinet ad emptorem pro ratione morae, juxta dispositionem Legis citatae; *si interpellavero venditorem, et non dederit id quod emeram, deinde posteriore offerente illo, ego non acceperim; sane hoc casu mihi nocere debere.*

4. Quando emptio venditio conditionata sit, si res pereat aut deterior fiat, perit venditori (*c*); ratio est quia contractus nondum est perfectus.

Respond. 2. Cum res aliqua in numero, pondere, aut mensura consistens, emitur *ad corpus*, totum periculum est penes emptorem; cum vero emitur ad mensuram, totum periculum pertinet ad venditorem.

Prob. 1. *pars*: Ex L. 2. cod. de peric. etc. ubi dicitur, *cum universum quod in horreis erat positum, veniisse sine mensura, et claves emptoribus traditas alleges: post perfectam venditionem, quod vino mutato damnum accidit, ad emptorem pertinet.* Ratio est quia emptio *ad corpus* aequiparatur emptioni rei determinatae *in individuo.*

Prob. 2. *pars*; L. 35. §. in his. ff. *de contrah. emptione*, ubi etiam ratio additur nempe quod quando res emitur *ad mensuram*, censeatur semper tacita hac conditione empta: *Si res sit ponderata, numerata aut mensurata coram emptore*: et ideo contractus non est perfectus; tamen,

Notandum, quod si per contractum, constitutus sit aliquis terminus intra quem terminum res empta, ponderanda vel numeranda esset; et per emptorem steterit quominus numeratio, ponderatio et mensuratio fieret, ipse periculum subire debet; sicut etiamsi nullo constituto termino venditor praesentibus testibus emptorem moneat ut intra certum tempus ad mensurandum, vel ponderandum rem emptam compareat; ita disponitur L. 4. ff. *de periculo et comm. rei venditae.*

PUNCTUM II.

De pretio rei venalis.

Quaeres 1. *In quo sita sit venditionis emptionis justitia?*

Resp. In eo quod inter mercem et pretium servetur aequalitas.

Quaeres 2. *Quodnam sit justum pretium rerum venalium?*

Resp. Est illud quod exaequat valorem rei venalis, non quidem valorem in genere entis, alias musca pluris valeret quam

(*a*) L. 3. *ff. eodem.* (*b*) L. 17. *ff. eodem.* (*c*) L. 18. *tit. eodem.*

gemma, sed in genere moris, scilicet in ordine ad usum et utilitatem qua omnibus adferunt.

Quaeres. 3. *Quotuplex sit pretium rerum venalium?*

Respond. Duplex *legale* seu legitimum, et *vulgare* seu naturale.

Legale, Est illud quod lege Principis, vel Magistratus decreto taxatum est.

Vulgare, est illud quod communi hominum intelligentium aestimatione constituitur, (*a*) spectatis omnibus circumstantiis, nimirum copia, vel inopia, venditorum impensis, labore, damnis in comparandis et conservandis mercibus, etc.

Quaeres 4. *In quo differant pretium legale et vulgare?*

Respond. Differunt in hoc, quod *pretium legale* consistat in indivisibili Mathematico, ita ut qui vendit supra taxam, et qui emit infra, graviter peccent et ad restitutionem excessus teneantur, etiamsi lex aliam imponat poenam ut docent omnes cum Div. Thom. (*b*); ratio est quia non servant aequalitatem a lege praefixam. *Pretium vero vulgare* habet quamdam latitudinem, intra quam licet pluris vendere et minoris emere.

Ratio hujus differentiae est, quia pretium legale constituitur ab uno vel pluribus in idem consentientibus; vulgare vero pendet a multis non idem omnino judicantibus; quod enim aliqui aestimant 19. hoc alii 20. alii 21. aestimant; quare.

Triplex est pretium vulgare, summum nempe, medium et infimum:

Summum, seu rigorosum, est illud quod vendens non potest excedere absque injustitia.

Medium, seu moderatum, est illud quod vendens potest augere usque ad rigorosum, et emens minuere usque ad infimum.

Infimum, seu pium, est quod emens minuere non potest absque injustitia.

Quaeres 5. *Quomodo possit definiri latitudo justi pretii?*

Resp. Definiri per hanc regulam quam tradit Lessius (*c*) nempe ut latitudo sit minor, si res sit minus pretiosa, et major si res sit pretiosior. v. gr. si pretium medium sit 20. infimum erit 19. summum erit 21. item si pretium medium sit 100. infimum erit 95. summum 105. in 1. exemplo latitudo est trium aureorum, in 2. est decem.

Inferes 1. Ex hac pretii naturalis latitudine provenit quod unus absque peccato emat 10. aureis numerata pecunia, et statim vendat 12. pecunia credita, quia emit infimo et supremo vendit; tamen cavendum est, ne carius vendens excedat latitudinem justi pretii.

Inferes 2. Si quis, etiam *seclusa fraude et dolo*, carius vendide-

(*a*) *L. Pretia*, *ff. ad legem falcidiam.*
(*b*) *D. Thom.* 2. 2. *q.* 57. *art.* 2. *in corp.*
(*c*) *L. l.* 2. *cap.* 21. *dub.* 2.

rit quam ferat summum pretium, aut vilius emerit quam ferat infimum juxta prudentem hominum aestimationem, peccat et ad restitutionem tenetur, licet in foro externo non detur actio nisi cum est injustitia aut laesio ultra medietatem justi pretii, quod ideo statutum est a jure (*a*) ut occurreretur innumeris litibus quae quotidie emergerent, si ex quavis inaequalitate daretur actio.

Dixi *seclusa fraude et dolo*: quia qui fraude vel mendacio inducit alium ad emendum majori pretio quam alias emisset, quamvis non ultra summum pretium, nihilominus ad restitutionem tenetur; violat enim jus quod emptor habet, ne fraude et dolo adducatur ad rem rigoroso pretio emendam, ergo est causa injusta cur emptori lucrum cesset Ergo.

Quaeres 6. *An liceat ei qui pretio infimo mercem vendidit, reducere pretium ad medium vel summum, occulte aliquid de re substrahendo?*

Resp. negat. Quia non licet agere contra conventionem et contra jus alterius ex ea acquisitum; atqui in casu praesenti venditor ageret contra conventionem et contra jus ex conventione perfecta ab emptore acquisitum: ergo. Unde tenetur ad restitutionem.

Dices L. 15. ff. de minoribus §. 4. expresse dicitur: *in pretio emptionis et venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumvenire*: id est, mutuo se decipere. Ergo.

Resp. dist. legem, licitum est se circumvenire ultra latitudinem justi pretii, *nego*, intra latitudinem justi pretii, *subdist.* ante conventionem, *conc.* conventione facta, *nego*.

Itaque significat cit. lex, contrahentes ante conventionem ita posse inter se agere ut venditor emptorem ad supremum trahat pretium; emptor vero venditorem trahat ad infimum; sed non negat standum esse conventionibus semel factis, aut si id neget, iniqua est ac nulla, cum repugnet juri naturali ut ait D. Paul. (*b*). *Ne quis supergrediatur neque circumveniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus de his omnibus.*

Quaeres 7. *Undenam vulgare rerum pretium peti debeat?*

Resp. Illud peti ex variis circumstantiis quae sunt causae pluris vendendi, vel minoris emendi, eo quod ob illas pluris vel minoris merces aestimentur ac valeant quam si abessent.

Quaeres 8. *Quot sint causae pluris vendendi?*

Resp. Sunt quinque: primo est *lucrum ex alienatione rei certo aut probabiliter cessans, aut damnum emergens, aut etiam rationabilis affectus erga rem quae venditur in gratiam alterius, deductis deducendis:* dummodo venditor de iis moneat emptorem, quia forte nollet venditoris incommodum redimere; v. g. si in gratiam emptoris vendas merces quas constitueras servare in aliud

(*a*) *L.* 2. *cod. de rescind. vend.* (*b*) 1. *Thessal.* 4. *v.* 6.

tempus quo plus certo aut probabiliter sunt valiturae: (*a*) vel si vendas merces quas teneris postea carius emere, vel quas peculiari affectu prosequeris. v. gr. quia est valde rara, valde antiqua, a Principe vel majoribus accepta, etc. Excipe si sis mercator, tunc enim sub praetextu peculiaris affectus, mercem tuam carius vendere non debes, utpote qui ratione officii tui paratus esse debeas ad res tuas justo pretio alienandas.

Ratio horum est, quia talis non tantum vendit rem suam nudam, sed etiam suum commodum, affectum vel *damnum quod patitur*, ait D Thom. (*b*) ergo, etiam horum aestimationem exigere potest, etiamsi res habeat pretium legitimum, ait Lessius (*c*).

Dixi *deductis deducendis*: nimirum deductis deminutione, deterioratione quas sustinere debuerat, et impensis quas facturus erat ad servandas merces usque ad tempus statutum.

2. Est *ratio officii mercandi*: quia pretio est aestimabile quod curas et cogitationes suas impendat mercator in rebus conquirendis, conservandis aliasque multas lucrandi rationes, inde omittere cogatur.

3. Est *ratio laborum, periculorum, et expensarum* in rebus conquirendis, advehendis, et conservandis *communiter* occurrentium, nam haec sunt pretio aestimabilia. Hoc tamen intellige si res istae non habeant pretium statutum; nam tunc in pretio taxando jam habita est ratio laborum et expensarum quae ordinarie fieri solent.

Dixi *communiter occurrentium*: quia si mercator plures impensas fecerit, et plus laboris, periculi, aut damni subierit, quam alii communiter, non potest ideo pretium augere; est enim ejus infortunium quod emptor non tenetur compensare, sicut nec ipse potest minuere pretium commune, si venditor ordinarias impensas non fecerit.

4. Est *copia emptorum, vel pecuniae et penuria mercium*: quia ex his crescit aestimatio communis mercium, ut fit in adventu subitaneo exercitus.

5. Est *modus vendendi*: nam carius venduntur res in parva quantitate et minutatim, quam in magna quantitate, propter majores curas ac impensas quas requirit hic modus vendendi.

Quaeres 9. Quot sint causae minoris emendi?

Resp. Sunt quatuor 1. Si res emptori sit parum utilis, nec eam nisi in gratiam venditoris emat; tunc enim res vilescit propter paucitatem emptorum; nisi tamen charitas aliud exigat: nam haec proposit. *potest aliquis emere rem vilius ab illo qui vendit necessitate compulsus*: damnata est (*d*) tamquam falsa, scandalosa, justitiam et charitatem violans.

(*a*) *Cap. ult. de usuris.*
(*b*) *D. Thom.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. (*c*) *Less. l.* 2. *cap.* 21. *dub.* 4.
(*d*) *A Paris. Academ. ann.* 1665.

2. Est *emptorum paucitas:* quia id minus aestimatur quod minus quaeritur.

3. Est *copia mercium superveniens*: quia id minoris aestimatur cujus major est copia.

4. Est *modus vendendi.* Propter quem minoris emi possunt merces:

1. Si emantur in magna quantitate; quia hoc vendendi modo mercator liberatur multis curis ac impensis quas circa illas habuisset; et fit expeditior ad novas merces comparandas, quod magis cedit ei in lucrum, quam si eas pretio ordinario sensim vendidisset.

2. Si res ultro offerantur, juxta illud effatum: *merces ultroneae vilescunt pro tertia parte.*

3. Si vendantur actione publica seu sub hasta Gallice *a Lencan:* tunc vilius emuntur quam apud mercatores, modo absit fraus et dolus, qualis reperitur cum vendens fictos licitatores immittit, qui se emptores simulent ut pretium augeatur.

Quaeres 10. *An liceat pluris vendere rem eo quod sit emptori valde grata, vel utilis, vel necessaria?*

Resp. negat. Quia haec affectio, utilitas, necessitas non est quid vendentis: deinde pretium rei ex communi hominum aestimatione, non ex particulari ementis affectu aut utilitate repeti debet.

Quaeres 11. *An privatim sciens pretium mercis brevi aucturum, vel imminuturum, possit eam pretio currente vendere aut emere, non monito altero contrahente?*

Resp. Cum D. Thom. (*a*) posse absque injustitia, modo absit omnis fraus; nam licet emere et vendere pretio justo; atqui pretium currens, sive sit lege, sive communi hominum aestimatione constitutum, est justum: pretium enim sumi debet ex praesenti rerum statu, non autem ex futuro; ergo.

Hinc mercator qui triticum detulit ad locum ubi adest frumenti inopia, potest allatum vendere juxta praesens commune pretium, licet certo sciat multos alios mercatores brevi ingentem copiam allaturos esse.

Hinc licitum est alicui domum suam vendere pretio currenti, tametsi cognosceret eam intra paucos dies ab hoste diruendam.

Dixi 1. *Absque injustitia* Quia potest interdum in hoc peccari contra Charitatem, ut si pauperi magnam copiam rerum brevi minuendarum vendas; quia Charitas vetat ne proximum in gravem necessitatem conjicias ut lucreris.

Dixi 2. *Modo absit omnis fraus:* Qualis esset si subornaret aliquem qui emptoribus persuaderet pretium brevi augendum: si interrogatus an non expectentur Naves, diceret se nescire; tunc enim peccaret contra justitiam et teneretur ad restitutionem, quia men-

(*a*) *D. Thom.* 2. 2. *quaest.* 77. *art.* 2. *ad* 4.

dacio et fraude induceret proximum ad contrahendum cum suo damno.

Dices 1. In dicto casu, merces reipsa et vere non tanti valent, licet hoc alii ignorent; ergo tanti vendi non possunt.

Resp. nego ant. Verum quidem est quod hujusmodi mercium valor decrescet, sed falsum est quod jam decreverit; merces quidem decrescunt ob communem, non ob privatam unius aestimationem.

Inst. probando ant. Si occulte sciret venditor mercem brevi corrumpendam (v. gr. equum brevi moriturum, vinum in acetum conversum iri, debitorem non esse solvendo;) merx et debitum non tanti valeret, nec posset pretio ordinario vendi; ergo a pari, etc.

Resp. nego conseq. Disparitas est quod copia vel inopia rerum citius vel ocius futura, sit extrinseca rebus, adeoque earum valorem intrinsecus non mutet; econtra corruptio rerum, aut ad corruptionem dispositio, item debiti vitium ipsis rebus sunt intrinseca, adeoque rerum valorem intrinsecus mutant; ergo jam minus valent.

Dices 2. Inde sequeretur, magistratibus licitum esse edicti justi promulgationem differre, eo solum fine ut prius merces vendant aut emant, aut pecunias distrahant cum detrimento aliorum; absurdum consequens; ergo.

Resp. nego sequelam; Ratio est quod magistratus ex officio suo teneatur impedire damna aliorum; ergo non possunt absque injustitia et obligatione restitutionis, suorum decretorum notitia uti in damnum aliquorum, sive ob propriam, sive ob privatam alterius utilitatem, licet ea notitia possint uti cives particulares, quibus ex officio non incumbit conservare aliorum civium bona.

Quaer. 12. *An liceat credito vendere supra latitudinem justi pretii, vel emere infra ob anticipatam solutionem?*

Dixi *supra latitudinem*, etc. quia intra latitudinem justi pretii, licet carius vendere credito, et minoris emere ob anticipatam solutionem.

Resp. neutrum licet, nisi adsit alius titulus justus, v. gr. lucrum cessans aut damnum emergens; nam cum creditor concedit dilationem solutionis, perinde facit ac si acceptam a debitore pecuniam, eidem usque ad tempus mutuet; similiter qui solutionem pretii anticipat, idem praestat ac si nunc mutuam daret pecuniam usque ad tempus mercis accipiendae; atqui pro mutuo nihil licet accipere supra sortem; ergo nec pro dilatione aut anticipatione solutionis ultra justum pretium.

Quaeres 13. *A quo tempore sumendum sit pretium rei quae anticipata solutione emitur*: v. g. tempore hyemis emuntur lanae quae non traduntur nisi mense Junio quo carius venduntur?

Resp. Sumendum esse a tempore quo res traditur; quia debet esse aequalitas inter pretium et rem venditam quando venditio recipit suum ultimum complementum; atqui in ipsa traditione solum

venditio recipit suum ultimum complementum; ergo, etc. ita tenet D. Thom. (*a*).

Tamen in dubio utrum merces tempore traditionis pluris vel minoris sint valiturae, potest earum pretium sumi a tempore solutionis anticipatae, ut colligitur *ex cap. negotiationi, de usuris*: Ratio est quia in hac hypothesi sors ementis et vendentis, est aequalis.

Dices 1. Modus vendendi anticipata solutione pretium mercis minuit; ergo.

Prob. ant. Talis modus vendendi inducit raritatem emptorum et multitudinem venditorum: atqui ex dictis potest res minoris emi quam valeat ob paucitatem emptorum et multitudinem venditorum ergo.

Nota, Hoc ratiocinio moti graves Theologi (*b*) tenuerunt opinionem nostrae contrariam, tamen pace illorum,

Resp. nego primum ant. ad probationem, *dist. min.* si res sit existens et oblata tempore venditionis et pauci sint qui tunc temporis velint eam emere, *conc.* si nec existat, nec sit oblata, *nego*, at cum tempore hyemis nullas lanas habeant rustici, debeantque solum illas tradere tempore tonsionis, aestimandae sunt secundum valorem quem tunc habiturae sunt; unde merito haec propositio: *Potest aliquis emere rem vilius ab eo qui vendit necessitate compulsus; quia ex modo vendendi minuitur pretium rei et merces efficiuntur ultroneae*, *damnata est a Facultate Parisiensi* (c) uti *falsa, scandalosa, inducens ad usuras, variasque aperiens artes eas velandi, justitiam et charitatem violandi.*

Dices 2. Ista anticipatio pecuniae est utilis bono publico, hac enim via providetur necessitatibus pauperum; ergo.

Resp. nego conseq. Quia nulla valet ratio adversus hoc praeceptum Domini: *mutuum date nihil sperantes* (*d*) si enim haec ratio valeret, excusandae essent omnes usurae per quas subvenitur pauperum indigentiae.

Quaeres 14. *An liceat Chirographa seu credita, et census minoris emere quam contineant?*

Resp. Secluso lucro cessante ex damno et emptione emergente, non licet Chirographa certa et liquida, nec censum annuum ex contractu consignativo nulli periculo exposito, minoris emere quam contineant.

Prob. 1. Quia harum rerum pretium cum sit legitimum, et a lege taxatum, in indivisibili consistit: v. gr. mille librae mutuo datae vel per contractum consignativum (*e*) alienatae, nec pluris nec minoris valent; ergo non possunt minoris emi.

(*a*) *D. Thom.* 2. 2. *quaest.* 78. *art.* 2. *ad* 7.
(*b*) *Lessius*, *Sotus*, *Molina*, *Corduba*, *Victoria*, *Cano*, *etc.*
(c) *Anno* 1665. (*d*) *Lucae* 6. *v.* 35.
(*e*) *Gallice*, *Contract. de Constitut.*

Prob. 2. Quia si fas esset debitum certum et liquidum minoris emere quam continet, hoc ideo esset, quia praesens pecunia quam nunc emptor solvit, pluris aestimaretur quam pecunia absens: atqui hoc lucrum est usurarium ut definivit Innoc. XI. (*a*) Ergo.

Dixi *Certa et liquida*: quia si debitum non sit liquidum, vel si difficilis sit ejus solutio, vel cum molestiis et expensis, obtinenda, tunc habentur tamquam merces vitiatae quae minoris valent et emuntur quam integrae. Non licet tamen ipsis debitoribus ea debita minoris emere, tum quia sunt causa minoris aestimabilitatis, quam ideo tenentur tollere.

Dices: Lege *minus*, de regulis juris dicitur: *minus est habere actionem quam rem:* sed cum emitur Chirographum vel census, non emitur pecunia, sed jus ad illam; ergo.

Resp. dist. ant. Si res ad quam datur actio nonnisi cum periculo, labore et expensis possit obtineri, *conc.* si sine illis possit obtineri, *nego*; alias excusandi omnes essent usurarii, nam pro pecuniquam mutuo dant, non accipiunt nisi actionem ad eandem pecuniam recuperandam.

Quaeres 15. *Sed quid dicendum si debitum in se arduum possit facile et absque expensis recuperari ab emptore, eine licebit emere pretio viliori?*

Resp. Cum Pontas (*b*) secluso lucro cessante et damno emergente, non licet; quia titulus rei alicujus valorem non absolute minuens, sed relative tantum, non potest hunc valorem minuere relative ad eos in quibus locum non habet, ut patet in titulo lucri cessantis qui pro eis solum valorem immutat quibus lucrum cessat.

Dices: Venditor gratis remittit de pretio; ergo.

Resp. nego ant. Emit enim duntaxat suum commodum quod non potest vendere emptor census, aut Chrirographi, quia nemo potest vendere rem alienam.

Quaeres 16. *An res quae non habent pretium legale, nec vulgare determinatum* (ut sunt quaedam gemmae, insignes canes, veteres picturae) *possint vendi quanti dominus voluerit?*

Resp. Res illae debent vendi secundum aestimationem in hisce materiis intelligentium spectatis omnibus circumstantiis; ratio est quia non ideo tanti res valet, quia venditori placet tanti vendere, sed quia intelligentium judicio tanti aestimatur.

Dices 1. *Tantum res valet quantum vendi potest*, ait Justinianus (c); ergo.

Resp. dist. legem, quantum vendi potest, intra latitudinem justi pretii, *conc.* extra hanc latitudinem, *nego*: alias lex esset injusta: fatendum tamen, majorem esse harumce rerum latitudinem, quam earum de quarum latitudine nemo disputat.

(*a*) *Prop.* 41. *ab Innoc. XI. damnata.*
(*b*) *Pontas, v. achat, cat.* 6. (*c*) *L.* 1. *ff. ad Senatusc, Trebellianum.*

Dices 2. Cum res hujusmodi humanae vitae sint inutiles, qui eas vult emere, sponte censetur dare quod alter exigit ; ergo talis contractus est justus.

Resp. nego ant. Quia ut ait Cajetanus (*a*) *justum quaeritur, non donum in emptionibus et venditionibus.*

Quaeres 17. *An si famulus aut proxeneta* (id est, qui rem pro altero vendendam suscipit) *vendat ultra pretium designatum, aut emat infra, possit excessum sibi retinere?*

Resp. Non posse absque consensu domini ; cum nullum habeat legitimum titulum aliquid sibi vindicandi ; nam si quod haberet, esset labor et industria ; atqui labor et industria non sunt sufficiens titulus excessum retinendi ; nam vel industriam gratis praestat et tunc non potest eam sibi compensare , cum eam donet , vel pretio locat; et tunc nihil ei debetur ultra pensionem pactam: vel eam ex officio debet, ut famulus, et tunc non potest eam vendere cum non sit sua , sed domini; ergo.

Nec obstat, Quod mandans rei vendendae vel mercis emendae pretium determinaverit ; quia per hanc determinationem non intendit excessum donare , sed solum vult ut res non minoris vendatur, vel ut merx non pluris ematur.

Hinc Sartores peccant retinendo excessum pretii dati ad emendum pannum; neque possunt impensam operam occulte compensare, nam sufficienter compensatur per hoc quod eis prae aliis vestis conficienda committitur, ut communi pretio persolvatur.

Dices ; Mercator alicui sartori rem vilius vendit quam alteri, quia est sibi notus, et ab eo comparare pannos solitus; ergo tunc excessum potest sibi retinere.

Resp. nego conseq. Tum quia non praesumitur mercatorem pannum vilius quam par est , voluisse vendere ; tum quia talis sartor fallit dominum qui non intendit nisi pretium datum refundere, ait Pontas (*b*).

PUNCTUM III.

De Merce.

Quaeres 1. *Cuinam debeatur res quae fuit duobus vendita?*

Resp. Si res neutri tradita sit , debetur priori emptori , nam *qui prior est tempore, potior est jure*, ex regula juris in 6.

Si vero tradita sit secundo emptori , ipsius est ; quia per venditionem, superveniente traditione rei, acquiritur jus in re et plenum dominium, *exceptis quibusdam casibus*; at vero per nudam venditionem acquiritur solum jus ad rem (*c*).

(*a*) *Cajetan. in* 2. 2. *D. Thom. qu.* 77. *art.* 1.
(*b*) *Pontas , v. achat , cas.* 18.
(*c*) *L. Traditionibus cod. de pactis.*

Dixi, *exceptis quibusdam casibus:* Excipiuntur siquidem a jure 1. Res venditae Ecclesiis et aliis piis causis, quia absque traditione transfertur dominium (*a*). 2. Res priori emptori in securitatem contractus hypothecata (*b*), quia qui pignus habet, simplici creditori saltem in pignore debet praeferri.

Quaeres 2. Quodnam jus competat priori emptori?

Resp. Ipsi competit actio in venditorem, vel ut rescisso secundo contractu rem sibi tradat, vel compenset interesse; non potest tamen rem a secundo emptore evincere nisi mala fide emerit, conscius nimirum prioris venditionis (*c*) non tenetur tamen secundus emptor sponte, et ante sententiam judicis rem priori tradere, nisi forte venditore ad eam secundo loco vendendam, induxerit, quo casu fuisset causa damni, ut docent Lessius (*d*).

Quaeres 3. An liceat vendere res mixtas aliis vilioribus, v. g. vinum aqua mixtum?

Resp. Vel mixtio est noxia, redditque rem inutilem aut deteriorem, vel non;

Si primum, venditor peccat contra justitiam et tenetur ad restitutionem, quia injuste infert damnum contra bonam fidem contractus.

Si secundum, non peccat quidem contra justitiam commutativam, si minuat de pretio pro ratione mixtionis, sed peccat contra justitiam legalem, ut declaravit Facultas Parisiensis, quae (*e*) sequentem propositionem damnavit tamquam falsam, bonae fidei et publicae justitiae contrariam: *licitum est tabernariis vinum aquae miscere, et agricolis triticum paleis, et communi pretio vendere, dummodo deteriora non reddantur eis quibus communiter venduntur.*

Quaeres 4. An venditor teneatur ex justitia rei vitium emptori occultum detegere?

Resp. Vel vitium rei est periculosum, redditque rem noxiam aut inutilem ad usum ad quem petitur, vel non;

Si primum, venditor tenetur ex justitia illud emptori indicare, etiam non rogatus, et hoc sub obligatione non solum compensandi rei defectum quanti minoris valet, sed etiam damna ex hac venditione provenientia: quia *venditor ex hoc ipso dat emptori damni vel periculi occasionem*, ait D.Thom. (*f*) sed *qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur* (*g*); ergo.

Dices: Non tenetur puella quae occulto amissae virginitatis vi-

---

(*a*) *L. fin. de Sacrosanct. Eccles.*
(*b*) *L. Si creditor §. fin. de distractione pignorum.*
(*c*) *Ita Glossa in cap. si ibi absenti in 6.*
(*d*) *Less. lib. 2. cap. 21. dubit. 20.*
(*e*) *Anno* 1665. (*f*) *D. Thom. 2. 2. quaest. 77. art. 3.*
(*g*) *Cap. ult. de jurejur.*

tio laborat, illud aperire amasio volenti eam ducere; ergo nec venditor mercis suae vitium.

Resp. nego conseq. disparitas Est quod puella se diffamaret, ad quod regulariter loquendo nemo tenetur extra juridicam interrogationem : venditor vero mercis suae vitium detegens, seipsum non infamat, imo potius probitatem suam exerit.

Si secundum, venditor non tenetur *non interrogatus* illud emptori menifestare, modo minuat pretium pro ratione vitii; quia tunc nulla fit emptori injuria, et alias non possent conservari commercia, sine quibus respublica subsistere nequit.

Dixi : *Non tenetur non interrogatus*: tenetur enim vitium manifestare, si de eo interrogetur, alioquin dolus daret causam contractui, et venditor teneretur ad ejus rescissionem si emptor velit.

Quaeres 5. *An emptor, ex justitia teneatur rei virtutem sibi notam, venditori vero ignotam, manifestare* ? v. gr. si rusticus offerat gemmam pro vitro.

Resp. Si per talem virtutem mercis pretium communi aestimatione augeatur, tenetur emptor manifestare si a venditore rogetur, alias injuste deciperet ; si vero non rogetur, non tenetur monere venditorem modo pretium aequivalens solvat, quia mercem inter et pretium debet esse aequalitas.

Dixi : *Si pretium communi aestimatione augeatur*: quia ex ea sumitur rei pretium, non ex utilitate soli emptori nota quae est extrinseca rei. Hinc

Resolves, Fascis herbarum qui venditur ad esum animalium, emi potest pretio quo talia vulgo vendi solent, etiamsi emptor sciat ibi pretiosas quasdam herbas contineri , quia tota illa res non pluris aestimatur relative ad eum usum ad quem vendi solet.

Quaeres 6. *An venditor teneatur de evictione* ?

Nota, Evictio est rei quam quis emit, ab eodem abductio per sententiam judicis.

Resp. Non tenetur nisi quando rem quam vendidit cognovit esse alienam, quia quod sine culpa factum est, in damnum vocari non debet; unde tunc tenetur tantummodo pretium restituere.

Si vero sciverit rem quam vendidit, esse alienam, tenetur de evictione , id est , tenetur emptori non solum pretium, sed insuper totum interesse, refundere.

Quaeres 7. *Quaenam vendere et emere non liceat* ?

Resp. Non licet vendere nec emere quidquid in corporale, vel spirituale proximi detrimentum vergit , quia esset cooperari peccato alieno , imo materiam et instrumentum peccandi praebere.

Hinc graviter contra charitatem peccant Bibliopolae libros vendentes contra religionem, aut bonos mores, aut famam proximi; pictores vendentes obscaenas tabellas ; caupones vendentes vinum his quos sese inebriaturos vident , etc.

APPENDIX PRIMA.

De Contractu cum pacto retrovenditionis, et retractu gentilitio.

Quaeres 1. *An liceat vendere cum pacto retrovendendi*, *aut redimendi? Gallice* avec la faculté de réméré ou de rachat.

Resp. Venditio cum pacto retrovendendi facta in favorem solius venditoris est licita, modo nihil fiat in fraudem usurariam, et adsit vera intentio emendi et vendendi; facta vero in favorem solius emptoris, speciem habet contractus usurarii, et in praxi est rejicienda.

Prob. 1. *pars*; Venditio cum pacto retrovendendi in favorem venditoris, est contractus quo res aliqua venditur eo pacto ut cum venditori placuerit, debeat emptor hanc illi revendere eodem quo emit pretio; atqui hic contractus est licitus, ut definitur in jure (*a*) et colligitur expresse *ex Levit.* 25. ubi omnis terra Israelitici populi sub redemptionis conditione vendebatur; ergo.

Prob. 2. *pars*. Venditio cum pacto retrovendendi in favorem solius emptoris, est contractus quo res aliqua, v. g. vinea emitur eo pacto ut cum emptori placuerit retentis sibi fructibus, teneatur venditor rem suam redimere refundendo pretium acceptum; atqui hic contrahendi modus usuram sapit, et usurariis supra modum favet. Ergo.

Prob. minor. Quia licet contractus ille fiat sub nomine venditionis, tamen res proprie non videtur vendi, sed solum in pignus dari, ita ut emptor fructus rei percipiat ob mutuum.

Quaeres 2. *Quid sit contractus mohatra et an sit licitus?*

Resp. ad primum. Contractus mohatra, est contractus quo homo pecunia indigens emit credito a mercatore merces pretio supremo cum pacto retrovenditionis numerata pecunia pretio infimo.

Resp. ad 2. Contractus mohatra est illicitus; nam contractus qui continet mutuum usurarium, est illicitus; atqui talis est contractus mohatra.

Prob. min. Contractus mohatra fit simul et de industria inter easdem personas cum intentione lucri; ergo nihil est aliud quam mutuum, v. g. 90. librarum cum obligatione posthac restituendi centum; ergo. Unde merito fuit reprobatus ab Innoc. XI. qui damnavit hanc propositionem: *Contractus mohatra est etiam respectu ejusdem personae et cum contractu retrovenditionis praevie inito cum intentione lucri*: eandem damnarunt facultas Paris. et Clerus Gallicanus (*b*).

Quaeres 3. *An contractus ille secluso omni pacto*, *onere*, *atque etiam scandalo licitus sit?*

Resp. Controvertitur inter Doctores, negat S. Antonin. affir-

(*a*) *Cap. ad nostrum*, *de empt. et vendit.*

(*b*) *Facultas Parisien. ann.* 1665. *et Clerus Gallic. anno* 1710.

mant alii communiter: si enim rem quam summo pretio emi, possim statim alii vendere pretio infimo, cur non eandem possim eodem pretio vendere ei a quo ipsam emi ; cum hanc ipse bona fide vendidit, et nec explicite nec virtualiter exegit a me ut eam ipsi retrovenderem, maxime cum *secundum communem aestimationem merces non tanti valeant in manu privati hominis quam in manibus mercatoris*, ut Habert totidem verbis ait de aurificibus (*a*).

Quaeres 4. *Quid sit retractus gentilitius* (*gallice* retrait lignager.)

Resp. Est jus concessum proximo venditoris consanguineo intra certum tempus rescindendi et ad se revocandi venditionem rei immobilis, eodem oblato pretio, quo res illa ab extraneo vel remotiore consanguineo fuit empta.

Dicitur 1. *Jus :* ut ostendatur peccare contra justitiam, qui fraudibus vel minis impedit consanguineum, ne rem sibi retrahat.

Dicitur 2. *Proximo venditoris consanguineo :* ut excludatur extraneus, qui si retrahat nomine consanguinei, tenetur ad restitutionem.

Dicitur 3. *Intra certum tempus :* elapso enim anno et die tollitur facultas retractus.

Dicitur 4. *Ad se revocandi :* quia lex non dat consanguineo jus retrahendi nisi ut sibi retineat; unde si retrahat ut alii majori pretio vendat, peccat contra justitiam et tenetur ad restitutionem; quia vendit jus quod alienare non potest.

Dicitur 5. *Rei immobilis*, quia retractus non extenditur ad res mobiles.

Dicitur 6. *Eodem oblato pretio :* unde emptor qui a retrahente majus pretium exigit quam dederit, tenetur ad restitutionem, quia jus alterius violat.

APPENDIX II.

De negotiatione et monopolio.

Quaeres 1. *Quid sit negotiatio ?*

Resp. Est emptio rei cum intentione rem integram et immutatam vendendi lucri gratia. Unde qui emit ferrum ad clavos conficiendos, non mercaturam exercet, sed artificium.

Quaeres 2. *An negotiatio sit licita ?*

Resp. Est licita per se: quia intendere lucrum ad honestum finem, v. g. ad sustentandam familiam per se licitum est ac honestum, unde cap. *fornicari* (*b*) dicitur: *fornicari non licet, negotiari aliquando licet, aliquando non licet.*

Dixi *per se*, quia per accidens fieri potest illicita.

(*a*) *Habert*, 3. *part. cap.* 12. §. *quaest.* 6.
(*b*) *Cap. fornicari*, *dist.* 88.

1. *Ratione finis :* si in lucro mercator constituat finem suum ultimum, tunc est mortifera.

2. *Ratione materiae :* si vendatur res invendibilis, v. g. res sacra, etc.

3. *Ratione loci :* si venditio fiat in templo, coemeterio, etc.

4. *Ratione personae :* sic Clericis negotiari inhibitum est, ut diximus alibi.

Dices ex cap. ejiciens, eadem dist. *mercator vix aut unquam potest placere Deo*. Ergo.

Resp. dist. Vix aut unquam, absolute loqnendo, *nego*, moraliter loquendo, *conc.* ratio est, quia ut ait cit. cap. *negotiatio nimis communiter exercetur cum mendacio et perjurio.*

Quaeres 3. *Quid sit monopolium ?*

Resp. Est conventio unius vel plurium mercatorum simul conspirantium ut ipsi soli vendant, vel emant merces, eo quo voluerint pretio.

Quaeres 4. *An monopolium privata auctoritate constitutum, sit licitum ?*

Dico *privata auctoritate*, quia monopolium factum auctoritate publica cum scilicet unus vel pauci facultatem a principe obtinent ut ipsi soli certas merces vendant, est licitum, modo vendant pretio justo: ratio est qnia hoc interdum postulat bonum commune, ne scilicet deseratur rerum aliquarum negotiatio, quarum comparationem nemo ob damni periculum vellet in se suscipere citra privilegium ut solus venderet; patet in librorum impressione.

Resp. Quaelibet monopolia auctoritate propria facta sunt injusta et ad restitutionem obligant. Pretium enim de quo convenerunt, vel injustum est, vel justum quidem, sed summum in vendendo et infimum in emendo; *si primum*, evidens est eos contra justitiam peccare, cum aequalitatem inter mercem et pretium non servent. *Si secundum*, probabilius est eos etiam contra justitiam peccare, cum absque gravi injuria cogere non possint emptores ad emendum summo pretio, et venditores ad vendendum infimo.

Dices : Monopolae (modo non vendant supra pretium vulgare) non violant justitiam ; ergo non tenentur restituere.

Prob. ant. Monopolae non nisi justo pretio vendunt et emunt; ergo non violant justitiam.

Resp. nego conseq. probationis, et dico eos teneri ad restituendum, non quia vendunt supra pretium rigorosum, et emunt infra pretium infimum; nec etiam quia vendunt pretio rigoroso, et emunt pretio infimo, sed quia suis machinationibus alios cogunt emere summo, aut non vendere nisi pretio infimo, quae duo valde differunt.

Quaeres 5. *Quomodo mercatores hanc reipublicae violentiam inferant ?*

Resp. Sex modis : 1. cum conveniunt de non vendendo nisi

pretio rigoroso, et emendo nisi infimo ; quia injuste auferunt civibus libertatem emendi infra summum, et vendendi supra infimum.

2. Dum vi, metu, aut fraude impediunt ne aliunde merces adveniant, unde oritur caritas; hinc tenentur ad restituendum tum civibus qui habent jus ne via injusta impediatur eorum commodum, tum mercatoribus quos ab introducendis mercibus suis prohibuerunt

3. Dum unus vel pauci emendo omnes fere merces, v. g. frumentum, inducunt caritatem; nam vendunt quasi carum, quod est abundans: secus si non inducerent caritatem.

4. Cum mercatores supprimunt merces suas ut inde earum pretium crescat: injustus tamen non esset qui res suas nondum venditioni expositas, servaret usque ad tempus quo carius venduntur, modo ex hac suppressione non oriretur caritas, tunc enim nulla daretur occasio damni.

5. Cum apponitur fictus licitator, qui plus offerat, ut alter ascendat in pretio.

6. Cum artifices inter se conveniunt ut opus ab uno inchoatum alter non perficiat, quae conventio utpote civibus noxia merito prohibetur a Legibus (*a*).

Quaeres 6. *An liceat mercatori monopolii non participi vendere pretio per monopolium constituto ?*

Resp. cum dist. Vel ex aliorum monopolio rarae factae sunt merces vel non; si primum, licet; si secundum, non licet, quia pretium a monopolis impositum est injustum.

§. IX. *De mutuo et usura.*

Quaeres 1. *Quid sit mutuum ?*

Resp. Est contractus quo res numero, pondere vel mensura constans gratis transfertur in alterius dominium cum obligatione aliam ejusdem speciei et bonitatis, post lapsum temporis restituendi.

Dicitur 1. *Res numero*, *pondere vel mensura*; id est quae communiter vel ad pondus, ut carnes; vel ad numerum, ut pecunia ; vel ad mensuram, ut triticum, traduntur ; hinc quia liber, equus, domus, etc. non solent tradi ad pondus, numerum aut mensuram, non reputantur esse hujusce contractus materia.

Dicitur 2. *Transfertur in alterius dominium :* ex quo sequitur rem mutuo datam mutuatario perire et fructificare, per quod distinguitur a commodato.

Dicitur 3. *Gratis*: id est absque ullo alio onere, quam reddendae rei similis in specie et bonitate, quia contractus est gratuitus.

Dicitur 4. *Cum obligatione reddendi* : quia obligat semper et generaliter mutuatarium ad restitutionem, nisi juris privilegio excipiatur.

(*a*) *L. Jubemus*, *eod. de monopolio.*

Excipiuntur siquidem minores et filiifamilias, qui mutuo pecuniam sine consensu patris vel tutoris acceptam non tenentur in conscientia restituere etiam post mortem patris vel tutoris, si illam in usus inutiles consumpserint; quia jure civili (*a*). tollitur omnis obligatio non tantum civilis, sed etiam naturalis ex tali mutuo; *pupillus mutuam pecuniam accipiendo nequidem jure naturali obligatur*, ait Justin. (*b*) idem statuitur si filiofamilias mutuum non pecunia datum sit, sed aliis frugibus ut ex illis venditis pecuniam compararet in fraudem legis. (*c*).

Hoc autem juste statutum est in poenam ac odium sic mutuantium, et ob bonum commune, nempe ut filii nec debitis onusti fiant, nec ut ea solvant, vitae parentum insidientur, ut constat ex dicta Lege (*d*) Vide Pontas *v. dette*, *cas.* 1.

Unde huic privilegio filiusfamilias non potest renuntiare, quia non in ejus favorem praecise, sed praecipue in favorem parentum concessum est. Nec tale mutuum potest firmari juramento, cum sit in praejudicium tertii et boni publici.

Sed petes, nonne in aliquibus casibus cessat hoc senatusconsultum?

Resp. Cessat 1. si pecuniam in usus necessarios vel utiles impenderit, quia tunc locupletior factus est, nam tantumdem rebus suis pepercit; atqui *pupillus naturaliter obligabitur in quantum locupletior factus est*, ex jure (*e*).

2. Si mutuans mutuatarium *patremfamilias crediderit; quia plerisque publice paterfamilias videbatur* (*f*).

3. *Si pecuniam in rem patris vertit* (*g*).

4. *Si absens studiorum causa mutuum* (moderatum) *accepit* (*h*).

5. *Si sciente patre creditum sit filio*, id est mutuo datum (*i*).

Dicitur 5. *Similem ejusdem speciei*: quia si res diversa sit specie, ut oleum pro vino, est permutatio, non mutuum.

Dicitur 6. *Et bonitatis:* ut servetur aequalitas.

Dicitur 7. *Post lapsum temporis*: Quia est intrinsecum mutuo ut non statim reddi debeat, alioqui mutuum esset inutile mutuatario, et per hoc mutuum differt a cambio; ubi pro moneta argentea statim redditur aurea ejusdem valoris.

Quaeres 2. In qua bonitate res mutuata reddi debeat?

Resp. Cum dist. Vel mutuum est in pecunia, vel in aliis rebus fungibilibus.

Si sit in pecunia, debet reddi in bonitate extrinseca, nisi aliter

---

(*a*) *Dig. ad senatusc. Macedon. tit.* 6. *in Gallia vigens.*
(*b*) *L.* 53. *ff. de obligat. et action.* (*c*) *L.* 7. *ff. ad senatusc. Maced.*
(*d*) *L.* 1. *et sequent. ff. ad senatusc. Maced.*
(*e*) *L.* 5. *ff. de auctorit. et consensu tutor.*
(*f*) *L.* 3. *ff. ad senatusc. Maced* (*g*) *L.* 7. *§.* 12. *eodem.*
(*h*) *L.* 7. *§.* 13. *ff. eodem.* (*i*) *L.* 12. *ff. eod.*

juste conventum sit; ratio est quia in pecunia per se et ex usu spectatur solum valor extrinsecus, non entitas physica; hinc qui mutuo accepit 100. libras, satisfacit reddendo 100. sive interim valor monetae auctus fuerit, sive imminutus; quia aequalitas valoris, non substantiae attenditur.

Si mutuum consistat in aliis rebus fungibilibus, debet reddi in bonitate intrinseca, v. gr. modium tritici pro modio, sive interim pretium creverit, sive decreverit, nisi aliter juste conventum sit, quia cum in rebus entitas physica spectetur, reddendo eandem mensuram ejusdem speciei physicae, tantum redditur, quantum acceptum est, et sic servatur aequalitas.

Dixi: *Nisi aliter juste conventum*: Quia in hypothesi quod mutuans monetam, vel triticum servaturus usque ad tempus quo reddi debet mutuum, praeviderit valorem monetae augendum, vel pretium tritici minuendum, potest juste convenire cum mutuatario, ut tot species monetae, vel tot modios tritici cum auctario reddat, deductis tamen expensis quas facturus fuisset ad servandum triticum usque in illud tempus; ratio est quia mutuans per illum contractum nihil lucratur ex mutuo, sed solum se indemnem reddit, cum non plus accipiat a mutuatario quam habuisset si non mutuasset.

Quaeres 3. *Quaenam sint obligationes mutuantis et mutuatarii?*

Resp. 1. Mutuator 1. Monere mutuatarium de vitio rei, si quod sit, alioqui tenebitur de damno. 2. Non repetere statim mutuum, sed tempore praefixo, quod si nullum praefixum sit, non potest repetere nisi post aliquod tempus judicio prudentis assignabile, spectatis natura rei, et fine ob quem datur; quamvis teneatur ante recipere.

*Resp.*2. Mutuatarius tenetur mutuum tempore praefixo restituere, vel si nullum sit praefixum, quoties a mutuante rationabiliter interpellabitur; alias tenebitur damna ex sua mora secuta resarcire.

Quaeres 4. *Quid sit usura, et quotuplex?*

Nota: Usura accipitur duobus modis, 1. pro lucro, 2. pro contractu.

Resp. ad 1. Usura sumpta pro lucro definitur: *lucrum ex mutuo immediate proveniens.* Sumpta vero pro contractu usurario definitur: *Contractus mutui quo lucrum ultra sortem exigitur, vel intenditur tamquam debitum praecise vi mutui.*

Explico secundam definitionem, ex cujus elucidatione prima innotescet.

Dicitur 1. *Contractus mutui*: usura enim necessario supponit mutuum sive explicitum sive implicitum.

Dicitur 2. *Lucrum*: Id est quidquid est pretio aestimabile sive sit pecunia, sive onus, *alias indebitum*, a mutuante impositum mutuatario, v. g. ut molat in molendino mutuantis, merces ejus etiam pretio justo emat, ut ipsi, vel aliis beneficium Ecclesiasticum, vel

officium conferat; licet enim beneficii et officii collatio, utpote spiritualis, pretio aestimari nequeat, ipsa tamen conferendi obligatio, pretio aestimabilis est, sicut obligatio celebrandi, inquit Sylvius.

Hinc quia amicitia licet pluris aestimetur quam pecunia, reipsa, tamen auro non aestimatur; usurarius non est qui ex mutuo alicujus amicitiam intendit. Ait D. Thom. (*a*).

Dixi *onus alias indebitum*; Quia si quis mutuet alteri ut reddat sortem, solvat debitum, desinat inique nocere, non erit usura, nec lucrum, cum aliunde sit debitum.

Dicitur 3. *Ultra sortem*, id est ultra capitale mutuo traditum, ut si data fuerint 100. et recipiantur 105.

Dicitur 4. *Exigitur*; vel expresse vel implicite.

Dicitur 5. *Vel intenditur*: Quia quis per solam intentionem aliquid supra sortem recipiendi, reus usurae constituitur, etsi nullum pactum expressum vel tacitum intervenerit.

Dicitur 6. *Tanquam debitum*: Sive ex justitia, sive ex gratitudine, aut amicitia, *modo ex vera obligatione* habeatur plusquam datum sit, prout definivit Innocent. XI. et Clerus Gallicanus in damnatione hujus prop. *Usura non est dum ultra sortem aliquid exigitur tamquam ex benevolentia, et gratitudine debitum, sed solum si exigatur tamquam ex justitia debitum* (*b*).

Dixi, *ex vera obligatione*: Quia *si recipiat aliquid hujusmodi non quasi exigens, nec quasi ex aliqua obligatione tacita, vel expressa, sed sicut gratuitum donum, non peccat: quia etiam antequam pecuniam mutuasset, licite poterat aliquod donum gratis accipere, nec pejoris conditionis efficitur per hoc quod mutuavit*, ait D. Thom. (*c*).

Dicitur 7. *immediate*: Et principaliter, nam si primario mutuet ex charitate, et secundario tantum, mediante nimirum liberalitate aut gratitudine mutuatarii, aliquod lucrum speraret, non esset usura, ut colligitur ex glossa (*d*): secundaria autem illa intentio cognoscitur ex dispositione mutuantis, qui *ita* est affectus *ut etiamsi non crederet sibi aliquid dari supra sortem, adhuc tamen mutuaret*: ait Sanct. Antonin. (*e*).

Dicitur 8. *vi mutui*: quia si aliquid alio justo titulo exigatur, nempe propter lucrum cessans aut damnum emergens, non est usura, sed indemnizatio.

Resp. ad 2. Usura alia est aperta, alia palliata, alia realis, alia mentalis, alia usura sortis, alia usura usurae.

Usura *aperta seu formalis*, est ea quae percipitur ex contractu mutui, cum pacto expresso aliquid supra sortem accipiendi.

(*a*) *D. Thom.* 2. 2. *q.* 78. *art.* 1.
(*b*) *Prop.* 42. (*c*) *D. Th.* 2. 2. *q.* 78. *art.* 2.
(*d*) *Glossa in c. consuluit. de usur.*
(*e*) *D. Antonin.* 2. *p. tit. c.* 7. § 1.

Usura *palliata seu implicita*, est ea quae percipitur ex contractu mutui latentis sub alio contractu v. gr. Societatis, venditionis, depositi, ut si quis vendat supra pretium rigorosum ob dilatam solutionem.

Usura *realis*, est ea quae percipitur ex contractu mutui cum pacto explicito vel implicito aliquid supra sortem accipiendi.

Usura *mentalis*, est ea quae intenditur a mutuante, sed in pactum non deducitur: unde patet usuram alio sensu dici mentalem quam alia peccata dicantur mentalia; haec enim ita vocantur quando in actum exteriorem non proruperunt; usura vero etsi exterius perficiatur, dicitur mentalis, quando nullum pactum sive expressum sive tacitum de solvendo lucro praecessit.

Usura *sortis*, est ea quae immediate provenit ex pecunia mutuo data.

Usura *usurae*, est ea quae percipitur ex lucro usurario. Hanc recipere ex quovis titulo sive lucri cessantis, sive damni emergentis prohibitum est in jure, *L.* 28 *C. de usuris.*

Quaeres 5. *An et quo jure Usura sit prohibita ?*

Resp. omni jure: Naturali nimirum, Divino, Canonico, et Civili tum Caesareo tum Gallico.

Prob. de jure naturali: Jure naturali vetitum est ne quis vendat alteri quod suum non est; atqui usurarius vendit alteri quod suum non est; vendit enim mutuatario usum juris rei mutuo datae; atqui talis usus non est mutuantis, sed mutuatarii; ergo. *Prob.min.* usus juris in pecunia et aliis rebus consumptibilibus, non distinguitur a dominio ipsius rei; ergo ejus est cujus est dominium; atqui dominium rei mutuatae est mutuatarii; ergo et usus; ergo usura jure naturali est prohibita.

Prob. Jure divino prohiberi usuram, afferendo aliquos textus.

1. Ezech. 18, de dante ad usuram et amplius accipiente ait: *Non vivet, cum detestanda haec fecerit, morte morietur.*

2. Psalm. 14. *Quis habitabit in tabernaculo tuo ... qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Quem locum exponens S. Hieron. ait: *David Evangelium exponens virum .... in cunctos generaliter foenus fieri vetavit.*

3. Lucae 6 *Benefacite, et mutuum date, nihil inde sperantes.* Equidem (ut notat (*a*)D.Th.) *dare mutuum non semper tenetur homo, et ideo quantum ad hoc ponitur inter consilia; sed quod homo lucrum de mutuo non quaerat, hic cadit sub ratione praecepti.*

Prob. usuras jure Canonico prohiberi, ex toto titulo de usuris, ubi plura referuntur Concilia quibus usurae sunt prohibitae sub poena excommunicationis pro Laicis, et suspensionis pro Clericis.

Prob. Usuras jure Caesareo prohiberi, ex D.Aug. (*b*) dicente:

(*a*) *D.Thom.* 2. 2. *q.* 78. *art.* 1. *ad* 4. (*b*) *D.Aug.Epist ad Marcel.*

Quid dicam de usuris quas etiam ipsae leges et judices reddi jubent; quatenus scilicet male partas.

Prob. Usuras jure Gallico prohiberi: Ex variis constitutionibus Regum Franciae (*a*) inter quas unicam referam Henrici III. etsi in comitiis generalibus Blesensibus sic statuit: *Defendons a toutes personnes de quelques qualité et condition qu'elles soient*,(hic tutores comprehenduntur, ait Habert) *d'exercer usure par eux ou par gens interposes.*

Objicies 1. Deus permisit Judaeis ut usuras acciperent ab extraneis, *non foeneraberis fratri tuo ad usuram, sed alieno* (*b*).

Resp. 1. *cum D. Thom.* (*c*) permisit Judaeis *quasi licitum*, *nego;* permisit ad majus malum vitandum, ne scilicet a Judaeis Deum colentibus usuras acciperent propter avaritiam cui erant dediti, *conc.* unde non fuit eis licitum.

Resp. 2. *Cum D. Ambr.* (*d*) ab alieno quocum justum bellum gerebant, *conc.* ab alio alienigena, *nego* : cum enim liceat hostes occidere, a fortiori licet eos spoliare bonis sive vi, sive artificio; unde concludit D. Ambr. *Ergo ubi jus belli, ibi usurae.*

Objicies 2. Montes pietatis approbati sunt a variis summis Pontificibus et (*e*) Conciliis; atqui in illis aliquid exigitur supra sortem: ergo.

Nota; Montes pietatis sunt cumulus rei usu consumptibilis deputatus ad mutuandum egentibus sub idoneo pignore.

Resp. dist. min. Aliquid exigitur supra sortem vi mutui, *nego min.* ratione damni emergentis horum montium, *conc.* ad horum montium conservationem et administrationem conducuntur ministri digni aliqua mercede quae sumitur ex iis quae ultra sortem solvuntur; si enim ex ipsa sorte reddenda sumeretur, brevi montes illi exhaurirentur, et sic damnum emergeret ex mutuo.

Objicies 3. Jus civile permittit usuras (*f*): ergo non vetantur jure naturali, quod non latuisset acutissimos jurisperitos.

Respond.dist. Ad mentem D. Thom. (*g*) permitti usuras, *negative, conc.* positive, *nego*: usurae enim non probantur, sed tolerantur, seu non puniuntur ad impedienda majora mala, quae eis non permissis necessario suborirentur, sicut tolerantur lupanaria.

Quaeres 6. *Quot usurarum patroni ad suam iniquitatem palliandam adinvenerint titulos?*

Resp. Omnes referendo eosque leviori calamo refellendo; itaque

---

(*a*) *Carol.Magn. in capit. l.* 1. *cap.* 25. *l.* 5. *cap.*36.*S.Ludov. ann.* 1254. *Philipp. IV. ann.* 1211. *Lovis XII.ann.*1510 *Carol.IX.ann.*1567.
(*b*) *Deuteron.* 23. (*c*) *Div. Thom.* 2. 2. *quaest.* 78. *art.* 1. *ad* 2.
(*d*) *Div. Ambros. de Tobia: c.*15.
(*e*) *Paul. II. Sixt. IV. Innoc. VIII. Conc. Later. sess.* 10.
(*f*) *L.* 1. 2. *et caet. cod. de usuris.*
(*g*) *Div. Thom.* 2. 2. *quaest.* 78. *art.* 1. *ad* 3.

Dico 1. *usus rei mutuatae non est sufficiens titulus ad aliquid supra sortem recipiendum.* Ratio est quia iniquum est aliquid accipere pro usu rei non suae; atqui res mutuata non est mutuantis, sed mutuatarii, ut supra probatum est; ergo.

Objicies ex D. Thom. (*a*) Potest aliquid accipi pro usu pecuniae; ergo.

Resp. dist. cum D. Thom. ibidem: potest accipi pro usu pecuniae mutuatae, *nego*, locatae, *conc.* talem usum potest vendere locator, cum pecuniae dominium et periculum retineat.

Dico 2. *nec carentia pecuniae, nec obligatio non repetendi sortem ante certum tempus*, v. gr. ante annum, est sufficiens titulus aliquid supra sortem recipiendi; ratio est quia utrumque est de intrinseca ratione mutui; ergo cum propter mutuum non liceat aliquid supra sortem recipere, nec id etiam licitum est propter illam carentiam et obligationem. Unde haec prop. merito fuit proscripta ab Alexand. VII. *licitum est mutuanti aliquid supra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus* (*b*).

Dico 3. *Ratio pecuniae praesentis quae datur, pro pecunia absente quae est retribuenda, non est titulus aliquid supra sortem recipiendi;* tum quia est essentialis mutuo, cum in omni mutuo essentialiter detur pecunia praesens, non reddenda nisi in futurum; ergo cuilibet liceret exigere auctarium vi mutui.

Tum quia pecunia praesens, per se et secluso omni extrinseco non pluris valet quam absens, cum semper maneat eadem, et ejus valor praecise per tempus non crescat: unde Innocent. XI. damnavit hanc prop. *Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, et nullus sit qui non majoris faciat pecuniam praesentem quam futuram, potest creditor aliquid supra sortem a mutuatario exigere, et eo titulo ab usura excusari* (*c*).

Dico 4. *Labor in numeranda pecunia, non est titulus, etc.* quia labor ille est mutuo intrinsecus; ergo si liceret aliquid ultra sortem recipere propter illum, liceret etiam aliquid recipere vi mutui.

Dico 5. *utilitas et commoditas quam ex mutuo percipit mutuatarius*, non est titulus aliquid recipiendi supra sortem; quia haec proprie non oritur ab ipsa pecunia de se non fructifera, sed ex mutuatarii conditione et industria; ergo si mutuans inde fructum perciperet, meteret ubi non seminasset.

Dico 6. *Fidejussio quam praestat mutuans, non est titulus sufficiens;* ratio est quia mutuans qui se fidejussorem constituit, non aliud subit periculum, quam qui dat mutuum simpliciter, nam semper habet actionem in mutuatarium; ergo in tali casu non nisi ex mutuo lucrum intenderet.

(*a*) *Div. Thom.* 2. 2. *quaest.* 78. *art.* 1. *ad* 6.
(*b*) *Prop.* 42. (*c*) *Prob.* 43.

Dico 7. Lex vel consuetudo Provinciae, non est sufficiens titulus aliquid supra sortem recipiendi. Quia cum perceptio lucri ex mutuo sit jure divino vetita, non potest ulla lege, ulla consuetudine esse licita.

Igitur, Lex quae permittit ut ex quovis mutuo exigantur 5. pro 100. et de eis paciscatur, praecipitque judici ut mutuatarium compellat ad hoc auctarium persolvendum mutuanti, semper praesumit, vel supponit titulum *interesse*, nempe lucrum cessans aut damnum emergens, unice determinat quantum quilibet repetere possit pro illo *interesse*; quare si mutuans nullum patiatur damnum ex mutuo, nihil potest in conscientia ultra sortem exigere; unde si aliquid accepit, tenetur restituere.

Idem dic de Judicibus quando morantem mutuatarium obligant ad solvendum aliquod lucrum mutuanti; nam eorum sententia nititur praesumptione damni ex mutuo secuti.

Dico 8. conditio tutoris, qui per leges cogitur pupillorum bona integra reddere et simul ex eis lucrum facere sub poena compensationis, non est titulus ad aliquid exigendum supra sortem.

Prob. Quia cum usura sit intrinsece mala et a Deo absolute et indistincte prohibita, nullam ob causam potest esse licita.

Porro Tutores nihil periclitantur, si observent Edictum Caroli IX. (*a*) cujus haec sunt verba: *Les Tuteurs et Curateurs des Mineurs seront tenus, si tot qu'ils auront fait inventaire des Biens appartenans à leurs Pupilles, faire vendre par autorité de justice les meubles perissables*, et *employer en rentes ou hèritages par avis de leurs parens ou amis : les deniers qui en proviendront, avec ceux qu'ils auront trouves comptans, à peine de payer èn leur propre nom le profit des deniers.*

Quaeres 7. Quot sint veri tituli mutuo extrinseci, ob quos licet aliquid exigere supra sortem ?

Resp. Sunt duo recepti ab omnibus, modo serventur aliquae conditiones ;

1. *Est damnum emergens.* Nempe detrimentum quod in suis rebus patitur mutuator ratione mutui : v. g. quod defectu pecuniae cogatur res suas vilius vendere, aut sibi necessarias carius emere ; aedificii quod reparare non potest, ruinam sustinere, etc.

Hic titulus est justus, quia nemo tenetur cum damno proprio beneficium praestare; atqui mutuans cum damno suo praestaret alteri beneficium, si jacturae quam propter mutuum fecit, compensationem exigere non posset; ergo.

Dixi, *modo serventur aliquae conditiones* ; et sunt quatuor sequentes.

Prima, ut mutuum sit vera causa damni, alias esset fictus titulus.

(*a*) *In comitiis gen. Aurelien. ann.* 1560. *a.* 102.

Secunda, ut mutuans, de damno sibi verisimiliter imminente, praemoneat mutuatarium, alias non consentiret in illam compensationem, et consequenter non teneretur ad illam, etiamsi postea damnum eveniret, modo non fuerit per moram culpabilem causa illius.

Tertia, ut auctarium non sit majus damno orto ex mutuo, alioquin non servaretur aequalitas, unde excessus esset usurarius.

Quarta, ut mutuatarius non cogatur ad aliquid solvendum pro damno probabiliter eventuro, si velit se obligare ad solvendum totum damnum, quod reipsa contigerit, sic enim indemnizationem, ad quam solam tenetur, praestat; tamen si nolit expectare eventum, mutuans poterit cum ipso convenire de certo et determinato auctario pro damni periculo, solvendo.

Secundus est lucrum cessans: cum nempe mutuans non acquirit aliquod lucrum temporale quod certo aut probabiliter acquisiturus erat, si mutuum non dedisset, v. g. emptione fundi, census, etc.

Hic titulus est justus: quia per illum nihil exigitur supra sortem vi mutui, sed ratione spei lucri certo aut probabiliter ex pecunia per industriam mutuantis futuri; atqui haec spes est pretio aestimabilis, potest enim vendi (*a*), ergo pro ea potest aliquid exigi.

Dixi: *modo serventur aliquae conditiones* : nempe quatuor sequentes.

Prima, ut mutuum sit vera causa lucri cessantis; ut si pecuniam proxime et actu destinatam negotiationi, vel emptioni rei frugiferae, substraham illi destinationi, ut tibi mutuem, modo non habeam alias pecunias otiosas, id est non destinatas justo lucro faciendo, nec familiae sustentationi, nec filiarum doti, nec provisioni casuum fortuitorum; talis enim pecunia non est otiosa, cum commode non possit in mutuatae locum destinari ad lucrum.

Secunda, ut mutuans moneat mutuatarium de lucro cessante; alias non consentiret in illius compensationem, et consequenter non teneretur ad illam; modo non fuerit per culpabilem moram causa illius.

Tertia; ut in compensatione lucri sperati deducantur expensae faciendae et pericula incurrenda; propter ipsa enim res solum sperata non tanti valet, quanti res jam existens.

Quarta, ut compensatio lucri cessantis non exigatur statim dato mutuo, quia si quis v.g. det centum mutuo et statim accipit decem pro lucro cessante, perinde se habet ac si daret tantum nonaginta mutuo et tamen accipit lucrum cessans pro centum; quod est manifeste injustum, cum minus lucrum ex nonaginta, quam ex centum sperare et exigere deberet.

Quaeres 8. *An liceat aliquid exigere ultra sortem ratione periculi ejusdem sortis?*

(*a*) *L.* 12. *ff. de action. empti.*

Nota: duplex est sortis amittendae periculum: Primum, *commune et ordinarium*, quod in omni mutuo reperitur, oriturque ex casibus fortuitis (v. g. incendio, devastatione, etc.) et ex inopia pauperis, ad quam sublevandam mutuum a Deo ordinatum fuit.

Secundum, *particulare et extraordinarium*: quod mutuo est extrinsecum, separaturque ab eo per pignus, vel fidejussionem; tale est quod oritur ex prava dispositione mutuatarii (v. g. cum pecunia datur homini nullius conscientiae, prodigo, litigioso, commercium periculosum habenti, etc.)

Certum est apud omnes, illicitum esse aliquid supra sortem exigere ratione periculi communis et ordinarii; tum quia alias frustras retur finis ad quem mutuum ordinatum fuit a Deo, nempe ut necessitati pauperum subveniatur.

Itaque de solo periculo particulari et extraordinario est controversia inter doctores, ad quam breviter dirimendam,

Dico: licet speculative loquendo licitum sit aliquid supra sortem recipere propter periculum extraordinarium, vix tamen in praxi evenit sine usura.

Prob. 1. *pars* 1. Ex decreto sanctae Congregationis de propaganda Fide, ubi statuitur: *non esse inquietandos eos qui recipiunt aliquid supra sortem ratione periculi probabiliter imminentis* ideo *quod qui accipit mutuatum, fugiat, vel quod tardet in solvendo, vel quod necessarium sit coram judice repetere, etc. dummodo servetur proportio inter periculum et id quod accipitur*, et Innoc. X. praecipit omnibus Missionariis sub excommunicatione latae sententiae ut omnia responsa hujus decreti observarent et illis uterentur, donec sua sanctitas vel sedes Apostolica aliud statuerit.

Prob. 2. Ex D. Thom (*a*) licet carius justo vendere *propter periculum futurae difficultatis in sorte recipienda:* ergo licet aliquid recipere supra sortem propter periculum probabile sortis recuperandae.

Prob conseq. Ideo in hypothesi allata carius justo vendere licet, quia plus valet pecunia ab omni periculo immunis quam pecunia non nisi magnis difficultatibus recipienda: atqui pariter sors praesens et ab omni periculo immunis, pluris valet quam sors non recipienda, vel nonnisi difficulter recipienda; ergo par utrobique ratio.

Prob. 2. *pars*: quia vix observantur requisitae conditiones ad liciltatem hujus contractus.

Prima, ut absit intentio lucrandi ex mutuo, quia tunc etiam secluso pacto erit usura mentalis.

Secunda, ut periculum sit vere probabile, non autem fictum.

Tertia, ut mutuans non cogat mutuatarium, ut ipsum pro fidejus-

(*a*) *D. Thom. Opusculo* 73. *de usura*, *cap.* 1.

sore suscipiat, alioquin mutuum non daturus, ut hoc praetenso titulo aliquid supra sortem recipiat.

Quarta, ut mutuatarius fidejussorem nec dederit, nec obtulerit.

Quinta, ut mutuans deficiente fidejussore, vel pignore, rei periculum in se suscipiat, ita ut si pereat, ipsi pereat; nec teneatur mutuatarius similiter refundere.

Sexta, ut mutuans non plus exigat quam postulet gravitas periculi, et quam ipsemet alteri daret ad sese a tali periculo redimendum.

Atqui conditiones illas pauci mutuatores norunt, pauciores ad praxim redigunt; ergo.

Objicies 1. *contra primam partem*: Gregor. IX. ait: (*a*) *naviganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniae quantitatem, pro eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid supra sortem, usurarius est censendus.* Ergo.

Resp. 1. Cum auctoribus magni momenti (*b*) mendum irrepsisse in textu et legendum esse: *usurarius non est censendus*: ob ista verba immediate sequentia: *ille quoque qui dat* 10. *solidos ut alio tempore totidem sibi grani, vini, vel olei mensurae reddantur ... non debet ex eo usurarius judicari.* Particula, *quoque*, conformitatem prioris casus cum posteriori indicat.

Resp. 2. Posito quod non sit mendum in textu, *nego conseq.* nam summus Pontifex loquitur tantum de eo qui non vult mutuare nisi ea conditione, ut ipse periculum sortis certo pretio in se suscipiat, quod est usuraria impositio oneris: cum mutuatarius dato pignore, vel fidejussore securitatem praestare potuisset.

Objicies 2. Auctarium non est medium aptum ad tollendum sortis periculum; vel enim mutuatarius sortem cum auctario reddet tempore definito, vel neutrum est redditurus; si primum, mutuans plus recipiet quam ad indemnitatem suam esset necessarium; si secundum, nulla erit mutuantis indemnitas; ergo illicite eo medio uteretur mutuans.

Resp. nego conseq. Et dico illud auctarium non exigi ut tollatur periculum futurum, sed ut compensetur periculum praesens ex damno quodam actu existente dum pecuniam in manu sua certam committit manui periculosae in qua minoris est valoris, quam in sua, ut ex eo patet quod minoris venderetur hujusmodi debitum, quam debitum aliud certum et non periculosum.

Quaeres 9. *An mutuans possit sibi retinere fructus pignoris sibi dati pro assecuratione sortis?*

Resp. Non potest, sed tenetur eos computare in sortem, vel restituere (*c*); ratio est quia res domino suo fructificat.

(*a*) *Cap. Naviganti de usuris.*
(*b*) *Barbosa, Layman, Tournely, Antoine, etc.*
(*c*) *Cap.* 2. *de usuris.*

Dices 1. Dominus directus accipiens a suo vassallo feudum in pignus pro debito, non tenetur fructus deducere in sortem ut constat ex jure (*a*); ergo nec mutuans.

Resp. nego conseq. Disparitas est quod contractus feudi (sicut et emphyteusis) ex natura sua habet hanc tacitam conditionem ut si res feudo (vel emphyteusi) subjecta tradatur domino directo in pignus, dominus directus possit sibi retinere fructus, modo non exigat servitium, vel pensionem solitam; in mutuo vero haec conditio repugnat, cum ex natura sua gratuitum sit.

Dices 2. Gener non tenetur restituere socero fructus fundi qui loco dotis, in pignus datur (*b*); ergo nec mutuans.

Resp. nego conseq. Disparitas est, quod pignus non datur genero solum ad debiti securitatem, sed etiam ut gener eo fruatur loco dotis donec ei dos repraesentata fuerit, quia hoc necessarium est ipsi ut alat filiam soceri, et alia sustineat matrimonii onera.

Quaeres 10. *An poena conventionalis mutuo apponi possit?*

Nota; Poena conventionalis, est pactum mutuantis cum mutuatario ut si termino praefixo non reddat sortem, super eam aliquid solvat in poenam suae culpabilis morae.

Resp. affirm. Modo adsint debitae conditiones: ratio est quia mutuatarius differendo solutionem debiti peccat contra jus mutuantis; ergo potest juste puniri poena proportionata.

Dixi; *modo adsint debitae conditiones*, quae sunt.

Prima, ut poena non apponatur in fraudem usurariam, sed ex sola voluntate sortem suam statuto tempore recuperandi.

Secunda, ut mora sit notabilis et culpabilis, unde non est mulctandus qui sine culpa sua factus est impotens, ut docet S. Antoninus (*c*).

Tertia, ut poena sit moderata et culpae proportionata, unde non debet exigi integra, si pars sortis jam sit reddita. Hinc pactum legis commissoriae nimirum ut pignus sit mutuantis si certo tempore mutuatarius non solverit sortem, est prohibitum a Jure (*d*) quia est poena exorbitans.

Porro poena conventionalis positis his conditionibus debetur ante omnem sententiam Judicis, quia debita est ex vi pacti justi; modo tamen mutuator eam exigat, quia videtur imponi sub hac tacita conditione: *si petatur.*

Quaeres 11. *An liceat mutuum petere, vel accipere sub usuris?*

Resp. ad primum. Nunquam licet mutuum petere sub usuris, quia ut ait D. Thom. (*e*) *dicendum est quod inducere hominem ad peccandum nullo modo licet*: atqui petens mutuum sub usuris

(*a*) *Cap. Conquestus, de usur.* (*b*) *Cap. Salubriter, tit. de usur.*
(*c*) *S. Anton. p. 2. tit. 1. cap. 7. 5. 73.*
(*d*) *Cap. de pignoribus.* (*e*) *D. Thom. 2. 2. quaest. 78. art. 4. in corp.*

inducerет hominem ad peccandum; ergo *nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum sub usuris.*

Resp. ad secundum. Licet ex gravi necessitate propria vel aliena accipere mutuum sub usuris, et petere *ab eo qui usuras exercet* (*a*) si aliter haberi nequit, intendendo solum mutuum, et habendo se permissive ad usuram: quia licet petere ab alio id quod licite praestare potest, quamvis ex malitia sua peccaturus sit, modo adsit justa causa non impediendi ejus peccatum, qualis est hic.

Quaeres 12. *An usurarii vere fiant usurarum domini?*

Resp. negat. Quia non transfertur dominium sine justo titulo ex jure (*b*): atqui usurarius non habet justum titulum.

Dices: habet titulum donationis a mutuatario; ergo.

Resp. nego ant. Quia mutuatarius non plus intendit in usurarium Juris conferre, quam ipsi debeatur vi mutui; atqui vi mutui nihil debetur supra sortem; ergo.

Hinc colliges non solum Jure Canonico et Civili, sed et Jure naturali usurarios ad restitutionem usurarum teneri, ratione injustae acceptionis; ad eandem restitutionem tenentur 1. eorum haeredes, quia repraesentant personam defuncti. 2. Omnes cooperatores, nempe consulentes usuras, dantes pecunias ut exerceantur, Judices qui compellunt ad usuras solvendas, Notarii conficientes instrumenta usuraria, ministri principales usurarum, ut sunt factores, correspondentes, proxenetae, hoc est, qui quaerunt eos qui pecunia indigent, adducuntque ad usurarios; hi omnes tenentur restituere in solidum. Sed

Quaeres 13. *An haeredes usurarum teneantur restituere in solidum?*

Resp. Haeredes non tenentur in solidum, nec alter pro altero; sed singuli tantummodo pro sua parte juxta vires haereditatis.

Ratio est, quia in successione haereditatis sicut bona defuncti dividuntur in haeredes, ita etiam obligationes personales et debita; rationi enim consentaneum est, ut qui tantummodo in parte commodum percipit, onus quoque in parte tantum sentiat.

Hinc si res accepta per usuram perveniat in specie ad unum ex haeredibus, eam tenetur restituere, sed alii tenentur ipsi refundere pro rata.

Objiciunt Canonistae Cap. *tua nos de usuris*: ubi dicitur; *Filii ad restituendas usuras ea sunt districtione cogendi, qua parentes sui, si viverent, cogerentur*: ergo tenentur in solidum.

Resp. nego conseq. Dicto enim Cap. tantum *significatur totam obligationem restituendi transire ad haeredes simul junctos, ita tamen ut singuli non teneantur nisi ex parte;* est responsio Lessii.

Quaeres 14. *An Usurarius mentalis teneatur ad restitutionem?*

(*a*) *L. U. Tom. ibidem.* (*b*) *Numquam ff. de acquir, rer. domin.*

Resp. Usurarius mentalis, id est, qui sine ullo pacto, etiam implicito aliquid supra sortem recipit tamquam debitum, tenetur ad restituendum. quia cum non adsit titulus gratuitae donationis, nullus adesse censetur; ergo. In dubio utrum auctarium datum fuerit liberaliter, vel non, tutior pars est eligenda.

Quaeres 15. *Quaenam sint Poenae Usurariis constitutae?*

Resp. Usurarii notorii sunt :

1. *Infames* in utroque Jure (*a*) ac per consequens irregulares, et inhabiles ad officia et beneficia.

2. Privantur communione altaris et ecclesiastica sepultura, et eorum oblationes non possunt accipi (*b*).

3. Non possunt absolvi antequam de usuris satisfecerint, vel cautionem dederint idoneam (*c*).

4. Eorum instrumenta sunt irrita, nisi ante mortem satisfecerint, vel cautionem dederint (*d*).

5. Contra Clericos, qui moniti non desistunt, decernitur suspensio ab officio et beneficio ferenda; et contra Laicos excommunicatio item ferenda, usque ad debitam restitutionem (*e*).

§. X. *De Cambio*, Gallice *Change*.

Quaeres 1. *Quid sit Cambium et quotuplex?*

Resp. ad 1. Cambium est permutatio pecuniae pro pecunia cum lucro campsoris (*f*),

Resp. ad 2. Cambium dividitur in *siccum*, et *reale* seu verum.

Cambium siccum (sic dictum quod instar fundi sicci caret humore, justoque titulo quo lucrum parere possit) *est cambium fictum, verumque mutuum nomine Cambii velatum*; ut cum datur pecunia recipienda non eo loco quo fingitur, sed eo loco quo datur, licet alio tempore.

Hoc cambium est verum mutuum ex quo lucrum sine alio titulo percipitur, unde tamquam usurarium est reprobatum a sancto Pio V. Bulla *In eam pro nostro*, quam refert Lessius (*g*).

Cambium reale, est illud in quo revera pecunia praesens cum praesente, vel praesens cum distante permutatur. Unde

Quaeres 2. *Quotuplex sit Cambium reale?*

Resp. Triplex, scilicet *manuale* seu minutum, *locale* seu per litteras. *Et temporale*, seu ad terminum solutionis.

Manuale est de manu ad manum permutatio pecuniarum diversae rationis, v.g. aureae cum argentea, minoris cum majore, etc.

(*a*) *Cap. Infames causa* 3. *quaest.* 7. *et L. improbum eod. ex quibus causis irrog. infamia.*

(*b*) *Cap.* 3. *de Usur.*

(*c*) *Cap. ult. de Usuris in* 6.

(*d*) *Cap. eodem.*

(*e*) *Cap.* 7. *de Usur.*

(*f*) *Gallice changeur, ou banquier.*

(*g*) *Lessius L.* 2. *cap.* 23. *dub. undecima.*

Cambium locale, est permutatio pecuniae praesentis cum distanti : v. g. si campsarius campsoris pecuniam numeret Nanceii, ut recipiat a campsore Litteras cambii, quarum ope eandem summam recipiat Parisiis.

Cambium temporale, est illud quo campsor, sive mercator dat hic pecuniam ea lege ut illam cum lucro recipiat alibi post certum tempus. Illud est cambium quod vocant *Lugdunense;* alii *Nannetense*, alii *Francofurtense*, quia in iis locis exercetur.

Quaeres 3. *An Cambium reale, manuale et locale sit licitum?*

Resp. affirm. Modo lucrum sit moderatum et secundum leges aut consuetudinem locorum, vel communem peritorum aestimationem ; ratio est : quia lucrum in cambio non accipitur ratione pecuniae, quae de se invendibilis est; sed ratione impensarum, et laboris in conquirendis, coacervandis, et custodiendis variis speciebus monetarum ; item in cambio locali ratione oneris, quod suscipit proprio periculo monetas transferendi in eum locum, ubi campsarius his indiget; atqui haec omnia sunt pretio aestimabilia ; ergo.

Dices: aliquando campsor non transfert pecunias, sed per correspondentes solvit; ergo tunc non potest lucrum recipere.

Resp.neg.cons. Quia potest lucrum recipere propter industriam, quae in mercatore est pretio aestimabilis.

Quaeres 4. *An cambium temporale sit licitum?*

Resp. Secluso alio titulo justo est usurarium ; quia in eo non exigitur lucrum, nisi pro carentia pecuniae ad certum tempus, et pro solutionis dilatione, unde quo major est dilatio, eo majus exigitur lucrum : atqui pro carentia pecuniae, aut dilationis, aliquid exigere est usurarium, ut diximus, alibi; ergo.

§. XI. *De Censibus, seu redditibus annuis:*

Quaeres 1. *Quid sit Census annuus et quotuplex?*

Resp. ad 1. Census est contractus quo emitur et venditur jus percipiendi pensionem annuam ex re, personave aliena frugifera.

Resp. ad 2. Census dividitur in reservativum et consignativum.

Census reservativus, est contractus quo quis alteri transfert rei suae dominium plenum, retento sibi jure pensionem aliquam percipiendi : (vocatur gallice *droit seigneurial, et rente fonciere.*)

Census Consignativus, est contractus quo quis super bonis personave sua consignat alteri pensionem annuam; vel in fructibus; et dicitur census *fructuarius;* vel in pecunia et dicitur census *pecuniarius* : gallice *contract de constitution.*

Nota. In hoc censu qui debet pensionem (gallice *le Canon,*) vocatur *censuarius*, et *venditor*, is cui pensio debetur, dicitur *Censualista*, *Censuista*, *Creditor*, *et Emptor.*

Quaeres 2. *Quomodo dividatur census Consignativus?*

Resp. dividitur in realem, personalem, et mixtum.

Realis, est ille qui fundatur super aliqua re fructifera ex qua pensio solvi debet; quo fit ut si res pereat, pereat et census; aut si subsistat, subsistat et census, ad quemlibet res illa pervenerit.

Census personalis, est ille qui fundatur in persona quae sese obligat ad pensionem solvendam ex omnibus operibus suis, labore, industria, aut officio suo.

Census mixtus, est ille, qui fundatur super re et persona simul, ita ut licet res pereat, persona semper obligata maneat.

Iterum census consignativus tum realis, tum personalis, tum mixtus dividitur in temporalem et perpetuum.

Census temporalis, est ille qui expirat certo tempore; v. g. 20. annorum; vel incerto v. g. ad vitam hominis, dicitur *vitalitius* (*a*).

Census perpetuus, est ille, qui per se semper durat; estque vel *redimibilis* qui extingui potest refusione summae capitalis, vel *irredimibilis* qui sic extingui non potest.

Quaeres 3. *An Contractus Census sit licitus?*

Nota: Certum est apud omnes censum reservativum licitum esse, nam sicut qui potest rem suam tradere, vel non tradere, ita et tradere reservato sibi jure pensionis; sic Ecclesiastici licite sua beneficia resignant cum retentione pensionis annuae Quaestio igitur tota est de censu consignativo, ad quam dirimendam.

Dico 1. *Census realis sive sit fructuarius, sive pecuniarius, est licitus.*

Prob. Emptio rei pretio aestimabilis est licita; atqui census realis est emptio rei pretio aestimabilis; ergo. *Prob. min.* Jus ad pensionem sive pecuniariam, sive fructuariam ex re aliena annuatim percipiendum, est pretio aestimabile; atqui census realis est emptio juris ad pensionem, etc. ergo.

Unde SS. PP. Martin. V. Calix. III. (*b*), hunc contractum legitime factum approbarunt.

Objicies Cum Henrico Gandav. emptio census realis non est vere emptio, sed mutuum; *Prob. antec.* Extrema hujus contractus sunt pecunia, et pecunia per quotas accipienda; atqui pecunia vendi non potest, sed mutuo dari; Ergo.

Resp. nego 1. *ant. et majorem probationis*, non enim in censu emitur pecunia, sed jus ad ipsam. quod est vendibile: neque pensio recipitur immediate ex pecunia data, sed mediante jure empto; unde sicut qui emit agrum, fructus ejus juste percipit, licet ex sua pecunia eos mediate percipiat; ita qui emit censum, pensionem juste percipit, licet ex pecunia sua eam mediate percipiat.

(*a*) *Gallice pension viagere.*
(*b*) *In suis extravag.*

Inst. 2. Illud Jus non extat; ergo non potest vendi.

Resp. dist. ant. Non extat formaliter, *conc.* virtualiter, *nego* : extat enim in jure quod habet venditor pensionem ex re sua percipiendi, atque in alium sive venditione sive donatione transferendi :

Inst. 2. Venditor census illum non potest extinguere, nisi reddat summam capitalem, quam accepit, licet per multos annos, quibus duravit census, solverit annuas pensiones summam illam capitalem longe excedentes; atqui hoc videtur injustum: ergo, etc.

Resp. nego min. Hoc enim tam justum videri debet, quam quod homo, qui agrum suum a centum annis vendidit Titio, cum redimere non possit, nisi reddita Titio summa sua capitali, etsi toto illo tempore Titius perceperit fructus agri, summam capitalem simul longe excedentes. Ratio est, quia illud plus, successive per partes, et longa temporum intervalla receptum, secundum communem sapientum aestimationem, non pluris valet, quam valeat omnium partium illarum summa simul, et semel soluta, quae sic spectata utilior, et opportunior est ad quamlibet negotiationem, nec per se exposita est tot, tantisque incommodis, quibus exposita est successive recipienda per partes, et longa temporum intervalla, ob rei emptae, et consequenter pensionum recipiendarum pericula communiter per se occurrentia.

Dico 2. *Census personalis est licitus in locis, in quibus non est recepta Pii V. Constitutio:* Cum onus.

Prob. Quia persona non minus per artem, et industriam suam potest esse fructifera, quam ager aut domus; atqui pretio justo emi potest jus percipiendi annuam pensionem ex fructibus agri, vel domus: ergo similiter potest justo pretio emi jus percipiendi annuam pensionem ex fructibus operum, et industriae personae.

Confirmatur: Licitum est operas, et industriam alterius conducere: ergo licitum est emere jus ad fructus inde speratos.

Dixi : *In locis in quibus non est recepta Pii V. Constitutio* ; *quia per* eam statuit *censum constitui nullo modo posse, nisi in re immobili, aut quae pro immobili habeatur, ex sui natura fructifera:* huic autem legi eos obtemperare oportet, apud quos est promulgata et recepta; non autem alios apud quos non est recepta ; quia S. P. in sua constitutione, non explicat Jus naturale aut divinum, sed sancit Jus humanum; non est autem recepta in Gallia, Hispania, Belgio, Lotharingia, etc.

Objicies 1. Census personalis est mutuum virtuale, vi cujus recipitur aliquid supra sortem; ergo est illicitus.

Resp. nego ant. Nam ille census est emptio, non pensionis, sed juris ad pensionem, pro pretio ab emptore irrevocabiliter dato; at in mutuo datur pecunia praesens pro pecunia futura aequali tota simul solvenda, quae post certum tempus a mutuante repeti potest.

Instab. Jus ad pensionem nihil aliud est quam ipsa pensio suc-

cessive et per partes solvenda; atqui haec pensio est pecunia ipsa.

Resp. nego maj. Tam enim jus percipiendi pensionem ab ipsa pensione distinguitur, quam Jus transeundi per agrum alterius, ab ipso distinguitur transitu; atqui, etc.

Objicies 2. Pensiones annuae post aliquot annos excedunt sortem pro censu datam: ergo injusta est census emptio.

Resp. 2 *Retorq.* Argumentum; fructus agri post aliquot annos excedunt pretium pro agro datum; ergo emptio agri est injusta.

Resp. 1. *nego conseq.* Quia non emuntur pensiones, sed Jus ad illas percipiendas per partes et plura intervalla annorum cum incertitudine et variis incommodis, quod communi hominum aestimatione minoris valet quam istarum partium collectio quae opportunior est ad quodlibet lucrum, et nullis incommodis obnoxia.

Objicies 3. Persona non potest adstringi solutioni pensionis censualis, sicut potest ager; ergo census super persona constitui nequit.

Prob. ant. Si Persona posset adstringi pensionis censualis solutioni, posset vendi, dum in solutione deficit, prout ager censui adstrictus; absurdum consequens; ergo etc.

Resp. nego ant. Quia census eodem modo non constituitur super persona, sicut super agro. Equidem si constituatur super agro, et dominus agri non solvat pensiones, potest ager evinci, et vendi a creditore, ut capitale, et pensiones non solutas recuperaret censuista. Econtra si constituatur super persona, ea obligatur tantum ad pensionem solvendam, ita ut actione personali coram judice conveniri possit, et ad solutionem compelli.

Quaer. 4. *An Contractus census redimibilis sit licitus?*

Resp. Census redimibilis ad nutum emptoris est illicitus et usurarius; qui enim dat pecuniam cum pacto eam recipiendi cum lucro, proprie non vendit, sed mutuat ad usuram.

Dixi *ad nutum emptoris;* Quia census ad nutum venditoris redimibilis est licitus, cum ex dictis venditio fieri possit cum pacto retrovendendi.

Quaeres 5. *An Census temporalis sit licitus?*

Resp. Census temporalis certus, est usurarius; incertus autem seu vitalitius, est licitus.

Prob. prima pars. Quia qui dat 180. Petro, ea lege ut per 20. annos Petrus solvat quotannis 10. apertam committit usuram, cum non vendat, sed mutuet cum lucro; atqui taliter agit, qui celebrat contractum census temporalis certi; ergo.

Prob. secunda pars: Ille contractus in quo est aequalis sors vendentis et ementis, est justus; atqui in contractu vitalitio est aequalis sors vendentis et ementis: cum dubium sit quot annos sit victurus ille, super quem census est constitutus, ergo.

Quaeres 6. *Quaenam requirantur conditiones ad Justitiam census?*

Resp. Quinque requiruntur.

Prima. Ut sit justum pretium juxta taxam principis (*a*), vel si desit taxa, juxta communem prudentum aestimationem.

Secunda. Ut res super qua constituitur census realis, vere sit in libera dispositione vendentis: quia ex l. nemo, ff. de reg. juris: *Nemo plus juris in alterum transferre potest, quam ipse habeat*. Alias contractus est injustus, et venditor tenetur ad restitutionem capitalis, et damnorum.

Tertia. Ut res super qua constituitur census realis, sit ita fructifera, ut jus ad fructus, quod emitur, adaequet pretium datum; alias venditur jus, quod non est, vel majus eo, quod est.

Quarta. Ut cesset census obligatio vel in tota vel in parte, dum res, supra quam census constitutus est, in toto vel in parte periit, aut sterilis evasit: ex qua conditione census immunis est ab usura, cujus iniquitas in eo sita est, quod ex re non frugifera mutuans ultra sortem, aliquid accipiat: dummodo census sit pure realis; nam si sit mixtus, quomodo fere nunc omnes census creantur in Gallia, pereunte re, quae locum tenet hypothecae; nihilominus debitor solvere tenetur. Ratio est, quia census est vere emptio; ergo debet sequi leges emptionis, juxta quas res empta perit emptori.

Quinta. Ut in censu non apponatur poena commissi; id est quod res censui subjecta in dominium censuistae transeat, si censuarius sit in mora solvendi; quia poena est exorbitans, unde prohibetura jure (*b*).

Sexta Conditio additur in Gallia: nempe ut venditor possit perpetuo censum redimere, refundendo emptori pecuniam suam. His adde pro locis, in quibus Bulla Pii V. *Cum Onus*, data anno 1569. quod ille Pontifex ad hoc, ut contractus census sit justus, requirat sequentes conditiones.

1. Ut census constituatur in re aliqua certa, immobili, et frugifera ex natura sua.

2. Ut re pereunte, vel sterili facta, census pereat, ut supra ad conditionem quartam addidimus.

3. Ut pretium in pecunia numeretur in ipso actu celebrationis contractus coram Notario, et testibus; ita ut solutio fieri non possit anticipata, nec credita pecunia.

4. Ut non fiant pacta directe, vel indirecte ad casus fortuitos obligantia eum, qui alias ex natura contractus non obligatur.

5. Ut nulla fiant pacta, quibus auferatur, vel restringatur facultas alienandi rem censui subjectam.

6. Ut nulla fiant pacta quibus morosus debitor obligetur ad interesse lucri cessantis, vel aliam poenam.

(*a*) *An taxe de l' ordonnance.*
(*b*) *Cap. 3. de pignor. et Cap. ult. eod. de partic.*

7. Nec census augeatur ex non solutis Canonibus jam decursis.
8. Ne apponatur pactum, ut capitale a debitore invito repeti possit in poenam non solutorum Canonum, vel ob aliam aliquam causam.

§. XII. *De Emphyteusi et Feudo.*

Nota 1. *Emphyteusis* Dicitur ab inserendo et meliorando, quia ad meliorationem fundi, ut plurimum conceditur.

Nota 2. Qui rem emphyteuticam accipit, vocatur *Emphyteuta*, pensio, quae datur, vocatur *Canon.*

Quaeres 1. *Quid sit emphyteusis?*

Respond. Est contractus quo sub onere pensionis annuae transfertur rei immobilis dominium utile, directo retento.

Dicitur 1. *Sub onere pensionis*, quae debet esse longe minoris pretii quam fructus.

Dicitur 2. *Transfertur*: in perpetuum; vel ad unius aut plurium vitam; vel certum tempus quod decennio non sit minus, per quod differt a locatione.

Dicitur 3. *Rei immobilis*; quia res mobilis usu deterioratur, non melioratur; per hoc differt ab usufructu, qui constitui potest in re mobili.

Dicitur 4. *Transfertur dominium utile*: unde emphyteuta potest rem emphyteuticam secundum dominium utile, in alium transferre, modo fiat absque domini directi incommodo, et jura praescribunt.

Quaeres 2. *Ad quid teneatur Emphyteuta?*

Resp. Tenetur 1. Rem emphyteuticam fructuosionem facere, aut saltem non deteriorem. 2. Certam pensionem vel in pecunia, vel in fructibus domino directo solvere statutis temporibus; alioqui amittit rem emphyteuticam cum omnibus impensis in ejus meliorationem factis, si non solverit per biennium pro Ecclesiastica emphyteusi, et per triennium pro saeculari (*a*).

Quaeres 3. *Quid sit feudum?*

Resp. Est contractus quo sub onere fidelitatis et obsequii personalis transfertur rei immobilis dominium utile, retento directo. Qui tradit, dicitur *infeudator*: qui accipit, dicitur *Vassallus* aut *Feudatarius*.

Quaeres 4. *Quomodo feudum differat ab emphyteusi?*

Resp. Differt 1. Quod in feudo imponatur onus personale, in emphyteusi vero realis pensio. 2. Quod in emphyteusi non requiratur investitura, econtra in feudo semper requiritur investitura sive sit *realis*, quando nempe feudatarius immittitur in possessione feudi, sive *abusiva*, quae fit traditione ensis, annuli, etc.

Quaeres 5. *Ad quid teneatur Vassallus?*

(*a*) *L. secunda cod. de jure emphyt.*

Resp. Tenetur 1. Praestare juramentum fidelitatis (*a*).

2. Tenetur suo tempore requisitus praestare obsequia promissa in investitura.

3. Tenetur non disponere de feudo sine consensu infeudatoris.

4. Amittit feudum ob neglecta obsequia, et crimen felloniae; id est, crimen belli contra dominum directum gesti.

5. In multis consuetudinibus debet directo domino *relevium* et *quintam* partem pretii, quo feudum venditur (*b*).

§. XIII. *De Contractu societatis.*

Quaeres 1. *Quid sit Contractus societatis ?*

Resp. Est duorum vel plurium conventio. contribuendi aliquid ad commune lucrum, secundum proportionem rerum contributarum (*c*).

Dicitur 1. *Conventio duorum, vel plurium*, quia essentialiter postulat celebrari inter duos saltem, perficiturque solo convenientium consensu signis exterioribus manifestato, etiam citra scripturam, traditionem, vel aliam solemnitatem (*d*).

Dicitur 2. *Contribuendi aliquid*: puta pecuniam, operam, industriam, instrumenta negotiationis, v. g. Navim, equos, etc. sive singuli idem, sive diversum contribuant, v. gr. unus pecuniam, alter operam, etc.

Dicitur 3. Ad commune lucrum, ut designetur finis proximus societatis negotiatoriae, de qua hic.

Dicitur 4 *Et damnum*, quia aequum est, ut cui commune est lucrum, ei commune sit damnum. Nam *dum societas contrahitur, tam lucri, quam damni communio initur* (*e*). Alias foret societas Leonina per Leges reprobata (*f*). Dicitur enim *Societatem talem coiri non posse, ut alter lucrum tantum, alter damnum sentiat: et hanc societatem Leoninam solitum Cassium appellare.*

Dicitur 5. *Secundum proportionem rerum contributarum*: quod ut recte dijudicetur, a principio societatis res contributae debent aestimari, et ex illis debet fieri quasi una summa pecuniae sociis omnibus communis, v. g. sint duo socii, quorum unus confert mille aureos alter operas, et industriam, quae aestimantur quingentis aureis; tunc stabilienda est societas, quasi hi duo socii contulissent in numerata pecunia 150 aureos: quia finita, si lucrum sit sex aureorum, ex hac summa, qui pecuniam contulit statim reportare debet *quatuor*, alter vero qui operam et industriam contulit, reportabit duos. Idem dicendum est de damnis, et impensis ex societate provenientibus.

(*a*) *Foy et hommage.*
(*b*) *Gallice, droit de relies et de quint.*
(*c*) *A proportoin du fond qu'en a mis.* (*d*) *L.* 4. *ff. pro socio.*
(*e*) *L. si unus est, ff. pro socio.* (*f*) *L. si non fuerint ff. pro socio.*

Quaeres 2. Quot modis vulgo contrahatur societas?

Resp. Tribus.

1. Quando omnes, et singuli socii conferunt laborem, industriam, et pecuniam.

2. Quando unus confert pecuniam, alter industriam, tertius laborem.

3. Quando unus pecuniam confert, alter industriam, et laborem. Porro tres illi modi contrahendi sunt liciti, modo debitis vestiantur conditionibus.

Quaeres 3. Quaenam ad Justitiam societatis requirantur conditiones?

Resp. Quatuor vulgo requiri. Prima. Ut negotiatio in qua contracta est societas sit licita, alioquin esset nulla. (*a*)

Secunda, Ut pecunia vere et realiter ponatur ad aliquam negotiationem quae nata est ferre lucrum, alias esset usura palliata.

Hinc usurarius est qui pecunias suas amico, qui peritia negotiandi caret, ea lege tradit, ut post aliquod tempus easdem restituat cum eo lucro quod probabiliter tulissent negotiationes expositae.

Tertia, ut lucrum, et damnum impensae ex societate provenientia sociis sint communia pro rata parte quam quilibet contulit.

Nota. Ut recte possit d judicari, quae pars ad unumquemque pertineat, a principio societatis res contributae debent aestimari, et ex illis debet fieri quasi una summa pecuniae omnibus communis; v. g. sunt duo socii, quorum unus confert mille aureos: alter operas et industriam quae aestimantur quingentis; tunc stabilienda est societas quasi hi duo socii contulissent in numerata pecunia mille quingentos aureos; qua finita si lucrum sit sex aureorum, ex hac summa, qui pecuniam contulit, statim reportare debet *quatuor*, alter vero qui operam et industriam contulit, reportabit duo. Idem dicendum est de damnis et impensis ex societate provenientibus.

Quarta. Ut pecunia subjaceat periculo eam conferentis: hoc est, ut si pereat citra culpam latam vel levem socii, pereat ei qui contulit, quia hic retinet illius dominium, res autem domino perit; sicut vice versa, si salva unius pecunia labores alterius fructu careant, labores suos perdit qui laboravit.

Quaeres 4. An si finita societate nullum sit lucrum, tantumque restet pecunia ab uno sociorum collata, ea dividi debeat ipsum inter et alium qui operas pecuniae aequivalentes contulit?

Resp. neg.. Cum Div. Thom Navar. Pontas (*b*) qui sic probant:

(*a*) *L. si tibi areae meae ff. praescript. verb.*

(*b*) *D. Thom. 2. 2. quaest. 78. art. 2. ad 5. Cabass. Juris can. Theor. et praxi cap. 7. num. 3. Navar. cap. 17. n. 252. Pontas V. societé cas. 2.*

quemdam animalium numerum in societatem conferunt, alii vero haec animalia servant et pascunt, ut ex fructibus lucrum percipiant.

Quaeres 2. *An sit licita societas animalium?*

Prima, Ut animalia, quae sine villici dolo vel culpa levi pereunt, non ipsi pereant, sed tradenti; quia tradens remanet eorum dominus (*a*).

Resolves; Defectu hujus conditionis illicitum, et usurarium esse contractum, qui latinae *bestiae redditio*, gallice *redbestie* dicitur, quo animalia traduntur in societatem hoc pacto ut in omnem eventum sors semper salva sit, tradentique ex integro restituenda, tametsi casu fortuito, absque accipientis dolo, et negligentia pereat. 2. Ut tradens partem lucri percipiat: Ita Div. Anton. p. 2. tit. 1, cap. 7. §. 39. dicens; *Cum quis dat rustico viginti capita, v. g. bonum, vaccarum, ovium, cum pacto, ut sint firma in numero, vel in pretio ipsorum in omnem eventum. Si totum lucrum sit rustici, sicut et damnum, licitum est: quia idem est, ac si mutuasset ei pecuniam, de qua emisset tot capita. Si autem vult partem lucri, salvo suo capitali, usura est; quia illud lucrum vult ratione mutui. Et si quis vellet hunc contractum soccidam* (id est societatem) *vocare, erit injusta, et obligabitur talis ad restitutionem.*

Secunda, Ut villicus animalia curet, pascat, conservet, et accuratam lucri rationem reddat.

Resolves: Defectu hujus conditionis rusticos injustitiam committere multipliciter.

1. Si animalia in societatem tradita minore studio, et diligentia curent, quam propria.

2. Si pinguiora sibi subtrahant, et alia macilentiora, viliorisque pretii substituant.

3. Si pecora sibi tradita a lupis devorata falso affirment, ut ea in suam utilitatem convertant.

4. Si animalium a lupis occisorum pelles abscondant, sibique retineant, etc.

Tertia; Ut in lucri divisione servetur aequalitas, ita ut tradens commensuratam capitali suo, accipiens vero adaequatam labori et industriae partem recipiat, juxta peritorum in hac arte aestimationem, ut defenivit de Sainte Beuve (*b*).

Quaeres 3. *Dum unus sociorum operam, alter pecuniam contulit, quomodo in fine societatis facienda sit divisio, ut servetur aequalitas?*

(*a*) *Ita D. Thom. quaest.* 78. *art.* 1. *ad* 4. *Pius V. Bulla detestabilis. Convent. Melodun. constit de usuris.*

(*b*) *De St. Beuve t.* 1. *cas.* 120. 127. 141. 142. 144.

Resp. Triplex potest esse eventus societatis, in qua non fuit facta communicatio sortis, seu pecuniae ab uno socio collatae. Vel enim 1. invenitur sola sors sine lucro. Vel 2. invenitur damnum, seu jactura sortis in toto, vel in parte. Vel 3. invenitur lucrum.

Si sors absque lucro salva sit, debet integra reddi collatori, cui soli periisset, si periisset, nec ullo modo debet dividi: divisio enim solum facienda est de eo quod in societate fuit communicatum, hocque solum postulat aequalitas societatis; ergo cum sors communicata non fuerit, de ea non est facienda divisio, ut supra probavimus.

Si sors, seu pecunia perierit, sive in toto, sive in parte, soli istius collatori periit: nam si salva sit soli collatori salva est; ergo aequitas postulat, ut si pereat, pereat ponenti.

Si lucrum invenitur in fine societatis, ante omnia sors integra collatori restituenda est: deinde lucrum restans est dividendum inter socios aequaliter, vel inaequaliter, prout opera aequalis, vel inaequalis fuerit aestimationis cum pecunia ab altero socio collata; sicque justitia salvabitur, dum ei sors salva erit, cui periret Sic servabitur aequalitas, dum pro rata dividetur, quod in commune collatum est, et uni pecuniae, alteri operae, et industriae fructus reddetur.

Resp. 2. Si in contractu societatis dominium sortis fuerit communicatum, ea in fine societatis dividenda est aequaliter, si operae aestimatio sit aequalis cum aestimatione pecuniae; inaequaliter, et pro rata, si sit inaequalis. In quo casu communicati pecuniae dominii, ea utrique socio perit, si pereat, et utrique salva est, si salva maneat.

Quaeres 4. *An Contractus societatis qui* gallice *vocatur* Gazaille, *sit licitus?*

Nota ante resp. Sic celebrari hunc contractum; Petrus dat Paulo Vaccas vel Boves sub his conditionibus: 1. Ut Paulus eas pascat, et Petro singulis annis det pro unaquaque Vacca mensuram frumenti, quae aestimatur quatuor libris, 2. Ut Paulus unoquoque anno duodecimam capitalis partem acquirat. 3. Ut exacto sex annorum circulo Petrum inter et Paulum ex aequo dividantur capitale et fructus, gallice *le fond. et le croit.*

Resp. In hoc contractu (qui praeter societatem continet et venditionem, cum Paulus emat singulis annis duodecimam partem capitalis) nihil esse mali; *Modo* 1. id quod perit et nondum acquisitum est a Paulo *accipiente*, pereat *Petro danti*; id est modo Paulus *accipiens* primo anno nullum subeat periculum: secundo anno subeat periculum alterius duodecimae partis etc. pro ratione acquisitionis tantum periculum duodecime partis capitalis; tertio anno subeat ab eo factae.

Modo 2. Id quod Paulus *accipiens* singulis annis recipit, aut in

fine societatis recipiet, sit ejus industriae aut labori commensuratum.

Ratio hujus decisionis est, quia in tali contractu plena reperitur aequalitas.

Quaeres 5. *An sit justa societas, qua quis dat rustico certa capita ovium aestimata certo pretio, hoc pacto*, ut rusticus non accipiat aliquam utilitatem, donec tradens prius receperit totum suum capitale? *vel hoc pacto*, ut, antequam rusticus accipiat aliqua, restauret de foetibus omnia capita mortua.

Resp. Cum D. Antonino, hoc utrumque pactum esse valde iniquum, quia jura societatis violantur, ubi melior est conditio uniusquam alterius; atqui in societate cum hoc utroque pacto inita melior est conditio dantis, quam accipientis, cum dans nullum, vel saltem minimum subeat periculum, quod totum, vel fere totum rejicitur in accipientem; ergo etc.

APPENDIX II.

De tribus Contractibus, gallice *les trois Contrats.*

Quaeres 1. *Quid sit Contractus triplex?*

Resp. Est contractus quo pecuniam in societatem conferens paciscitur cum altero socio ut quidquid contigerit, sibi sua sors integra reddatur, cum certo lucro, sed minore eo quod probabiliter sperare potuisset.

Dicitur *contractus triplex*, quia continet tres contractus: 1. societatis: 2. assecurationis sortis: 3. venditionis lucri majoris sperati et incerti, pro certo, sed minori.

Quaeres 2. *Quomodo initur contractus triplex?*

Resp. Initur sub hac formula: *Ego infra scriptus attestor, me recepisse a N. summam tot nummorum in societatem legitimae negotiationis, quam summam ipsi assecuro, et loco lucri incerti majoris, quod eidem ratione societatis posset obvenire, promitto ipsi solvere cum summa capitali tot florenos, intra tale tempus, ita ut lucrum majus inde obventurum mihi cedat; in quorum fidem etc.*

Quaeres 3. *An hic contractuum circulus ab usura sit immunis?*

Nota; Tres contractus fieri possunt. 1. inter eos qui societatem inierunt sive simul et semel, sive successive et distinctis temporibus. 2. Possunt fieri cum aliis extra societatem constitutis.

Dico 1. Tres contractus licite possunt iniri cum personis extra societatem constitutis; quia sic facti non se destruunt invicem aut interimunt (*a*).

Dico 2. Tres contractus inter socios initi, sive eodem tempore fiant, sive diverso, sunt illiciti et usurarii.

Prob. 1. Auctoritate Sixti V. qui in Bulla *detestabilis* damnavit tres contractus tanquam usurarios et illicitos, his verbis: *Damna-*

(*a*) *Ita omnes Doctores contra moral. Gratianop. et Æthicam amoris.*

mus, et reprobamus omnes, et quoscumque contractus, et conventiones, et pactiones, posthac ineundos, seu ineundas, per quos, seu quas cavebitur personis pecunias, animalia, aut quaslibet alias res, societatis nomine, tradentibus, aut etiamsi fortuito casu quamlibet jacturam, damnum aut amissionem sequi contingat, sors ipsa, seu capitale semper salvum sit, et integrum a socio recipiente restituatur, sive, ut de certa quantitate, vel summa in singulos annos aut menses, durante societate, respondeatur. Statuimusque, hujusmodi contractus, conventiones, et pactiones usurarias et illicitas posthac censeri debere, atque in posterum non licere eis, qui pecunias, vel animalia, aut alias res in societatem tradent, de certo lucro, ut praefertur, percipiendo inter se pacisci, et concordare: Neque etiam, sive ad certum, sive ad incertum lucrum convenerint, socios, qui ea recipient ad sortem, seu capitale salvum, et integrum, ubi illud casu fortuito perierit, vel amissum erit, reddendum quovis pacto, aut promissione obligare. Ac ne de caetero societates ineantur sub hujusmodi pactis, et conditionibus, quae usurariam pravitatem sapiunt, districte interdicimus, et prohibemus.

Prob. 2. Ex facultate Parisiensi: quae hanc proposition. *si contractui societatis adjungatur contractus assecurationis capitalis, et venditionis lucri incerti pro certo, virtute trium horum contractuum, licitum est exigere lucrum certum cum assecuratione capitalis;* Damnavit tanquam *falsam, scandalosam, inducentem ad usuras committendas etc.*

Ad Sixtum V. reponunt duo adversarii: primum tres contractus non reprobari per Sixtinam ut jure naturali illicitos, cum Pontifex solum dicat eos *posthac deberi censeri usurarios et illicitos.* Secundum, Sixtinam damnare eam speciem societatis in qua assecuratur capitale vi solius societatis, non autem vi aliorum duorum contractuum.

Refellitur prima responsio: nam ibi summus Pontifex asserit triplicem contractum esse *contra aequitatem et justitiam societatis*: atqui quod est contra justitiam, est jure naturali et divino prohibitum; ergo. Unde ex oppositione particulae *posthac* non est concludendum tales contractus antea fuisse licitos, sed tantum causam esse finitam Roma locuta.

Refellitur secunda responsio, nam damnat summus Pontifex *contractus omnes per quos cavebitur personis pecunias nomine societatis tradentibus, ut etiamsi fortuito casu amitti contingat, sors ipsa seu capitale semper salvum sit etc.*

Prob. 2. Ratione: aliquid accipere supra sortem absque titulo est illicitum et usurarium: atqui per triplicem contractum aliquid supra sortem accipitur sine titulo; ergo. *Prob.min.* Si quis est titulus, maxime societas; atqui in triplici contractu societas non est titulus

aliquid supra sortem recipiendi, ergo. *Prob. min.* Societas destruitur per triplicem contractum: ergo. *Prob. ant.* Ad essentiam societatis requiritur essentialiter damni lucrique communio et aequalitas; atqui haec communio et aequalitas plane tollitur per novam trium contractuum subtilitatem; cum socius certus sit de lucro et sorte; ergo societas destruitur per triplicem contractum.

Confirmatur: quia contractus societatis cui accedit assecuratio sortis, degenerat in mutuum, cum pecunia sic assecurata transeat in dominium assecurantis qui de ea pro libitu disponere potest, ita ut si perierit, ipsi pereat; certum est autem nullum lucrum posse reportari ex mutuo; ergo.

Objicies 1. Innoc. III. cap. *per vestras* (a) asserit dotem uxoris deponi posse apud mercatorem ne a marito dilapidetur, et ut *de parte honesti lucri dictus vir onera matrimonii possit sustinere*; ergo societas potest iniri cum assecuratione capitalis.

Resp. nego conseq. Nam summus Pontifex non facit mentionem assecurationis capitalis: *neque refert*, ait Sylvius, *quod hoc fuisset exponere dotem periculo, quia cum maritus esset dilapidator* et pauper, *dos erat securior apud mercatorem, periculis quidem, sed etiam lucris exposita, quam apud ejusmodi maritum.*

Objicies 2. Licite et juste cum diversis personis fiunt tres contractus, modo servetur aequalitas, ergo et juste cum eadem persona fieri possunt; justitia enim consistit in aequalitate rei ad rem, non vero in relatione ad diversas personas.

Resp. nego conseq. Disparitas est quod vi trium contractuum societas degeneret in mutuum quando fit cum eadem persona, non autem quando fit cum diversa.

Inst. 1. Atqui triplex contractus cum eadem persona non degenerat in mutuum; ibi enim non est mutuum ubi assecurans non fit Dominus rei; ergo; *Prob. min.* Assecurans non potest de re pro libitu disponere; ergo. *Prob. ant.* Assecurans vi contractus societatis tenetur pecuniam socii in negotiationem ad lucrum impendere; ergo.

Resp. nego subsumpt. et probationes ejus; nam eo ipso quod mercator tenetur sortem in omni eventu restituere, ea potest uti sive in negotiatione sive extra pro libitu: nec conferentis pecuniam interest, in quem usum a mercatore impendatur, modo eam cum lucro recipiat; quod profecto signum est, quod in mercatorem transtulerit potestatem, ea utendi ad omnem usum sibi placitum, adeoque mercator habeat illius dominium.

Prob. ant. Pecuniae dominium non transfertur, nisi conferens velit; atqui in casu trium contractuum conferens pecuniam non vult illius dominium transferre, sed illius usum concedere; ergo etc.

Resp. dist. min. Non vult illius pecuniae dominium transferre

---

(a) *C. per vestras, de donat. inter virum et mulierem.*

apparenter, et specie tenus, *conc.* reipsa, *nego min.* Nam reipsa vult mutuare, atque ex mutuo lucrum referre, non autem ex sola negotiatione, neque ex vera societate, quae vere destruitur per assecurationem sortis, ut supra ostensum est.

Inst. 1: Si contingat socium assecurantem pecuniam sibi a socio collatam non esse solvendo, qui contulit pecuniam, potest eam extrahere ante alios omnes creditores, etiam hypotecarios.

Item potest eandem furto ablatam, ubicumque repertam, actione reali vendicare; ergo conferens pecuniam per triplicem contractum retinet illius dominium.

Resp. nego conseq. Illa enim non sunt signa sufficientia retentionis dominii, sed sunt duntaxat signa, quod pecunia illa specialiter manet obligata collatori suo ante omnes alios creditores. Si res vendita in se adhuc exstans apud emptorem, qui factus est impotens ad solvendum, manet specialiter obligata venditori, licet dominium illius non retineat, potestque venditor eam extrahere ante omnes alios creditores.

Inst. 2. In contractu commodati, locationis, depositi, commodatarius, locatarius, depositarius non fiunt domini rei commodatae, locatae, depositae, per illius assecurationem; ergo nec socius assecurans pecuniam a socio in societate collocatam.

Resp. nego conseq. Disparitas, est quod commodatarius, locatarius, non possint uti re nisi salva ejus substantia, et debent eam restituere in individuo; econtra socius assecurans potest uti re ad placitum; nec tenetur eam restituere nisi in specie; unde assecuratio est praeter, non contra naturam locati, commodati, depositi, et sic res deposita, locata etc. potest assecurari.

Nota: tamen contractum societatis licitum esse, si ipsi addatur contractus emptionis, lucri incerti majoris pro certo minore, modo omittatur contractus assecurationis sortis: v. gr. dantur vaccae in societatem ut si pereant sine culpa levi socii, pereant danti, sed hac conditione quod quandiu vivent vaccae, is qui earum curam gerit, singulis annis solvat pro vacca certum quid. Ratio est quia spes lucri est pretio aestimabilis; ergo licite potest emi. Sed

Quaeres Obiter, an similiter potest assecurari a socio capitale, omisso contractu emptionis lucri incerti pro certo?

Resp. negat. Ratio D. Thom (*a*) et aliorum est: quod sit de essentia societatis, ut conferens pecunias, vel alias res in societatem, rei a se collatae subeat periculum, nam per illud solum onus res de se sterilis potest esse fructifera.

§. XIV. *De fidejussione et assecuratione.*

Quaeres 1. *Quid sit fidejussio?*

Resp. Est contractus quo quis suscipit obligationem solvendi debitum alterius, si debitor principalis non solverit.

(*a*) 2. 2. *quaest.* 78. *art.* 3. *ad* 5.

Quaeres 2. Quaenam sint fidejussionis conditiones?

Resp. Sex recensentur: *Prima*. Quod non plus obligetur fidejussor, quam principalis debitor; adeo ut si obligatio principalis sit invalida, etiam fidejussio erit invalida; quia accessorius debitor sequitur, conditionem principalis (*a*).

Secunda. Quod cesset fidejussio, si inter debitorem et creditorem novatio fit in principali obligatione absque fidejussoris consensu (*b*).

Tertia, Quod si adsint pro uno debito plures fidejussores, unusquisque pro rata sua parte illud solvere teneatur, nisi huic divisioni expresse renuntiaverit, in quo casu ad solutionem integram in solidum tenetur (*c*).

Quarta, Quod fidejussoris obligatio transeat ad haeredes (*d*).

Quinta, Quod fidejussor non possit conveniri ad solvendum, nisi prius a principali debitore repetitum fuerit debitum, et constiterit, eum non esse solvendo (*e*); excipitur, si principalis debitor sit absens, nec habeat bona liquida quibus possit satisfieri creditor (*f*).

Sexta, Principalis debitor tenetur erga fidejussorem de impensis pro ipso factis et damnis propensis (*g*).

Quaeres 3. Quinam fidejubere possunt?

Resp. Illi omnes qui possunt principaliter obligari; nisi a jure repellantur.

Repelluntur autem 1. *filii familias* nisi habeant bona castrensia, aut quasi castrensia.

2. *Minores et pupilli*, nisi pro patre incarcerato (*h*). Si vero per alios fidejubeant, obligabuntur quidem naturaliter, sed beneficio restitutionis in integrum possunt fidejussionem revocare, quia semper praesumuntur laesi (*i*).

3. Religiosus fidejubere non potest sine licentia Superioris et Majoris partis Capituli (*k*).

4. Quoad mulieres fidejubere non possunt pro marito suo (*l*); si tamen sit incarceratus pro eo possunt fidejubere per instrumentum publicum tribus testibus suffultum, imo et pro aliis de mariti sui consensu, qui si non adfuerit, possunt revocare suam fidejussionem beneficio senatusconsulti Vellejani (*m*).

Quaeres 4. An liceat pro fidejussione exigere pretium a debitore?

Resp. Id licitum esse pro ratione quantitatis debiti et periculi;

(*a*) §. 1. *Instit. de fidejussoribus.*
(*b*) *L. novatione facta cod. de fidejussorib.*
(*c*) §. 4. *Inst. de fidejussorib.* (*d*) §. 2. *Instit. de fidejussorib.*
(*e*) *Novella* 4. *cap.* 1. (*f*) *Ibidem.*
(*g*) *Lucius III. cap. pervenit de fidejussor.*
(*h*) *Authent. si captivi, cod. de ejusd.*
(*i*) *L. ait praetor.* §. *non solum ff. de minor.*
(*k*) *Cap. quod quibusdam de fidejussorib.*
(*l*) *Authent. si qua mulier. ff. ad senatusc. Vellejanum.*
(*m*) *L. antiquae* §. *fin. cod. ad senatusc. Vellejanum.*

quia fidejussio est onus pretio aestimabile; ergo fidejussor non tenetur illud gratis suscipere (*a*).

Dices: cum Paulo a Lugduno, fidejussio est mutuum virtuale; ergo etc.

Resp. nego antec. Tum quia in mutuo etiam virtuali requiritur vera traditio quae non reperitur in fidejussione, quae est praecise susceptio obligationis alienae; tum quia fidejussor nihil exigit pro solvenda creditori in locum debitoris pecunia, quod usurarium esse non negamus; sed pro subeunda obligatione, quae est onus pretio aestimabile.

Quaeres 5. *An creditor ex fidejussionis remissione lucrum reportare possit?*

Resp. Illud reportare posse a fidejussore ut eum liberet ab obligatione suscepta, quia talis remissio est pretio aestimabilis; verum non potest a debitore, si nempe cum ipso creditor pacisceretur de quadam summa a se reportanda ut eum liberet ab obligatione fidejussorem constituendi, quia sic lucrum reportaret ex mutuo, cum creditor, ut dictum est alibi, fidejussor non possit esse pro suo debito.

Quaeres 6. *Quid sit assecuratio, et quid ad ejus justitiam requiratur?*

Resp. 1. Est contractus, quo quis alienae rei periculum in se suscipit, obligando se vel gratis, vel certo pretio ad eam si perierit compensandam. Si haec obligatio gratis suscipiatur, est promissio gratuita; si pretio, est contractus similis venditioni, nam venditur obligatio praestandi domino rem indemnem, quae obligatio est pretio aestimabilis.

Resp. 2. Ad justitiam hujus contractus duae requiruntur conditiones.

Prima, ut periculum subsit probabiliter, ita ut rei eventus sit utrique incertus. *Secunda*, ut pretium sit proportionatum periculo judicio viri prudentis, alioquin non servaretur aequalitas.

§. IV. *De pignore, hypotheca et transactione.*

Quaeres 1. *Quid sit pignus?*

Resp. Est contractus quo debitor rem aliquam *mobilem* creditori *tradit* ad securitatem debiti, ut ex ea possit peti solutio, si debitor non solverit.

Quaeres 2. *Quid sit hypotheca?*

Resp. Est contractus quo debitor rem aliquam *immobilem* creditori *obligat* ad securitatem debiti.

Quaeres 3. *Quaenam sint obligationes dantis pignus et hypothecam?*

(*a*) *Ita Fagnan. Sylvius, de coq. Navar. Habert, Tournely, Antoine, contra S. Antoninum, Vanroy, Paulum a Lugd.*

Resp. Tenetur 1. rem non dare pluribus in pignus, vel hypothecam, nisi sit sufficiens pro omnibus debitis, alias deciperet creditores.

2. Tenetur creditori restituere impensas factas in pignoris conservationem (*a*).

3. Tenetur non vendere rem hypothecatam nisi emptore prius monito de hypotheca; alias deciperet emptorem qui rem oneratam pro libera emeret.

Quaeres 4. Quaenam sint obligationes accipientis pignus et hypothecam?

Resp. 1. *Tenetur* ad diligentem custodiam pignoris, quod tenetur restituere si pereat ex ejus culpa levi.

2. Tenetur non uti pignore, quia non ad usum, sed ad securitatem debiti datur.

3. Tenetur non vendere pignus, nisi debitor sit in mora solvendi, et eo prius monito.

4. Tenetur soluto integro debito statim restituere pignus, nam tunc cessat jus illud retinendi (*b*).

5. Tenetur non apponere poenam commissi, nimirum ut pignus sit creditoris, si certo tempore debitor non solverit, nam talis conventio ut exorbitans utroque jure prohibetur (*c*).

Quaeres 5. Quid sit transactio?

Resp. Est conventio onerosa qua res dubia et lite incerta componitur inter partes.

Dicitur 1. *res dubia*, quia si jus unius partis esset certum, altera pars non posset sine injuria cum ipsa transigere (*d*).

Dicitur 2. *lite incerta*, quia finis transactionum est diremptio litis; unde si ignorantibus partibus lis in supremo judicio fuerit judicata ante factam transactionem, transactio est nulla.

Dixi *in supremo judicio*, quia si in subalterno fuerit judicata, valet transactio, cum tunc lis non censeatur finita (*e*).

§. XVI. *De ludo et sponsionibus.*

Quaeres 1. Quid sit ludus?

Respond. Est contractus oblectantium animum, et deponentium aliquid cessurum victori.

Quaeres 2. Quotuplex sit ludus?

Resp. Triplex: nimirum ludus qui a sola fortuna regitur, ut ludus aleae (*f*); alius qui sola industria regitur, ut ludus pilae; alius mixtus qui partim industria, partim fortuna regitur, ut plures chartarum ludi.

Quaeres 3. An ludus sit licitus?

Resp. Nullus ludus *per se* et spectato solo jure naturae est illi-

(*a*) *L.* 25. *de pignor. act.* (*b*) *L.* 5. *ff. quibus modis pignus.* (*c*) *C.* 7. *de pignor. l. ult. de pignor.* (*d*) *Qui transigit ff de transact.* (*e*) *L. et post rem. ff. de transact.* (*f*) *Jeu de hazard.*

citus; quia sicut unusquisque potest rem suam alteri simpliciter et absolute dare; sic et eam potest in alium transferre sub conditione licita puta si ludendo victor extiterit.

Dixi *per se*: quia per accidens ludus etiam qui sola industria regitur, potest esse malus vel mortaliter, vel venialiter, juxta gravitatem vel levitatem materiae.

1. Dum qui ludit, principaliter lucrum intendit, nam finis proximus ludi, est recreatio animi.

2. Dum nimiam pecuniae quantitatem exponit, in detrimentum familiae et creditorum.

3. Dum in eo nimium tempus consumit.

4. Dum propter eum a debitis officiis notabiliter se retrahit.

5. Dum propter eum peccandi periculo se committit.

6. Dum conditiones ex justitia in ludo requisitas non servat.

Quaer. 4. *Quaenam conditiones sint requisitae in ludo ?*

Respond. Quinque recensentur: *Prima*, ut ludentes habeant liberam dispositionem eorum quae exponunt; hinc qui lucratur a filio familias non habente castrensia, tenetur ad restitutionem.

Secunda, ut absit omnis fraus et dolus, exceptis illis quae partes communi consensu censentur sibi condonare; hinc qui decipiunt in numero calculorum, speciali signo notando cartas; item qui in ludo inexpertum se simulans, alium ad ludum fraudulenter attrahit, peccat mortaliter juxta Salmanticenses, et tenetur ad restitutionem, non solum lucri fraude acquisiti, sed et lucri quod alter certo aut probabiliter acquisiturus erat.

Tertia, ut absit coactio, ita ut qui minis, precibus importunis alium ad ludum vel incipiendum, vel continuandum, impellit, perdere quidem possit, quia contractus est ex sua parte voluntarius, sed non lucrari, unde tenetur ad restitutionem.

Quarta, quod utrinque sit aequale periculum perdendi ; quia contractus est utrinque onerosus; hinc qui de victoria certus est, si vicerit, tenetur ad restitutionem ; item qui aequale ei quod alter exposuit, non potest perdere, nec potest lucrari, unde si lucretur, tenetur restituere.

Quaer. 5. *Quinam ludi sint jure positivo vetiti?*

Respond. Jure tum Canonico, tum civili prohibitus est omnibus etiam Laicis ludus saltem frequens aleae.

Prob. 1. *pars*: De Jure Canonico; ex Concilio quinisexto can. 10. *nullus omnino sive Clericus, sive Laicus ab hoc deinceps tempore alea ludere praesumat, qui secus fecerit, excommunicetur.* Idem statuitur aliis Canonibus (*a*).

Prob. 2. *pars:* De Jure civili tum Caesareo, ex toto tit. de alea-

---

(*a*) *Can. Episcopus*, *dist.* 35. *Cap. Clerici*, *de vita et honest. Clericorum*, *Conc. Eliberitan. can.* 79.

toribus; tum Gallico, ex edictis Caroli magni, S. Ludovici XIII, infra citandi.

Hinc patet ex poena gravi apposita eum peccare mortaliter qui aleae inservit, hoc est qui tali ludo crebro lucri causa ludit: *nam ludere quid modicum, ut pueri faciunt, vel ob recreationem et moderate, non videtur mortale*, ait S. Antoninus (*a*). Hinc tum aleatoribus, tum domum suam aleatoribus ad ludendum locantibus deneganda est absolutio nisi resipuerint, ut monet S. Carolus (*b*).

Quaeres 6. *An qui alea lusit, tenetur in conscientia solvere?*

Nota: Quaestio procedit de magna summa, cum communiter doceant Theologi modicam summam debere solvi a victo, faveantque Leges supra citatae.

Resp. negat. quia potest quis retinere, quod solutum statim coram Judice repetere potest, juxta illud effatum Jurisperitorum: *exceptio et retentio ei competit, cui datur actio*: atqui secundum Leges civiles (*c*) qui in ludo aleae notabilem summam perdidit, eam coram Judice repetere potest; ergo si pro ea fidem dedit, non tenetur solvere. Sed

Quaeres 7. *An qui rem alea lucratam recepit, teneatur restituere?*

Resp. 1. *Jure Caesareo* non tenetur eam restituere ante sententiam Judicis; quia licet illae Leges statuerint talem contractum irritandum, non tamen ipso facto irritant; ergo vere transfertur dominium, licet caducum.

Resp. 2. *Jure Gallico* tenentur illam restituere ante sententiam Judicis (non quidem colludenti qui infringendo Leges indignus est restitutione, sed pauperibus); quia tali jure contractus ludi aleae est ipso facto irritus, nec eo transfertur dominium: constat ex edicto Ludovici XIII. cujus haec sunt verba (*d*): *Nous defendons et interdisons à tous nos sujets de recevoir en leurs maisons les assemblées pour le jeu qu'on appelle Acadèmies ou Berlans ... dèclarons toutes dettes contractèes pour jeus, quelques dèguisèes qu'elles soient, nulles et de nulle effet, et dèchargèes de toutes obligations civiles et naturelles.*

Quaeres 8. *Quid sit sponsio?* gallice *gageure*.

Resp. Est contractus quo duo vel plures de veritate vel eventu rei contendentes sibi invicem aliquid spondent, ut sit ejus qui veritatem fuerit assecutus.

Ut hic contractus sit justus necesse est 1. Ut eodem modo ab utroque accipiatur res de qua fit sponsio. 2. ut res sit utrique incerta, nisi alter certitudinem alterius quam obtendit, condonet, quia

(*a*) *S. Antonin.* 2. *p. t.* 1. *c.* 23. §. 8.
(*b*) *S. Carol. in instruct. pro Confessariis.*
(*c*) *L. ff. tit. de aleatoribus.* (*d*) *Edict. ann.* 1629.

tuno nec decipit alium quem monet, nec ei infert injuriam, et ipse sibi suam temeritatem imputare debet (*a*).

CAPUT III.

DE INJUSTITIA ET RESTITUTIONE IN COMMUNI.

Quaeres 1. *Quid sit injustitia seu injuria ?*

Respond. Injuria est voluntaria juris alieni violatio, absque causa legitima.

Dicitur 1. *voluntaria :* Unde si quis ex ignorantia invincibili alienum auferret, non committeret injuriam nisi materialem, faceret quidem injustum, sed non injuste.

Dicitur 2. *Juris alieni*: sive sit *jus in re;* sive sit *jus ad rem;* nam ex alterutrius juris violatione oritur obligatio restitutionis.

Dicitur 3. *absque causa legitima*: quae si adesset, nulla esset injuria, ut si a furibundo gladius auferatur.

Quaeres 2. *Utrum volenti fieri posset injuria ?*

Resp. Scienti et sponte consentienti, ac volenti cedere juri suo, non sit injuria (*b*); quia nemo potest injuriam pati, nisi jus ejus violetur; atqui jus volentis non violatur; ergo.

Resolves 1. Qui solvit centum, putans se ea debere, patitur injuriam si quinquaginta tantum debeat; quia consentit errore et ignorantia.

Resolves 2. Qui solvit usuras, vel bursam dat latroni, licet consentiat, patitur injuriam, quia licet sit volens *simpliciter*, est tamen *secundum quid* invitus; sed invitus *secundum quid*, non cedit juri quod habet disponendi de re sua cum plena voluntate et libertate; ergo.

Resolves 3. Pupillus consentiens in ablationem suorum bonorum; Clericus consentiens in sui percussionem patiuntur injuriam, quia non possunt cedere juri suo.

Quaeres 3. *Quid sit restitutio ?*

Resp. Est *actus justitiae commutativae quo res alterius redditur, vel damnum ei illatum reparatur.*

Dicitur 1. *actus justitiae commutativae*: quia in restitutione debet servari aequalitas rei ad rem, quod pertinet ad justitiam commutativam.

Dicitur 2. *quo res*; vel in se, vel in aequivalenti.

Dicitur 3. *res alterius :* per quod differt primo a satisfactione quae respicit personam offensam, non vero rem alterius, unde major debet esse satisfactio quo dignior est persona offensa; econtra restitutio non debet esse major erga nobilem quam erga plebejum. Differt 2. a solutione stricte sumpta, quod solutio fiat ex pro-

(*a*) *Ita Navarr. Sanchez, Salmatic. de coq.* (*b*) *Reg.* 27. *jur. in* 6.

prio solventis; restitutio vero ex proprio ejus cui fit restitutio; unde quod debetur ex voto, juramento, emptione, etc. dicitur solvi, non vero restitui; econtra depositum dicitur restitui.

Dicitur 4. *Damnum illatum reparatur*: quia non minus violatur justitia alienum destruendo, quam alienum auferendo; proindeque justitia non minus exigit, ut proximus in rei suae damnificatione indemnizetur, quam in ejusdem ablatione.

Hic inquirendum est 1. an sit necessaria restitutio; 2. ex quibus capitibus oriatur necessitas restitutionis; 3. quaenam sint circumstantiae restitutionis; totuplici quaestione.

QUÆSTIO I.

De necessitate Restitutionis.

Quaeres 1. *An sit necessaria restitutio?*

Resp. Restitutio in re, vel in voto est necessaria ad salutem.

Prob. 1. Ex Script. dicente, *Reddite quae sunt Caesaris Caesari*, (*a*) et *reddite omnibus debita* (*b*).

Prob. 2. Ex S. Augustino, Epist. 54. ad Macedonium dicente: *Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, sed ut dixi cum restitui potest.*

Prob. Ratione: qui voluntarie agit contra primaria legis naturalis praecepta, salutem obtinere non potest; atqui qui non restituit cum restituere potest, voluntarie agit contra primaria legis naturalis praecepta, qualia sunt: *Quod tibi fieri non vis, alteri non feceris. Suum unicuique reddendum est;* ergo.

Prob. min. Haec praecepta vetant, ne cuiquam injuria fiat, ne jus alterius violetur; atqui qui non restituit cum potest, facit alteri injuriam, et violat jus quod habet possidendae rei suae: ergo.

Dixi, *in re aut in voto*: quia qui restituere non potest, ei sufficit ad salutem, ut sincerum habent propositum restituendi, cum restituere poterit. Hinc:

Sequitur. Restitutionem actualem non esse necessariam necessitate medii, cum sine ipsa in quibusdam casibus v.g. impotentiae ignorantiae invincibilis, salus aeterna obtineri possit, sed propositum restituendi, cum restitutio erit possibilis, est necessarium necessitate medii, quia lapsis necessaria est necessitate medii contritio, sed sine proposito restituendi, nulla est et vana contritio; ergo.

Dices: Illi sua res non est reddenda, qui non est rationabiliter invitus circa ejus detentionem: atqui dominus rei non est rationabiliter invitus.

Prob. min. Qui debet consentire, ut res sibi ablata, ab eo re-

(*a*) *Matth.* 22. *v.* 22. (*b*) *Rom.* 13. *v.* 7.

tineatur, qui eam abstulit, non est rationabiliter invitus; atqui dominus rei debet consentire, etc.

Resp. nego utriusque argumenti minorem. Si enim valeret pia haec subtilitas, jam nulla essent furta, cum censendus esset dominus rebus suis cedere, quoties alter furari vellet, quod absurdum est.

Prob. min. Qui tenetur damnum spirituale proximi vitare per suum damnum temporale, tenetur consentire, ut res sibi ablata retineatur ab eo qui eam abstulit; atqui unusquisque tenetur damnum spirituale proximi vitare per suum damnum temporale; ergo, etc.

Resp. dist min. Si proximus sit in gravi aut extrema necessitate salutis, a qua liberari non possit nisi per temporalis boni nostri cessionem, *conced.* secus, *nego.* Porro cum homo animae periculum non nisi propria voluntate subit, non censetur esse in tali necessitate; abstinere enim potest a bono alieno arripiendo vel detinendo.

Quaeres 2. An praeceptum restituendi affirmativum sit vel negativum ?

Resp. Cum Div. Thom. (*a*) *Praeceptum de restitutione facienda, quamvis secundum formam sit affirmativum, implicat tamen praeceptum negativum, quo prohibemur rem alterius detinere.* Hoc autem praeceptum est primario negativum, et secundario affirmativum; primario enim prohibet, ne retineatur alienum invito rationabiliter domino, et ex consequenti jubet ut restituatur, unde obligat semper et pro semper.

Dices : Ergo continuo peccat, qui rem alienam detinet; absurdum conseq. ergo.

Resp. nego min. Continuo enim peccat, non quidem semper novum peccatum addendo (nisi cum expresse vel tacite renovatur propositum non restituendi, ut colligi potest ex dictis de multiplicatione numerica peccatorum) sed idem peccatum injustitiae continuando quatenus est diuturnior et majus damnum causat domino illius rei, ait Sylvius (*b*).

QUÆSTIO II.

De radicibus ex quibus oritur obligatio restitutionis.

Quaeres 1. Quot sint radices restitutionis ?

Resp. sunt quinque ; Prima, Est res accepta ; *Secunda,* Est injusta acceptio; *Tertia,* Injusta detentio; *Quarta,* injusta damnificatio ; *Quinta,* Est ratio contractus vel officii : de hac ultima sufficienter diximus alibi (*c*).

1. *Res accepta,* Est res aliena in se, vel in aequivalenti existens apud alium sine hujus culpa.

(*a*) 2. 2. *q.* 62. *art.* 8. *ad* 1. (*b*) *Sylv. ad art.* 8. *q.* 62.
(*c*) *Parte* 2. §. 4. *de deposito.*

Dices: Res accepta non est radix restitutionis; nam obligatio restitutionis fundatur in injustitia; atqui in re accepta sine accipientis culpa, non est injustitia; ergo.

Resp. dist. maj. Obligatio restitutionis fundatur in injustitia, quae semper est actu, *nego*, quae vel talis est actu, vel talis erit nisi restituatur, *conced.* unde restitutio facienda ratione rei acceptae respicit injustitiam praecavendam.

2. *Injusta acceptio*: Est usurpatio rei alienae invito rationabiliter domino.....

3. *Injusta detentio*: Est detentio rei alienae cognitae ut talis, sive per injuriam, sive titulo apparenter vero obtenta fuerit.

4. *Injusta damnificatio*: Est damnum culpabiliter proximo illatum, v. g. domum illius incendendo, etc.

Quaeres 2. Cum omnis obligatio restituendi fundetur in culpa, ex qua culpa nascatur talis obligatio?

Resp. Nascitur ex omni et sola culpa theologica (extra casum contractus aut officii.)

Dixi *Extra casum contractus aut officii*: v. g. Tutoris, Advocati, Confessarii, Medici, Chirurgi, Artificis, etc. quia leges obligantes in conscientia imponunt explicite vel implicite contrahentibus, onus restituendi damnum secutum ex culpa mere juridica, ut dictum est paragrapho quarto de deposito.

Prob. prima pars. Quod obligatio restitutionis oriatur ex *omni* culpa theologica sive sit mortalis, sive venialis; *Prob.* inquam *ex capit. finali. de injuriis*, in quo generatim dicitur: *si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, jure super his satisfacere te oportet*: atqui per peccatum etiam veniale alicui injuria formalis inferri potest; ergo. *Prob. min.* Ab eo infertur injuria formalis qui sciens et volens laedit jus alterius; atqui per peccatum etiam veniale, sciens et volens laedit jus alterius; ergo.

Prob. secunda pars. Quod ex sola culpa theologica oriatur obligatio restituendi, non tenetur quis ad restitutionem nisi ratione injuriae; atqui qui absque culpa theologica damnum intulit, nullam facit proximo injuriam; ergo.

Dices: Jure naturali, qui posuit inaequalitatem, tenetur eam reparare: sed qui alteri damnum intulit etiam absque peccato, reipsa posuit inaequalitatem; ergo,

Resp. dist. maj. Qui posuit inaequalitatem per injuriam, tenetur eam reparare, *conced.* absque injuria, *nego.* Tunc enim inaequalitas attribui debet casui fortuito, de fortuito autem casu nemo tenetur.

Inst. Hujusmodi damnificator damnaretur ad restitutionem in foro externo, tum canonico (*a*), tum civili (*b*); ergo et in foro interno tenetur;

(*a*) *Can. consuluisti 2. quaest. 4.*
(*b*) *L. qui accipit ff. ad leg. Aquiliam §. in hac quoque.*

Resp. nego cons. Ideo damnaretur in foro externo, tum ob praesumptionem fraudis et culpae gravis; tum ne detur locus negligentiae, sed praesumptio non habet locum in foro interiori.

Quaeres 3. *An qui ex culpa veniali grave alteri damnum intulit, illud ex toto reparare teneatur?*

Resp. Aliqui affirmant (*a*) alii probabilius negant (*b*), asseruntque satis esse, si resarciat partem damni pro quantitate culpae judicio viri prudentis. Hanc opinionem cui adhaereo.

Prob. Injuria venialis (extra contractum, non tantam debet parere obligationem, quantam injuria gravis et plene voluntaria; atqui si teneretur quis ex culpa veniali ad refusionem totius damni, injuria venialis tantam pareret obligationem, quantam injuria gravis; ergo, etc.

Dices: Idem damnum et forte magis intulit, quam si mortaliter peccasset; ergo eadem opus est reparatione.

Resp. 1. *retorq. argum.* . . Aliquis ex inadvertentia inculpabili ac proinde absque culpa theologica idem damnum intulit proximo, quam alter sciens et volens; ergo eandem debet reparationem; an admittent conseq. adversarii?

Resp. Itaque 1. *nego cons.* Nam obligatio restitutionis sumitur non ex parte damni objective sumpti, sed ex parte injuriae formalis; ergo satis est si tantum damni reparetur, quantum satis est ut reparatio sit injuriae proportionata.

Hinc duo notanda sunt pro praxi.

Primum. Posse esse tantum damnum, ut pars illius correspondens culpae veniali, sit adhuc gravis momenti, adeoque sub mortali restitui debeat; alioqui retineretur res notabilis invito rationabiliter domino; quod est mortale.

Secundum. Quando damnum est grave et dubitatur, an culpa mortali, an veniali fuerit illatum, judicandum est mortali culpa illatum; adeoque imponenda est obligatio reparandi totius damni; quia cum opera externa graviter periculosa periculum suum statim et facile ingerant, mentemque ad sui considerationem excitent, raro contingit, ut quis non tantum attendat quantum ad peccatum mortale necessarium est; ut notat Lessius (*c*).

QUÆSTIO III.

De Circumstantiis restitutionis.

Nota. Novem vulgo numerantur circumstantiae restitutionis hoc distycho comprehensae.

(*a*) *Flor. de eoq. sect.* 8. *de restit. Henric. a sancto Ignatio tom.* 2. *pag.* 503.

(*b*) *Delugo, Grandin, Paulus a Lugd. Habert, Tournely, Antoine, Pontas, V. restitut. cap.* 177. *etc.*

(*c*) *Less. l.* 2. *cap.* 7. *dubit.* 6.

Quis, *quid restituat*, *quantum*, *cui*, *quomodo*, *quando*,
Quo ordine, *quove loco*, *quae causa excuset iniquum*.

De ipsis sit sermo quatuor Articulis; in 1. expendemus quis, quid, et quantum restituere debeat: in 2. cui, quomodo et quando restituere debet; in 3. quo ordine personis laesis restituere debeat; in 4. quaenam sint causae a restitutione excusantes.

ARTICULUS I.

Quis, *quid*, *et quantum restituere debeat?*

Nota. Constat teneri ad restitutionem, tum eos qui alienum possident, sive bona, sive mala fide; tum eos qui alterius damno cooperati sunt; unde hic nobis agendum, 1. de possessore bonae fidei; 2. de possessore malae fidei; 3. de iis qui alterius damno cooperati sunt.

SECTIO I.

De possessore bonae fidei.

***Nota* 1.** Possessor bonae fidei est, qui alienam rem possidet, prudenter putans eam esse suam; et de eo quaeritur an rem restituere debeat cum fructibus, quos ex ipsa bona fide percepit; cui quaestioni ut satisfiat,

Nota 2. Fructus rei dividuntur in naturales, industriales, mixtos et civiles.

Fructus naturales, Sunt ii, qui natura sola, aut fere sola producuntur; tales sunt foetus animalium, herba pratorum, etc.

Fructus industriales, Sunt ii, qui per solam industriam et laborem producuntur ex re mere sterili v. g. ex pecunia per negotiationem.

Fructus mixti, Sunt ii, qui partim ex natura, partim ex industria prodeunt, ut fructus agrorum, vinearum, etc.

Fructus civiles, Sunt ii, qui ex juris dispositione ob rei usum oriuntur, ut domorum et jumentorum locatio; hi cum naturalibus in jure confunduntur.

Nota 3. Expensae circa rem factae, aliae sunt *necessariae*, quae impediunt deteriorationem rei; aliae *utiles*, quae rem meliorem faciunt; aliae *voluptuariae*, quae speciem dumtaxat ornant, ut sunt viridaria, picturae, etc.

Nota 4. Nullus sive sit bonae, sive malae fidei possessor, tenetur restituere fructus industriales, quia non sunt fructus rei, sed fructus industriae.

Nota 5. Restitutio fructum facienda intelligi debet deductis operibus, quae a domino fieri debuissent ad illos percipiendos, et impensis tum necessariis, tum utilibus, quia iis deductis domi-

nus non patitur damnum et reponitur aequalitas (*a*). Quoad impensas voluptuarias, ipsas deducere potest possessor bonae fidei, etiamsi non amplius extent, qui eas fecit de re, quam prudenter judicabat suam: possessor vero malae fidei non potest ipsas deducere, si non amplius extent, vel si non sint a re ipsa separabiles (*b*).

Quaeres itaque 1.*quid teneatur restituere possessor bonae fidei?*

Resp. tenetur restituere 1.Rem ubi primum novit esse alienam, vel id in quo factus est ditior, si non extet, quia tantumdem et non amplius habet ex re aliena sive in se, sive in aequivalenti; quod si non reddat ubi primum potest commode, incipit esse possessor malae fidei, et ut talis incipit obligari ad restitutionem.

2. *Tenetur restituere* Fructus rei *naturales, civiles* et *mixtos*, quia partes sunt naturales si adhuc extent quia res fructificat domino; quod si illi fructus non extent, tenetur solum restituere quatenus ex eis factus est ditior, *fructus bonae fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex his locupletiores extiterint*, ait Justin. (*c*)

Quaeres 2. *Quis dicitur ex re aliena ditior factus?*

Resp. Is qui rem alienam consumendo, aut donando, rebus suis quas consumpsisset, pepercit; vel qui rem alienam alienando, aliquid acquisivit; sed non censetur ditior factus, cum propterea lautius quam vixisset, vixit.

SECTIO II.

De possessore malae fidei.

Nota. Possessor malae fidei est ille, qui per injuriam, rem alterius accepit, vel detinet, vel damnum intulit.

Quaeres: *Ad quid teneatur possessor malae fidei?*

Resp. Tenetur 1. restituere rem ipsam, si adhuc extet, quia res clamat pro domino; vel ejus pretium si non extet, quia pretium rei, est res in aequivalenti; ergo pertinet ad dominum rei.

2. Compensare omne damnum emergens et lucrum inde cessans domino (*d*); nam est causa injusta utriusque.

5. Restituere omnes fructus naturales, civiles, et mixtos qua parte sunt naturales, sive dominus eos percepturus fuisset, sive non, quia fructus rei hoc ipso quod producuntur, fiunt illius qui est dominus rei; sive eos non perceperit, modo dominus eos percepturus fuisset (*e*), quia fuit causa injusta cur dominus non perceperit; sive consumpti sint, sive per casum fortuitum amissi, nec ex illis factus sit ditior quia ipsos consumpsit mala fide.

(*a*) *L.* 7. *ff. soluto matrimonio.*
(*b*) *L.* 18. *de haered. petit.* (*c*) *L. prima ff. de haered. petit.*
(*d*) *L.* 5. *cod. de rei vindic.* (*e*) *L.* 53. *ff. de rei vindic.*

Ratio horum omnium est : quia qui injuriose damnum alicui intulit, debet illud per omnimodam indemnitatem reparare; atqui non potest illud omnimode reparare, quam supra dicta restituendo ; ergo, etc.

SECTIO III.

De iis qui damna alterius cooperati sunt.

Quaeres 1. *Quid requiratur ut cooperans teneatur ad restitutionem ?*

Resp. Requiritur ut sua cooperatione sit causa efficax, sive physica, sive moralis, damni.

Quaeres 2. *Quot modis possit aliquis efficaciter cooperari damno alterius ?*

Resp. Novem modis, quorum sex priores sunt positivi, tres posteriores sunt negativi, qui his versibus comprehenduntur.

Jussio , consilium , consensus , palpo , recursus ,
Participans , mutus , non obstans , non manifestans.

De his agemus totidem Paragraphis, quibus adjungemus alium, in quo expendemus varias quaestiones ad praesentem materiam spectantes.

§. I. *De mandante.*

Quaeres 1. *Quis intelligatur nomine mandantis ?*

Resp. Intelligitur is qui suo mandato vere alium movet ad damnificandum alteri; vel expresse, ut si dicas famulo: *occide hunc*; vel implicite ut si dicas : *vindictam ex tali opto* : aut, *vellem ut tali inferretur tale damnum.*

Quaeres 2. *Quid teneatur restituere mandans ?*

Resp. Non tantum tenetur ad damnum resarciendum quod de facto jussit, sed etiam illud quod praevidere poterat ex mandato secuturum ; v. g. si famulo iracundo praecepisset, ut aliquem fustibus graviter exciperet, teneretur etiam de morte, licet contra ejus intentionem, et forte contra prohibitionem evenerit, ait Innoc. IV. (*a*) quia sua culpa mandans dedit occasionem tali damno.

Quaeres 3. *Quid si mandans revocaverit mandatum ante executionem ?*

Resp. Si revocaverit, idque mandatario innotuerit, non tenetur restituere, effectu tamen secuto ; quia tunc mandatarius, non vi mandati, sed propria malitia damnum intulisse censeretur.

Dixi, *idque mandatario innotuerit* : quia si mandati revocatio ante executionem mandatario non innotuerit (defectu nuntii v. g.) mandans semper tenetur restituere ; quia tunc ex vi mandati damnum illatum est.

(*a*) *Cap. ult. de homicid. in* 6.

Quaeres 4. *An qui ratum habet damnum suo nomine absque mandato factum, teneatur restituere?*

Resp. negative; Quia talis nullatenus est causa damni; nam id quod posterius est tempore, non potest esse causa efficiens effectus praecedentis; atqui ratihabitio est posterior tempore; ergo.

Objicies: Hanc reg. Juris (a) *ratihabitio retrotrahitur, et mandato sine dubio comparatur*: ergo.

Resp. dist. reg Comparatur quoad contractus qui ratihabitione illius cujus nomine sunt celebrati, confirmatur, item quoad malitiam peccati, judicialemque punitionem, *conc.* quoad obligationem restituendi *nego*. Quia non est causa damni.

§. II. *De consulente.*

Quaeres 1. *Quis intelligatur nomine consulentis?*

Resp. Intelligitur is qui consilio, vel precibus, promissis, suggestione motivi, vel ostensione vitae nocendi, induxit alium ad damnum inferendum.

Quaeres 2. *An et quomodo consulens teneatur ad restitutionem?*

Resp. Tenetur juxta naturam damni quod vi consilii sui illatum est, cum sit causa injusta illius.

Hinc qui consulit inferri damnum minus, ne *eidem* inferatur majus, non tenetur restituere, quia praestat illi beneficium, utiliter negotium ejus gerendo.

Dixi *eidem*: quia si consilium minoris damni inferendi dirigetur in alium de quo damnificator non cogitabat, tenetur consulens restituere; quia non licet ei rem unius utiliter gerere cum dispendio alterius.

Quaeres 3. *An sit obligatio restituendi revocato ante damnum illatum consilio, secuto tamen effectu?*

Resp. cum distinctione, vel consilium consistebat in falsa doctrina, v. g. quod talis contractus sit licitus, qui tamen est usurarius, aut in promissis, blanditiis et precibus, vel consistebat in ostensione utilitatis, honoris, delectationis inde percipiendae, in ostensione modi facile nocendi, etc.

Si primum, ad nihil tenetur consulens, etiam effectu secuto; quia per revocationem talis consilii abstulit omnem nocendi rationem a se propositam, omnemque motionem quam impresserat.

Si secundum, tenetur adhuc restituere damnum post revocationem illatum; quia non obstante consilii revocatione totum motivum totaque causa nocendi impressa, subsistit; unde non tam consilium revocavit, quam revocare conatus sit.

Dices: Mandans revocato mandato non tenetur ad restitutionem, licet post damnum sequatur; ergo a pari, etc.

(a) *Reg.* 10. *juris in* 6.

Resp. nego conseq. Disparitas est, quod mandatarius ex se non agat, sed mandantis nomine, id est, *ut ipsi obtemperet;* porro revocato mandato non amplius agit nomine mandantis, sed ex propria malitia; econtra qui recipit consilium, non agit consulentis nomine, sed suo, id est, *ut rebus suis consulat*: unde non statim cessat ratio agendi ipsi impressa, quantumvis enim consulens suadeat, non persuadet.

Quaeres 5. *An qui malum consilium bona fide dedit, teneatur restituere?*

Resp. cum dist. Vel consulens ex officio aut statu est obligatus ad dandum consilium, quales sunt Advocati, Medici, Confessarii, etc. vel ad id non est obligatus, quales sunt idiotae, mulieres, etc.

Si primum, tenetur restituere ex culpa lata, imo ex culpa levi si stipendium acceperint; nec ignorantia eos excusat, quia tenentur scire ea quae sunt officii sui; ergo sunt causa damni ex suo consilio secuti, ut colligitur a jure (*a*).

Si secundum, non tenentur restituere, nisi consilium fuerit dolosum juxta hanc regulam juris (*b*), *nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur*: Hinc sequens tale consilium suae imprudentiae, non consilio, damnum illatum imputare debet.

§. III. *De consentiente.*

Quaeres 1. *Quis intelligatur nomine consentientis?*

Resp. Is qui approbatione, favore, suffragio efficaciter movet ad inferendum alicui damnum.

Quaeres 2. *Quondonam consensus sit causa efficax damni?*

Resp. Cum consentiens tenetur ex officio, non consentire, et impedire potest. Hinc tenentur ad restitutionem,

1. Principum consiliarii qui pro bello injusto suffragantur.
2. Magistratus qui annonas carius justo vendi permittunt.
3. Canonicus qui in electionem indigni consentit; item Judex qui in damnosam sententiam suffragium fert. Sed

Quaeres 3. *An Judex qui damnationi innocentis subscribit completo jam requisito suffragiorum numero teneatur ad restitutionem?*

Resp. affirm. Nam omnes ad restitutionem tenentur quorum nomine damnum illatum est: atqui damnum illatum est posteriorum etiam suffragantium nomine, omnes enim iniquam sententiam formant; ergo. etc.

Dices: Ultimi suffragantes non sunt causa damni, utpote quod jam antea irrevocabiliter determinatum esset; ergo.

Resp. nego ant. et ejus prob. Nam damnum ante ultimum suffragium non est irrevocabiliter illatum, cum non pendeat solum ex prima prolatione suffragiorum, sed etiam ex perseverantia in illis,

(*a*) *Cap. ultim. de injuriis.* (*b*) *Regul. 62. de regul. juris in 6.*

quatenus postea non revocantur; possunt autem revocari per rationes probabiles ultimorum suffragantium qui tenentur collegas suos ab injusta sententia in quantum possunt revocare, admonendo eos et recusando suffragium; quod si non faciant, tenentur adhuc de damno secuto tamquam *mutus* vel *non obstans*.

§. IV. *De palpone*, id est adulatore.

Quaeres 1. *Quisnam intelligatur nomine palponis?*

Resp. Intelligitur omnis ille qui laudando, applaudendo, offensum irridendo, ignaviam exprobrando, injuriam exaggerando, alterum impellit ad damnum inferendum.

Quaeres 2. *An adulator teneatur ad restitutionem?*

Resp. Tenetur sicuti consulens cui aequivalere censetur; ratio est quia est causa moralis damni.

Dices: aliquando adulator non intendit damnificationem, ergo tunc non tenetur restituere.

Resp. nego conseq. Quia ut teneatur restituere, sufficit ut praeviderit, aut praevidere debuerit damnificationem ex hac iniqua agendi ratione natam sequi.

§. V. *De receptatore*, gallice *receleur*.

Quaeres 1. *Quis intelligatur nomine receptatoris?*

Resp. Intelligitur omnis ille qui malefactori, quatenus malefactori securitatem et commoditatem praebet ut vel malum inferat confidentius, vel illatum non reparet; tales sunt qui malefactores protegunt, hospitio recipiunt, instrumenta nociva servant, praedas emunt aut custodiunt, etc.

Tenetur ad restitutionem, quia revera cooperatur damno; *non tantum qui rapuit, verum is quoque qui recipit, tenetur*, ait Justinianus (*a*).

Dixi *quatenus malefactori*; quia qui malefactorem reciperet ut quemlibet alium titulo amicitiae, aut officii publici ut caupones, imo qui motus compassione eundem a satellitibus quaesitum absconderet, ad restitutionem non teneretur, quamvis fur forte a periculo elapsus aliquando damnum aliis sit illaturus; nam damnum illud est mere casuale respectu occultantis.

§. VI. *De participante.*

Nota. Participans aliquis dupliciter esse potest.

1. *Ratione rei acceptae*, ut cum quis suam in praedam partem habet.

2. *Ratione actionis damnosae*, cum scilicet quis juvat ad actionem injustam, v. gr. praebendo auxilium, instrumentum, scalas applicando claves adulterinas fabricando, excubias agendo, etc.

(*a*) *L.* 3. *ff. de incendio.*

Quaeres 1. *Ad quid teneatur particeps ratione praedae?*

Resp. Si bona fide acceperit partem rei furtivae, eam si adhuc extat, reddere debet; si non extat, satis est ut restituat in quantum factus est ditior; si vero mala fide acceperit, rem si extat, vel ejus pretium si non extat, refundere debet, etiamsi inde factus non sit ditior, ut supra dictum est de possessore bonae vel malae fidei.

Quaeres 2. *Ad quid teneatur particeps ratione actionis damnosae?*

Resp. Tenetur resarcire damnum pro rata, imo totum si alii non restituant, etiamsi damnum sine eo nihilominus fuisset illatum; quia reipsa est causa physica illius partis damni, et in ipsam influxit.

§. VII. *De muto, non obstante, et non manifestante.*

Quaeres 1. *Quis intelligatur per te mutus?*

Resp. Intelligitur is qui tacet cum tenetur, *ex justitia* loqui, v. gr. clamando, strepitum edendo, etc.

Dixi: *Ex justitia*: quia qui ex charitate tantum tenentur impedire damnum proximi; non tenentur ad restitutionem, quia non peccant contra justitiam;

Hinc qui tenentur clamare ratione officii, aut contractus, teneantur restituere si non clament.

Resolves 1. Servum qui heri sui bona dilapidari videt et tacet, teneri restituere, sive ei talis cura specialiter fuerit demandata, sive non; sive damnum inferatur ab extraneis, sive a conservis suis: quia ex officio ad id tenetur: hoc enim pacto saltem virtuali conducuntur omnes servi; quisque enim confidit se habere custodem domus suae, cum in ea reliquit famulum.

Resolves 2. Confessarium ad restituendum teneri, ex culpa lata, si poenitentem restitutioni obnoxium ad restitutionem non obliget, quia tunc est causa damni quod impedire ex officio potest et debet.

Resolves 3. Eum teneri ad restitutionem qui per vim aut dolum impedivit eum qui ex charitate contra fures clamare volebat; quia violat jus quod habet dominus, ne per vim aut dolum impediatur ejus defensio.

Resolves 4. Eum teneri restituere qui accipit pecuniam ut taceat, vel qui id gratis promittit, quia haec promissio furem animosiorem ac securiorem reddit; unde concurrit ad damnum.

Quaeres 2. *Quis intelligatur per* rò non obstans?

Resp. Omnis ille qui non praebet auxilium quod potest et ex justitia debet praebere, ne damnum inferatur.

Hinc tenentur restituere 1. custodes sylvarum, vinearum, gabellarum permittentes auferri aut depraedari suae custodiae commissa.

2. Belli duces, magistratus, patresfamilias, etc. qui non impediunt rapinas, fraudes, monopolia suorum subditorum.

3. Qui sua negligentia non impediunt ne sua animalia proximis

bonis damnum inferant (*a*); quod si sine culpa damnum contigerit, dominus non tenetur de damno in foro conscientiae, nisi quatenus ditior factus est; in foro tamen exteriori ad totius reparationem condemnaretur.

Quaeres 3. *Quis intelligatur per tò* non manifestans?

Resp. Est omnis qui dum potest et ex justitia debet, malefactorem non manifestat, vel ante factum ne fiat, vel post factum ne resarciatur; tales sunt custodes vinearum, sylvarum, etc. et ii peccant 1. contra justitiam, unde tenentur ad restitutionem; 2. contra religionem, quia violant juramentum quod praestare solent. Ab utroque tamen peccato videntur immunes, si damnum tam leve esset, aut illatum a persona tam paupere, ut praesumi rationabiliter possit dominum non esse invitum. Sed

Quaeres: *An teneatur etiam solvere mulctam pecuniariam, quae in defraudatores constituta est, si non deferant?*

Resp. Multi negant, hac ratione ducti, quod custodis officium in eo sit ut damnum avertat, aut procuret solutionem vectigalis constituti; non vero ut dominum, aut rempublicam mulctis ditet; ergo mulctas refundere non tenetur.

Alii, quibus subscribimus, probabilius affirmant: ratio est, quia custodes sunt constituti, tum ut impediant damna, tum etiam ut deferant damnificatores; quare non manifestando, injuste agunt contra officium, ac proinde tenentur restituere mulctas pecuniarias, quas perciperent domini ex delatione sibi jure debita.

Dices: ipsi damnificatores non tenentur ad illam mulctam nisi post sententiam judicis; ergo neque custos.

Resp. nego conseq. Nam custos propter officium, vel pactum initum hujusmodi malefactores tenetur manifestare ex justitia.

§. VIII. *Expenduntur variae quaestiunculae ad praesentem materiam spectantes.*

Quaeres 1. *Quid requiratur ut cooperatores teneantur restituere?*

Resp. Requiritur et sufficit ut vere moveant vel adjuvent executorem ad damnum inferendum: et ideo non excusantur quod alius non defuisset qui movisset, vel adjuvisset; ratio est quia sunt vere causa damni.

Dices; Illa duntaxat est vera et efficax causa, qua posita sequitur effectus, et qua non posita, non sequitur; ergo si tuo recursu v. gr. non praestito, effectus nihilominus sequeretur per recursum alterius, tuus recursus non potest censeri causa efficax.

Resp. nego secundam partem antecedentis: Equidem est de ratione efficaciae causae ut illa posita ponatur effectus; sed non est de ejus ratione, ut illa non posita, effectus non ponatur, alioqui occisor

(*a*) *Cap. si bos, ff. de injur. et damno dato.*

non esset causa damni, si alius fuisset occisurus, quod nemo sanae mentis propugnavit.

Quaeres 2. Utrùm cooperans teneatur ad restitutionem, si absque ejus cooperatione executor aeque facile et eodem modo damnum illaturus erat, quia nempe ad facinus paratissimus erat?

Resp. negative, nisi executor per cooperantem ad damnum promptius inferendum motus sit; ratio est quia cooperatio non influit in actionem damnificam, sed ad ipsam tantum concomitanter se habet, ergo tunc cooperatio non est causa damni. Dixi: *nisi executor ad damnum promptius inferendum motus sit*: quia interim potuisset mutare sententiam, vel impediri a damno inferendo.

Quaeres 3. An omnes cooperatores teneantur in solidum?

Resp. Omnes cooperatores *qui ad se relationem habent in damno*, tenentur in solidum pro ratione influxus in damnum; unde si cooperans influxerit in totum damnum, tenetur ad reparationem totius in solidum; si tantum in partem damni, tenetur ad reparationem illius partis in solidum.

Dixi: *qui ad se relationem habent in damno*: quia cum plures per se separatim sine communi consensu, conspiratione et opera damnum inferunt, tunc singuli non tenentur in solidum, sed solum pro sua parte, cum non sint causa totius damni, sed partis tantum.

Quaeres 4. An omnes cooperatores aequaliter restituere teneantur?

Resp. Si concurrerunt aequaliter ad damnum, ut duo mandantes, tenentur aequaliter restituere; quia nulla est ratio cur unus plus restituat quam alter; si inaequaliter, ut cum unus mandat alius consulit, alter exequitur, tenentur restituere inaequaliter, alii nimirum 1. loco, alii 2. loco, alii 3. circa quod

Nota: Ille 1. loco tenetur restituere qui sic obligatur ut eo restituende caeteri a restitutionis onere fiant immunes, et alio restituende ipse eidem quod solvit, refundere teneatur. 2. Autem loco tenetur is quo restitu ente caeteri fiant immunes excepto primo, et sic de caeteris. Dem um in eodem gradu teneri dicuntur, qui aequaliter obligantur, ita ut si nullus deficiat, teneantur singuli ad aliquam partem; aut si aliquis eorum totum restituat, singuli ejusdem ordinis huic refundere teneantur eam partem quam quisque debebat pro ratione influxus sui in damnum, unde

Quaeres 5. Quinam ordo sit servandus inter eos, qui inaequaliter obligantur in solidum?

Resp. Sequens ordo ex communi Doctorum sententia statuitur.

1. *Loco*, et ante omnes restituere tenetur is, apud quem res aliena extat in se, quia res aliena semper clamat pro domino. Quod si non extet, vel bona, vel mala aut dubia fide consumpta est; si bona fide, ad nihil tenetur qui consumpsit, nisi in quantum factus est ditior; si mala aut dubia fide, tunc adhuc ante omnes tenetur qui

consumpsit, ejus pretium restituere; quia *pro possessore habetur*, *qui dolo desiit possidere* (*a*).

2. *Loco*, tenetur mandans, quia est principalis auctor damni, executor vero se habet ut ejus instrumentum, cum nomine et auctoritate mandantis damnum inferant; idem dicendum de eo, qui rogavit damnum nomine suo inferendum, qui mandanti aequivalet.

3. *Loco*, tenetur executor, et participans seu adjuvans in crimine, quia executor utpote physice influens in damnum, et respectu aliorum proprio nomine agens, est principalis causa damni post imperantem; ergo consulentem et alios praecedere debet.

4. *Loco*, et in defectum priorum, tenentur caeterae causae positivae, in eodem ordine inter se, cum eodem modo in damnificationem influant, nempe movendo, impellendo executorem ad damnum inferendum, nec una est instrumentum alterius.

5. *Loco*, tenentur causae cooperantes negativae, quae sequuntur omnes causas positivas; aequum enim videtur ut onus restituendi ei prius incumbat, qui actionem injustam ponit, quam illi qui non impedit ne ab alio ponatur.

Porro inter causas negativas non datur ordo, quia neutra est instrumentum alterius, aut magis praecipua; nisi tamen una magis immediate teneatur impedire damnum. Quare custodes particulares prius ad restituendum tenentur, quam custodes generales, nimirum Praetores aut Magistratus.

ARTICULUS II.

Cui, quomodo, et quando sit restituendum?

Nota: Cui restitutio sit facienda, quando dominus rei est ignotus, diximus alibi (*b*). Itaque

Quaeres 1. *Cuinam res debeat restitui?*

Resp. ordinarie, Ei reddenda est qui habet jus possidendi, etsi non sit dominus rei; tales sunt depositarius, locatarius, commodatarius, etc. Ratio est quia ei res restitui debet cui primario illata est injuria; atqui ei qui habet jus possidendi, primario illata est injuria; ergo.

Dixi *ordinarie:* Quia si possessor nihil patiatur detrimenti ex eo quod restitutio fiat domino directo, nihil interest an uni, an alteri fiat.

Colliges, Rem furi ablatam, debere restitui domino, non ipsi furi; ratio est quia fur non habet jus possidendi; sed

Quaeres 2. *Qui rem alienam bona fide emit a fure, an hanc ei possit reddere ut pretium suum recuperet?*

Resp. neg. (*c*) Nam secundum ipsum Lessium, non liceret rem

(*a*) *Reg.* 36. *juris in* 6. (*b*) §. 2. *De acquisit. dom. per invent.*

(*c*) *Ita Covarr. Cajetan. Major, Medina, Sotus, contra Less. Navar. Lugo qui asserunt nostram opinionem esse probabilem.*

furtivam tradere extraneo, ut pretium recuperaret; ergo nec licet ipsam reddere furi, quia non plus in eam juris habeat quam extraneus.

Dices: Quisque habet jus procurandi potius bonum suum quam bonum proximi similiter innocentis; ergo.

Resp. dist. ant. Si fieri possit sine injuria tertii, *conc.* si non possit, *nego*. Hic autem non potest, cum rem furtivam reddere furi nihil aliud sit quam rei interitum moraliter procurare, quod est damnificum, nam alteri non possumus facere malum ut nobis bene sit.

Dices 2. Emptor bonae fidei potest rescindere contractum cum fure initum absque injuria Domini rei furto ablatae; ergo, etc. *Resp. nego antec.*

Prob. ant. Qui utitur jure suo, nemini facit injuriam; atqui emptor bonae fidei habet jus rescindendi contractum cum fure initum, utpote injustum ex parte furis, et ex parte emptoris initum, ex errore dante causam contractui; ergo etc.

Resp. nego min. Neque enim emptor habet jus rescindendi contractum cum injuria tertii. Equidem potest emptor pretium repetere a fure, et contra ipsum habet actionem: non vero potest dominium rei damnificare, moraliter causando interitum rei furto ablatae per repositionem ejus in manus furis, a quo Dominus non est eam recepturus.

Inst. 1. Emptor bonae fidei rescindendo contractum, eam non ponit pejori in loco, quam fuit ante emptionem; ergo nullam domino rei facit injuriam rescindendo contractum.

Resp. nego conseq. Quia licet rem furto ablatam pejori in loco non ponat, quam fuit ante emptionem: eam tamen pejori in loco ponit, quam fuit post emptionem; secura enim erat in manu emptoris, quae securitas erat domino rei acquisitae; ergo non potest emptor sine injustitia privare dominum illa rei securitate.

Inst. 2. Possessor bonae fidei non tenetur rem domino restituere, quando non potest absque notabili damno suo; ergo etc.

Resp. dist. ant. Non tenetur rem domino suo restituere cum notabili damno suo, si restitutio sit causa damni, *conc.* si non sit, *nego*. Porro in casu praesenti restitutio facienda domino rei non est emptori causa damni, sed venditoris malitia, adversus quem retinet actionem ex empto.

Inst. 3. Nemo tenetur alterius damnum impedire cum aequali damno suo; atqui si emptor bonae fidei non posset restituere rem furi, teneretur impedire damnum alterius cum aequali damno suo; ergo etc.

Resp. nego min. Non enim dicimus, emptorem non posse restituere rem emptam furi, ut impediat damnum alterius, sed ne alteri innocenti sit causa moralis damni: Nemo autem potest esse alteri

innocenti causa moralis damni, etiam ad vitandum aequale damnum sibi imminens; cum non sint facienda mala, ut eveniant bona.

Inst. 4. Potest emptor rem furtivam furi restituere in casu, quo fur ipsam repeteret, et minaretur mortem, nisi eam restitueret, ergo similiter potest eam ipsi restituere, ut pretium datum recuperet.

Resp. nego conseq. Disparitas est, quod in casu antecedenti dominus rei non potest censeri rationabiliter invitus, bene vero in casu consequenti.

Quaeres 3. Quomodo sit restituendum?

Resp. Optimo modo restituit, qui quod alteri debet, hoc reddit sive per se, sive per alium ad aequalitatem, non quidem per partes, sed totum simul quando fieri potest; nihil enim interest an palam, an occulte, nisi agatur de restitutione famae.

Quaeres 4. Quando sit restituendum?

Resp. Statim *quantum moraliter fieri potest*: nam praeceptum restitutionis est primario negativum, et sic obligat semper et pro semper.

Dixi: *quantum moraliter fieri potest:* quia sunt variae causae, ob quas juste potest differri restitutio.

Prima, Est *extrema necessitas*, tam corporea, quam spiritualis, sive nostra, sive proximi, cui aliter subvenire non possumus quam rem alienam impendendo; ratio est, quia in extrema necessitate omnia saltem quoad usum, sunt communia.

Resolv. Si quis restituere nequeat, nisi filiae ejus prae inopia se prostituant, vel nisi filii ejus latrocinentur potest et debet restitutionem differre, quia tunc est extrema necessitas spiritualis; sed

Petes: An transacta extrema necessitate urgeat obligatio restituendi?

Resp. cum distinct. Vel res adhuc extat, vel amplius non extat; si adhuc extat, urget obligatio restituendi, quia extrema necessitas non tribuit jus ad amplius quam opus sit ut ex periculo te eripias; ergo si quid supersit, est restituendum. Si res amplius non extat, iterum distinguendum est, vel res fuit accepta mala fide ante necessitatem, vel fuit accepta urgente necessitate, aut bona fide ante necessitatem; si primum, adhuc urget obligatio restituendi, quia talis obligatio jam ante contracta, per supervenientem necessitatem non est extincta, sed sopita; ergo, transacta illa necessitate reviviscit. Si secundum, non urget obligatio restituendi, quia in necessitate constitutus usus est jure suo, accipiendo rem et consumendo (a).

Secunda, Est *gravis necessitas* et impotentia moralis, sive debitoris, sive eorum quos alere tenetur, *nisi tamen creditor sit in pari necessitate*: ratio est quia dominus non est rationabiliter invitus circa dilationem, ergo potest differri; nec tenetur de lucro ex dila-

(a) *Ita Scotus, Palud. Richard. Sylvester.*

tione cessante, aut damno emergente, quia non censetur in mora culpabili.

Dixi, *Nisi tamen creditor sit in pari necessitate*: quia esset rationabiliter invitus quod res sua ab alio detineatur in praesenti casu cum ex ordine charitatis possit caeteris paribus sibi providere potius quam debitori velle consulere.

Resolv. Eos posse differre restitutionem 1. qui non possunt restituere nisi domum vel praedium vendendo multo minoris quam valet. 2 Qui non possunt statim reparare damnum sine periculo gravis infamiae, cum fama sit bonum praestantius divitiis. 3. Qui non possunt statim restituere, quin necessario excidant e statu quem juste comparaverunt; notat tamen Lessius (*a*) quod teneatur debitor sibi quantum potest detrahere de decentia status, ut sensim restituere possit; nam decentia status non consistit in indivisibili.

Dixi, *quem juste comparaverunt*: quia si quis rapinis, usuris, etc. ad aliquem honorabilem statum pervenisset, teneretur etiam cum ejus amissione statim restituere, quia hoc non est tam statum suum amittere, quam alienum dimittere et ad suum reverti.

Dices, dimittere statum est semper quaedam infamia, sed nemo tenetur restituere bona fortunae cum sui infamia; ergo.

Resp.dist.maj. Si sciatur statum illum fraudibus esse acquisitum, *nego*, econtra sic est famam bonam sibi conciliare, et malam abstergere. Si ignoretur statum illum fraudibus esse acquisitum *conc.* tunc autem excusatur a restitutione hic et nunc facienda.

Tertia, *Est nocumentum creditori vel alteri ex restitutione probabiliter imminens;* sic debitor potest, imo debet tum ex charitate, tum ex justitia non reddere gladium, vel clavem adultero in iis circumstantiis, in quibus praevidet creditorem iis abusum ut sibi aut proximo damnum creet. Ratio cur possit, est quia utiliter rem creditoris gerit; ergo non est rationabiliter invitus de dilatione. *Ratio* cur debeat lege charitatis, est quia tenetur impedire peccatum proximi, si commode possit. *Ratio* cur debeat lege justitiae, est quia concurreret ad damnum proximi ut causa adjuvans.

ARTICULUS III.

De ordine quo personis laesis restitui debeat.

Nota 1. Quaestio non procedit de restitutione facienda ex bonis creditoris; certum est enim quod res aliena extans restitui debeat domino suo, nec possit aliis in solutionem dari: talia sunt depositum, pignus, res per furtum, rapinam, usuras ablatae, etc. Res autem credito vendita extans apud debitorem non videtur debere reddi venditori prae aliis creditoribus, si is non habeat aliunde ju-

(*a*) *Less. cap.* 17. *dub.* 1.

praelationis, quia tunc translatum est ejus dominium estque bonum debitoris.

In Gallia tamen venditor rei immobilis (non vero rei mobilis ut notant Domat et Basnage, (*a*) caeteris creditoribus praefertur etiam regi, quamvis res fuerit jam ab emptore alienata (*b*).

Nota 2. Quando bona debitoris in solutionem omnibus creditoribus sufficiunt, non est opus ullo ordine, cum omnibus sit satisfaciendum

Quaestio itaque unice procedit de eo qui multis creditoribus diversi ordinis debet, et omnibus satisfacere est impar, circa quam sequentia a theologis vulgo statuuntur.

1. Prius debent solvi impensae pro funere debitoris et ejus curatione (*c*)

2 Debita certa, id est, quorum dominus cognoscitur, prius solvenda sunt quam incerta; quia creditor incertus in hoc consentire merito praesumitur, unde non est rationabiliter invitus.

3 Debita ex titulo oneroso prius solvi debent, quam debita ex titulo gratioso (*d*); quia in omni donatione subintelligitur *sine praejudicio tertii.*

4. Solvendum eis qui habent hypothecam, ante alios qui non habent; (*e*) quia creditoribus hypothecariis non solum persona debitoris, sed etiam ejus bona specialiter obligata sunt; chirographariis vero sola persona est obligata.

5. Inter creditores hypothecarios prius solvendum est eis qui tempore sunt priores sive hypotheca fit expressa, sive tacita, sive specialis, sive generalis; ratio est quia sunt potiores jura, juxta reg. Juris, *qui prior est tempore, potior est jure*: excipe si posterior hypotheca habeat privilegium a jure, circa quod consulendae sunt consuetudines locorum quae obligant in conscientia.

6. Inter creditores personales prius solvendum est eis qui habent privilegium, tales sunt 1. Sponsa de futuro in bonis sponsi ratione dotis traditae, non secuto matrimonio (*f*). 2. Is qui deposuit pecunias apud nummularium, non percipiens inde usuras (*g*). 3. Ille qui ad navem instruendam, extruendam, emendam, pecuniam tradidit (*h*).

7. Si creditores, nec habeant hypothecam, nec privilegium, singulis pro rata satisfaciendum est, sive sint priores, sive posteriores,

(*a*) *Domat Loix civiles L.* 3. *tit.* 1. *sect.* 5. *Basnage tract. de hypothecis.* (*b*) *Art.* 3. *edicti ann.* 1669.

(*c*) *L. penult. de religion. et sumpt. funerum.*

(*d*) *L. inter eos, de re judic.*

(*e*) *L. eos, qui potiores in pignore.*

(*f*) *L. quaesitum, §. si sponsae, ff. de privil. creditorum.*

(*g*) *L. si hominem. §. in bonis ff. eodem.*

(*h*) *L. qui navem: ff. eodem.*

sive debitum sit ex delicto contractum, sive ex contractu; ratio est quia nulla lex constituit praelationem inter hujusmodi creditores, nam regula juris, *qui prior est tempore, potior est jure*: creditoribus solum hypothecariis applicatur, ut colligitur ex jure (*a*). Si tamen unus creditor prius suum debitum sive in judicio, sive extra judicium exigat, ei satisfaciendum est, ait Pontas ex Navarro, (*b*) ratio est quia *vigilantibus jura subveniunt.*

ARTICULUS IV.

Quo loco, cujusve impensis et periculo restitutio sit facienda.

Nota: Ex dictis, obligationem restitutionis nasci vel ex re accepta, vel ex injusta acceptione, detentione et damnificatione, vel ex contractu; unde

Quaeres 1. *Cujus impensis debeat fieri restitutio ratione rei acceptae?*

Resp. Fieri debet in loco ubi sunt quae debentur, nec tenetur debitor expensis suis ea mittere ad dominum, sed expensis domini; ratio est quia possessor bonae fidei dominum a pristino statu per injuriam non disturbavit; ergo non tenetur eum in pristinum statum restituere. Imo dominus non tantum tenetur ad expensas pro re mittenda, sed etiam pro re custodienda (*c*).

Quaeres 2. *Cujus expensis restituendum sit ratione injustae acceptionis, detentionis et damnificationis?*

Resp. Impensis debitoris, idque eo in loco ubi dominus rem illam possessurus erat, si ablata vel destructa non fuisset; ratio est quia dominus injuriam passus, debet restitui in eum statum in quo fuisset, si injuria illata non fuisset; ergo.

Resolv. Si dominus alio migravit, restitutio debet ipsi fieri in loco ubi degit, impensis debitoris, deductis tamen sumptibus, quos dominus in ea re secum asportanda facturus fuisset; quia sufficit ut debitor dominum indemnem praestet, non requiritur ut ei lucrum afferat.

Hinc tamen not. Quod si res non possit sine magnis sumptibus restitui, potest ex quadam aequitate naturali differri restitutio, donec ea fieri possit absque tanto detrimento; modo alio tempore aeque facile ac certo restitutio fieri possit.

Quaeres 3. *Cujus impensis restituenda sit res debita ex contractu?*

Resp. Debet fieri impensis illius, in cujus utilitatem vergit, et ad cujus exigentiam fieri solet contractus; par est enim ut qui sentit commodum, sentiat et onus.

Quaeres 4. *Cum res quae remittitur per nuntium, pereat furtuito sine culpa nuntii, cuinam perit?*

(*a*) *L.* 1. *ff. de separationibus.* (*b*) *Pontas V. restit, cas.* 91.
(*c*) *L.* 2. *ff. de negot. gestione.*

Resp. Vel res est debita ratione rei acceptae ; vel ratione injuriae ; vel ratione contractus.

Si est debita ratione *rei acceptae*, restitutio fieri debet periculo domini, modo debitor rem remiserit per nuntium quem putabat fidelem (*a*) ; ratio est quia seclusis culpa, mora et pactores perit domino.

Si est debita *ratione injuriae*, restitutio fieri debet periculo debitoris, quia debitor iniquus dominum prorsus indemnem servare debet ; ergo omne periculum subire tenetur (*b*).

Hinc si debitor adhibita maxima diligentia rem nuntio quem putat fidelem, vel Confessario tradat restituendam domino, et hi sive culpate sine inculpate rem domino non reddant, tenetur ad idem restituendum, donec dominus accipiat ; quod si pluries idem restituere teneatur, *sibi debet, non aliis imputare* (*c*).

Si est debita *ratione contractus*, vel creditor rei suae dominium servat ut in locato, deposito, commodato, et tunc perit creditori, quia res domino suo perit ; vel creditor transtulit rei suae dominium in debitorem, ut in mutuo, et tunc perit debitori ; excipe nisi creditor miserit aut designaverit hominen certum cui pecuniam committat debitor ; (*d*) ratio est quia transfertur dominium rei in creditorem, et sic ipsi perit.

ARTICULUS V.

De causis excusantibus a restitutione.

Nota : Sunt variae causae, de quibus dubitatur an liberent ab obligatione restitutionis, de quibus variis quaestiunculis.

Quaeres 1. *An remissio creditoris excuset a restitutionis obligatione?*

Resp. Excusat, Si sit legitima ; ratio est, quia creditor potest donare quod suum est, si jus non resistat.

Ut autem sit legitima, requiruntur tres conditiones : *prima*, ut sit omnino libera; *secunda*, ut remittens rei remittendae habeat dominium et administrationem a lege non prohibitam ; de his duobus cum de donatione ; *tertia*, ut donatio non sit a jure annullata.

Defectu tertiae conditionis invalidae sunt 1. Remissio distributionum a capitulo facta canonico. qui officio non interest (*e*). 2. Remissio Episcopo facta, si ab Ecclesiis quas visitat, aliquid praeter necessaria ad victum receperit, imo tenetur duplum restituere intra mensem (*f*) 3. Remissio facta judici delegato, qui aliquid praeter modicas expensas recipit a partibus (*g*).

(*a*) *L.* 20. *ff. commodi.* (*b*) *Cap. ult. de deposit.*
(*c*) *Reg.* 86. *jur. in* 6.
(*d*) *L.* 39. *de solut.* (*e*) *Concil. Trid. sess.* 24. *cap.* 12. *de ref.*
(*f*) *Cap.* 2. *de Conf. in* 6. (*g*) *Cap.* 11. *de rescript. in* 6.

Quaeres 2. Quid sit cessio bonorum?

Resp. Est miserabile et flebile remedium quo quis debitis omnibus solvendis impar, bona sua creditoribus dividenda relinquit, ne tradatur in carcerem; aut in eo retineatur.

Quaeres 3. An cessio bonorum liberet ab obligatione restitutionis?

Resp. negat. Nam *is qui bonis cessit, si quid postea acquisiverit, in quantum facere potest, convenitur* (*a*). Ratio est, quia per cessionem non tollitur, sed solum suspenditur obligatio restitutionis, ne possit detrudi in carcerem.

Nota: Qui cedit bonis, potest retinere quae sibi, suisque ad parcam sustentationem sunt necessaria (*b*). Item si post cessionem aliquid acquisierit, non potest eo spoliari, si eo indigeat ad sui suorumque sustentationem (*c*).

Quaeres 4. An ingressus in religionem liberet a restitutione?

Nota: Professionem hominis debitis gravati esse illicitam, non tamen invalidam, ut declaravit Clem. VIII. (*d*) abrogans quoad hoc punctum constitutionem Sixti V. (*e*)

Resp. negative. Ratio est, quia restitutio jure naturali obligat; ergo injuste agit, qui se ad eam reddit impotentem.

Dices: Sponsus etiam de praesenti, nondum consummato matrimonio, potest religionem ingredi, etiam invita sponsa; ergo a pari invitis creditoribus poterit debitor profiteri religionem.

Resp. nego conseq. Et disparitas est, quod in sponsalibus et matrimonio rato ex ipsius Ecclesiae sensu includitur haec conditio, *nisi postea religionem ingredi placuerit*: haec autem conditio non includitur in aliis contractibus saltem onerosis.

Quaeres 5. An excusetur a restitutione qui non potest restituere nisi per bona superioris ordinis?

Nota: Bonorum naturalium triplex est ordo: in supremo sunt, vita, membra, libertas, virginitas, sanitas; in medio sunt honor et fama; in infimo sunt divitiae.

Resp. affirm. Si bona superioris ordinis juxta prudentum aestimationem longe superent damnum quod patiatur creditor cui non fit restitutio; *negative* vero si bona inferioris ordinis talia sint, et in tanta quantitate ut prudenter comparentur bonis ordinis superioris. Ratio est quia in 1. casu dominus non est rationabiliter invitus; econtra in 2.

Resolv. 1. Nemo tenetur per amissionem vitae, ve libertatis restituere famam proximi.

2. Licet fama ex genere suo sit majus bonum quam divitiae, ta-

---

(*a*) *Lib. 4. ff. de cessione bonorum.*
(*b*) *L. qui bonis ff. de ces bonorum.*
(*c*) *L. eadem.* (*d*) *Const. an. 1602.* (*e*) *Constit. ann. 1587.*

men spectatis circumstantiis in quibusdam casibus, hae illi praeponderant in aestimatione humana: v. g. si sint ingentes divitiae, et fama exigui momenti, qualis est fama personae suspectae, aut vilis admodum conditionis quae parvi aestimantur; ita totidem fere verbis P. Antoine (a) quem multi praeiverunt.

CAPUT IV.

DE INJUSTITIA ET RESTITUTIONE IN PARTICULARI.

Nota: Quadruplicis generis sunt bona in quibus proximo noceri potest; nimirum bona animi, bona corporis, bona famae et honoris, tandem bona fortunae, de quibus sequentibus articulis restat agendum et de necessaria restitutione.

ARTICULUS I.

De injuriis in bonis animi et necessaria restitutione.

Nota: Bona animi duplicis sunt generis, nempe *supernaturalia*, quae conducunt ad salutem sive immediate, ut gratia, sive mediate, ut status religionis; et *naturalia*, ut sunt potentiae naturales et eorum actus, videlicet intellectus, memoria, scientia, ars etc. de his duobus paragraphis.

§. I. *De injuria in bonis animi supernaturalibus et necessaria inde restitutione.*

Quaeres 1. *An qui alium ad peccatum induxit, vel a virtutis exercitio retraxit, teneatur ad restitutionem?*

Resp. cum distinctione, Si vi, metu, vel fraude induxit aliquem in peccatum, vel in errorem, peccavit contra justitiam, tenetur que ei restituere metum et vim removendo, fraudem et errorem detegendo, damnaque inde secuta reparando: *ratio est*, quia per fraudem et errorem fecit ipsi injuriam; sed omnis injuria reparari debet; ergo.

Si vero consilio tantum vel precibus, sine vi, metu fraude, proximum induxit in peccatum, non tenetur ex justitia restituere *nisi sit superior*: ratio est, quia scienti et libere consentienti non fit injuria; sed qui sine vi, metu, fraude, ad peccatum inducitur, est sciens et omnino libere volens; ergo.

Dixi: *nisi sit superior*: quia superior ex officio proindeque ex justitia tenetur subditorum suorum salutem procurare; ergo si desit officio, tenetur restituere.

Dices: Ex supra dictis, consulens tenetur restituere; ergo.

Resp. dist. ant. Si inducat ad peccatum justitiae, *conc.* ad aliud peccatum, *nego*: ratio est, quia inducens peccat contra virtutem cui opponitur peccatum ad quod inducit.

(a) *P. Antoine cap. 6. de jure et just.*

Quaeres 2. An qui candidatum sine justa causa avocavit a religione, teneatur satisfacere religioni?

Resp. cum dist. Si vi, metu, vel fraude, avocavit, tenetur ad restituendum damnum, tum candidato ipsum in pristinum statum restituendo, eique fraudem detegendo; tum religioni, compensando ipsi spem commodi temporalis, quod ex novitii donatione, labore et industria, consecuta fuisset, si injuste abductus non fuisset; *ratio est*, quia religio sicut quilibet privatus habet jus, ne bonum suum via injusta impediatur.

Si vero precibus tantum vel consilio absque vi, vel fraude retraxit, ad nihil tenetur, tum erga candidatum, quia volenti non fit injuria; tum erga religionem, quia quidquid commodi temporalis sperare potest a novitio, omnino a voluntate novitii pendet; atqui is voluntatem sponte et libere mutavit, ergo nulla infertur religioni injuria.

§. II. *De injuriis in bonis animi naturalibus, et necessaria restitutione.*

Quaeres 1. An qui scientiam vel artem male aut negligenter candidatum docuit, teneatur ad restitutionem damnorum inde ipsi secutorum?

Resp. cum distinct. Vel ista docere tenebatur ex offi cio aut stipendio; vel non: si primum, tenetur restituere, quia est injustus damnificator. Si secundum, ad nihil tenetur, quia sola obligatio justitiae inducit restitutionis obligationem.

Quaeres 2. An qui philtro, veneno, potione, etc. alium memoria vel usu rationis privavit, teneatur ad restitutionem?

Resp. Tenetur ex justitia tollere et curare ista mala, si fieri potest, et resarcire damna inde secuta; ratio est, quia illorum causa fuit per injuriam.

ARTICULUS II.

De injuriis in bonis corporis et restitutione.

Nota: Ut ordine procedamus, agemus de injuriis corporis; 1. per homicidium et mutilationem; 2. per stuprum et adulterium, et necessaria restitutione duplici paragrapho.

§. I. *De injuriis in corpus proximi per homicidium et mutilationem, et necessaria restitutione.*

Quaeres 1. Quid sit homicidium et quale peccatum?

Resp. Homicidium est, *voluntaria et injusta hominis occisio*: est peccatum mortale gravissimum prohibitum 5. decalogi praecepto *non occides:* per illud enim adimitur proximo bonum omnium temporalium maximum et irreparabile.

Quaeres 2. An liceat malefactores occidere?

Resp. Licet *auctoritate publica*, et probatur, tum Exodi 22. *maleficos non patieris vivere*; tum quia respublica se habet ad singulos homines, sicut homo quisque ad singula membra; atqui homo quisque potest abscindere membrum putridum pro salute totius; ergo et resp. potest abscindere membra putrida ob suam incolumitatem.

Dixi: *Auctoritate publica*: quia auctoritate privata non licet; nam non licet occidere peccatores nisi ob bonum reipublicae; atqui procuratio boni publici pertinet ad publicam potestatem, ergo.

Hinc Alex. VII. damnavit hanc prop. *non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam*: et Conc. Constantiense (*a*) definivit non licere subdito principem suum tyrannice regentem occidere.

Quaeres 3. *An etiam liceat auctoritate publica innocentem occidere?*

Resp. Nunquam licet *per se, directe et ex intentione*, nisi accesserit speciale Dei mandatum. Ratio est, quia pubblica auctoritas nullam aliam in vita suorum subditorum auctoritatem habet, quam eam quae sibi a Deo fuit collata; atqui Deus hanc reipublicae non dedit potestatem, cum expresse prohibuerit dicens: *insontem et justum non occides* (*b*); ergo.

Hinc non licet infantes, uxores hostium, clericos, etc. in bello etiam justo captos occidere; nec rabiosos suffocare ne aliis noceant, sed debent includi et alligari.

Dixi *per se directe et ex intentione*: quia interdum ob gravissimam causam indirecte et praeter intentionem possunt occidi innocentes: sic in bello justo licet ad hostes expugnandos, dirigere tormentum bellicum in turrim, vel arcem in qua innocentes aliqui praeter intentionem perituri sunt; nam utenti jure suo non imputatur effectus praeter intentionem secutus.

Quaeres 4. *An liceat abortum procurare?*

Nota; Abortus est *praematura ejectio foetus ex utero matris*.

Resp. Certum est apud omnes, nullo prorsus modo cum etiam mortis imminentis periculo licere directe procurare abortum, sive foetus sit animatus, quia tunc verum est homicidium causans irregularitatem, (*c*) sive nondum sit animatus, quia hoc repugnat conservationi speciei humanae; unde Innoc. XI. damnavit hanc prop. *Licet procurare abortum ante animationem, ne puella deprehensa occidatur aut infametur*. Sola ergo quaestio est de indirecta procuratione abortus, quae ut solvatur.

Quaeres 5. *An liceat matri cui non potest aliter succurri, praebere pharmacum cum imminenti periculo abortus?*

(*a*) *Sess.* 15. (*b*) *Exodi* 23. *vers.* 7.
(*c*) *Cap.* 20. *de homicid.*

Resp. cum distinct. Vel pharmacum ex natura sua est ordinatum ad ejectionem foetus, vel non est ordinatum; Si primum, non licet illud matri praebere, sive foetus sit animatus, sive non, quia esset procurare abortum directe, quod per se malum est. Si secundum, iterum distinguo, vel foetus est animatus, vel non; si est animatus, vel si dubitatur an sit animatus, tunc non licet, quia salus aeterna prolis in extrema necessitate, praeferenda est vitae corporali matris. Si certo non sit animatus, probabilius est id licere; quia tunc si abortus contingat, non censetur procuratus, sed permissus: nam praeter intentionem contingit, matre utente jure quod habet sumendi remedia ad vitae conservationem necessaria, nec ordinata ad abortum procurandum, sed solum ad sanitatem recuperandam.

Resolves: Mortaliter peccare mulierem quae ex sua notabili negligentia abortum patitur, vel quia *nimis saltavit, vel nimis inordinate loboravit, vel propter inordinatas lascivias*, ait sanctus Antonin. Item peccat mulier nutrix quae parvulum suum in lecto juxta se positum etiam inadvertenter suffocat; quia advertere debebat et facile poterat. Hinc in dioecesi Tullensi excommunicatione feritur qui *infantem nondum biennem secum in lecto ponit, si periculum sit ne somnus ponenti obrepat* (*a*).

Quaeres 6. *An liceat homini injustum invasorem occidere ne ab eo occidatur?*

Resp. Licere *servato moderamine inculpatae tutelae.*

Prob. Ex Innoc. III. dicente: *omnia jura et omnes Leges permittunt vim vi repellere* (*b*) et quidem

1. *Lex naturalis*, quae dictat propriam potius conservandam esse vitam quam alienam, juxta ordinem charitatis.

2. *Lex divina* quae declarat *Exodi* 22. occisorem furis nocturni non esse *reum sanguinis:* quia nempe praesumitur venisse animo non solum furandi, sed etiam occidendi, ut explicat S. Aug. (*c*).

3. *Lex Canonica* quae docet: *non occiditur fur diurnus sine culpa, nocturnus autem sic* (*d*):

4. *Lex civilis* dicens: *quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimetur* (*e*).

Dices: Tenemur plus diligere salutem animae proximi, quam vitam nostram corporalem; ergo cum invadens sit damnandus si occidatur, ei per propriam vitam consulendum est.

Resp. dist. ant. Si sit in extrema necessitate spirituali, *conc. ant.* alias *nego*. At cum invasor non sit in tali necessitate, sed in voluntaria malitia, non eget ope invasi, sed potest facile se a periculo liberare desistendo ab injuria.

(*a*) *Statuto ann.* 1740. (*b*) *Cap.* 18. *de homic.*
(*c*) *Quaest.* 24. *in Exod.* (*d*) *Cap. perfodiens de homic.*
(*e*) *l. ff. de jure et justit.*

Si qui Patres videantur contrarium asserere, intelligendi sunt vel de defensione facta ex odio, ira, vindicta, vel in casu persecutionis, quae cum inferatur jubente principe, per vim repelli non potest.

Dixi in resp. *servato moderamine inculpatae tutelae*, id est cum observatione modi debiti, ad quam requiruntur quatuor.

Primum, ut invasus invasoris mortem non intendat, sed solam sui conservationem; alioquin convinceretur agere ex vindicta.

Secundum, ut mors invasoris ad vitae defensionem ita sit necessaria, ut alio modo conservari non possit, nempe precibus, minis, fuga, etc.

Tertium, ut sit actualis aggressio, nam non opus est defensione ubi non est aggressio; hinc damnata est ab Alex. VII. ista prop. *licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam Judicem a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare*. Non enim est actualis aggressio, sed calumnia.

Quartum, ut in defensione invasus non excedat; unde qui vitam tueri potest percutiendo, mutilare non potest; et qui mutilando, non potest occidere; alioqui teneretur restituere pro ratione excessus.

Porro obiter observandum est nos posse contra invasorem proximi quidquid potest ipsemet invasus; *utrum* autem ad id teneamur?

Resp. Nos teneri ex charitate, secluso tamen gravi nostro incommodo, ita ut qui proximum in hac necessitate positum succurrere negligit, mortaliter peccet; non autem tenemur ex justitia ita ut ad restitutionem teneamur, nisi ad id teneamur ex officio vel statu, prout tenentur Princeps, Magistratus, Praetor, qui ratione officii sui publicae tranquillitati invigilare tenentur.

Quaeres 7. *An liceat occidere pro defensione honoris et famae?*

Resp. negat. Ratio hujus est quia honor et fama quae in hominum versatili opinione consistit, longe inferioris est ordinis, quam vita et membrorum integritas; ergo non possunt tueri per occisionem hominis. Deinde vindicta nunquam est licita: sed occisio in tali casu est vindicta, non defensio, cum non impediat quominus quod dictum vel factum est, dictum aut factum non sit; ergo.

Confirmatur responsio damnatione duarum propositionum.

Prima ab Alex. VII. *vir equestris ad duellum provocatus, potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.*

Secunda ab Innoc. XI. *fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter haec ignominia vitari nequit: idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, vel post impactam alapam, vel ictum fustis, fugiat.*

Dices: Scriptum est (a): *curam habe de bono nomine*: ergo licet occidere in defensionem famae et honoris.

(a) *Eccl.* 41, *vers.* 15.

Resp. nego conseq. Quae falso supponit hominem posse boni nominis curam habere per inimici sui occisionem; cum revera haec cura consistat in eo quod homo nihil turpe agat, sed veram virtutem sequetur: in qua sola consistit vera fama.

Inst. Licet occidere invasorem vitae, ergo a fortiori invasorem famae. Nam *honor est quid praestantius vita*, juxta Axioma, ergo cum liceat occidere invasorem vitae, a fortiori invasorem famae.

Resp. dist. probat. Juxta axioma scripturae, patrum, canonum *nego*: juxta axioma mundanorum, hominum, qui non in caelo, sed in ore laudantium quaerunt etiam post mortem vivere, *conc.* Itaque coram Deo hic vere laudandus est, qui Christi et Sanctorum exemplo *benedicit maledicentibus se, orat pro calumniantibus, et percutienti dexteram maxillam, praebet et alteram.*

Quaeres 8. *An liceat invasorem pudicitiae interficere, dum nulla alia via suppetit ad eum defendendam?*

Resp. Cum Div. August. id minime licere, (a) ratio ejus est, quod pudicitia sit virtus in animo residens; ergo *a violente stupratore eripi nec ipsa potest.*

Sufficit ergo invasae, si (sicut tenetur) modis omnibus obsistat, fugiendo, clamando, manibus et pedibus se defendendo, etc. quibus non obstantibus si exterius opprimatur, debet resistere peccato per displicentiam formalem, et tunc poterit dicere quod olim sancta Lucia tyranno, *si me invitam jusseris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam.*

Dices: ex D. August. (b) *stuprum est immanius stupratoris occisione*; ergo.

Resp. 1. *retorq. argumentum.* Stuprum est immanius mendacio; ergo licet mentiri ad stuprum vitandum; quis consequentiam admittat?

Resp. itaque 2. *dist. textum.* Stuprum formaliter quatenus est peccatum, immanius est occisione, *conc.* stuprum materialiter, quatenus est violatio integritatis corporis, *nego:* vita enim corporis superioris est ordinis, integritate ejusdem corporis.

Inst. Ergo licebit occidere stupratorem ob periculum consentiendi.

Resp. nego illatum: Cum apertum crimen non possit pro incerto periculi eventu, fieri; nec sint facienda mala ut eveniant bona.

Quaeres 9. *An liceat occidere furem pro defensione bonorum fortunae?*

Resp. Quantacumque sint haec bona, numquam occidere licet, aut periculo mortis exponere.

Prob. 1. Exodi 22 Expresse prohibetur ne fur diurnus occidatur, quia, ut notat S. Aug. (c) *poterat discerni quod ad furan-*

(a) *D. Aug. L.* 1. *de lib. arbit. cap.* 1. (b) *Ibidem.*
(c) *Aug relatus cap.* 3. *de homic.*

dum, non ad occidendum venisset; ergo non licet furem occidere qui venit tantum ad furandum.

Prob. 2. Bona temporalia longe inferioris sunt ordinis, quam vita; ergo est contra debitum ordinem charitatis occidere proximum pro conservatione bonorum temporalium. Unde Innoc. XI. (*a*) contrariam opinionem damnavit ut *scandalosam*: et Clerus Gallicanus (*b*) tanquam legi Dei et ordini charitatis contrariam.

Dices: cap. Interfecisti de homicid. dicitur: *interfecisti furem aut latronem ubi comprehendi poterant absque occisione, si te tuaque liberando, non teneris ad poenitentiam*; ergo.

Resp. nego conseq. Nam in his verbis, *te tuaque*: particula et sumenda est copulative, non disjunctive, adeo ut sermo sit de fure, qui bona simul et vitam invaserat, non sufficit autem altera pars.

Inst. 1. Vim vi repellere omnes leges et jura permittunt; atqui vim infert, qui bona temporalia vult eripere; ergo.

Resp. dist. maj. Permittunt, cum ea moderatione quam recta ratio et ordo charitatis praescribunt, *conc.* secus, *nego maj.* at talis ordo non servatur cum occiditur homo pro defensione bonorum temporalium, quae longe sunt inferioris ordinis vita hominis.

Inst. 2. Bellum juste infertur pro fortunae bonis, idque non sine multorum clade; ergo licet occidere; etc.

Resp. dist. conseq. Licet auctoritate publica, *conc.* privata, *nego conseq.* Princeps enim ut eos ex subditis qui res alienas abstulerunt, legitime interficit, sic et eis qui injuste sua detinent, legitime bellum infert quia hanc a Deo potestatem accepit.

Quaeres 10. *Qui alium occidit aut mutilat, quotuplex ei damnum inferat?*

Respond. duplex, nempe primum *naturale* seu *personale* quod in privatione vitae vel membrorum consistit. *Secundum* est *reale* quod ex occisione vel mutilatione oritur.

Quaeres 11. *An injustus homicida aut mutilator teneatur restituere damnum naturale?*

Resp. Probabilius est occisorem aut mutilatorem pro vita aut membro praecise sumptis, aliquid restituere debere (*c*).

Prob. Omne damnum injuste illatum resarciri debet quantum et eo modo quo potest, nec impotentia restituendi ad aequalitatem, liberat debitorem ab obligatione solvendi id quod potest: atqui occisus vel mutilatus vere patitur damnum, cum privetur usu vitae vel membrorum ad quem verum habet dominium; ergo.

Dices: Vita et membra hominis liberi non sunt pretio temporali

(*a*) *Propos.* 31. 32. 33. (*b*) *Anno* 1700.

(*c*) *Ita D. Thom.* 2. 2. *q.* 62. *art* 2. *ad* 1. *Cajetan. Sotus, Azor. Molina, Valentia, Grandin, Tournely, contra Covar. Navar. Gomez. Less. de Lugo, Sanchez.*

aestimabilia; ergo occisor aut mutilator pro ipsis praecise nihil tenetur restituere, cum nemo ad impossibile teneatur.

Resp. dist. ant. Non sunt pretio aestimabilia, absolute et in se, *conc. ant.* in ordine ad usus humanos, *nego*, itaque non datur pecunia ut pretium vitae, vel membri, sed ut compensatio damni, vitae aut membri, et ut tollantur effectus hujus damni, nempe moeror, dolor animi, etc.

Quaeres 12. *Quaenam damna realia injustus occisor aut mutilator teneatur restituere, et quibus?*

Resp. Injustus occisor, etiamsi capite plectatur propter injuriam illatam reipublicae, nihilominus tenetur restituere occiso, vel haeredibus

1. Expensas factas in curatione vulneris, vel morbi inde secuti, et compensare omne damnum inde emergens et lucrum cessans ex industria, officio, aut arte occisi, vel mutilati, ut definitur in jure (*a*); est enim horum causa injusta.

2. Tenetur restituere iis quos occisus jure stricto obligatus, alebat ex operis et quaestu, tales sunt parentes, uxor et filii, qui soli jus strictum habent: ita fere omnes.

3. Tenetur solvere debita occisi vel mutilati, si occisio vel mutilatio in causa sit, cur creditoribus non sint soluta; qui enim est causa damni proximo illati, illud proculdubio resarcire tenetur. Sed

Nota: Quod si haeredibus restitutum fuerit quidquid cessavit lucri, aut emersit damni, jam nihil debetur creditoribus, qui quod sibi debitum est, ab haeredibus repetere possunt.

4. Nihil debet solvere pro expensis funeris quae factae fuissent, si occisus obiisset morte naturali; si tamen majores factae sint propter homicidium, ut si extra patriam occisus esset, eas tenetur solvere, quia earum fuit causa injusta.

§. II. *De injuriis in corpus per stuprum et adulterium et necessaria restitutione.*

Quaeres 1. *Quid debeat restituere stuprator virginis?*

Respond. Qui virginem sponte consentientem, et absque ulla vi, fraude, importunitate precum, et promissione matrimonii defloravit, nihil ex justitia eidem tenetur restituere in foro conscientiae.

Prob. responsio explicatione ejusdem.

Dixi 1. *Virginem sponte consentientem*: quia scienti et sponte consentienti jurique suo cedere valenti, non fit injuria; ergo nulla compensatio est facienda.

Dices: puella juri suo cedere non potest: ergo semper ei fit injuria.

Resp. dist. ant. Juro suo cedere non potest quoad claustrum vir-

(*a*) *L. ult. ff. de his qui effuderint.*

ginale, *conc.* quoad reparationem damnorum ex violatione claustri virginalis obvenientium, *neg. ant.*

Dixi 2. *Absque ulla vi, fraude, importunitate precum:* quia qui his mediis vitiavit virginem, tenetur compensare omnia damna virgini et ejus parentibus inde obvenientia; quia est illorum causa per injuriam; ergo tenetur illa resarcire pecunia, vel eam ducere si aliter resarcire nequeat (*a*).

Dixi 3. *Sine promissione matrimonii*; quia talis promissio est adimplenda, *sive fuerit vera*, tunc enim est verus contractus onerosus sub conditione quae fuit impleta ab una parte; *sive fuerit ficta*, tunc enim deceptor tenetur deceptionem tollere veram promissionem faciendo, et factam praestando.

Excipiuntur quinque casus, in quibus eam non tenetur ducere:

Primus, si corrupta finxit se virginem, nobilem, divitem, cum non esset, quia injuste decepit, et in injuriis datur compensatio.

Secundus, si corrupta postea fornicetur cum alio, quia talis injuria illata, est sufficiens causa resiliendi.

Tertius, si corrupta fictam esse promissionem potuerit deprehendere, v. g. ex magna disparitate conditionis in nobilitate, divitiis, etc. tunc enim deceptionem sibi debet imputare.

Quartus, si ex matrimonio promisso gravia timeantur incommoda et scandala, v. gr. graves discordiae inter familias, infelices exitus, etc. quia tunc non est rationabiliter invita, modo damnum aliunde reparetur.

Quintus, si superveniat impedimentum dirimens, in quo Papa non soleat dispensare, v. g. si susceperit sacros ordines.

Dixi 4. *Ex justitia:* nam probabile est stupratorem, si dives sit, teneri ex charitate virginem defloratam pauperem dotare, quia ut plurimum pauperes in sui deflorationem non consentiunt, nisi sub spe dotis; quod in praxi est sequendum.

Dixi 5. *In foro conscientiae*; quia in foro externo praesumitur virginem seduxisse, nisi contrarium probet.

Dixi 6. *Eidem:* nam si non consenserint parentes, tenetur stuprator reparare damnum quod ipsis intulit; si nempe majorem postea dotem conferre debeant filiae, ut aeque bene nubat, ac nupsisset ante deflorationem.

Quaeres 2. *Ad quid teneatur adulter?*

Resp. Vel ex adulterio secuta non est proles, vel certo secuta est, vel dubitatur an sit secuta.

Si proles non sit secuta, adulter nihil tenetur restituere marito adulterae, cum nullum sit secutum damnum; et pro injuria ab omni damno separata non debeat fieri restitutio, sed solum quaedam satisfactio honoraria per signa doloris, si sit cognita injuria.

(*a*) *S. Antonin.* 2. *part. tit. cap.* 6.

Si proles ex adulterio certo moraliter nata sit, (ut si eo tempore maritus adulterae fuerit absens; aeger, etc.) tenetur adulter 1°. alimenta subministrare proli ab anno tertio ad tempus quo sibi de alimentis providere poterit; imo ab ipso partu, in defectum matris quae primo triennio tenetur alere filium natum, ut colligitur ex utroque Jure (*a*) 2. Compensare omnia damna quae marito adulterae, uti et legitimis haeredibus ex suppositione spurii consequuntur, propter ejus sustentationem et haereditatis partitionem; quia est causa damni quod patiuntur.

Si adulter sit in dubio an nata proles sit sua; probabilius est, adulterum pro rata parte dubii ad restitutionem teneri; ratio est, quia quando constat crimen admissum, fuisse de se sufficiens ad damnum inferendum, praesumptio est contra nocentem, damnumque ei tribuendum, nisi probet illud sua culpa non contigisse.

Dices cum Lessio (*b*): in dubio melior est conditio possidentis;

Resp. dist. ant. Si de actu damnifico non constet, *conc. ant.* si de eo constet, *nego ant.*

Inst. Atqui in dubio melior est conditio possidentis, etiamsi de actu damnifico constet; nam nemo tenetur aliquid solvere, et re sua se spoliare, nisi eam constet se debere; ergo.

Resp. dist. ant. Nemo tenetur, etc. si alteri incumbat probatio contra eum facienda, *conc.* sic non teneris alteri reddere rem quam possides putans eam esse tuam, nisi alter probet ipsam esse suam. *Nemo tenetur etc.* si ipsi probationis faciendae obligatio incumbat, *nego.* Verum adultero incumbit onus probandi ex sua actione damnifica nullum damnum obvenisse.

Quaeres 3. *Ad quid teneatur adultera, si proles sit secuta?*

Resp. Vel fuit corrupta simpliciter invita, vel secundum quid invita, vel libere consensit.

Si fuit simpliciter invita; ipsa ad nullam restitutionem tenetur, cum non intulerit, sed passa sit injuriam.

Si fuit secundum quid invita, tenetur quidem adulter prior restituere, cum sit principaliter causa; sed ipso deficiente tenetur adultera, quia absolute consensit, et per actionem injustam in damnum influxit.

Si libere consensit, aequaliter cum adultero omnium damnorum restitutionem dividere tenetur: ratio est quia aequaliter cum adultero in damnum concurrit; hinc deficiente adultero, ad totum damnum resarciendum obligatur.

Quaeres 4. *Quid praestare debeat adultera ut damnum reparet?*

Resp. Si habeat bona paraphernalia, ex iis tenetur damna illata compensare; si vero non habeat, tenetur rem familiarem dili-

(*a*) *Cap. 2. de convers. infidel. L. 9. cod. de patria potestate.*
(*b*) *Less. l. 2. cap. 10. dubit. 6.*

gentius administrare; de cultu corporis sui et solitis sumptibus detrahere quantum pariter conditio status, valetudo, etc. imo juxta multos (a), debet statum religiosum spurio suadere, si ad eum idoneus videatur.

Quaeres 5. Si adultera non possit eo modo damna illa resarcire, teneaturne crimen suum veris haeredibus, vel spurio aperire?

Resp. negat. Ratio est quia confessio illa solet esse valde noxia, et parum utilis; est valde noxia quia ex illa timeri solet gravis adulterae infamia, mariti in illam excandescentia, imo et periculum mortis. Et parum utilis, cum non teneantur filii matri adulterium suum proferenti credere, juxta regulam juris, *allegandi suam turpitudinem nulla debetur fides.*

Quaeres 6. Quid sentiendum sit de fornicariis, adulteris, qui proles suas exponunt?

Resp. Peccant mortaliter, nisi propter extremam indigentiam, nullo modo vel laborando, mendicando, eos alere possint. Tum quia filios exponendo, saepius mortis periculo eos committunt, tum quia hospitalia ad hujusmodi proles nutriendas, erecta sunt tantummodo in pauperum subsidium; hinc si fornicarii, vel adulteri possideant media sufficientia ad alendum puerum, tenentur hospitali refundere alimenta tali puero administrata.

ARTICULUS III.

De injuriis in fama et honore, et necessaria restitutione.

Nota: Fama, quae *est interna existimatio de alicujus excellentia*, laeditur per detractionem, calumniam, judicium temerarium et susurrationem.

Honor vero qui est *externa significatio excellentiae alterius*, laeditur per contumeliam et irrisionem; unde

Agemus 1. de detractione et calumnia; 2. de judicio temerario, et susurratione; 3. de contumelia et irrisione; et de necessaria restitutione, triplici paragrapho.

§. I. *De detractione et calumnia, et necessaria restitutione.*

Quaeres 1. Quid sit detractio?

Resp. Est injusta et occulta famae alienae denigratio.

Dicitur 1.*injusta*: id est sine justa causa, quae solum adesse censetur, cum damnum nobis aut proximo impendens, averti non potest nisi hac criminis detectione.

Dicitur 2.*occulta*: ut distinguatur a contumelia quae fit in praesentia illius, cujus honori detrahitur, aut cum intentione ut ad aures ejus perveniat.

Quaeres 2. Quid sit calumnia?

(a) *Lessius, Tournely, Habert, Antoine, etc.*

Resp. Est falsi criminis vel defectus impositio Calumnia sub detractione quasi species sub genere continetur, ut patet ex modis, quibus fieri potest detractio.

Quaeres 3. Quot modis fieri possit detractio?

Resp. Octo, quorum quatuor priores directe, quatuor posteriores indirecte famam proximi laedunt. Nimirum.

1. Falsum crimen aut defectum imponendo.
2. Augendo verum crimen aut defectum.
3. Occultum detegendo.
4. Alterius recte factum, sinistre interpretando.
5. Recte facta et dotes alicujus negando.
6. Illas dotes et recte facta minuendo.
7. Tacendo bona alterius eo loco et tempore quo silentium pro tacita vituperatione interpretatione interpretabitur.
8. Adeo frigide alterum laudando,ut facile sentiant alii cum quem laudas parum tibi videri laudis dignum.

Hos detrahendi modos exprimunt versus sequentes.

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens,
Qui negat, aut minuit, reticet, laudatve remisse.

Quaeres 3. Quale sit peccatum detractio et calumnia?

Resp. Detractio et calumnia, licet fiant solum ex quadam animi levitate vel loquacitate, et sine intentione laedendi proximum, ex genere suo sunt peccata mortalia contra charitatem et justitiam.

Prob. Nemo est dignus morte,nec excluditur a regno caelorum, nisi propter peccatum mortale; atqui *detractores*, juxta Apost.(*a*) *sunt digni morte*, neque *regnum Dei possidebunt*. (*b*). Ergo.

Dixi 1. *licet fiant solum ex quadam loquacitate etc.* quia praevidere poterant et debebant,quod alterius fama graviter laederetur, sive ex loquacitate, sive animo laedendi,famam alterius laederent.

Dixi 2. *ex genere suo*: detractio enim venialis esse potest 1. ob indeliberationem.2.ob levitatem materiae,cum non graviter laedit.

Quaeres 4. Unde detractionis gravitas vel laevitas desumenda sit?

Resp. Desumenda est *ex circumstantia defectus*, vel vitii quod narratur relative ad personam laesam: nam fieri potest ut quod respectu unius est materia gravis, sit levis respectu alterius; v. g. si dicas de puero, vel famulo quod sit mendax, materia est levis; si idem dicas de praelato, vel religioso, aut laico honorato, materia est gravis: nam inde graviter laeditur fama ipsorum, cum ii qui mendacio sunt dedidi, parvi fiant, maxime si ex statu, munere, officio etc. caeteris virtute praestare debeant. Item leve est dicere de milite quod duellum commiserit, etc.

(*a*) *Rom.* 1. *v.* 30. (*b*) 1. *Cor.* 6. *v.* 10.

Dixi : *ex circumstantia defectus* : qui si habeatur pro re infami et proximum ludibrio et contemptui exponat, censetur gravis.

Hinc quamvis possit esse solum veniale referre aut exprobrare defectus naturales involuntario, v. g. ingenii, corporis, fortunae, cum hi defectus non sint culpabiles, tamen morale est, si sint de re infami vel probrosa, ratio est quia inde fama et honor graviter laeditur. Unde graviter peccaret qui de aliquo diceret quod sit spurius, quod ejus pater suspensus fuerit.

Quaeres 5. *Quaenam species detractionis sit gravior ?*

Resp. Gravior est quae fit per libellum famosum, quam quae fit voce, tum quia ad plurimos pervenit, tum quia vix potest aboleri. Unde morte punitur et qui libellum famosum sparserit, et qui inventum vulgaverit (*a*). *Gravissima* est ex genere suo quae fit per falsi criminis impositionem, cum contineat mendacium perniciosum ; unde nulla ratione cohonestari, aut excusari potest : ideo etiam mortis periculo, nec alteri, nec sibi ipsi falsum crimen imponere licet ; hinc reus qui ad vitanda gravia tormenta falsum crimen sibi imposuit, ob quod sit ad mortem, vel mutilationem damnandus, peccat mortaliter, nec potest absolvi, nisi dicta revocet, etiam cum periculo quaevis tormenta patiendi.

Quaeres 6. *Quaenam sint justae causae, quae detrahentem a peccato excusant ?*

Resp. sunt duae ; *Prima* est *justitiae*, dum nempe quis ex officio suo tenetur manifestare furtum, aliudve crimen in alium perpetratum.

Secunda, est charitas dum nempe quis aliter non potest impedire damnum sibi vel proximo impendens. Ratio est quia detractio non est peccatum, cum non est inordinata ; atqui detractio quae fit ob justam et rationabilem causam, non est inordinata ; ergo etc.

Hinc liber est a culpa, 1. Qui ex charitate sibi debita, injuriam sibi occulte illatam, alteri revelat animo petendi consilium, aut auxilium ad praecavenda, aut resarcienda mala ; imo id non pauci licitum esse credunt ut injuriam passus solatium dolorisque lenimentum recipiat, quibus non adhaerebo, si necesse sit nominare personam nocentem, cum verum solatium possit sine infamatione proximi obtineri, scilicet confugiendo ad Deum qui *consolatur nos in omni tribulatione nostra* (*b*).

2. Qui ex charitate debita nocenti, monet superiores, patres familias de variis subditorum, filiorum, famulorum, etc. ut eos corripiant.

3. Qui ex charitate debita communitati, detegit incuriam et ignorantiam Medici, Advocati, Confessarii, item qui detegit improbitatem candidati ad officium aut beneficium promovendi.

(*a*) *L. unica cod. de famosis libell.* (*b*) *2. ad Cor. 1. v. 4.*

4. Qui ex charitate proximo debita, monet juvenes de improbitate quorumdam sociorum suorum, ut eorum perversum fugiant consortium; item qui monet alterum ut in famulum, in uxorem non assumat talem, nihil aliud initio allegans, quam quod ei non convenit; sed si alter persistat velle eum assumere, potest dicere famulum esse furacem, puellam esse corruptam, etc.

Nota: Ut in his omnibus christiane procedatur, cavendum est ne plus aut pluribus detegatur crimen, quam ad avertendum malum necesse sit.

Quaeres 7. An peccet contra justitiam qui crimen in uno loco, v. g. in una civitate publicum, revelat in alio ubi ignoratur?

Nota ante resp. Crimen posse esse publicum triplici modo.

1. Ipso jure, de quo constat per juridicam sententiam.

2. Ipso facto, quod ita coram multis est factum ut nulla tergiversatione celari queat.

3. Communi fama, dum rumor criminis perpetrati ad aures majoris partis communitatis pervenit; his positis:

Resp. 1. Si crimen sit per sententiam judicis publicatum, ubivis divulgari potest *absque injustitia*: tum quia reus jus omne amisit ad famam suam; tum quia sententia publice et media luce fertur et executioni mandatur, ut caeteris ubique sit in exemplum et terrorem.

Dixi: *absque injustitia*: quia si quis absque necessitate crimen proximi quovis modo publicum, alteri nescienti revelat, peccat contra charitatem, *saltem venialiter*, cum praecipiat charitas, ne quis alteri faciat, quod sibi fieri nollet; *imo mortaliter*, si ex odio et vindicta id facere.

Dices: delictum in una religione publicum, etiam per sententiam judicis regularis, injuste extra eam revelatur; ergo a pari etc.

Resp. nego cons. Disparitas est, quod ex mente judicis regularis, sententia non est lata pro publica notitia aliorum, sed solum pro privata suorum subditorum; alioqui communi religionis bono esset perniciosa.

***Resp.* 2. Juxta multos (*a*) est mortale contra justitiam crimen in uno loco publicum sola publicitate facti vel famae, divulgare in alio loco, quo fama non erat illud perlatura ... Ratio est quia auctor criminis per publicitatem facti vel famae non amisit jus ad famam in locis quibus fama non erat crimen perlatura; fama siquidem est divisibilis, cum quis bonum nomen habere potest in uno loco, non in alio; unde sicut non amitto jus ad pecuniam quam habeo Parisiis, quia illam amisi quam habebam Nanceii; ita non amitto jus ad famam quam habeo Parisiis licet eam amiserim Nanceii.**

(*a*) *Tolet. Adrian. Rebell. Valentia, Molina, Antoine, Paulus a Lug.*

Dixi: *in loco quo fama non erat illud perlatura*: quia non est contra justitiam criminosum infamare in locis vicinioribus ad quae moraliter loquendo fama delicti ejus poterat pervenire; quia eo ipso quo quis peccavit publice, censetur interpretative cessisse juri quod habebat ad famam in illo loco et in locis vicinioribus.

Quaeres 8. *An peccet contra justitiam, qui crimen alias publicum, jam vero obliteratum, revelat?*

Resp. affirm. Ratio est, quia crimen oblivioni datum, est occultum; sed crimen occultum non potest revelari sine injustitia; ergo etc.

Quaeres 9. *An peccet contra justitiam, qui de uno crimine infamatum, infamat de alio occulto?*

Resp. Vel crimen occultum habet affinitatem cum crimine de quo est infamia, vel nullam cum eo habet affinitatem;

Si *Primum*, non peccat contra justitiam qui crimen affine detegit ei qui principale noscit: ratio est quia non censetur nova infamia inferri, nec prior augeri; ut si de homine publice ebrioso dicas eum cum uxore rixari, non recte curare rem familiarem etc.

Si *Secundum*, peccat contra justitiam qui crimen occultum alteri crimini de quo est infamia non affine, nec connexum, detegit. Ratio est quia injuste infertur ei nova infamia gravis; fama enim est quid divisibile partibus diversae rationis constans, quarum si una auferatur, superest altera, proindeque jus ad illam conservandam.

Hinc graviter peccat contra justitiam qui de publico ebrioso dicit quod adulterium, furtum, etc. commiserit.

Quaeres 10. *Quis teneatur ad restitutionem famae?*

Resp. Omnis et solus qui eam abstulit, aut ad ejus ablationem moraliter cooperatus est, quales sunt mandans, consulens, movens, non obstans cum tenetur ex officio obstare, sive scienter et ex malitia, sive ignoranter et ex inadvertentia id fecerint; ratio est quia illi soli per veram injuriam famam alterius violarunt; ergo ii soli famam resarcire debent.

Dices: Qui ignoranter et ex inadvertentia famam alterius laesit, non peccavit; ergo non tenetur famam restituere.

Resp. nego cons. Obligatio est restituendi ratione famae ablatae, haec autem obligatio respicit peccatum non quod est actu, sed quod esset nisi restitueretur fama, non secus ac ille peccaret, qui bonum alienum a se bona fide possessum, non restitueret, dum alienum cognosceret.

Colliges 1 Haeredem detractoris non teneri ad restitutionem famae a defuncto violatae, quia haec obligatio est mere personalis; tenetur tamen resarcire damna realia ex detractione secuta; quia haec obligatio afficit bona defuncti quae cum tali onere transeunt ad haeredem.

Colliges 2. Qui ita audit detrahentem ut eum ad detrahendam inducat; item qui non impedit detrahentem cum ex officio tenetur impedire, qualis est superior, pater familias, etc. idem contrahunt onus restituendi, quod ipse detractor, quia cooperantur injuriae.

Colliges 3. Simplicem auditorem detractoris, si ad detractionem nullatenus cooperatus est, ad restitutionem non teneri, quia non peccavit contra justitiam, sed contra charitatem debitam tum ei cui detrahitur quem a detractione sicut seipsum defendere debet, si absque gravi suo incommodo possit; tum detractori quem tenetur corripere, saltem indirecte, nimirum exeundo, vel sermonem ex abrupto interrumpendo, vel tristem vultum exhibendo juxta illud Prov. 15. *Ventus Aquilo dissipat pluvias*, *et facies tristis linguam detrahentem.*

Quaeres 11. *Quid restituere teneatur detractor*?

Resp. Tenetur 1. restituere famam ablatam, non solum apud eos quibus peccatum proximi revelavit; sed et apud eos quibus a primis audientibus divulgatum fuit; ratio est, quia haec divulgatio ipsi est imputabilis, cum eam praevidere debuerit ac facile potuerit.

2. Tenetur resarcire damna ex detractione orta: sic qui detractione alium impedivit a boni alicujus consecratione, tenetur ei restituere juxta spem illius obtinendi, cum injuste eum impediverit; item qui detractione causa fuit, cur infamatus bonum jam a se comparatum amiserit; totum restituere tenetur, cum injuste eum a sua possessione disturbaverit.

Quaeres 12. *Quandonam detractor famam restituere teneatur*?

Resp. Tenetur quamprimum fieri potest, ne per ulteriorem diffamationem gravior evadens, gravius fiat peccatum, eo modo quo dictum est dum agebamus de necessitate restitutionis (*a*).

Quaeres 13. *Quomodo fama sit restituenda*?

Resp. cum dist. Vel detractor falsum crimen alteri imposuit, vel crimen verum, sed occultum propalavit;

Si primum, calumniator tenetur se retractare apud eos qui audierunt ejus calumniam; et si fides ipsi non adhibeatur, debet suam retractionem testibus firmare, imo juramento si necesse sit; ratio est quia justitia jubet, ut omni qua possumus efficacia injuste ablatum restituamus.

Si secundum. Non debet se retractare; nam mentiretur, quod nunquam licet, sed potest restituere apud rudes dicendo, se perperam fuisse locutum de proximo, nullamque rationem habendam esse eorum quae dixit. Apud peritos vero qui ex hujusmodi explicatione colligerent crimen esse verum, debet detractor restituere laudando infamatum quantum fieri potest sine mendacio, et honorifice de eo loquendo, ubi datur occasio; sic enim sensim ex una par-

(*a*) *Cap.* 3. *quaestio prima.*

te tantundem famam ejus illustrabit, quantum ex altera obscuravit (*a*).

Quaeres 14. *An sit restituenda fama cum periculo famae propriae, bonorum fortunae, et vitae?*

Resp. ad primum affirm. Quia in pari causa melior est conditio innocentis; unde dictum est calumniatorem debere se retractare.

Resp. ad secundum affirm. Quia bona fortunae, sunt inferioris conditionis, quam fama.

Resp. ad tertium. Si infamatus per infamiam conjectus sit in vitae periculum, debet infamans cum simili periculo, si necesse sit, illi restituere, quia est obligatio restituendi non solum ratione infamiae, sed etiam ratione damni quod ex ea sequitur: in periculo autem paris damni, potior est conditio innocentis; secus si non sit tale periculum in infamato; ratio est quia vita est bonum ordinis fama superioris.

Quaeres 15. *Qui publicum crimen narrat, si auditor de alio innocente narrari existimat, teneaturne innocentis famam restituere?*

Resp. tenetur ex charitate. Charitas enim postulat ut damnum proximi tollamus, si commode fieri potest, sed non tenetur ex justitia, quia non narratio, sed prava intelligentia auditoris, est causa infamiae.

Quaeres 16. *Sitne obligatio restituendi famam defuncti?*

Resp. affirmative: Quia quilibet tam mortuus quam vivens habet jus ad famam suam, cum quisque in bona fama sua, etiam post mortem, vivere censetur; ergo qui jus illud violat, debet illud restituere.

Quaeres 17. *Quaenam sint causae a restitutione famae excusantes?*

Resp. Sunt septem sequentes,

Prima, Est infamati condonatio, modo ejus fama non sit ei necessaria ad rectam muneris sui administrationem, nec infamia redundet in alios, ita ut ipsi inde maneant infamati vel suspecti; tunc enim condonatio esset invalida: talis est infamia religiosi quae redundat in Monasterium.

Secunda, Est justa compensatio inter privatos; idest cum duae personae privatae se mutuo infamarunt, solent sibi mutuo condonare, et ita praesumitur in praxi, si aequalitas reperiatur in infamia. Non potest tamen infamatus, infamantem per modum vindictae infamare, quia non licet privata auctoritate malum pro malo reddere ut fiat aequalitas.

Tertia, Si fama sit aliunde reparata: ut si infamatus per sententiam judicis declaratus fuerit innocens: ratio est quia tunc inuti-

---

(*a*) *Ita Sotus, Navarr, Lessius, Habert, Tournely, Paulus a Lugduno, etc.*

lis esset reparatio; tenetur tamen damna ex infamatione orta reparare si nondum sint reparata.

Quarta, Si infamia penitus abierit in oblivionem, nec periculum sit ne reviviscat, quia fama jam censetur restituta, et damnum sublatum.

Quinta, Si crimen occultum quod alicui narrasti, alia ratione fiat publicum, tunc enim infamatus amisit jus restitutionis.

Sexta, Si restitutio sit impossibilis, nemo enim ad impossibile tenetur; in quo tamen casu necesse esset ut detractor pecunia, vel alio modo damnum compensaret.

Septima. Si revera nulla fuit infamia ex detractione secuta, ut si audientes jam antea sciebant quod narrasti, vel non crediderunt, quia tunc nullum damnum est secutum ; ergo.

§. II. *De judicio temerario, opinione, suspicione, dubitatione, et susurratione.*

Quaeres 1. *Quid sit judicium temerarium?*

Resp. Est assensus absolutus et firmus de proximi improbitate, ex levibus et insufficientibus indiciis ortus.

Dicitur 1. *Assensus absolutus*. Ut distinguatur tum a dubitatione, quae est *suspensio judicii in neutram partem inclinantis*, tum a suspicione, quae est *inclinatio intellectus magis in unam partem inclinantis sine determinatione propter formidinem partis oppositae.*

Dicitur 2. *assensus firmus :* Ut distinguatur ab opinione, quae est *assensus intellectus infirmus propter formidinem partis oppositae.*

Dicitur 3. *Ex levibus et insufficientibus indiciis :* id est ex indiciis quae attendendo ad facti naturam, personae qualitatem, aliasque circumstantias prudentes movere non possunt ad judicandum de proximo, male suspicandum, etc.

Porro, Est differentia inter judicium temerarium et falsum : potest enim subinde esse falsum, et non temerarium, cum scilicet adsunt sufficientia indicia pro judicio, et tamen res in se non ita se habet.

Quaeres 2. *Quale sit peccatum judicium temerarium et opinio?*

Resp. Judicium temerarium tam firmum, quam opinativum est mortale contra justitiam ex genere suo.

Prob. Ex Script. Lucae 6. *Nolite judicare et non judicabimini, nolite condemnare, et non condemnabimini.* Ex quo sic argumentor ; peccatum ob quod quis a Deo judicatur et condemnatur, est grave ; atqui ob judicium temerarium quis a Deo judicatur et condemnatur ; ergo.

Prob. 2. Ratione : gravis proximo illata injuria, est grave peccatum ; sed qui ex levi aut nulla causa aufert proximo bonam quam

apud ipsum possidebat existimationem, gravem ipsi infert injuriam; ergo.

Dixi 1. *judicium tam firmum quam opinativum*: quia scriptura (*a*) generatim et indistincte graviter prohibet omne judicium temerarium, et proinde non solum firmum, sed et opinativum.

Dixi 2. *Ex genere suo*; quia potest esse veniale 1. Defectu sufficientis advertentiae tum ad suum malum judicium, tum ad insufficientiam indiciorum: 2. Ex levitate materiae; ut dictum est dum de detractione egimus. 3. Ex levitate temeritatis, cum nempe indicia licet non sint ad judicandum sufficientia, tamen parum differunt a sufficientibus.

Quaeres 3. *Quale sit peccatum suspicio et dubitatio temeraria?*

Resp. cum dist. Si Suspicio et dubitatio de re gravi, oriantur ex pravo affectu et malevolentia, sunt mortales ex genere suo; ratio est quia fit gravis injuria proximo, qui habet jus, ne sine causa de ipso mala habeatur suspicio vel dubitatio; unde Apostolus (*b*) inter gravia peccata numerat *suspiciones malas.*

Si oriantur ex solo errore intellectus quo apprehendit signa tamquam sufficientia ad suspicandum, vel dubitandum, paratus suam suspicionem vel dubitationem deponere, ubi rem melius consideravit, sunt ordinarie tantum veniales; ratio est quia tunc indicia non carent omni probabilitate.

Quaeres 4. *Quid requiratur ut tollatur injuria illata per judicium, et suspicionem temerariam?*

Resp. Nihil aliud requiri, quam ut judicium, suspicio et duratio apud semetipsum deponantur.

Quaeres 5. *Utrum dubia sint in meliorem partem interpretanda?*

Resp. 1. Dubia circa personas, quando agitur de mala vel bona existimatione proximi, sunt in meliorem partem interpretanda; saltem negative suspendendo judicium, ut notat Sylvius. Quia *in dubio non est praesumendum delictum* (*c*).

Resp. 2. Dubia circa personas, quando agitur de vitando aliquo damno, vel de adhibendo remedio, possunt in malam partem interpretari, non quidem *definitive*, nempe judicando proximum esse improbum et habendum pro tali, sed *suppositive* nimirum eam cautionem adhibendam quam prudentia dictaret adhibendam, supposito quod esset malus, nullo tamen modo habentes eum pro malo; ratio est quia ea cautio non includit judicium de improbitate proximi, nec famam ejus laedit.

Hoc modo non peccat qui in aedes suas recipiens ignotum, ita cavet suis rebus, ac si dubia esset ejus probitas.

Quaeres 6. *Quid sit susurratio et quale peccatum?*

Resp. Est oblocutio mala et secreta ad disseminandam discor-

(*a*) *Lucae* 6. *Jacobi* 4.
(*b*) *Prima ad Tim.* 6. *vers.* 4. (*c*) *L. merito, ff. pro socio.*

diam inter amicos. Ipsa est peccatum mortale ex genere suo et quidem gravius detractione; dissolvit enim amicitiam quae praestantior est bonis famae, vocaturque a Patribus *vera pestis religionum*. Hinc *Prov.* 6. dicitur: *sex sunt quae odit Deus et septimum detestatur anima illius, nempe seminare inter fratres discordias.*

Susurrator tenetur restituere vel per retractionem, vel per infamati laudationem, juxta exigentiam casus.

§. III. *De contumelia et derisione.*

Quaeres 1. *Quid sit contumelia?*

Resp. Est injusta et aperta honoris alieni violatio.

Dicitur 1. *aperta*; id est praesenti et scienti facta, per quod distinguitur a simplici detractione.

Dicitur 2. *violatio*: sive per dicta v. g. crimen, vel defectum, vel malum poenae alteri praesenti objiciendo, ex animo illum inhonorandi; sive per facta v. g. ejus imaginem conculcando, ei maledicendo, conviciando, repraesentando aliquid quod ejus honorem laedat, etc.

Quaeres 2. *Quid sit peccatum contumelia?*

Resp. Est peccatum mortale ex genere suo, et quidem gravius detractione quam includit, cum fiat coram et in facie; cujus gravitas desumitur ex circumstantiis verborum, et factorum et praecipue personae offensae: nam contumelia in se levis, potest esse gravis respectu personae cui infertur, ut si sit superior, pater, etc.

Nota: Contumelia illata parentibus habet malitiam injustitiae et impietatis, et consequenter haec circumstantia omnino exprimenda est in Confessione.

Q. 3. *An honor per contumeliam laesus restitui debeat?*

Resp. affirm. Et quidem coram aliis, si coram aliis honor laesus fuerit; quia qui inhonoravit proximum, peccavit contra justitiam cum damno proximi; ergo tenetur ad restitutionem, vel etiam ad satisfactionem per veniae petitionem si opus fuerit; ad quam non obligatur superior respectu inferioris, aut vir nobilis respectu hominis plebeii, ne despectui habeantur (*a*).

Quaeres 4. *Quid sit derisio et quale peccatum?*

Resp. 1. Est jocus de proximi defectibus ut rubore afficiatur.

Dicitur 1. *Jocus:* ut distinguatur a contumelia quae fit serio.

Dicitur 2. *ut rubore afficiatur*: quia si fiat alio motivo v. g. corrigendi proximum, vel honestae recreationis, non est peccatum.

Resp. 2. Derisio *ex genere suo*, est peccatum veniale, quia *de se* jocus ille gravem proximo non infert injuriam.

Dixi 1. *ex genere suo*: quia aliquando transfertur ad aliam speciem peccati mortalis ut in sequentibus casibus.

(*a*) *Ita Bonac. tom.* 2. *p.* 443. *num.* 1. *et sequent.*

1. Cum deridetur proximus de virtutis cultu, tunc enim est impietas et scandalum.

2. Cum deridentur parentes; tunc enim est impietas.

3. Cum irridetur Deus, Sancti, Caeremoniae Ecclesiasticae, quod absque blasphemia fieri nequit.

Dixi 2. *De se non infert gravem injuriam*; quia gravem infert, dum derisio habet rationem contumeliae, ut fit in sequentibus casibus.

1. Dum derisio fit ex animo graviter confundendi proximum;

2. Dum exprobatur grave vitium, aut defectus infamis.

3. Dum derisus graviter tristatur; in his casibus derisio *est peccatum mortale et tanto gravius, quanta major reverentia debetur personae, quae illuditur*, ait D. Thom. (*a*).

Nota: In derisione eadem est facienda restitutio ac in contumelia, et eodem modo.

ARTICULUS IV.

De injuriis in bonis fortunae, et necessaria restitutione.

Quaeres 1. *Quid sit furtum?*

Resp. Est occulta rei alienae ablatio invito rationabiliter domino.

Dicitur 1. *ablatio*: per quam intelligitur acceptio et accepti detentio, quae moraliter censentur eadem actio.

Dicitur 2. *occulta*: id est quae fit Domino nesciente, vel quam quis intendit facere domino nesciente, ut distinguatur a rapina.

Dicitur 3. *rei alienae*: id est rei qua proximus juste fruitur legitimo titulo, sive dominii, sive ususfructus, sive depositi etc.

Res autem illa si sit sacra, vel in loco sacro, furtum dicitur *sacrilegium*; si pertineat ad fiscum vel aerarium publicum, dicitur *peculatus*: si sit homo, dicitur *plagiatus*; si sint pecora, dicitur *abigeatus*.

Dicitur 4. *invito rationabiliter domino*: dum enim dominus rei suae detentioni tenetur consentire, irrationabiliter est invitus, et nulla ipsi infertur injuria; sic furti non est reus qui a furioso gladium aufert ne sese aut alium occidat.

Quaeres 2. *Quid sit rapina?*

Resp. Est manifesta ac violenta rei alienae ablatio, invito rationabiliter domino. Unde rapina specie differt a furto in genere moris, quia ipsi furto specialem addit injuriam contra personam cujus laeditur honor, dum ei quasi e manibus res sua violenter et injuriose aufertur; hinc fieri potest ut quis non peccet mortaliter in ratione furti, et peccet mortaliter in ratione rapinae, ut si rem levis momenti per vim a persona illustri auferat.

Quaeres 3. *Quinam sint rei rapinae?*

(*a*) 2. 2. q. 75. art. 2.

Resp. Rei sunt rapinae qui decimas, mercedem operariorum, vectigalia et justa tributa defraudant; qui ad usuram dant; qui cogunt ad contractus inaequales ineundos; qui stipendio sibi publice assignato non contenti, plus aliquid exigunt; qui foro cedunt, gallice *les banqueroutiers.*

Quaeres 4. Quale peccatum sit furtum et rapina?

Resp. Est peccatum mortale ex genere suo; nam peccatum quod a regno caelorum excludit, est mortale; atqui furtum est tale; ait enim Apostolus (*a*), *nolite errare, neque fures, neque rapaces regnum Dei possidebunt.*

Quaeres 5. Quaenam quantitas requiratur ut furtum de se sit peccatum mortale?

Dixi *de se:* quia furtum rei levis potest esse mortale per accidens, 1. *Ratione damni inde secuti*, aut lucri cessantis; ut si auferas acum a sartore qui ob impotentiam sibi aliam comparandi, per dies plures operas suas perdere cogatur.

2. *Ratione scandali;* Ut si quid leve eripias alteri quem nosti propter hoc blasphematurum.

3. *Ratione doloris*, quem concipit alter ex ablatione rei suae, licet modicae, quam affectu magno prosequitur; his certo positis.

Resp. Requiritur ea quantitas quae spectatis omnibus grave damnum infert: privatque notabili utilitate; verum cum damnum quod respectu unius, puta divitis, est leve, respectu pauperis possit censeri grave, eadem quantitas in omnibus furtis statui non potest pro materia mortifera.

Inde est quod Theologi satis communiter quatuor hominum genera distinguunt. *Primum*, est illustrium qui splendide vivunt. *Secundum*, est eorum qui vivunt ex suis reditibus, licet non ita splendide. *Tertium* est mercatorum et artificum qui mercatura aut artificio se sustentant. *Quartum*, est pauperum qui mendicando sibi consulunt.

Communiter statui potest ad furtum mortale sufficere.

1. Respectu personarum primi generis, etiam Regis, asses 60.

2. Respectu personarum secundi generis asses 40.

3. Respectu personarum tertii generis, si ars sit majoris lucri, qualis est mercatorum, asses 20. Si minoris, asses 10.

4. Respectu personarum quarti generis asses 5.

Ratio horum est, quia eae omnes summae censeri debent notabiles respective, cum correspondeant victui unius diei alicujus personae juxta suum statum et fere exaequent mercedem diurnam; atqui quod correspondet victui alicujus personae, vel exaequat mercedem diurnam personae, est notabile respectu illius personae; ergo.

(*a*) 1. *Corinth.* 6. *vers.* 10.

Dixi: *Communiter*: Quia fieri potest ut aliquis artifex sex tantum aut septem asses lucretur quibus se suamque familiam sustentet, quos qui ei eriperet, non posset non censeri grave damnum inferre. Praedictam ergo regulam non tradimus ut aliquid in quo pes certo figi possit, bene vero ut aliquid, quo utcumque dirigi possint Confessarii.

Dices: Qui furatur Regi 60 asses, non ipsi grave damnum infert; ergo non peccat mortaliter.

Resp. nego ant. Nam ex hac summa Rex potest uno die decem milites alere qui vitam suam pro Regno et Rege exponunt.

Inst. Ergo qui furatur Regi 57. aut 58. asses non peccat mortaliter.

Resp. neg. ant. Quia materia furti non statuitur *mathematice*, sed *moraliter:* in moralibus autem quae parum distant, nihil distare censentur.

Quaeres 6. *Utrum is qui cum intentione furandi notabilem quantitatem, modicum quid ab uno vel pluribus furatur, peccet mortaliter?*

Resp. Peccat mortaliter toties quoties minutum alicui subripit. Ratio est, quia quidquid fit ex intentione peccati mortalis, est peccatum mortale; atqui illa minuta furta fiunt ex intentione peccati mortalis; actus enim imperatus voluntatis, participat malitiam actus imperantis, estque illius executio; ergo. Hinc Deus detestatur eos qui injustis mensuris vendunt. Prov. 11. *statera dolosa abominatio est apud Deum.*

Quaeres 7. *Utrum is qui sine intentione furandi notabilem quantitatem, sed quasi occasionaliter plura minuta furatur ab uno vel pluribus, peccet mortaliter?*

Resp. Peccat mortaliter, non quocumque actu, sed eo demum in quo advertit saltem confuse se ad quantitatem notabilem pervenisse. Ratio est, quia qui vult et ponit complementum damni notabilis proximi, eo ipso vult damnum notabile proximi, sed qui vult damnum notabile proximi, peccat mortaliter; ergo. Unde tenetur ad restitutionem sub mortali, ut constat ex hac propositione damnata ab Illmo. XI. et Clero Gall. anno 1700. *non tenetur quis sub poena peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.*

Dices: qui modica a diversis furatur, non nisi leve singulis infert damnum; ergo non peccat mortaliter.

Resp. nego conseq. Nam ad peccatum mortale constituendum plane sufficit, ut modica sic furans grave reipublicae detrimentum inferat, sitque rei alienae in materia gravi injustus detentor.

Nota (saltem secundum multos) requiri majorem quantitatem ad peccatum mortale in furtis parvis quae fiunt pluribus, quam quae uni; et in furtis quae successive uni fiunt, quam si fiant simul,

quando inter illa parva furta intervallum notabile intercedit: ratio est, quia damnum divisum in plures, vel per plura intervalla notabilia causatum, ex communi hominum sensu est minus.

Quaeres 8. *Utrum quando plures uni per levia furta, grave damnum inferunt domino, singuli peccent mortaliter et teneantur ad restitutionem sub mortali?*

Resp. Peccant mortaliter et tenentur restituere sub mortali in solidum, si communi consilio, vel concursu illa minuta furta commiserint; quia singuli ad totum damnum moraliter cooperati sunt; quod si nullus eorum conscius sit furti alterius, singuli peccant tantummodo venialiter, solumque tenentur sub veniali partem a se ablatam restituere, quia nullus eorum cooperatus est ad damnum ab aliis illatum.

Quaeres 9. *An filii familias surripientes bona parentum peccent et teneantur ad restitutionem?*

Resp. Si surripiant aliquid notabile, peccant mortaliter; nam particeps homicidae peccat mortaliter; sed ex Prov. 28. *qui subtrahit aliquid a patre suo et matre, et dicit hoc non esse peccatum, particeps est homicidae*; ergo. Ratio est quia rerum paternarum non sunt domini.

Hinc sequitur filios familias teneri ablata parentibus restituere si possint, si nempe habeant castrensia et quasi castrensia; si non possunt, tenentur post mortem parentum in partitione haereditatis cum cohaeredibus computare in sortem suam quod surripuerunt; nisi pater expresse vel tacite condonaverit. Ubi

Nota: ordinarie majorem quantitatem ad peccatum mortale requiri in furto a filiis patrato, quam si ab extraneis committeretur, quia ordinarie parentes non sunt tam inviti erga ipsos, quam erga extraneos, spectatis omnibus circumstantiis paupertatis, opulentiae, liberalitatis, amoris parentum.

Quaeres 10. *An peccent mortaliter famuli qui surripiunt esculenta et poculenta dominis suis?*

Dico, *esculenta et poculenta:* quia non est dubium quin in aliis rebus gravius peccent quam caeteri.

Resp. Non peccant mortaliter, si poculenta et esculenta communia surripiant in usus proprios. Ratio est quia quoad ista domini non solent esse inviti nisi quoad modum.

Dixi 1. *Poculenta communia:* quia non excusantur a mortali qui delicatiora et dominis reservata in gravi quantitate surripiunt.

Dixi 2. *In usus proprios:* pessimi siquidem latrones sunt qui ea inutiliter dilapidant, aut parentibus et amicis donant.

Quaeres 11. *An accepta per modum pretii propter actionem vel omissionem aliunde debitas, restitui debeant?*

Resp. affirm. Si actio vel omissio sint debitae ex justitia; ratio est quia qui vendit quod suum non est, tenetur ad restitutionem;

atqui qui pretium accipit pro eo quod alteri debet ex justitia, vendit id quod suum non est, sed alterius; ergo.

Hinc qui pretium accipit ut rem inventam reddat, ut furetur, indignum eligat, falsum dicat testimonium, injustam ferat sententiam, peccat contra justitiam et tenetur ad restitutionem.

Dixi in resp. *si actio vel omissio sint debitae ex justitia* : quia si sint debitae ex virtute a justitia distincta, illicitum quidem est propter eas pretium accipere, sed accipiens ad nullam restitutionem tenetur.

Hinc qui pretium acciperet pro debito ex charitate, v. g. pro sublevando proximo in gravi necessitate posito, pro curando aegroto in extrema necessitate posito etc. peccaret quidem graviter, sed ad restitutionem non teneretur, quia non violasset justitiam.

Dixi *per modum pretii:* quia si daretur aliquid per modum allicientis, juste accipi et retineri posset; quia tunc omnino liberaliter concessum esse censeretur; sic filii a parentibus aliquid licite accipiunt, ut Sacro intersint, frequentent Sacramenta etc.

Quaer. 12. *An violatio secreti obliget ad restitutionem?*

Resp. affirm. Si inde proximus in bonis vitae, famae, vel fortunae damnum aliquod patiatur; *ratio* est quia homo ad haec omnia jus strictum habet, quod jus laeditur violatione secreti.

Excipiuntur quatuor casus, in quibus revelatio secreti non est peccaminosa.

Primus, est si secretum commissum, sit nullius momenti; tunc enim committens secretum non censetur invitus.

Secundus, si secretum jam fuit aliunde prolatum : jam cessat esse secretum.

Tertius, si ejus custodia in damnum communitatis, aut alicujus innocentis, cederet; quia charitas obligat ad impediendum damnum commune et privatum innocentis, etiam cum damno nocentis.

Quartus, si servari non posset absque gravi vel illius cui commissum est, vel illius qui illud commisit, nocumento.

Quaeres 13. *An liceat uti occulta compensatione ad rem suam, aut sibi debitam, recuperandam?*

Resp. Occulta compensatio est licita concurrentibus certis conditionibus; quia jure naturali quilibet potest se indemnem servare citra alterius injuriam; sed qui utitur occulta compensatione se indemnem servat citra alterius injuriam, cum auferat quod suum est, non quod est alterius; ergo.

Dixi *concurrentibus certis conditionibus*: quarum

Prima, est quod rem suam non possit auctoritate publica obtinere; alias peccaret contra justitiam legalem, violaretque jus judicis. Non tamen obligaretur ad restitutionem.

Secunda, quod certum sit rem illam nunc actu debitam esse *ex justitia*: quia in dubio melior est conditio possidentis.

Dixi *debitum ex justitia:* non est enim licita compensatio si res sit solum debita ex gratitudine, quia debitum ex gratitudine nullum parit jus ad rem. Defectus hujus conditionis importat obligationem restitutionis.

Tertia, quod caveatur ne debitor aut ejus haeredes iterato solvant, et prudenter moneat sibi nihil deberi.

Quarta, quod absit omne periculum scandali, vel damni alicujus tertii, qui de furto posset accusari et cogi ad restitutionem.

Quinta, quod compensatio fiat ex bonis debitoris: ideo qui rem debitori commodatam subriperet, furtum utique committeret, teneretur que restituere.

Verum cum omnes istae conditiones rarissime concurrant (vix enim abest periculum scandali aut infamiae) nunquam a Confessariis est consulenda, rarissime permittenda, non tamen ad restitutionem obligabunt poenitentes quia ea usi fuerint proprio motu si adfuerint conditiones requisitae, sed eos monebunt periculi cui sese imprudenter exposuerunt; ita Tournely ex Haberto.

Quaeres 14. *An liceat operariis, famulis, officialibus justitiae aliquid surripere, eo praetextu quod stipendium minus justo accipiant?*

Resp. negative, tum quia debitum non est certum, tum quia cum libere contraxerint, tenentur stare conventioni juxta illud Matthaei 20. *non facio tibi injuriam, nonne ex denario convenisti mecum?* unde jure Innoc. XI. damnavit hanc prop. *famuli et famulae possunt occulte heris suis subripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario quod acceperunt.*

Quaeres 15. *An liceat in gravi et extrema necessitate aliena subripere?*

Resp. Non licet in gravi necessitate, secus si sit extrema.

Prob. 1. *pars*: Aliena non licet subripere nisi sint communia; atqui non sunt communia in gravi necessitate; ergo. Unde Innoc. XI. damnavit hanc prop. *permissum est furari, non solum in extrema, sed etiam in gravi necessitate.*

Prob. 2. *pars*: Ex communi omnium sententia quae docet in extrema necessitate omnia saltem quoad usum, fieri communia, rerumque divisionem non comprehendisse, nec comprehendere potuisse casum extremae necessitatis; ergo in extrema necessitate licet rem alienam subripere ut *subveniat* non solum sibi, sed et *proximo sic indigenti*, ait D. Thomas (*a*).

Excipe si Dominus rei auferendae per hoc in aequalem necessitatem sit redigendus, nam ex reg. jur. *in pari causa melior est conditio possidentis.*

(*a*) *D. Thom.* 2. 2. *qu.* 66. *art.* 7. *ad* 3.

Quaeres ultimo, Utrum qui in extrema necessitate bona aliena abstulit, ad restitutionem teneatur, dum ad pinguiorem fortunam redit?

Resp. cum dist. Si res ablata in sua specie post transactam necessitatem, permaneat, debet restitui (*a*); quia cessante necessitate cessat jus ex ea ortum; sic qui equum alterius abstulit, ut fuga vitae consulat, tenetur illum reddere, ubi ex periculo evasit, qui indigebat solum usu equi, non proprietate.

Quod si res ipso usu fuerit consumpta, nullo postea titulo restituere tenetur; non titulo rei acceptae, cum non extet amplius; non titulo acceptionis injustae, cum in extrema necessitate positus in eam verum dominium habuerit.

(*a*) *Cap. Quod.* 1. *qu.* 7.

Finis Tomi quinti.

INDEX
TITULORUM
TOMI V.

TRACTATUS PRIMUS DE VIRTUTIBUS IN COMMUNI.

TRACTATUS II. DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS.

DISSERTATIO I.

DISSERTATIO II.

DISSERTATIO III.

TRACTATUS IV. DE VIRTUTIBUS CARDINALIBUS.

DISSERTATIO I.

DISSERTATIO II.

DISSERTATIO III.

DISSERTATIO IV.

PARS PRIMA.

PARS SECUNDA.

Finis indicis Tomi V.